

Χωρίτσας Καβαρούζου

Κ. ΣΑΚΚΑΔΑΚΗ

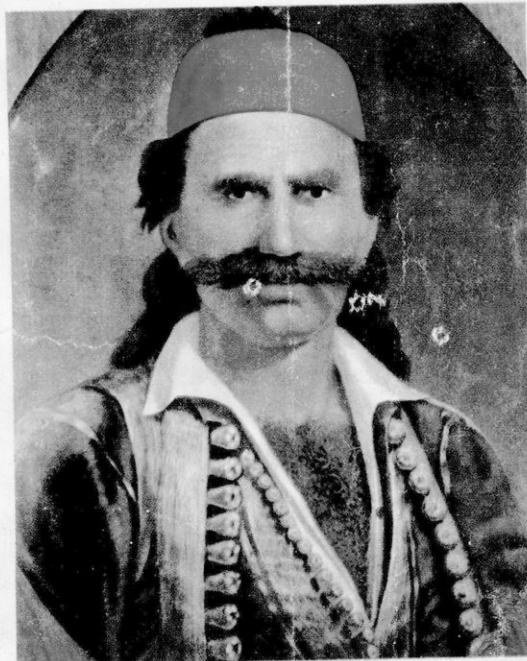
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

1
8
2
1

1
9
7
1

‘Οδυσσεύς Ανδρούστος.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1971

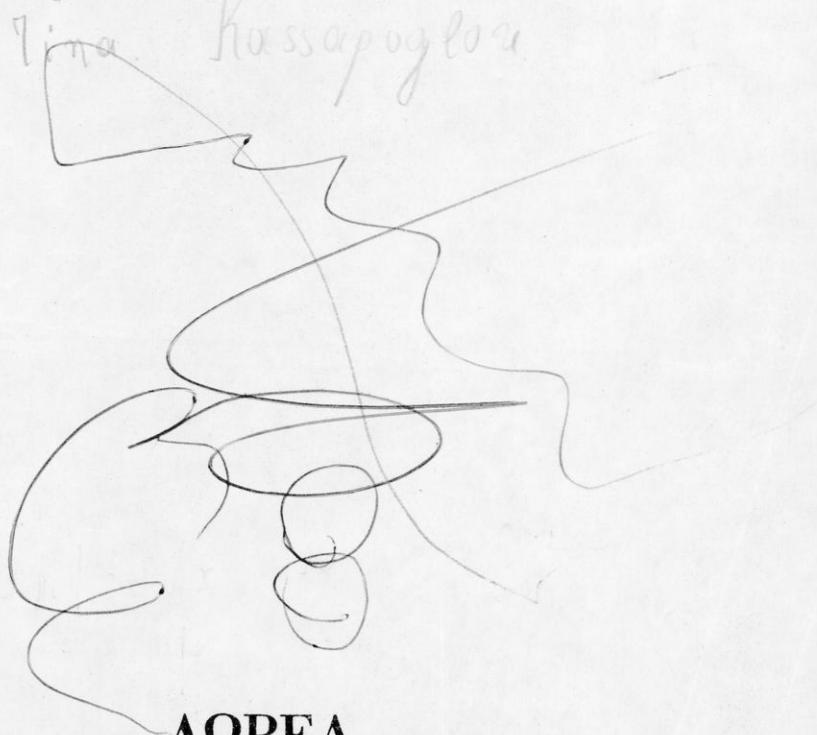
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

42308

612a 66.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΩΝΩΝ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

καθ' εἴτε γνωρίζεις μάτη έτες, νωρίσου τών πέντε ή τέσσερα. Η συμπλήρωση της ιστορίας της Ελληνικής πολιτικής από την Αρχαιότητα μέχρι την σύγχρονη περίοδο, δημιουργείται με τη συγχρόνια και παραδοσιακή λογοτεχνία, σε μεταφορικό ρυθμό, που συνδυάζει την ποίηση με την ιστορική αναγνώση. Το παρόν βιβλίο παρέχει ένα σύνολο σημαντικών στοιχείων από την ιστορία της Ελληνικής πολιτικής, που σηματούν την ορθή αντανακλαση της σύγχρονης Ελληνικής πολιτικής στην παραδοσιακή λογοτεχνία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία της ΣΤ' τάξεως είναι ή «ιστορία τῶν νεωτέρων χρόνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Είναι τὸ τελευταῖον τμῆμα τῆς ιστορίας μας. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1453, δηλ. ἀπὸ τὸ ἔτος τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ λήγει εἰς τὴν ἐποχήν μας.

Εἰς τὴν Ε' τάξιν ἐδιδάχθημεν τὴν ιστορίαν τῆς Βυζαντινῆς ἢ Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Εἴδομεν ἐκεῖ πῶς ἀνέζησεν ὁ Ἑλληνισμός, ὁ ὅποιος — μετὰ τὴν δόξαν καὶ ἀκμὴν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος — εἶχεν ὑποδούλωθη εἰς τοὺς Ρωμαίους. Πῶς κατώρθωσε νὰ ἀνδρωθῇ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Πῶς συνεδέθη μὲ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐδημιούργησε τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν.

Ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα τὸ Βυζαντιον ἀπετέλεσε τὸν βράχον, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐθράύσαντο τὰ κύματα τῶν βαρβάρων. Μὲ τὴν δύναμίν του ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς Δύσεως, εἰς τὴν ὅποιαν ἥρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ὁ δυτικὸς πολιτισμός. Τὸν ἐγαλούχησε μὲ τὰ νάματα τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του, ἐνῷ αὐτὸ ἐθυσιάζετο.

Ἀπὸ τῆς 29ης Μαΐου 1453 τὸ Βυζαντιον ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ ως κράτος. Η πολιτικὴ ζωὴ του εἶχε λήξει, ὅχι ὅμως καὶ η ἐθνικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων.

Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν ἐφετεινήν μας ιστορίαν θὰ γνωρίσωμεν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα, τὰ ὅποια ἔλαβον χώραν μετὰ τὸ 1453. Θὰ γνωρίσωμεν δηλ. ποία ἦτο ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, μὲ ποίους σκληροὺς ἄγωνας ἀπεκτήσαμεν τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ ποίας ὑποχρεώσεις ἔχομεν διὰ νὰ τὴν διατηρήσωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ προαχθῶμεν ώς "Ἐθνος καὶ νὰ καταλάβωμεν ἀξιόλογον θέσιν μεταξὺ τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Γῆς.

1) Αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων. Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ὑπολοίπους περιοχὰς τοῦ Βυζαντίου.

Μετὰ τὸ Βυζάντιον, ἐκινδύνευσαν καὶ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη. Οἱ κίνδυνοι δὲ ἦτο μεγαλύτεροι διὰ τὰ πλησιέστερα πρὸς τὴν Τουρκίαν κράτη. Οὕτω ἡ Οὐγγαρία, μετὰ σκληροὺς ἄγῶνας, διελύθη. “Ἐν τῷ ματὶ τῆς κατέλαβον οἱ Τούρκοι καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἡνώθη μὲ τὴν Αὔστριαν. Τότε οἱ Τούρκοι ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Αὔστριαν καὶ ἐποιούρκησαν τὴν Βιέννην (Α' πολιορκία 1529). Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ τὴν κυριεύσουν καὶ ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς.

Ἡ διάθεσις τῶν Τούρκων διὰ πολέμους καὶ ἀρπαγὰς δὲν ἀνεκόπη. Οἱ σουλτᾶνος ἐπῆρεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν ὀρχηγὸν τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν Βαρβαρόσσαν. Οἱ Μωαμεθανοὶ κατήντησαν ὁ τρόμος τῶν θαλασσῶν. Ἐλήστευον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἐπώλουν ὡς δούλους τὰ πληρώματά των.

Μὲ τὰς ἀρπαγὰς, τὰς λεηλασίας καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων, οἱ Τούρκοι εἶχον ἀποκτήσει ἀφθονα πλούτη.

2) Τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶχον ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, αἱ ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις ἐβοήθησαν πολὺ εἰς αὐτό. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος ἀνεπτύχθη ἡ πολεμικὴ τέχνη. “Οπλα καὶ κανόνια ἥρχισαν νὰ κατασκευάζωνται παντοῦ. Μὲ τὰ νέα ὅπλα οἱ βασιλεῖς ἡμποροῦσαν νὰ ἐπιβάλλωνται. Ἀπέκτησαν λοιπὸν μεγάλην δύναμιν. Ἐπεκράτησεν ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ὡς νέον πολιτικὸν σύστημα. Ἐδημιουργήθησαν οὕτω, μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ κράτη. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἰσχυρότερα ἥσαν τὰ ἔξης :

‘Η Ἑ νετία. Μὲ τὸν ἰσχυρὸν στόλον της εἶχε τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Μεσόγειον.

‘Η ρωσία. ‘Ο ἡγεμὼν Ἰβάν ὁ Γ’ ἤνωσε τὰ διάφορα κρατίδια εἰς ἔνα καὶ ὀνομάσθη «τοσάρος πασῶν τῶν Ρωσιῶν». Μὲ τὸν Μεγ. Πέτρον ἀργότερον ἡ Ρωσία ἔγινε μεγάλη δύναμις. ‘Ως ὄνειρόν της εἶχε νὰ καταλάβῃ τὴν Κων/πολιν καὶ νὰ ἀποκτήσῃ διεξοδον πρὸς τὸ Αἴγαον. Δι’ αὐτὸν ἐπολέμησε πολλάκις ἐναντίον τῶν Τούρκων.

‘Η Γαλλία. Ήτο τὸ ἵσχυρότερον κράτος τῆς Εύρωπης. Οἱ βασιλεῖς τῆς εἶχον ἀπεριόριστον δύναμιν, πολλὰ χρήματα καὶ ἵσχυρὸν στρατόν.

‘Η Ἀγγλία. Αὕτη προώδευσε πολὺ εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν. Ἡρχισε νὰ ἴδρυῃ ἀποικίας εἰς διάφορα σημεῖα τῆς γῆς καὶ νὰ γίνεται θαλασσοκράτειρα.

3) Πόλεμοι Εύρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ Τούρκων. Αἱ κατακτητικαὶ βλέψεις τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἀσκησις πειρατείας ἐκ μέρους των, ἔξηγειραν ὥρισμένα κράτη. ‘Ο Πάπτας παρεκίνησεν ὅλους τοὺς Χριστιανούς νὰ ἔνωθοῦν καὶ νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἐνετοί, οἱ Ἰσπανοί καὶ οἱ Ἰππόται τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Μάλτας ἐσχημάτισαν «Ἱερὰν Συμμαχίαν». Ήτοίμασαν μεγάλον στόλον καὶ ἐσπευσαν νὰ συναντήσουν τὸν τουρκικόν. Αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις συνηντήθησαν παρὰ τὴν εἰσοδον τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου, δ ὅποιος ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κόλπος τῆς Ναυπάκτου. Κατὰ τὴν ναυμάχίαν ἐνίκησαν οἱ Εύρωπαϊοι καὶ κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571 μ.Χ.).

Ἐπέρασαν πολλὰ ἔτη μέχρις ὅτου συνέλθουν οἱ Τούρκοι καὶ ἀποτολμήσουν νέας πολεμικάς περιπτείας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ Ἐπτάνησα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μεγαλόνησος Κρήτη κατείχοντο ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Ἐνετούς. Κρήτες καὶ Ἐπτανήσιοι ἐσυνέχιζον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Εἰς τὴν Κρήτην ἤκμασαν πολὺ τὰ γράμματα. Τότε ἐγράφησαν καὶ τὰ ἔργα: «Ἐρωτόκριτος» τοῦ Κορνάρου, «Ἐρωφίλη» τοῦ Χορτάταση καὶ ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» ἀγνώστου ποιητοῦ. Ταῦτα σώζονται μέχρι σήμερον. Ἐξ ἀλλού εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἤκμασεν ὁ μεγάλος ζωγράφος τῆς Κρήτης Δομένικος Θεοτοκόπουλος (’ΕΛ Γκρέκο).

“Οταν οἱ Εύρωπαϊοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν αίματηρὸν «Τριακονταετῆ Πόλεμον» διὰ θρησκευτικὰ ζητήματα (1618 - 1648), οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ἀνασυντάσσωνται. Ἐπετέθησαν κατὰ τῆς αὐστριακῆς Ούγγαρίας καὶ ἔφθασαν πάλιν πρὸ τῆς Βιέννης. Οἱ Τούρκοι εἶχον πολυάριθμον στρατόν, ἀλλ’ ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους Αὐστριακούς (Β’ πολιορκία 1683). Ήτο δύσκολον πλέον

νὰ ἀναμετρηθοῦν μὲ τοὺς Εύρωπαίους, οἱ ὅποιοι εἶχον τελειότερα ὅπλα.

Οἱ Αὐστριακοὶ μάλιστα ἔξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα ἔξηκολούθουν οἱ ἄγωνες μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ Ἐνετῶν. Οἱ Τούρκοι ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν τὴν Κρήτην (1669). Οἱ Ἐνετοὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν γηραιὸν ὑπερασπιστὴν τῆς Κρήτης Μοροζίνην. Τοὺς Ἐνετοὺς ἔβοήθησαν καὶ οἱ "Ἐλληνες καὶ ὄλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἀπηλευθερώθη.

Κατόπιν οἱ Ἐνετοὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Τούρκοι ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκρήμνισαν τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης, διὰ νὰ ἐπισκευάσουν τὰ δυτικὰ τείχη. Οἱ Παρθενῶν εἶχε μεταβληθῆ εἰς πυριτιδαποθήκην. Μίσ ὁβῖς τοῦ Μοροζίνη ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος. Ἀπὸ τὴν ἐκρηξιν κατεστράφη μέγα μέρος ἀπὸ τὸ πολυτιμότερον ἀριστούργημα ὅλων τῶν αἰώνων (1687).

Ἀργότερον οἱ Τούρκοι ἔξεδίωξαν τοὺς Ἐνετούς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἐνετοὶ περιωρίσθησαν πλέον μόνον εἰς τὴν Ἐπτάνησον.

Περίληψις. Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κων/πόλεως οἱ Τούρκοι ἡγωνίσθησαν πλέον τῶν ἑκατὸν ἑτῶν, διὰ νὰ καταλάβουν τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ ἐπεκταθοῦν πρὸς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικήν καὶ Εύρωπην. Οἱ πόλεμοι των ἔξηκολούθησαν μὲ τοὺς Αὐστριακούς καὶ Ἐνετούς, ὅτε ἡ δύναμις των ἡρχισε νὰ κάμπτεται.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατί ὠρισμέναι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος κατείχοντο ἀπὸ τοὺς Ἐνετούς καὶ cι Τούρκοι ἡγωγάσθησαν νὰ πολεμήσουν ἐναντίον των διὰ νὰ τὰς καταλάβουν; 2) Ποια ἡσαν τὰ μεγαλύτερα κράτη εἰς τὸν κόσμον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (1400 - 1700); 3) Τί ἡσαν οἱ πειραταὶ (κουρσάροι) καὶ πῶς ἐπωφελήθησαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ αὐτούς; 4) Τί συνέτελεσεν ὥστε οἱ Εύρωπαίκοι λαοὶ νὰ ἔξελθουν ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα; 5) Ποιαὶ ἡσαν αἱ πρώται ἐπιτυχίαι τῶν Εύρωπαίων κατὰ τῶν Τούρκων; 6) Διατί καὶ πῶς μία ὁβῖς ἔδωσεν εἰς τὸν Παρθενῶνα τὴν σημερινήν του ὅψιν;

Ἐργασίαι. 1) Σχεδιάστε ἔνα χάρτην, εἰς τὸν ὅποιον νὰ φαίνεται μὲ διάφορα χρώματα ἡ ἐπέκτασις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

2) Νὰ κάμπετε ἔνα ιστορικὸν λεύκωμα. Εἰς αὐτὸ νὰ συγκεντρώνετε τὰ ιστορικὰ πρόσωπα (μὲ σύντομον βιογραφίαν δι' ἔκαστον), ιστορικὰ σκηνάς, οικοδομάς, ἀγάλματα, εἰκόνας, περιγραφάς κλπ.

····· μή πάνταν κυριάτονοφοτε ούτε γοιαμένη γείτουλοπι θύσιος ούτε
ράστη ζόκινηράδ· διό τορπάλο· αντητεθεστη οικτνοχρό διαχνισθε
····· τακ ηγοανάνε ρρημάδιον δια πατοποθετη ου γονάπιδιδηνε στη
····· υστε πατεθετη νάθη διπά γοβίσιδ δια στελέχηρ διοπορη νάτη νάτη
····· είλε γυναίκεια ούτε νοιαμεροχρητη διη στελέχηρ διοπορη γάστε γάζε
····· τοφοπτηνη γετε γοτοπηνη νενιεψε μικρομάδηνε πεποτη δια μαρού
····· ίνει μικρομάδηνε πεποτη γεκομποτη ποτεπηνη διη νιλάπτε ίνει

Ι. Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. ΔΕΙΝΟΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ποτέ συμφορά δέν ̄πληξεν ̄θηνος, ούτον ̄πληξεν ἡ τουρκική δουλεία τήν 'Ελλάδα. Πολλοί "Ελληνες ̄σφάγησαν ἡ ἐπωλήθησαν ώς δοῦλοι ἡ ἔχηναγκάσθησαν νά γίνουν μωαμεθανοί. 'Ο ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ὀλιγόστευσε πολύ. 'Η ἑλληνικὴ γλῶσσα δέν ωμιλεῖτο πλέον ἀπό τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων τῆς 'Ασίας καὶ τῆς 'Αφρικῆς. 'Η φωνή της ἡκούετο μόνον εἰς τὴν κυρίως 'Ελλάδα. Καὶ ἥτο αὕτη δειλή, ἀπόκρυφος.

α) Πιέσεις καὶ ἔξευτελισμοί. Αἱ ἑλληνικαὶ περιουσίαι ἀφηρέθησαν. Τὰ καλύτερα καὶ εὐφορώτερα κτήματα ἔγιναν τουρκικά. 'Ο σουλτάνος τὰ ἔχάρισεν εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. "Επρεπε νά ζοῦν καλά μὲ αὐτὰ καὶ νά διατηροῦν στρατόν. "Αλλα πάλιν ἀπό αὐτὰ ἐδόθησαν εἰς τὰ τζαμιά καὶ ὡνομάσθησαν «βακούφια». Εἰς τοὺς "Ελληνας ἀπέμεινε νά καλλιεργοῦν τὰ κτήματα τῶν Τούρκων καὶ νά λαμβάνουν ἀπό τὰ εἰσοδήματα τὰ ἀπαραίτητα διὰ μίαν ἀθλίαν ζωὴν. 'Ημπτοροῦσαν ἀκόμη νά καλλιεργοῦν τὰ ἀπόμερα καὶ ἄγονα δρεινὰ μέρη. 'Αλλὰ καὶ ἀπό αὐτὰ ἐπρεπε νά πληρώνουν τὴν «δεκάτην».

Οὔτε ἡ γῆ ἡ ίδια ἀπέφυγε τὴν καταστροφήν. Τὰ δάση ἐκόπησαν ἡ ἐκάστησαν. Οἱ ἀργοὶ ἡρημώθησαν. Οἱ ἀρχαῖοι ναοί, τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα κατεκρημνίσθησαν. Μὲ τὰ μάρμαρά των ἔκτισαν κατοικίας ἡ φρούρια. Αἱ ὡραιότεραι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἔγιναν τζαμιά. Τὰ μοναστήρια ἔχασαν τὰ κτήματά των. Μὲ «φιρμάνι» τοῦ σουλτάνου ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς σκλάβους

νὰ φοροῦν πολυτελεῖς ἐνδυμασίας, νὰ παρουσιάζουν εὔσταλῆ ἐμφάνισιν καὶ ἀρχοντικὸν παράστημα. 'Ολόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἦτο ἐνδεδυμένος μὲ χρωματιστὰ καὶ ὅμοιόμορφα ἐνδύματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διεκρίνετο ὁ δοῦλος ἀπὸ τὸν ἀφέντην του.

Εἰς τοὺς ὑποδούλους ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ ἀνεβαίνουν εἰς ἄλογα. Τὸ ταπεινὸν γαϊδουράκι ἔμεινεν ὁ πιστός των σύντροφος. Καὶ πάλιν, ὅταν συνήντων Τούρκον, ἔπρεπε νὰ σκύψουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν: «Πολλὰ τὰ ἔτη σου, ἀφέντη μου».

Δικαιοσύνην ποτὲ δὲν εὗρισκον οἱ Ἑλληνες. Οἱ Τούρκοι δικασταὶ ἔδικαίων πάντοτε τοὺς Τούρκους. Πολιτικὰ δικαιώματα δὲν εἶχον. Ὄνομάζοντο «ραγιάδες» καὶ ἔθεωροῦντο ἀπιστοί «γκιασούρηδες». Μὲ τὴν παραμικρὰν ἀφορμὴν ἔπρεπε νὰ θανατώνωνται οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς των, διὰ νὰ μένουν ἀκέφαλοι.

β) Κεφαλικὸς φόρος. Οἱ σκλάβοι "Ἑλληνες" ἔπρεπε νὰ πληρώνουν χρηματικὸν ἀντισήκωμα («μπεντέλι»), διὰ νὰ ἀπαλάσσωνται ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπρεπε νὰ δίδουν πλούσια δῶρα εἰς τοὺς Τούρκους διοικητὰς (πασάδες ή μπέηδες), διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰς πολλὰς ἀγγαρείας, διότι ἡσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κάμουν οίανδήποτε ἀγγαρείαν τῶν Τούρκων. Ἐπρεπε ἀκόμη νὰ δωροδοκοῦν τοὺς δικαστὰς (καδῆδες), διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰς κακοποιήσεις.

Περισσότερον ἀτιμωτικὸς ἦτο ὁ κεφαλικὸς φόρος («χαράτσι»). Μόνον οὕτω εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φέρουν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὄμων των ἐπὶ ἐν ἔτος. Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὄποιος δὲν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἀπόδειξιν τῆς πληρωμῆς του. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πληρωμὴν αὐτὴν δὲν εἶχον πάντοτε ἔξησφαλισμένην τὴν κεφαλὴν των. 'Ο πρῶτος τυχὼν Τούρκος ἥδυνατο νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ μὲ οίανδήποτε ψευδῆ πρόφασιν.

γ) Τὸ παιδομάζωμα. Βαρύτερος ὄμως ὄλων ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, τὸ παῖδο μάζωμα. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν Τούρκοι ἀξιωματικοὶ περιήρχοντο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, διὰ νὰ στρατολογήσουν τὰς Ἑλλήνοπούλα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ καλύτερα, τὰ ὑγιέστερα, ὡδηγοῦντο εἰς ἴδιαιτέρους στρατῶνας. Ἐμάνθανον τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ ἐγυμνάζοντο ὡς στρατιῶται. Ἡσαν μικρὰ (ἡλικίας 6 - 14 ἔτῶν) καὶ ἐλησμόνουν εύκόλως γονεῖς καὶ γλῶσσαν,

Γενίτσαροι

θρησκείαν καὶ πατρίδα. Ἡσαν οἱ γενίτσαροι. Αύτοι ἐθεώρουν ὡς οἰκογένειαν τὸ τάγμα, ὡς πατέρα τὸν σουλτᾶνον καὶ ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς των τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων. Δὲν ἔνυμφεύοντο, οὔτε ἡσχολοῦντο μὲ ἄλλον ἐπάγγελμα, ἔκτὸς τοῦ στρατιωτικοῦ.

Εύτυχῶς τὸ παιδομάζωμα κατηργήθη ἀπὸ τὸν Μουράτ τὸν Δ' (1638). Ἐκτοτε γενίτσαροι ἐγίνοντο μόνον τὰ τέκνα τῶν Τούρκων.

Ἄλλὰ καὶ τὰ κορίτσια δὲν εἶχον καλυτέραν τύχην. Τὰ ἥρπαζον οἱ Τούρκοι διὰ νὰ τὰ κλείσουν εἰς τοὺς γυναικωνίτας (χαρέμια) ἢ νὰ τὰ ὁδηγήσουν εἰς τὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Οἱ Ἑλληνες ἐθεώρουν ὡς συμφορὰν τὸ νὰ ἔχουν ὡραῖα καὶ εὔρωστα τέκνα. Πολλαὶ μητέρες προστήχοντο εἰς τὸν Θεόν νὰ τοὺς τὰ πάρη, διὰ νὰ μὴν τὰ πάρουν οἱ Τούρκοι.

δ) Ὁ ἔξισλαμισμός. Οἱ Τούρκοι μὲ διαφόρους τρόπους ἔξη-

νάγκαζον τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀλλάξουν τὴν θρησκείαν των καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν μωαμεθανισμόν, νὰ ἔξισλαμισθοῦν. Πολλοὶ ἡναγκάζοντο νὰ ἔξισλαμισθοῦν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς διαρκεῖς πιέσεις καὶ τοὺς κινδύνους. "Ἄλλοι πάλιν, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλούτη, ἀξιώματα, τιμή. Δυστυχῶς δὲ οἱ ἔξισλαμιζόμενοι ἐγίνοντο πλέον φανατικοὶ μουσουλμᾶνοι καὶ ἐπικίνδυνοι διώκται διὰ τοὺς χριστιανούς.

ε) Ὁ ἑκπατρισμός. Ἀφοῦ τὰ πολυτιμότερα ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου (ἐλευθερία, ζωή, τιμή, περιουσία κ.λ.π.) ἥσαν εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου, ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων 'Ελλήνων ἦτο ἀφόρητος.

Οἱ σκλάβοι ἔχασαν κάθε χαρὰν τῆς ζωῆς. Δὲν ἦδύναντο νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν, οὔτε νὰ τοποθετήσουν σταυρὸν ἔξω ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας των. Ἀπέφευγον κάθε ἐπίδειξιν. Δὲν ἐτόλμων νὰ κτίσουν ὥραίας οἰκίας. Ἐφοβοῦντο νὰ ἀνοίξουν τὰ παράθυρά των πρὸς τὸν δρόμον. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ φοροῦν ὥραῖα ἐνδύματα, οὔτε νὰ στολίζουν τὰ τέκνα των.

"Οσοι λοιπὸν εὕρισκον τρόπον, ἔφευγον πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αὐτοὶ ἥσαν βεβαίως οἱ πλουσιώτεροι καὶ οἱ μορφωμένοι. Οἱ ἄλλοι, οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἀμόρφωτοι, ἥσαν καταδικασμένοι νὰ μείνουν καὶ νὰ ὑποφέρουν.

Αἱ σφαγαὶ, αἱ διώξεις, ὁ ἔξισλαμισμός, τὸ παιδομάζωμα, ὁ ἑκπατρισμὸς συνετέλεσαν, ὡστε νὰ ἐλαττωθῇ κατὰ πολὺ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμός. Ἄλλὰ τὸ 'Ελληνικὸν "Ἐθνος δὲν ἔχαθη. Ἔσωθη χάρις εἰς τὴν πίστιν, τὴν ἐργαστικότητα, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀπόφασίν του νὰ ζήσῃ.

Περίληψις. Πολλὰ ἥσαν τὰ δεινοπαθήματα τῶν ὑποδούλων 'Ελλήνων. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμή, ἡ περιουσία ἥσαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων. Ὁ κεφαλικὸς καὶ οἱ ὅλοι φόροι, ἡ Ἐλειψις δικαιούσης καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων τοὺς ἔκαμαν τὴν ζωὴν θλιβεράν. Ὁ ἔξισλαμισμός, τὸ παιδομάζωμα, ὁ ἑκπατρισμός, αἱ σφαγαὶ κλπ. ἀπεδεκάτισαν τὴν φυλήν μας.

Ἐρωτήσεις. 1) Τι λέγεται ἰσλάμ καὶ τὶ ἴσλαμισμός; 2) Πόσους φόρους ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ ἕκαστος ὑπόδουλος; 3) Κατὰ τὶ διαφέρουν οἱ φόροι, τοὺς ὅποιους πληρώνουμεν σήμερον ως ἐλεύθεροι "Ἐλληνες, ἀπὸ ἐκείνους τῶν ὑποδούλων; 4) Ποῖος ἦτο ὁ χειρότερος φόρος διὰ τοὺς ὑποδούλους "Ἐλληνας; 5) Πῶς κρίνετε τὴν πρᾶξιν τῶν δλίγων 'Ελλήνων, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν νὰ ἔξισλαμισθοῦν; 6) Ποῖον κακόν προέκυψεν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς γῆς καὶ τῶν μνημείων τέχνης;

Έργασίαι. 1) Συγκεντρώσατε δημοτικά τραγούδια, τὰ δόποια περιγράφουν τὰ βάσανα καὶ τοὺς πόθους τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. 2) Γράψατε μίαν ἔκθεσιν μὲ θέμα: «Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου».

2. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

α) Θρησκευτικὴ δργάνωσις. Εἰς Τοῦρκος ἱστορικὸς (ό Δζεβδέτ) γράφει :

« . . Συμφώνως πρὸς τὸν ἵερὸν ἰσλαμικὸν νόμον δὲν ἐπιτρέπεται ἀνάμιξις εἰς τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις τῶν ραγιάδων. Οὔτε δύναται νὰ ἔξασκηθῇ ἄλλῃ τις βιαίᾳ ἐνέργεια σχετικῶς μὲ τὰ ἄλλα ἴδια των ζητήματα. Οὔτως οἱ Ἑλλήνες ἀπήλαυν πλήρους θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἔμειναν ἐλεύθεροι νὰ διατηρήσουν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά των...».

‘Ο σουλτᾶνος ἀντελήφθη ὅτι οἱ χριστιανοὶ λαοὶ τῆς Εύρωτης θὰ ἔμενον ἀδιάφοροι διὰ τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο δὲ ἔξ αἰτίας τοῦ σχίσματος τῶν Ἑκκλησιῶν των. ’Εξ ὅλου ἦτο ἀδύνατον νὰ τοὺς κάμη δόλους Μωαμεθανούς διὰ τῆς βίας.

‘Ο Μωάμεθ ἐγνώριζεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔτρεφον πρὸς τὸν Πατριάρχην των τὴν ἴδιαν ἐκτίμησιν καὶ σεβασμόν, ὅπως καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορά των. ’Αλλὰ τώρα οὔτε αὐτοκράτορα είχον, οὔτε πατριάρχην. ’Εσκέφθη λοιπὸν νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἀποκτήσουν Πατριάρχην καὶ ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἐκλέξουν τοιοῦτον. ’Η παραχώρησίς του αὐτὴ ἦτο ἄλλωστε σύμφωνος καὶ μὲ τὸ Κοράνιον.

Μερικούς μῆνας λοιπὸν μετὰ τὴν ἀλωσιν οἱ ὀλίγοι ἐπίσκοποι, οἱ δόποιοι ἐπέζησαν μετὰ τὴν καταστροφήν, συνεκεντρώθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. ’Εκεῖ ἔξελεξαν ὡς Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον. Οὗτος ἦτο λαμπρὸς θεολόγος καὶ πολέμιος τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Τοῦτο τὸ ἥθελε πολὺ ὁ σουλτᾶνος διὰ νὰ μένουν χωρισμένοι οἱ Χριστιανοί. ”Αλλως ἡ ἔνωσις Ὁρθοδόξων μὲ τὸν Πάπταν ὑπῆρχε φόβος νὰ προκαλέσῃ νέας σταυροφορίας, ὅπότε οἱ Τούρκοι θὰ ἐκινδύνευον πολύ. Μὲ τὸν Σχολάριον ὅμως ὡς Πατριάρχην ἀπεκλείετο μία τοιαύτη συνεννόησις.

‘Ο Σχολάριος ἔχειροτονήθη μὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα **Γεννάδιος**.’ Επειτα ἐπεσκέφθη τὸν σουλτᾶνον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλας τιμάς. Συνωμίλησαν μαζὶ καὶ ὁ Μωάμεθ τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχῃ ὅλα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα εἶχον πρὶν οἱ Πατριάρχαι. Τοῦ ἐχάρισε χρυσῆν πατερίτσαν, ὅπως ἐσυνήθιζον καὶ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἰς κάθε νέον Πατριάρχην. ’Επίστης τοῦ ἐχάρισε λευκὸν ἵππον καὶ διέταξε τοὺς αὐλικούς του νὰ τὸν συνοδεύσουν μέχρι τοῦ Πατριαρχείου.

Κατόπιν ὁ Μωάμεθ ὑπέγραψε διάταγμα, τὸ ὁποῖον καθώριζε τὰ προνόμιοια τοῦ Πατριάρχου. Τὰ κυριώτερα ἔξι αὐτῶν ἦσαν τὰ ἔξης :

α) ‘Ο Πατριάρχης εἶναι προϊστάμενος ὅλων τῶν κληρικῶν καὶ ἐπιβλέπει τὰς ἐκκλησίας, τὰ μοναστήρια καὶ τὰς περιουσίας των. ’Ως πνευματικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, διορίζει τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας, Ρουμανίας καὶ Ἀλβανίας, ὡς καὶ ὅλους τοὺς ἐπισκόπους.

β) ‘Ο Πατριάρχης δικάζει καὶ τιμωρεῖ ὅλους τοὺς κληρικούς, ἀποφασίζει δὲ δι’ ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Οἱ ἀρχιεπίσκοποι ἔξι ἄλλους δικάζουν τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν, τὰς σχετικὰς μὲ γάμους, διαζύγια καὶ κληρονομίας.

γ) ‘Ο Πατριάρχης καὶ ὅλοκληρος ὁ χριστιανικὸς κλῆρος ἀπαλλάσσονται ἀπὸ κάθε φορολογίαν. Δύναται δὲ ὁ Πατριάρχης νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανούς διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας.

Τοιουτορόπως ὁ Πατριάρχης ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν. ’Αντικατέστησε τὸν ’Ελληνα αὐτοκράτορα καὶ ἔγινεν ’Εθνάρχης. Εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του μὲ τοὺς βασιλεῖς ὅλων τῶν κρατῶν εἶχεν ὡς σῆμα τὸν δικέφαλον ἀετόν. Οἱ ἐπίσκοποι δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς ἦσαν πάντοτε προστάται τῶν χριστιανῶν. Πολλάκις ἐκινδύνευσαν ἢ θέθανατώθησαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός των.

Ούτω καὶ οἱ ὑπόδουλοι ’Ελληνες ἐνεθαρρύνθησαν, ἥνωθησαν μεταξύ των, ἐνίσχυσαν τὴν ἔθνικήν των συνείδησιν.

✓β) Πολιτικὴ δργάνωσις. Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία εἶχον κοινοτικὴν δργάνωσιν. ’Εξ-

λεγον δηλ. μίαν ἐπιτροπήν, ή ὁποία ἐφρόντιζε δι' ὅλα. Τὰς κοινότητας διετήρησαν καὶ οἱ Τούρκοι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐλειπαν οἱ δρόμοι, ή συγκοινωνία, οἵ μορφωμένοι ὑπάλληλοι. Τὸ ἀπέραντον του τουρκικὸν κράτος ἦτο ἀδύνατον νὰ διοικηθῇ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν του. Αἱ κοινότητες τοὺς διηγκόλυνον εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, τὴν διοίκησιν καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων.

Ἐκάστη πόλις λοιπὸν καὶ ἔκαστον χωρίον εἶχε τὴν **δημογέροντίαν** του. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους καὶ ισχυρότερους κατοίκους. Ἐλέγοντο **πρόχριτοι, προεστοὶ** ή **δημογέροντες**. Οἱ Τούρκοι τοὺς ὡνόμαζον **κοτσαμπάσηδες**.

Ἡ Τουρκικὴ Ἀρχὴ ὥριζε δι' ἔκαστον χωρίον τὸ χρηματικὸν ποσόν, τὸ δόπιον ὥφειλε νὰ συγκεντρώνῃ κατ' ἔτος. Τοῦτο τὸ συνεκέντρωνεν ἡ ἐπιτροπὴ καὶ τὸ ἐπλήρωνεν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς.

Οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες ἐφρόντιζον νὰ λύουν εἰρηνικῶς τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Ἐπίστης νὰ τηροῦν τὴν τάξιν καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς πάσχοντας. Γενικῶς δὲ νὰ προστατεύουν τοὺς "Ελληνας ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων.

Οἱ ἕδιοι ἐνδιεφέροντο διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, διὰ τὰ σχολεῖα, τὰς ἐκκλησίας, τὰ νεκροταφεῖα, τὰ ὕδατα κ.λ.π. Ἐλάμβανον δὲ μέρος εἰς τὰ συμβούλια τῶν Τούρκων διοικητῶν. Εἰς αὐτὰ πρόεδρος ἦτο ὁ Τούρκος ἔπαρχος (καϊμακάμης).

Μὲ τὴν αὐτοδιοίκησιν διετηρήθη ἡ ἐντύπωσις εἰς τοὺς "Ελληνας ὅτι ἀποτελοῦν ίδιαιτερον "Εθνος.

γ) **Ἐλληνικαὶ Χριστιανικαὶ Κοινότητες ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐλλάδος.** Ὡρισμέναι κοινότητες εἶχον περισσότερα προνόμια. Οὕτως :

Ἡ **Μάνη** εἶχε πραγματικὴν αὐτονομίαν. Ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ ἐγχώριον ἄρχοντα. Αὔτὸν τὸν διώριζεν ὁ σουλτᾶνος καὶ ἐλέγετο μπρέές.

Αἱ νῆσοι **"Υδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρὰ** ἐκυβερνῶντο ἐπίστης μόναι των. Ἐπλήρωνον μόνον μικρὸν φόρον εἰς τὸν Τούρκον ναύαρχον (καπετάν πασᾶ) καὶ ἔστελλον ὀλίγους ναύτας διὰ τὸν τουρκικὸν στόλον, διότι τοὺς εἶχον παραχωρηθῆ μερικὰ ίδιαιτερα προνόμια.

Ἡ **Χίος** καὶ τὰ **24 χωρία τοῦ Πηλίου** ἦσαν κτῆμα τῆς μητρὸς

τοῦ σουλτάνου (Βαλιντὲ Σουλτάνας) καὶ οἱ κατοικοί των ἔζων περισσότερον ἀνεξάρτητοι.

Τὸ Σούλι τῆς Ἡπείρου ἀπετέλει στρατιωτικὴν κοινότητα, ἡ ὅποια ἐπλήρωνε μικρὸν φόρον εἰς τὸν σουλτᾶνον. Ἀνεξάρτητα ἐπίσης ἦσαν καὶ τὰ Σφακιὰ τῆς Κρήτης.

Τὰ Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς ἀπετέλουν αὐτόνομον ὁμοσπονδίαν 360 κοινοτήτων καὶ εἶχον τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τοῦ ἀργύρου. Τὸν φόρον ἐπλήρωνον εἰς εἶδος (ἀργυρον).

Τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας ἡσχολοῦντο μὲ τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ ἑρυθροδάνου (διὰ τὴν ἑρυθρὰν βαφὴν του). Ἰδρυσαν θαυμάσιον συνεταιρισμὸν μὲ κλωστήρια, βαφεῖα καὶ ὑφαντουργεία. Ἐπλούτησαν καὶ εἶχον ὑποκαταστήματα εἰς πολλὰς πόλεις τοῦ ἑσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἑξωτερικοῦ.

"Ἀλλαι πόλεις (Νάουσα, Ἐδεσσα, Καστοριά κ.λ.π.) Ἰδρυσαν μεγάλας ἐμπορικὰς ἑταιρείας μὲ ὑποκαταστήματα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Εύρωπης. Εἰς αὐτὰς συνεκεντρώθησαν μὲ τὸν καιρὸν "Ελληνες καὶ ἑσχημάτισαν παροικίας. Αὗται ἐβοήθησαν πολὺ τὴν σκλαβωμένην πατρίδα των. Ἰδρυσαν σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκας καὶ ἐκαλλιέργησαν τὸν πόθον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

'Εξ ἄλλου καὶ οἱ ἄλλοι "Ελληνες, οἱ ὅποιοι ἔφευγον εἰς τὸ ἑξωτερικόν, Ἰδρυον παντοῦ κοινότητας. Ὁνομασταὶ ἦσαν αἱ Ἑλληνικαὶ κοινότητες τῆς Βενετίας, τῆς Τεργέστης, τῆς Βιέννης, τῆς Ὁδησσοῦ κλπ.

Οἱ Τοῦρκοι, ὡς πολεμισταί, ἐθεώρουν ἔξευτελιστικὸν δι' αὐτοὺς νὰ ἀσχολοῦνται μὲ ἄλλο τί. Ἡ γεωργία, ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριον ἔμειναν διὰ τοὺς "Ελληνας.

Ἡ συνένωσις τῶν 'Ελλήνων ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Πατριάρχου, ἡ αὐτοδιοίκησις, τὰ ἐπαγγέλματά των, ἀλλὰ καὶ τὰ παθήματά των, συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἀφυπνισθῇ ἡ ἐθνική των συνείδησις.

Περίληψις. 'Ο σουλτᾶνος παρεχώρησεν εἰς τοὺς "Ελληνας θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια. Μὲ τὸν Πατριάρχην, ὡς Ἐθνάρχην των; οἱ "Ελληνες, μὲ τὴν αὐτοδιοίκησίν των καὶ τὴν ἀσχολίαν των μὲ ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα διετήρησαν τὴν ἐθνικότητά των.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατί δ σουλτάνος ήθελεν νὰ ἔχουν οἱ Ἑλληνες Πατριάρχην; 2) Διατί οἱ Τούρκοι δὲν ήθελον νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων; 3) Ποῖαι Κοινότητες ἀνεπτύχθησαν περισσότερον; Ποῦ καὶ διατί;

Ἐργασία. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰς κυριωτέρας ἑλληνικὰς χριστιανικὰς κοινότητας τοῦ ἑσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἑξωτερικοῦ.

3. ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ — ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΣ — ΗΓΕΜΟΝΕΣ

Τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ τὰς ἄλλας μεγάλας ἐκκλησίας. Εὗρεν καταφύγιον εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Φαναρίου, μίαν ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας τῆς Κων/πόλεως. Ἡ νέα πατριαρχικὴ ἐκκλησία ἦτο μικρὰ καὶ σκοτεινή.

Τὸ Φανάριον κατέστη τὸ ἑθνικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς αὐτὸ συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι "Ἑλληνες, οἱ ὅποιοι συνήθως ἐγίνοντο κληρικοί. Τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα τοὺς ἔξησφαλίζε περισσότερον ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν Τούρκων. Ἄλλα καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ κοσμικοί, ἐπλούτησαν, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν τῶν Ἑλλήνων. Οὕτοι ὡνομάσθησαν **Φαναριώται.**

Οἱ Τούρκοι ἥσαν λαός πολεμικός, ἀλλ' ἀγράμματος. Διὰ νὰ κυβερνήσουν τὸ ἀπέραντον κράτος των, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ μορφωμένους ὑπαλλήλους. Ὡς τοιούτους ἐλάμβανον "Ἑλληνας, τοὺς ὅποίους διώριζον εἰς μικράς καὶ ἀστημάντους θέσεις.

Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις ἔγιναν πολύπλοκοι. Οἱ Τούρκοι εύρεθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς Φαναριώτας. Οἱ Φαναριώται ἥσαν ὅλοι μορφωμένοι καὶ γλωσσομαθεῖς. Ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ ζητήματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Σχετικῶς γράφει ὁ Τούρκος ἴστορικὸς (Δζεβδέτ) :

« . . Οἱ εἰς εὐγενεῖς ἑλληνικὰς οἰκογενείας ἀνήκοντες νέοι, ἐκμανθάνοντες τὴν τουρκικήν, σπουδάζοντες δὲ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, διωρίζοντο εἰς τὰ κυβερνητικὰ γραφεῖα. Οὕτοι προήγοντο καὶ εἰς

θέσεις ἀρχιγραμματέως, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὰ λειτουργήματα τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Διβανίου. Ἐκεῖθεν δὲ ἀνελάμβανον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι Φαναριῶται. Εἰς τὰς χειράς των εύρισκοντο ἀποκλειστικῶς αἱ λεπτότεραι ὑπηρεσίαι τοῦ Κράτους. Οὗτοι εἰσήγουντο εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην πλείστας ὅσας ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν. Διηγκόλυνον δὲ τὴν περαίωσίν των . . .».

Οἱ ἡγεμόνες εἶχον σωματοφυλακὴν ἀπὸ "Ελληνας καὶ ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς αὐλῆς των τὴν Ἑλληνικήν. "Ιδρυον σχολεῖα καὶ ἐπροστάτευον τοὺς ἐμπόρους.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἦσαν πάντοτε ἀσφαλεῖς οὔτε οἱ Μεγάλοι Διερμηνεῖς, οὔτε οἱ ἡγεμόνες. Μὲ τὴν παραμικρὰν αἵτιαν οἱ Τοῦρκοι ἥρπαζον τὴν περιουσίαν των, τοὺς ἐφυλάκιζον ἢ καὶ τοὺς ἔφόνευον.

Οἱ Φαναριῶται ἐβοήθησαν πολύ, ὡστε νὰ διαφωτίζεται τὸ "Εθνος καὶ νὰ διατηρῆται ὁ Ἑλληνισμός. ✓

χραστικαὶ μεταξύ των

Πειρίληψις. Τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ὡς καταφύγιον μικρὸν ναὸν τῆς συνοικίας τοῦ Φαναρίου, περὶ αὐτὸ δὲ συνεκεντρώθησαν οἱ "Ελληνες. Οὗτοι ἐμορφώνοντο πολὺ καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ τοὺς χρησιμοποιήσουν καὶ οἱ Τοῦρκοι ὡς Μεγάλους Διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατί τὸ Πατριαρχεῖον εῦρεν ἄσυλον εἰς τὸ Φανάριον; 2) Τὶ ἦσαν οἱ Φαναριῶται καὶ πῶς ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα Ἑλληνικὰ πολιτικὰ πρόσωπα. 3) Εἰς τὶ ὡφέλησαν τὸ "Εθνος τὸ Πατριαρχεῖον καὶ οἱ Φαναριῶται;

Ἐργασία. Εἰς ἔνα χάρτην τῆς Κων/πόλεως νὰ εύρητε τὴν θέσιν τοῦ Φαναρίου. Ἐπίσης νὰ πληροφορηθῆτε ἀν σώζεται μέχρι σήμερον τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ποιος εἶναι ὁ Πατριάρχης.

④. ΑΙ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΕΝΟΠΛΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

α) Κλέφτες. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς φραγκοκρατίας ὑπῆρχον μικρὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ δόποια ἐπέβλεπον τὰς ὁρεινὰς δια-

βάσεις. Ταῦτα ἡσαν προστάται τῶν διαβατῶν ἀπὸ τοὺς κακοποιοὺς καὶ ἀπέκρουον αἰφνιδιαστικάς ἐπιδρομὰς τῶν ἔχθρῶν.

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὰ σώματα αὐτὰ διελύθησαν ἢ παρέμειναν εἰς τὸν ἐνετικὸν στρατόν. Πολλὰ ὅμως κατέφυγον εἰς τὰ ὅρη καὶ ἡγωνίζοντο κατὰ τῶν Τούρκων.

Οἱ Ἑλληνες, ὡς ὑπόδουλοι, ὑπέφερον περισσότερον εἰς τὰ πεδινὰ μέρη καὶ τὰς πόλεις. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἡσαν πολυάριθμοι. Ἐβασάνιζον τοὺς χριστιανούς, τοὺς ἥρπαζον τὴν περιουσίαν καὶ τοὺς ἐκακομεταχειρίζοντο.

Οἱ κάμποι ἐστέναζον. Τὰ σκλαβωμένα ἑλληνόπουλα ὅμως ἔγαλουχοῦντο μὲ δῆτι προσέφερεν εἰς αὐτὰ ἢ παράδοσις καὶ ἢ παιδεία. Ἔζων διὰ «θρησκείαν καὶ πατρίδα». Τὰ πλέον ἀνυπόμονα, τὰ πλέον ἀγέρωχα ἐπραγματοποίουν τό :

— Μάννα, σοῦ λέγω δὲν μπορῶ
τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω.
Δὲν ἡμπορῶ, δὲν δύναμαι,
ἐμάλλιαστ’ ἢ καρδιά μου.
Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου
νὰ πάω νὰ γίνω κλέφτης . . .

Κατέφευγον δηλαδὴ εἰς τὰ ὅρη καὶ ἐκεῖ τὰ ἑλληνόπουλα ἐσχημάτιζον μικρὰς στρατιωτικὰς ὁμάδας. Ὁ ἀρχηγός των ἐλέγετο «καπετάνιος», δὲ παρχηγός του «πρωτοπαλλήκαρον» καὶ οἱ στρατιῶται «παλληκάρια». Τὸ μικρότερον κλεφτόπουλον ἐλέγετο «ψυχογυιός». Τὸ καταφύγιόν των ἐλέγετο «λημέρι». Οἱ Τούρκοι τοὺς ὡνόμαζον **Κλέφτες**. Εἰς τὴν ψυχὴν ὅμως τῶν Ἑλλήνων ἢ λέξις εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ ἐκδικητοῦ καὶ τιμωροῦ.

Εἰς τὸ λημέρι του ὁ κλέφτης :

« . . . ἀδέρφια εἶχε τὰ βουνὰ καὶ συγγενεῖς τὰ δέντρα
Τὸν κοίμιζαν οἱ πέρδικες, τόνε ξυπνοῦν τ’ ἀηδόνια . . .

Οἱ κλέφτες ὑπέφερον μὲ ἀξιοθάύμαστον καρτερίαν τὸ ψῦχος

καὶ τὴν ζέστην, τὴν ἀύπνιαν καὶ τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν καὶ ὅλας τὰς κακουχίας :

« . Ποτέ μας δὲν ἀλλάζομε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε· τὸ χέρι μας προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μας στρῶμα. 'Ολημερίς στὸν πόλεμο, τὸ βράδυ καραούλι . . . »

“Οταν δὲν ἐπολέμουν, ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ ὅπλα ἢ ἡσκοῦντο εἰς τὸ λιθάρι :

«Ρίχνουν στὸ σημάδι
καὶ παίζουν τὸ λιθάρι . . . »

Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέκτων :

« . . . λαγοῦ ποδάρια
καὶ δράκου δύναμι . . . »

Αἱ παραδόσεις ἀναφέρουν ἀπίστευτα κατορθώματα. 'Ο Νικοτσάρας συνηγωνίζετο εἰς τὸ τρέξιμον μὲ τὸ ταχύτερον ὀλογον. 'Ἐπίστης ἡδύνατο νὰ πηδήσῃ ἐπτὰ ἀλογα εἰς τὴν σειράν. "Οταν ἔτρεχεν ὁ Ζαχαριᾶς, αἱ πτέρναι του ἤγγιζον τὰ ὄτα του. 'Ο Καρατάσος ἥμποροῦσε νὰ περάσῃ τὴν σφαῖραν μέσα ἀπὸ τὸ δακτυλίδι.

'Εμάνθανον ὅλα τὰ μονοπάτια καὶ τὰς χαράδρας. 'Εγνώριζον ὅλας τὰς πηγὰς καὶ τὰ μοναστήρια. 'Ἐπὶ πλέον δὲ ἐμιμοῦντο τὰς φωνὰς τῶν ζώων. Αύται ἡσαν τὰ συνθήματά των. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐμιμοῦντο τὴν φωνὴν τοῦ κοσσύφου ἢ τῆς πέρδικος ἢ τὸ σφύριγμα τοῦ ὅφεως. Κατὰ τὴν νύκτα ἐμιμοῦντο τὴν φωνὴν τῆς κουκουβάγιας, τοῦ βατράχου ἢ τοῦ τσακαλιοῦ.

'Ἐπροτίμων νὰ σκοτωθοῦν παρὰ νὰ συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι. 'Η εὐχὴ των ἦτο : «καλὸ βόλι». Τὸ ἔθεώρουν δὲ μεγάλην προσβολὴν νὰ τοὺς πάρουν οἱ Τούρκοι τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὸ γυρίζουν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις. "Οταν λοιπὸν ἐπληγώνοντο καὶ ἦτο δύσκολος ἢ μεταφορά των, ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς συντρόφους των «νὰ τοὺς κόψουν τὸ κεφάλι».

'Η ζωὴ των ἐν τούτοις εἶχε καὶ ὡραίας στιγμάς. 'Ησαν εὔτυχεῖς ὅταν ἔτρωγον τὴν ἀγαπημένην των τροφήν : τὸν «όβελίαν ὀμνόν». "Ἐπειτα ἔχόρευον τοὺς ἐθνικούς μας χορούς μὲ τὰ «κλεφτικα τραγούδια».

"Εκαστον σῶμα εἶχε τὴν σημαίαν του, τὸ «φλάμπουρον», μὲ ζωγραφισμένον τὸν σταυρὸν ἢ τὴν εἰκόνα ἐνὸς ἄγιου.

"Ηρπαζον τὰ ποίμνια τῶν Τούρκων, τοὺς ἔβλαπτον μὲ κάθε τρόπον. Πολλάκις συνεκρούοντο μὲ τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα. Τότε ἐπολέμουν ἡμέραν καὶ νύκτα :

« . . . Χιόνι ἔτρωγαν, χιόνι ἔπιναν
καὶ τῇ φωτιᾷ βαστοῦσαν . . . »

"Οσάκις πασᾶς ἢ βεζύρης (ύπουργὸς) προσεκάλει κλέφτην νὰ «προσκυνήσῃ», ἐλάμβανε τὴν ἀπάντησιν :

«Πασᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί,
βεζύρη τὸ τουφέκι . . .
Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θηριὰ
παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους . . . »

Δι' αὐτό, δταν οἱ Τούρκοι συνελάμβανον κλέφτην, τὸν ἔβασάνιζον μὲ φρικώδη μαρτύρια. Τὰ ὑπέφερε ὅλα, χωρὶς νὰ δακρύσῃ, χωρὶς νὰ στενάξῃ.

"Οσον οἱ Τούρκοι ἔβασάνιζον τοὺς ὑποδούλους "Ελληνας, τόσον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κλεφτῶν ἐπληθύνετο. 'Ο "Ολυμπος καὶ ὁ Κίσσαβος, ἡ Πίνδος καὶ τὰ "Αγραφα, ὁ Τυμφρηστὸς καὶ ὁ Παρνασσός, ὁ Ταῦγετος καὶ ὅλα τὰ δύσβατα βουνὰ ἥσαν καταφύγια τῶν ἀτρομήτων πολεμιστῶν.

Περίφημοι κλέφτες ἥσαν ὁ Βλαχάβας εἰς τὸν "Ολυμπον, ὁ Ἀνδρίτσος καὶ ὁ Κατσαντώνης εἰς τὴν Στερεάν 'Ελλάδα, οἱ Κολοκοτρωναῖοι εἰς τὴν Πελοπόννησον κ.ἄ.

'Αντὶ τῶν ὁμοιομόρφων ἐνδυμασιῶν τῶν «ραγιάδων» οἱ κλέφτες ἐφόρουν στολὰς ὄνομαστὰς διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν ὡραιότητά των. 'Επίσημον ἐνδυμά των ἦτο ἡ φουστανέλλα. Εἰς τὴν κεφαλὴν ἐφόρουν τὸ φέσι χωρὶς φούνταν (διὰ νὰ μὴν τοὺς ἐμποδίζῃ κατὰ τὰς μάχας). 'Επίσης χωρὶς φούνταν ἥσαν καὶ τὰ «τσαρούχια» των. Εἰς τὰς ἔορτὰς ὄμως καὶ τὰς πανηγύρεις ὑπῆρχε συναγωνισμὸς διὰ τὸ ποῖος θὰ εἴχε τὴν καλυτέραν καὶ πλέον θυσανωτὴν φούνταν εἰς τὸ φέσι καὶ εἰς τὰ τσαρούχια του.

Πολλοί κλέφτες ἐφόρουν καὶ μανδήλιον γύρω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τῶν. "Ολοὶ ὅμως ἔφερον ὑπερηφάνως τὴν «φέρμελη» (παλαιὸν ἔνδυμα τῶν κλεφτῶν ἐπάνω ἀπὸ τὸ ὑποκάμισον). Ἐπίσης ἔφερον τὰ «τσαπράζια» (χρυσᾶς ἢ ἀργυρᾶς ἀλυσίδας, αἱ ὅποιαι διεσταρώνυντο πρὸ τοῦ στήθους). Αἱ κάλτσαι καὶ τὸ «σελάχι» ἥσαν ἀπαραίτητα εἰς ἕκαστον κλέφτην, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ «χαῖμαλί» (μικρὸν φυλαχτόν, προσφορὰ τῆς μητρὸς μαζὶ μὲ τὴν εὐχήν της κατὰ τὴν ἀναχώρησιν). Ἀλλο ἔνδυμα ἦτο ἡ «φλοκάτα» (όμοία μὲ τὰς σημερινὰς κάππας τῶν βλάχων).

Τὰ «ἄρματα» τῶν κλεφτῶν ἥσαν πάντοτε Ἱερά. Ἰδίως τὰ σπαθιά τῶν ἥσαν δι' αὐτούς τὰ «ἄγια τῶν ἄγιων». Δι' αὐτὸν ἥσαν καὶ τὰ περισσότερον στολισμένα. Συνήθως ἥσαν κληρονομημένα ἢ τιμητικὰ χαρίσματα, ἀλλὰ καὶ πολύτιμα λάφυρα ἢ καὶ κειμήλια.

Ἄλλην στολὴν ἔφερεν ὁ «καπετάνιος» καὶ ἄλλην τὰ «παλληκάρια». Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε κάππαν ἀπὸ κόκκινον ἢ μαῦρον βελούδον μὲ χρυσᾶ κεντήματα. Ἡ φουστανέλλα του ἦτο περισσότερον μακρά. Τὰ παλληκάρια ἔφερον μαλλίνην κάππαν καὶ βραχυτέραν φουστανέλλαν.

Ο λαὸς ἤκουε μὲ ἀνακούφισιν τὰ κατορθώματα τῶν κλεφτῶν. Εἰς τὴν φαντασίαν του τοὺς ἀνύψωνεν εἰς ἥρωας. Ἡσαν δὲ πράγματι ἔθνικοὶ ἥρωες. Οἱ γέοι παρέβλεπον τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς μὲ τὴν ἀκοίμητον ἐλπίδα νὰ μεγαλώσουν καὶ νὰ τρέξουν εἰς τὰ βουνά.

Αἱ γυναικεῖς καὶ τὰ κορίτσια ἐτραγούδοισαν τὰ κατορθώματα καὶ ἐμοιρολογοῦσαν τὴν δυστυχίαν καὶ τὸν θάνατον τῶν κλεφτῶν.

Τὰ «κλέφτικα τραγούδια» ἔξυμνοῦν τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν ἥρωϊκόν θάνατον. Ἐχουν μεγάλην χάριν καὶ προκαλοῦν τὴν συγκίνησιν. Θαυμάζονται διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, τὰ ὅποια ἐκφράζουν. Εἰναι δὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, τὰ ὠραιότερα τοῦ κόσμου.

Οἱ κλέφτες ἀπετέλεσαν σπουδαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν. Αὔτην θὰ ἡδύνατο νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ τὸ ὑπόδουλον Ἐθνος, ὅταν «θὰ ἥρχετο ἡ ὥρα».

β) **Οἱ ἀρματολοί.** Εἰς τὰ ὄρεινὰ καὶ ἀπόκεντρα μέρη ("Αγραφα, "Ολυμπος, Ξηρόμερον κ.λ.π.) οἱ Τούρκοι ἥσαν ὀλίγοι. Ἐκεῖ

δέν είχον στρατόν. 'Ο σουλ-
τάνος ἀνέθετε τὴν φύλαξιν
των εἰς τοὺς ἐντοπίους, οἱ
ὅποιοι τότε ὡνομάζοντο ἀρ-
ματολοί.

'Η τουρκική κυβέρνησις
προσεπάθησε νὰ ὑποτάξῃ
τοὺς κλέφτες, ἀλλὰ δὲν τὸ
ἐπέτυχεν. 'Ηναγκάσθη λοι-
πὸν νὰ ἔλθῃ εἰς. συμφω-
νίαν μὲ τοὺς κυριωτέρους
ἔξ αὐτῶν. 'Ανέθεσεν εἰς αὐ-
τοὺς τὴν προστασίαν δια-
φόρων περιφερειῶν ἀπὸ τὰς
ἐπιδρομὰς τῶν ἄλλων κλε-
φτῶν. 'Εγίνοντο καὶ αὐτοὶ
πλέον ἀρματολοί, ἡ δὲ πε-
ριοχὴ των ὡνομάζετο ἀρ-
ματολίκι.

'Αρματολοὶ ἐγίνοντο συ-
νήθως καὶ πολλοί, οἱ ὅποιοι
δὲν ἦσαν κλέφτες. 'Οσάκις
ὅμως οἱ ἀρματολοὶ ἐπρόκει-
το νὰ καταδιώξουν τοὺς κλέφτες, ἐπήγαινον μὲ τὸ μέρος των.

Γενικῶς, καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀρματολῶν ἦτο ὁμοία μὲ ἐκείνην τῶν
κλεφτῶν, διότι δὲν ἐγνώριζον ἐπὶ πόσον θὰ μείνουν ἀρματολοὶ
καὶ πότε θὰ γίνουν κλέφτες. Τὰ ἀρματολίκια ἐδίδοντο εἰς τοὺς ὀνο-
μαστοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἐθαυμάζοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν
ρώμην. 'Ησαν δὲ κληρονομικά καὶ τὰ τέκνα διεδέχοντο τοὺς γονεῖς.
'Ο Νικοτσάρας ἦτο υἱὸς τοῦ ὀνομαστοῦ εἰς τὴν Ἐλασσόνα Τσάρα.
'Ο Οδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου Ἀνδρίτσου. 'Ο Θύμιος Βλα-
χάβας υἱὸς τοῦ γενναίου Βλαχάβα κ.λ.π.

γ) **Σουλιώται, Μανιάται, Σφακιανοί.** Οἱ Τοῦρκοι δὲν κατώρ-
θωσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλας τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Μερικὰ ὅρεινὰ
τμήματα ἔμειναν ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητα. 'Ἐπροστατεύοντο ἀπὸ

Ἀρματολὸς

τὴν φυσικήν των ὄχυρότητα, τὸ πτωχὸν ἔδαφος καὶ κυρίως ἀπό τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν κατοίκων των.

Οἱ γενναῖοι **Σουλιῶται** ἔζων ἐπάνω εἰς τὰ ἄγρια βουνά των. Ἡ ἀγάπη των πρὸς τὴν πατρίδα ἔγινε θρῦλος. Ὡς διοίκησιν εἶχον ἐν συμβούλιον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν. Διὰ νὰ εἶναι ἀνενόχλητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπλήρωνον ἔνα μικρὸν φόρον εἰς τὸν σουλτᾶνον.

Οἱ ἡρωῖοι **Μανιᾶται** ἔζησαν ἐπὶ μακρὸν διάστημα μετὰ τῶν Ἐνετῶν καὶ πολλάκις ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Τούρκων. Ὄταν οἱ Ἐνετοὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν, οἱ Τούρκοι ἡ νέχθησαν νὰ διοικοῦνται ὅπως καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν. Ἡ διοίκησίς των ἦτο περίπου ἡ αὐτὴ μὲ ἐκείνην τῶν Σουλιωτῶν. Ἡ διαφορὰ ἦτο εἰς τὸ δῆτι τὸν ἀρχηγὸν (μπέην) διώριζεν ὁ σουλτᾶνος. Ἐπρεπε νὰ πληρώνουν καὶ αὐτοὶ μικρὸν φόρον, τὸν ὅποιον ὅμως σπανίως κατέβαλλον.

Οἱ **Σφακιανοὶ** τῆς Κρήτης ἔμειναν καὶ αὐτοὶ ἑλεύθεροι. Κανεὶς ἔχθρὸς δὲν ἐπάτησε τὴν χώραν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ ἐπαναστατικά κινήματα. Ἐκεῖ εὗρισκον προστασίαν καὶ τὰ γυναικόπαιδα, δσάκις οἱ Τούρκοι διέταζον σφαγάς.

Γενικῶς τὰ ἡρωϊκὰ αὐτὰ μέρη ἔγιναν προγυμναστήρια, τὰ ὅποια ἐνίσχυσαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑθνικοῦ φρονήματος τῶν ὑποδούλων. Ἐλλήνων.

Περίληψις. Πολλοὶ Ἐλληνες, οἱ ὅποιοι δὲν ἤδυναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν τουρκικὴν δουλείαν, ἔφευγον εἰς τὰ βουνά καὶ ἐσχημάτιζον τὰ σώματα τῶν κλεφτῶν. Οἱ Τούρκοι ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μαζὶ των καὶ νὰ τοὺς ἀναθέσουν τὴν φύλαξιν διαφόρων περιφερειῶν. Τότε οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἄλλοι φρουροὶ ὠνομάζοντο ἀρματολοί. Οἱ κλέφτες, οἱ ἀρματολοί, οἱ Σουλιῶται, οἱ Μανιᾶται, οἱ Σφακιανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἑλεύθεροι Ἐλληνες ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ὡργανωμένην στρατιωτικὴν δύναμιν τοῦ ὑποδούλου Ἐθνους.

Ἐρωτήσεις. 1) Τι ἡσαν οἱ κλέφτες, ποῦ καὶ πῶς ἔζων; 2) Τι ἡσαν οἱ ἀρματολοί καὶ ποία ἡ διαφορά των ἀπὸ τοὺς κλέφτας; 3) Τι εἶναι οἱ «κλέφτικοι χοροί» καὶ τὰ «κλέφτικα τραγούδια»;

Ἐργασία. Συγκεντρώσατε ὥρισμένα «δημοτικὰ τραγούδια», ἀπαγγείλατε τα καὶ ἐρμηνεύσατε τα.

5. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

α) 'Η Ελληνική ναυτιλία. Η ιστορία της φυλῆς μας ἀναβλύζει ἀπό τὴν θάλασσαν. Τὰ κύματα τοῦ Αἰγαίου τονίζουν τὸ τραγούδι της εἰς αἰῶνας αἰώνων. Αἱ τριήρεις καὶ αἱ πεντηκόντοροι τῶν ἀρχαίων παρεχώρησαν τὴν θέσιν των εἰς τὰ βυζαντινὰ πλῶιμα, τοὺς δρόμωνας καὶ τὰ χελάνδια. "Επειτα ἥλθον οἱ Τοῦρκοι καὶ κατεδίωξαν ἀγρίως τοὺς ναυτικούς μας. Δι' αὐτὸ ἄλλοι ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν εἰς ξένους στόλους καὶ ἄλλοι εἰς τὸν τουρκικὸν.

Βοσκοὶ καὶ γεωργοὶ κατέφυγον κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα ὡς ἀποικοὶ εἰς τὴν "Υδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά. "Ησαν κατατρεγμένοι καὶ ἥθλησαν νὰ ἡμερεύσουν τοὺς ἀγόνους βράχους. Δὲν τὸ ἐπέτυχον. Τότε ἡ θάλασσα ἔξυπνησε μέσα των τὴν προσιώνιον ναυτικὴν συνείδησιν. "Ἐναυπήγησαν τὰ πρῶτα μικρὰ καὶ ἀθλια πλοιάρια. "Επειτα τὰ ἐμεγάλωσαν καὶ ἐτοξίδευον ἀφόβως εἰς τὸ Αἴγαον. Χωρὶς πυξίδα ἢ χάρτην ἢ ἄλλον ναυτικὸν ἐργαλεῖον, ὀργώνουν τὰ πελάγη. Τὴν ἡμέραν ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὰ γνωστὰ εἰς αὐτοὺς νησίδια ἢ ἀκτάς. Τὴν νύκτα ταξιδεύουν μὲ τὰ ἄστρα.

"Απὸ τὸ 1757 τὰ ἡκολούθησεν ἡ Μύκονος καὶ τὸ Γαλαξείδιον. "Ολοὶ τώρα ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των πυξίδας καὶ χάρτας. Μὲ αὐτὰ κατακτοῦν τὴν Μεσόγειον.

Τὰ πλοϊα ὅμως τῶν νήσων, τὰ ὅποια ἥσαν ἴδιόκτητα, ἔπρεπε νὰ εἶναι περιωρισμένα εἰς ἀριθμόν. Οὕτος ὠρίζετο ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ Ναυαρχείου. 'Ο ἀρχιναύαρχος Χουσεΐν κατήργησε τὸ σύστημα αὐτό. Οἱ ραγιάδες τῶν Ἑλληνικῶν νήσων ἀπέκτησαν τότε μεγάλα πλοῖα. 'Εταξίδευον μὲ αὐτὰ εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην.

β) Οἱ πειραταί. Τὸ Ἀλγέριον, ἡ Τύνις καὶ ἡ Τριπολίτις ὑπῆρχαν ἐπὶ 300 ἔτη τὰ ἀπόρθητα ὄρμητήρια τῶν πειρατῶν. 'Απὸ ἐκεὶ οἱ λησταὶ αὐτοὶ τῆς θαλάσσης ἐμάστιζον τὰς ἀκτὰς ὀλοκλήρου τῆς Μεσογείου. 'Ηχμαλώτιζον κάθε πλοϊον, τὸ ὅποιον ἀναγκαστικῶς θὰ διήρχετο ἀπὸ τὰς μόνας διαβάσεις: τὸ στενὸν τῆς Σικελίας ἢ τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦλεγχον τὸ ἐμπόριον καὶ κατέστησαν ὁ τρόμος τῶν πολιτισμένων κρατῶν.

Σύλληψις Μπαρμπερίνων πειρατῶν

Κατ' ἀνάγκην ὅλα τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἔπρεπε νὰ ὅπλισθοῦν μὲ κανόνια, διὰ νὰ ἀντιμετωπίζουν τοὺς πειρατάς. Αὐτὸ ἔπραξαν καὶ τὰ ἑλληνικά.

γ) Ἀνάπτυξις καὶ δργάνωσις τῶν Ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Μὲ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1787 δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ λάμψῃ εἰς τὸ Αίγαον τὸ φωτεινὸν μετέωρον τοῦ Κατσώνη. Εἰς τὰ πλοῖα τοῦ μεγάλου ναυμάχου ὑπηρέτησαν καὶ πολλοὶ Ἐλληνες.

Παραλλήλως μὲ τὸ πολύτιμον αὐτὸ σχολεῖον, ἡ πολεμικὴ μόρφωσις τῶν πληρωμάτων συνεπληρώθη μὲ τοὺς ἄγωνας κατὰ τῶν πειρατῶν. Τὰ σιτοκάραβα τῶν Ἑλλήνων μετεβλήθησαν οὕτως εἰς μικρὰ πολεμικά.

Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ, ὁ καπετᾶν πασᾶς Χασάν ἀνέλαβε τὴν ὁργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Οὗτος προσέλαβε εἰς τὰ πληρώματά του καὶ πολλοὺς ραγιάδες ἐκ τῶν νήσων. Μετ' δλίγον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πληρωμάτων τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπετελέσθη ἀπὸ Ἐλληνας. Ἀργότερον οἱ

"Ελληνες ύπερειχον τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ ἀριθμητικῆς καὶ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως.

Οἱ "Ελληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν πολὺ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὅταν δὲ Μ. Ναπολέων ἔκαμνε τοὺς ἀτελευτήτους πολέμους του εἰς ὀλόκληρον τὴν Εύρωπην. Τότε, ἀψηφοῦντες τοὺς κινδύνους, μετέφερον τρόφιμα εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους ὑπὸ τῶν "Αγγλων λιμένας τῆς Εύρωπης. Ταῦτα ἐπώλουν εἰς μεγάλας τιμᾶς καὶ ἐπλούτησαν. Μὲ τὰ κέρδη αὐτὰ ἐδημιουργήθη μία περίοδος εὐημερίας εἰς τὰς νήσους αὐτάς. Μέγα τμῆμα των ὅμως διετέθη διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ 'Ελληνικοῦ στόλου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἀγῶνος.

Τὰ περισσότερα καὶ μεγαλύτερα πλοῖα τὰ εἶχον ἡ "Υδρα, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κ.λ.π.

Οἱ στόλοι τῶν πειρατῶν ἦσαν τώρα ἰσχυροί. Οὕτοι συνελάμβανον τὰ ἀπροστάτευτα πλοῖα, ἥρπαζον τὰ ἐμπορεύματά των καὶ ἐφόνευον ἡ ἡχμαλώτιζον τοὺς ναύτας, διὰ γὰ τοὺς πωλήσουν ὡς δούλους.

Οἱ "Ελληνες ἡναγκάσθησαν νὰ κατασκευάσουν πλοῖα γοργοκίνητα καὶ ἰσχυρά. Τὰ ὄπλισαν μὲ κανόνια καὶ ἔχρησιμοποίησαν γενναίους ναύτας. 'Ο κάθε ναύτης μάλιστα εἶχε καὶ τὸ μερίδιόν του εἰς τὸ πλοῖον. Δι' αὐτὸ δῆλοι ἐπολέμουν μὲ μανίαν τοὺς πειρατὰς καὶ ἔγιναν σπουδαῖοι θαλασσομάχοι.

Τὰ κατορθώματά των τὰ ὑμησεν ἡ λαϊκὴ μοῦσα. Τὴν τέχνην καὶ τὴν γενναιότητά των τὴν ἐκέρδισεν ὁ Ἀγών διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς 'Ελλάδος.

Περίληψις. Μὲ τὴν ὑποδούλωσιν τῶν 'Ελλήνων κατεστράφη τελείως καὶ τὸ ναυτικόν των. Αἱ ἐλληνικαὶ νῆσοι ὅμως, πισταὶ εἰς τὴν ἔθνικὴν παράδοσιν, κατώρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν σύγχρονον ναυτικὸν καὶ νὰ πλουτήσουν. Οἱ "Ελληνες ναῦται ἐδιδάχθησαν εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Κατσώνη, εἰς τὸ τουρκικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν πειρατῶν τὴν τέχνην τοῦ ναυτικοῦ πολέμου καὶ ἔγιναν θαλασσομάχοι.

Ἐρωτήσεις. 1) Πῶς ἔχάθη τὸ ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου; 2) Ποῖα μέτρα ἔλαβον οἱ Τούρκοι διὰ νὰ περιορίσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἴδιοκτήτων πλοιών; 3) Τὶ τοὺς ἡνάγκασε νὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἐλευθέραν ναυσιπλοίαν; 4) Ποῦ καὶ πῶς ἡσκήθησαν οἱ "Ελληνες ναυτικοὶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου; 5) Πῶς ἡ 'Ελλὰς ἀπέκτησε πολεμικὸν ναυτικὸν στόλον;

Ἐργασία. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰς ἐλληνικὰς ναυτικὰς νήσους.

6. ΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

α) Τὰ κρυφὰ σχολεῖα. Μετά τὴν ἀλωσιν τῆς Κων/πόλεως οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ σπουδαιότεροι λόγιοι κατεδιώχθησαν, ἐφεύθησαν ἢ ἔφυγον πρὸς τὸ ἔξωτερικόν. Τὰ σχολεῖα ἔκλεισαν καὶ αἱ βιβλιοθῆκαι κατεστράφησαν. Τὸ σκότος τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀμαθείας ἐκάλυψε τὴν χώραν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς σοφίας.

Ἐπὶ δύο αἰῶνας οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς "Ἐλληνας νὰ ἔχουν σχολεῖα. Μορφωμένοι πλέον ἔθεωροῦντο οἱ ὀλίγοι κληρικοί. Οἱ Τοῦρκοι ἥλπιζον, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ "Ἐλληνες θὰ ἔλησμόνουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν ἐθνικότητα, τὴν ιστορίαν των καὶ τελικῶς θὰ ἔξισλαμίζοντο καὶ θὰ ἀφωμοιοῦντο μὲ αὐτούς.

Οἱ "Ἐλληνες ὅμως ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων. "Εστελλον λοιπὸν κρυφίως τὰ τέκνα των εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς ἢ εἰς μερικοὺς λαϊκούς ἔγγραμμάτους, διὰ νὰ μάθουν ὀλίγα γράμματα. Τὰ μικρὰ Ἐλληνόπουλα ἐπήγαινον συνήθως κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος εἰς τὰ κρυφὰ σχολεῖα των. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ τὸ γνωστὸν δημοτικὸν τραγούδι :

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω στὸ σχολειό...

Ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὸ «φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ», εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, ἐμάνθανον ὀλίγην ἀνάγνωσιν καὶ γράφην, ὀλίγην ἀριθμητικὴν καὶ πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια. Πρὸ παντὸς ὅμως οἱ πρόχειροι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι ἥθελον νὰ καλλιεργήσουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν ἐλληνοπαίδων τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. "Ηθελον νὰ τοιώσουν τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα των :

— Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη! Ἡ ἐλευθεριὰ
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρη...

β) Αἱ διάφοροι σχολαί. Μὲ ἐνεργείας τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Ἐλλήνων Μεγάλων Διερμηνέων καὶ ἡγεμόνων, οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἴδρυσιν σχολείων. Τὰ πρῶτα σχολεῖα

ιδρύθησαν εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας, τὴν Πάτμον κ.λ.π. Ὡς διδάσκαλοι ἔχρησίμευσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐμορφώθησαν εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Ἐνετίας καὶ τὰ περίφημα σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων. Σπουδαῖαι σχολαὶ ἦσαν ἐπίστης ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ εἰς Κων/πολιν, τὴν ὅποιαν ἴδρυσεν ὁ Πατριάρχης. Ἐπίσης ἡ Ἀθωνίας Σχολὴ κ.ἄ.

Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐδίδαξαν σπουδαῖοι διδάσκαλοι. Οὗτοι, ἀν καὶ δὲν ἦσαν ὄλοι σοφοί, διεκρίνοντο πάντοτε διὰ τὴν θερμὴν ἀγάπην των πρὸς τὴν πατρίδα. Τὴν ἀγάπην δὲ αὐτὴν ἐγνώριζον νὰ μεταδίδουν εἰς τὰ Ἑλληνόπουλα δόμοῦ μὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἡ ὥρα τῆς ἑλευθερίας πλησιάζει.

γ) Οἱ μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Πολλοὶ λόγιοι ἐμέλετησαν τὰ συγγράμματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀνεκάλυψαν μέσα εἰς αὐτὰ τοὺς πολυτίμους θησαυροὺς καὶ ἐδίδαξαν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν μεγάλην δόξαν τῶν προγόνων των. Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ὡνομάσθησαν **Διδάσκαλοι τοῦ Γένους**. Εἶναι αὐτοί, οἱ ὅποιοι προτητοίμασαν τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οἱ σπουδαιότεροι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους εἶναι : ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, ὁ Κ. Οἰκονόμος, ὁ Κ. Κούμας, ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς, ὁ Γρ. Κωνσταντᾶς, ὁ Ἡλίας Μηνιάτης, ὁ Νεόφ. Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ Εύγεν. Βούλγαρις κ.ἄ.

Οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους μὲ τὴν διδασκαλίαν των προσεπάθουν νὰ ζωτανεύσουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, νὰ καλλιεργήσουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ νὰ διχτηρήσουν ἀσβεστον τὸν πόδιον πρὸς τὴν ἑλευθερίαν.

Γεώργ. Γεννάδιος

Ἀνθιμος Γαζῆς

7. Ο ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν λογίων ‘Ελλήνων κατέχει ὁ Αδαμάντιος Κοραῆς. ‘Ο Κοραῆς ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην (1748), ἀλλ’ οἱ γονεῖς του κατήγοντο ἀπὸ τὴν Χίον.

‘Απὸ μικρὸς ἔδειξεν ἴδιαίτερον ζῆλον διὰ τὰ γράμματα. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν περιφημον Εὔαγγελικὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης. Κατόπιν ὁ πατέρας του τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Εύρωπην μὲν σκοπὸν νὰ φροντίζῃ διὰ τὰς ἐμπορικὰς του ὑποθέσεις. ‘Ο Κοραῆς ἐφρόντισε κυρίως νὰ μορφωθῇ. Μετέβη εἰς τὸ Μομπελλίε τῆς Γαλλίας καὶ ἐσπούδασεν ἱατρός. ‘Ως ἱατρὸς ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους. ‘Εκεῖ παρέστη αὐτόπτης μάρτυς ἐνὸς κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος: τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.

‘Ως ἐπιστήμων καὶ σοφὸς ἀντελήφθη τότε, ὅτι μία τοιαύτη κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ μεταβολὴ ἦτο ὁ καρπὸς τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας εἰς τὸ γαλλικὸν ἔθνος. ‘Η ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν δὲν ἤμπορει νὰ γεννηθῇ εἰς ἀγραμμάτους καὶ καθυστερημένους λαούς. ‘Η διαπίστωσις αὕτη ἥλλαξε ριζικῶς τὸν προορισμὸν τῆς ζωῆς του. ‘Απεφάσισε νὰ γίνη ἱατρὸς ψυχῶν, τῶν ψυχῶν τῶν Πανελλήνων. ‘Η διαφώτισίς των θὰ ἦτο ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος πρὸς τὴν ἔθνικὴν παλιγγενεσίαν.

Αδαμάντιος Κοραῆς

Πῶς ὅμως ὁ δυστυχὴς αὐτὸς λαὸς θὰ ἐμάνθανε τὰς νέας ἰδέας;

‘Η ἀρχαία γλῶσσα ἦτο νεκρὰ καὶ ἡ νέα ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ ἀδιαμόρφωτος. ‘Απεφάσισε νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸς γλῶσσαν. Μὲ τὴν γλωσσομάθειάν του καὶ τὰ ἔξαιρετικὰ πνευματικὰ χαρίσματά του, ἔγινε γλωσσολόγος. ‘Ησχολήθη μὲ τὴν ἀπλούστευσιν τῆς ἀρχαίας καὶ τὴν ἀποκάθαρσιν τῆς νέας. ‘Εζήτησεν ἀπὸ δλους τοὺς λογίους νὰ γράψουν πολὺ ἀπλᾶ βιβλία χάριν τῶν μαθητῶν.

‘Ἐμελέτησε καὶ ὁ ἕδιος τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα, τὰ ἔξιγησε

καὶ τὰ ἔξετύπωσεν. Ἔγραψε καὶ ἴδικά του. Τὰς δαπάνας τῆς ἐκδόσεως τὰς ἐπλήρωσαν οἱ Ἡπειρῶται Ζωσιμάδαι.

Πάρα πολλὰ ἡσαν τὰ συγγράμματα, τὰ ὅποια ἐκυκλοφόρησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κοραῆς. Εἰς τὰς ἐκδόσεις του ξαναζῆ ὀλόκληρον τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κλέος. Οἱ νεοέλληνες ἐπληροφορήθησαν τὴν βαρεῖαν κληρονομίαν των, ἡ ὅποια ἔχει τὰς ρίζας της εἰς τὰ βάθη τῶν αἰώνων. Ἐκαλλιεργήθη δὲ εἰς τὰς ψυχάς των ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡσαν ίκανοι νὰ ἐλευθερωθοῦν.

Μὲ τὴν συγγραφικήν του ἐργασίαν καὶ τὰς σοφάς συμβουλάς του ὁ πρωτοδιδάσκαλος τοῦ Γένους σφυρηλατεῖ εἰς τὰ σχολεῖα τὴν Ἑλληνικὴν συνείδησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδεαν τῆς Ἐλευθερίας. Ἐπὶ ἔξηκοντα ἔτη γίνεται ὁ πνευματικὸς ἡγέτης τοῦ Ἐλληνισμοῦ.

Πρὸς τοὺς Φιλικοὺς ἔγραφεν : «Η Ἐλευθερία θὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ σχολεῖον». Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἦτο γέρων. Τοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἐλλάδα. Διετήρει ὅμως ἀλληλογραφίαν μὲ ἔξεχοντας "Ἐλληνας. Ἔγραφε, συνεβούλευε, ἐνεθάρρυνε... Καὶ ηύτυχησε νὰ ἵδῃ τὴν Ἐλλάδα ἐλευθέραν. Ἀπέθανεν τὸ 1833 καὶ ἡ τελευταία λέξις του ἦτο : «Πατρίς».

Ἡ ἐλευθέρα Ἐλλὰς ἐτίμησε τὸν πνευματικόν της ἥρωα. Ὁ ἀνδριάς του κοσμεῖ τὰ προπύλαια τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ κέντρου τῆς Ἐλλάδος, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Αἱ νέαι Ἑλληνικαὶ γενεαὶ θὰ ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ μὲ σεβασμόν, ὅπως καὶ τὰ ὄνόματα ὅλων τῶν δημιουργῶν τῆς Ἐλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

Περίληψις. Τὰ κρυφὰ σχολεῖα καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους διετήρησαν ἀναλλοίωτον τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν τῶν ὑποδούλων Ἐλλήνων, ἐκράτησαν δὲ ἀσβεστον τὴν φλόγα καὶ τὸν πόθον τῆς ἔθνικῆς μας ἐλευθερίας.

Ἐρωτήσεις. 1) Τὶ προσέφερεν ὁ κλῆρος εἰς τὴν παιδείαν; 2) Τὶ ἡσαν οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους; 3) Ποῖος ἦτο ὁ πρωτοδιδάσκαλος; 4) Ποῦ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Κοραῆ;

Ἐργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ μέρη, διπου ἐλειτούργησαν τὰ πρῶτα Ἑλληνικά σχολεῖα. Ζητήσατε πληροφορίας διὰ τὴν Μεγάλην Σχολὴν τοῦ Γένους καὶ τὰς σχολὰς τῶν Ἰωαννίνων.

⑦ Ο διάφανος πόλης της Αθήνας ήταν όπως οι ίδιοι αφορούσαν "μεταποίηση της πολιτείας στην γένους". Την πρότυπη θέσην της έπικεντρωνός της είχαν την πόλη της Αθήνας που ήταν η μεγαλύτερη πόλη της Ελλάς της εποχής (1743). Η ιδέα της πόλης της Αθήνας ήταν η απόδοση της γένους της πόλης στην πόλη της Αθήνας. Ο φόρος της πόλης της Αθήνας ήταν η απόδοση της γένους της πόλης στην πόλη της Αθήνας.

II. ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

① Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

'Από τήν στιγμήν τῆς ύποδουλώσεώς των οἱ "Ελληνες εἶχον τὴν ἐλπίδα καὶ πίστιν ὅτι κάποιαν ἡμέραν θὰ ἀπελευθερωθοῦν. Τὴν ἐλπίδα αὐτὴν ἔθερμαινον καὶ ἔτρεφον οἱ θρῦλοι καὶ αἱ ἔθνικαι παραδόσεις. 'Ο θρῦλος τοῦ «Μαρμαρωμένου βασιλιᾶ» καὶ τὸ «πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιρούς, πάλι δικά μας θῶνται . . .» ἐγαλούχησαν γενεάς γενεῶν καὶ διετήρησαν ζωντανὸν τὸ ὄραμα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους.'

'Ο ζυγός τοῦ σουλτάνου ύπηρξεν ἀφαντάστως σκληρός. Σφαγαὶ καὶ ἔξοντώσεις, ἔξισλαμισμὸς καὶ παιδομάζωμα, κεφαλικὸς φόρος καὶ σφετερισμὸς περιουσιῶν, ἀπόσπασις ἐκκλησιῶν καὶ ἐρήμωσις δλοκλήρων περιφερειῶν. 'Αγγαρεῖαι καὶ σφαγαὶ ἐπισκόπων καὶ πατριαρχῶν δὲν ἔλειψαν. "Ολα αὐτὰ συνετέλεσαν, ὥστε οἱ "Ελληνες νὰ ἀναμένουν ἑκάστην στιγμὴν τὸ ἐγερτήριον σάλπισμα τῆς 'Εθνεγερσίας.'

'Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ Τουρκία ἦτο ἀκόμη μεγάλη δύναμις, αἱ ἐλπίδες ἀπελευθερώσεως ἦσαν μικραί.'

Μὲ τὸν καιρὸν οἱ "Ελληνες ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται. 'Εμελέτησαν τὴν ἱστορίαν των καὶ ἔμαθαν πῶς ἦτο ἀλλοτε τὸ ἔλληνικὸν ἔθνος. 'Η ἀπλῆ ἐλπὶς ἤρχισε τότε νὰ γίνεται πόθος καὶ φιλοδοξία διὰ μίαν πατρίδα ἐλευθέραν καὶ ἔνδοξον.'

"Ἐπειτα μὲ τὰ ταξίδιά των οἱ "Ελληνες ἐγνώρισαν τὸν πολι-

τισμὸν τῆς Εύρωπης καὶ ἔγιναν τολμηρότεροι. "Οσον ἔζων μέσα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔβλεπον μόνον Τούρκους. Τοὺς ἔθεώρουν δὲ φοβεροὺς καὶ παντοδυνάμους. "Εξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔβλεπον τὴν Τουρκίαν νὰ παρακμάζῃ διαρκῶς καὶ νὰ βαδίζῃ πρὸς τὴν διάλυσιν.

Πρῶτοι οἱ Αὐστριακοὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς περιώρισαν μέσα εἰς τὴν Βαλκανικήν. "Επειτα οἱ Ρῶσοι ἐξήντλησαν αὐτοὺς μὲ διαφόρους πολέμους. Συνεχῶς λοιπὸν αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ἐνισχύοντο δι' ἓνα σύντομον λυτρωμόν. ✓

2. ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

α) **"Η ἐπανάστασις τοῦ 1770.** Ἐπὶ πολὺν καιρὸν οἱ "Ἑλληνες ἐπίστευον ὅτι θὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τοὺς Ρώσους, ἐπειδὴ ἡσαν καὶ αὐτοὶ χριστιανοί. Πράγματι δὲ οἱ Ρῶσοι εἶχον μεγάλα σχέδια. Ἐπεθύμουν τὴν διάλυσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διὰ νὰ κατέλθουν οἱ ἴδιοι εἰς τὸ Αἴγαοιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἡ Ἑκκλησία τῆς Μόσχας ὑπεστήριζε μὲ κάθε μέσον τοὺς "Ἑλληνας καὶ ἔστελλεν εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ "Αγίου" Ορους διάφορα δῶρα, πολύτιμα σκεύη, ἄμφια κ.λ.π.

"Ἡ καρδία λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ κτυπᾷ δυνατά, ὅταν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἡ Β' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1769). Προηγουμένως δὲ "Ἑλλην ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ Γεώργιος Παπάζολης εἶχεν ἐπισκεφθῆ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχε κλείσει συμφωνίαν μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῶν κλεφτῶν νὰ ἐπαναστατήσουν, μόλις θὰ ἐνεφανίζετο ρωσικὸς στόλος.

Μὲ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζολη οἱ "Ἑλληνες ἐτραγούδουν :

« . . . Ἀκόμα τούτη τὴν ἄνοιξι
ραγιάδες, ραγιάδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι . . . »

Πράγματι δὲ τὸ 1770 ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μολδοβιλαχίαν. Τότε δύο μοῖραι τοῦ ρωσικοῦ στόλου, μὲ ναυάρχους

τοὺς ἀδελφούς Ὀρλώφ, ἔφθασαν εἰς τὴν Μάνην. Οἱ Μανιάται ἐπανεστάτησαν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἔξηπλωθη εἰς δλόκληρον τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεάν· Ἑλλάδα, τὴν Κρήτην καὶ ἄλλα μέρη.

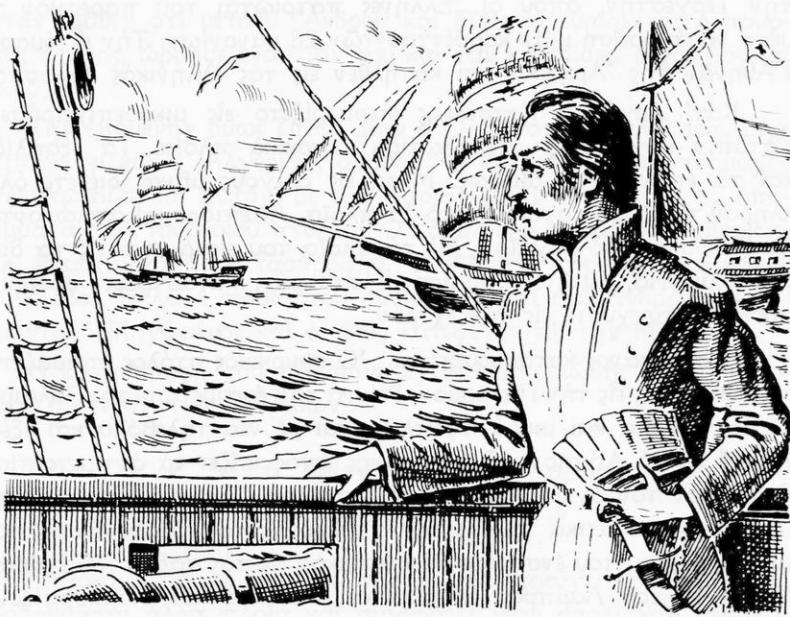
Ο σουλτᾶνος ἔξεμάνη καὶ διέταξεν ἀγρίας σφαγάς. Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦσαν καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Καλλιμάχης, ὁ Πατριάρχης Μελέτιος, ὁ Μέγας Διερμηνεὺς Σοῦτσος κ.ἄ. Κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 15.000 Ἀλβανούς μὲν ἐντολὴν νὰ τὴν ἐρημώσουν.

Οἱ ἀδελφοὶ Ὀρλώφ μὲν τὴν μικρὰν δύναμιν, τὴν ὁποίαν διέθετον, ἤτο ὁδύνατον νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς Ἕγκατέλειψαν εἰς τὴν τύχην των. Οἱ ἴδιοι ἀνεχώρησαν πρὸς τὸ Αίγαῖον, ὅπου συνήντησαν τὸν Ἀγγλικὸν στόλον. Ἡνώθησαν τότε καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Τσεσμέν.

Τὸ 1774 οἱ Ρώσοι ὑπέγραψαν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὸ βουλγαρικὸν χωρίον Κιουτσούκ-Καϊναρτζῆ. Μὲ τὴν ιστορικὴν αὐτὴν συνθήκην οἱ Τούρκοι ὑπεχρεώθησαν νὰ χορηγήσουν ἀμνηστείαν εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἑλληνας. Ἐπίσης ἀνεγνωρίσθη εἰς τοὺς Ρώσους τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύουν ὅλους τοὺς χριστιανούς τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ νὰ φροντίζουν διὰ τὰς ἐκκλησίας. Τέλος τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ταξιδεύουν μὲ ρωσικὴν σημαίαν.

Οἱ Ἀλβανοὶ ὁμως ἔξηκολούθουν νὰ προξενοῦν φοβεράς καταστροφάς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ο σουλτᾶνος ἡ ναγκάσθη νὰ στείλῃ ἄλλον ἴδικόν του στρατὸν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Χασάν πασᾶ. Οὕτος μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν, ἐπέτυχε νὰ τοὺς ἔξαφανίσῃ. Τότε ἐστράφη καὶ κατὰ τῶν ἴδιων τῶν κλεφτῶν καὶ ἔξωντωσε πολλούς. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν πατέρα τοῦ Κολοκοτρώνη.

Οἱ Κρήτες ἡγωνίσθησαν γενναίως μὲ ἀρχηγὸν τὸν Δασκαλογιάννην. Δέν ἡδυνήθησαν ὅμως νὰ ἀνθέξουν ἐπὶ πολύ. Ο ἀρχηγός των συνελήφθη καὶ βασανισθεὶς ἔθανατώθη. Εἰς τὰς Ἀθήνας διωρίσθη ἄλλος αἵμοβόρος διοικητής, ὁ ὄποιος ἔξωντωσε πολλούς καὶ ἥρπασε τὰ κτήματά των. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι εἶχον γίνει εἰς τὰ Τρίκαλα, τὴν Λάρισαν, ἀλλὰ καὶ εἰς μέρη, τὰ ὄποια δὲν εἶχον ἐπαναστατήσει (Σμύρνην κλπ.).

Λάμπρος Κατσώνης

SOS

β) **Ο Λάμπρος Κατσώνης.** Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος έπαινελήφθη τὸ 1788. Ἡ Αϊκατερίνη ἔστειλεν ἀπεσταλμένους εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εύρωπαίκῆς Τουρκίας, διὰ νὰ ἐπαναστατήσουν. "Υστερα ἀπὸ ὅσα εἶχον πάθει οἱ Ἑλληνες κατὰ τὴν προηγουμένην ἐπανάστασιν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βοηθήσουν πολύ. Ἐβοήθησεν ὅμως περισσότερον ἐν τέκνον των, δ Λάμπρος Κατσώνης, δ ὅποιος κατέπληξε τὸν κόσμον μὲ τὰ ἡρωϊκά του κατορθώματα.

Ο Λάμπρος Κατσώνης κατήγετο ἀπὸ τὴν Λεβάδειαν καὶ εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Κατόπιν ἤκολούθησε τὸν ρωσικὸν στόλον μὲ ἄλλους 3.000 "Ἑλληνας. Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Κριμαίαν, κατετάγη εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, διεκρίθη εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν καὶ προήχθη εἰς ἀξιωματικόν.

Ο Κατσώνης εἶχε σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ βοηθήσῃ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Μὲ ἄδειαν τῆς Αϊκατερίνης ἤλθεν εἰς

τήν Τεργέστην, όπου οι "Ελλήνες πατριώται τοῦ παρέσχον τὰ μέσα νὰ ἀγοράσῃ μίαν κορβέτταν τῶν 28 κανονίων. Τὴν ὡνόμασεν "Αθηνᾶν τῆς "Αρκτου" καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας.

Κατ' ἄρχας δὲ Κατσώνης περιωρίζετο εἰς μικροεπιχειρήσεις. Κατόπιν ἀρχίζει νὰ αἱχμαλωτίζῃ τουρκικὰ πλοῖα. Τὰ ἔξοπλίζει καὶ τὰ ἐπανδρώνει ἀμέσως. Μέσα εἰς δλίγους μῆνας διέθετε δλόκληρον πολεμικὸν στόλον ἀπὸ 15 πλοῖα. Αἱ ἐπιδρομαὶ ἀπλώνονται εἰς δλόκληρον τὸ Αἴγαιον. Μὲ τὰ πλοῖα του εἰσέρχεται εἰς τὰ διάφορα λιμάνια, ὑψώνει σημαίας μὲ σταυρόν, καταστρέφει φρούρια, προκαλεῖ σύγχυσιν εἰς τὸν ἔχθρον.

"Ο σουλτᾶνος καταθυρεῖται. 'Ο τουρκικὸς στόλος ἔτοιμάζεται ἐπὶ δύο μῆνας εἰς τὴν Πάνορμον, διὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃ. Πολεμικὰ πλοῖα, μεγάλα καὶ μικρά, ἔξοπλίζονται μὲ νέα τηλεβόλα καὶ ἔξερχονται εἰς τὸ Αἴγαιον. 'Ο Κατσώνης ἀποφασίζει νὰ ἀντιμετωπίσῃ δλόκληρον τὸν ὅγκον τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου. 'Ἐπιχειρεῖ ἔνα ἀπὸ τὰ λαμπρότερα ναυτικὰ τολμήματα τῆς ἐποχῆς του. 'Η ἐμφάνισις τοῦ μικροῦ στόλου του ἐνσπείρει τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἔχθροῦ. Τὰ πλοῖα τοῦ Λάμπρου ἐπιτίθενται ἀκάθεκτα καὶ διασκορπίζουν τὸν ἔχθρικὸν στόλον. Δύο σκάφη βυθίζονται. Τὰ μεταγωγικὰ λαφυράγωγοῦνται.

Μὲ ἀπεριόριστον πλέον τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ρώσων συνεχίζει τὰς ἐπιδρομάς. Εἶναι μία σειρὰ λαμπρῶν ἀνδραγαθημάτων, τὰ δποῖα προκαλοῦν τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Κατατροπώνει τοὺς Τουρκαλβανούς εἰς τὸ Δυρράχιον, αἱχμαλωτίζει πολλὰ σουλτανικὰ πλοῖα, δυσχεραίνει τὰς τουρκικὰς θαλασσίας μεταφοράς.

"Ο σουλτᾶνος ζητεῖ νὰ συνθηκολογήσῃ. Τοῦ προσφέρει πολλὰ χρήματα καὶ τὴν νῆσον Ἰκαρίαν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὸν πόλεμον. 'Ο Κατσώνης ἔξακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα του μὲ μεγαλύτερον πεῖσμα. Πιστεύει ὅτι ἥλθεν ὁ καιρὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν Μεγάλην Ἰδέαν, νὰ ξεσηκώσῃ τὸ "Εθνος διὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Καταστρώνει παράτολμον σχέδιον: νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Δαρδανέλλια καὶ νὰ προσβάλῃ τὸν ἔχθρικὸν στόλον εἰς τὰς βάσεις του.

"Ο σουλτᾶνος ὅμως εἶχε στείλει ἐναντίον του τοὺς στόλους τῆς Κων/πόλεως καὶ τοῦ Ἀλγερίου. 'Ο Λάμπρος εἶχε μαζί του καὶ τὸν περίφημο ἀρματολὸν Γεώργιον Ἀνδρίτσον μὲ 500 παλληκάρια.

“Οταν ἔμαθεν ὅτι μεταξύ τοῦ Ἀνδρου καὶ Εύβοίας εὐρίσκεται ὁ τουρκικὸς στόλος, ὡρμησε ἐναντίον του καὶ τὸν κατεδίωκε μέχρι βαθείας νυκτός.

Τὴν ἑπομένην ὥμως ἔπειθε μίαν ἀνέλπιστον πανωλεθρίαν. Εἶχε καταφθάσει καὶ ὁ Ἀλγερινὸς στόλος. ‘Ο ἀτρόμητος θαλασσομάχος ἀντιμετωπίζει καὶ αὐτὸν, μὲ τὸν δόποιον εἶχον ἐνωθῆ καὶ τὰ ὑπολείμματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου. ‘Ο Κατσώνης ἤγωνισθη γενναίως, ἀλλ’ ἔπαθε μεγάλην καταστροφήν. ‘Η «Ἀθηνᾶ τῆς Ἀρκτου» καταποντίζεται, ἄλλα 4 πλοῖα του βυθίζονται καὶ 650 ἄνδρες του φεύονται. Πληγωμένος καὶ ὁ ἴδιος κατέφυγεν εἰς τὴν Μῆλον.

‘Η καταστροφὴ τοῦ Κατσώνη ἔγινε παροιμιώδης μὲ τὸ εἰρωνικὸν δίστιχον τῶν ‘Υδραίων :

« ..”Αν σ’ ἀρέσῃ, μπάρμπα - Λάμπρο,
ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν Ἀνδρο ..»

‘Ο Λάμπρος ὥμως δὲν ἀπελπίζεται. Καταφεύγει εἰς τὰ Κύθηρα, προμηθεύεται ἄλλα πλοῖα καὶ συγκροτεῖ νέον στολίσκον, ἀποφασισμένος πάντοτε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Δαρδανέλλια.

‘Η Αἰκατερίνη ὑπέγραψεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους (1792) καὶ παρήγγειλεν εἰς τὸν Λάμπρον γὰρ παύση τὰς ἐχθροπραξίας. ‘Ο Λάμπρος ἡρνήθη μὲ ὑπερηφάνειαν : «”Αν ἡ αὐτοκράτειρα ἔκαμεν εἰρήνην, δὲ Λάμπρος δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικήν του».

Τῇλε λοιπὸν εἰς τὸ Ταίναρον καὶ ἀπὸ τὸν μικρὸν λιμένα Πόρτο-Κάγιο ἐπολέμει τοὺς Τούρκους. ‘Ο στόλος του, χωρὶς τὴν ρωσικὴν σημαίαν πλέον, ἐκινδύνευε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πειρατικός. Πράγματι δὲ τουρκικὰ καὶ γαλλικὰ πολεμικὰ τὸν ἀπέκλεισαν καὶ ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ιθάκην καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Ρωσίαν.

‘Εγκατεστάθη εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἀπέθανε μετ’ ὀλίγα ἔτη ἀπὸ τὴν λύπην του (1804). Μὲ τὰ ἡρωϊκὰ του ναυτικὰ ἀνδραγάθηματα ὥμως ἐτόνωσε τὸ φρόνημα τῶν ὑποδούλων ‘Ελλήνων. V

γ) **Γεώργιος Ἀνδρίτσος ἢ Ἀνδροῦτσος.** ‘Ελέγετο Ἀνδρέας ἢ Γεώργιος Βερούσης. ‘Εξ αἰτίας ὥμως τῆς σωματικῆς του διαπλάσεως καὶ ρώμης ὡνομάζετο Ἀνδρίτσος ἢ Ἀνδροῦτσος. ‘Εγγενήθη εἰς

Λιβανάτες τῆς Λοκρίδος (1740) καὶ ὑπῆρξε περίφημος ἀρματολὸς καὶ κλέφτης. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Κατσώνη εἰς τὴν Ἀνδρον, μετὰ τοῦ ὁποίου συνειργάζετο, συνεκρότησε νέον σῶμα. Μὲ αὐτὸ ἔφθασεν εἰς τὸ Πόρτο - Κάγιο. Ἐπὸ ἐκεῖ οἱ δύο ἀρχηγοὶ ἔκαμνον ἔξορμήσεις πρὸς τὸ Αἴγαιον καὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόμον εἰς τὰ τουρκικὰ πλοῖα. Κατὰ τὸν ἀποκλεισμὸν των ὑπὸ τῶν τουρκικῶν καὶ γαλλικῶν πλοίων δὲ Ἀνδροῦτσος ἐπέδειχεν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Εἰς προσπάθειαν τῶν Τούρκων νὰ ἀποβιθασθοῦν εἰς τὴν ἔηράν, δὲ Ἀνδρίτσος ὥρμησε ξιφήρης μετὰ τῶν ἀνδρῶν του καὶ τοὺς κατέκοψε. Κατόπιν ἡ ναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ κρησφύγετόν των. Οἱ Κατσώνης κατέφυγεν εἰς τὴν Ρωσίαν. Οἱ Ἀνδρίτσος ἀπεβιθάσθη εἰς τὴν Μάνην μὲ τὰ παλληκάρια του. Ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ πρὸς Βορρᾶν διὰ μέσου τῶν ὁρέων. Ἐμάχετο διαρκῶς, ἀλλ’ ἐπέτυχε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ρούμελην. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώκετο καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Οἱ Ἐνετοὶ τὸν συνέλαβαν μὲ δόλον καὶ τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλυσόδετος δὲ ἦρως ἐστάλη εἰς τὴν Κων/πολιν. Ἐκεῖ ἀπέθανεν ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ φρικτὰ βασανιστήρια (1797).

Κατσώνης
Περίληψις. Οἱ Ἑλληνες τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς, τῆς Κρήτης κλπ. ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Τούρκων μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ρώσων, ἀλλὰ ἐγκατελείφθησαν μόνοι καὶ κατεστράφησαν. Οἱ Λάμπρος Κατσώνης καὶ δὲ Γεωργίος Ἀνδροῦτσος συνεχίζουν τὸν ἄγῶνα κατὰ θάλασσαν. Αἱ ἐπιτυχίαι των ἡσαν λαμπραί, ἀλλ’ εἰς τὸ τέλος ἐγκαταλείπονται.

Ἐρωτήσεις. 1) Ποίον ἦτο τὸ ρωσικὸν σχέδιον διὰ τὴν Τουρκίαν; 2) Ποίας ἐνεργείας ἔκαμεν ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του; 3) Διατὶ ἐπανεστάτησαν οἱ Ἑλληνες; 4) Ποία ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τῶν Ρώσων ἔναντι τοῦ ἄγῶνος των; 5) Πῶς χαρακτηρίζετε τὸν Χασάν διὰ τὴν ἐνέργειάν του κατὰ τῶν κλεφτῶν; 6) Ποίαν Μεγάλην Ἰδέαν ὑπηρέτησαν δὲ Κατσώνης καὶ δὲ Ἀνδροῦτσος; 7) Τι ἐδιδάχθησαν οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τὴν δρᾶσιν των καὶ τὴν στάσιν τῶν ξένων;

Ἐργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ σημεῖα δράσεως Κατσώνη καὶ Ἀνδροῦτσου καὶ συγκεντρώσατε δημοτικὰ τραγούδια δι’ αὐτούς.

③ Ο ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ

Εις τὸ Βελεστῖνον (Φεράς) τῆς Θεσσαλίας ἔγεννήθη ὁ Ρήγας (1757). Τὸ πραγματικόν του ἐπώνυμον ἦτο Κυριαζῆς, ὁ ἕδιος ὅμως ὑπέγραφεν ὡς Ρήγας Βελεστινῆς. Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς του τὸν ὠνόμασαν Φεραῖον. 'Ο Ρήγας ἐμορφώθη εἰς ἔνα ἀπὸ τὰ περίφημα σχολεῖα τοῦ Πηλίου (Ζαγοράν). Νέος, μὲ σῶμα ἀθλητικὸν καὶ ψυχὴν γενναίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δεχθῇ τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐφόνευσεν ἔνα Τούρκον, ὁ ὅποιος ἤθελησε νὰ τὸν ἀγγαρεύσῃ. Κατέφυγεν εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ κατόπιν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένη. Ἐκεὶ ἔμαθε ξένας γλώσσας καὶ ἐμορφώθη περισσότερον.

'Η Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ψυχὴν του. Τοῦ ἐγέννησε τὸν πόθον νὰ ἴδῃ ἐλευθέραν τὴν πατρίδα του. "Ηθελε καὶ κάτι τὸ ἀκόμη εὐρύτερον: νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλους ὅσους ὑπέφερον ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ σουλτάνου, χριστιανοὺς καὶ μωαμεθανούς.

"Ηρχισε νὰ γράφῃ καὶ νὰ διδάσκῃ. Εἶχε μυήσει πολλοὺς ἐπιστήμονος "Ἐλληνας. Ἐπῆρε μὲ τὸ μέρος του καὶ αὐτὸν τὸν πασᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου. "Ιδρυσε μυστικὴν ἑταιρείαν καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοήται μὲ κλέφτας καὶ ἀρματολούς, μὲ ἐπισκόπους καὶ ἐμπόρους.

"Ἐγραψε περίφημα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ ὅποια ἤλεκτρισαν τοὺς "Ἐλληνας. Γνωστότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὁ περίφημος «Θούριος» :

« . . .Ως πότε παλληκάρια νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι σὰ λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή . . .»,

Τὰ ποιήματά του, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἔφθανον μέχρι

Ρήγας Φεραίος

τῆς ταπεινῆς καλύβης καὶ ἐπλημμύριζαν τὰς Ἑλληνικὰς ψυχὰς ἀπὸ ἐνθουσιασμόν.

Κατόπιν μετέβη εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ ἔξετύπωσε διάφορα βιβλία καὶ τὴν «Μεγάλην Χάρταν», εἰς τὴν ὁποίαν ἔχάραξεν ὄλοκληρον τὴν ιστορίαν καὶ τὴν προγονικήν αἰγλην τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἐπαναστατικά του ἔγγραφα καὶ προκτρύζεις τὰ ἔβαλε μέσα εἰς κιβώτια καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Τεργέστην. Ἐπρόκειτο νὰ συναντήσῃ τὸν Μ. Ναπολέοντα εἰς Βενετίαν. Ἀπὸ ἑκεὶ θὰ μετέβαινεν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία ὅμως εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις του. Παρέλαβε τὰ κιβώτια μὲ τὸ ἐμπρηστικὸν ὄλικὸν καὶ συνέλαβε τὸν Ρήγαν, μόλις ἔφθασεν εἰς Τεργέστην. Ἄλυσόδετος ὁ ἥρως εἰς τὴν φυλακὴν εἶδεν ὅτι κατέρρεον ὅλα τὰ σχέδιά του. Μὲ ἐν ἔγχειρίδιον προσεπάθησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Δὲν ἐπέτυχεν ὅμως παρὰ τὸν αὐτοτραυματισμόν του. Ἀπὸ ἑκεὶ μετεφέρθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Βιέννης.

Ἡ Αὐστρία παρέδωσε τὸν Ρήγαν μὲ ἐπτὰ συντρόφους του εἰς τοὺς Τούρκους τοῦ Βελιγραδίου. Ἐκεῖ οἱ ὀκτὼ Ἑλληνες πατριῶται παρέμειναν εἰς τὰς φυλακάς, μέχρις ὅτου ἔφθασε μυστικὸν «φιρμάνι» ἀπὸ τὴν Κων/πολιν. Τοῦτο διέτασσε τὸν στραγγαλισμὸν των. Οὕτω τὴν νύκτα τῆς 24ης Ιουνίου 1798 τὸ αἷμα τοῦ Ρήγα ἔχύθη «ὡς τὴν σταλαγματιὰ γιὰ τὴν πατρίδα» — κατὰ τὸν ὄρκον τοῦ δραματιστοῦ — μέσα εἰς τὴν ὑγρὰν φυλακὴν τοῦ Βελιγραδίου.

Τὰ φλογερὰ κηρύγματα καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ρήγα εἶχον ὡς καρπὸν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Δικαίως δὲ θεωρεῖται ὡς πρωτεργάτης καὶ πρωτομάρτυς τοῦ Ἱεροῦ μας Ἀγῶνος.

Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀλλα μνημεῖα καὶ προτομαὶ ὑπάρχουν εἰς Βελεστīνον καὶ Βελιγράδιον.

Περίληψις. Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ρήγας Φεραίος ἔζησεν κυρίως εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Μὲ ποιήματα, τραγούδια, γράμματα ἡθέλησε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εθνους. Συνελήφθη εἰς Τεργέστην καὶ ἐθανατώθη εἰς Βελιγράδιον.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατὶ ὁ Ρήγας ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του; 2) Ποίον ἦτο τὸ δνειρόν του καὶ πῶς ειργάσθη διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ; 3) Ποίαν ἀπῆ-

χησιν είχον τὰ ποιήματά του εἰς τοὺς ὑποδούλους "Ελληνας; 4) Διατὶ οἱ Τοῦρκοι ἐσπευσαν νὰ τὸν στραγγαλίσουν;

*Εργασίαι. 1) Ἀναγνώσατε ὀλόκληρον τὸν «Θούριον» καὶ ἄλλα ποιήματα τοῦ Ρήγα. 2) Γράψατε ἔκθεσιν μὲν θέμα : «Ο βάρδος τῆς Ἐλευθερίας».

④ ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

α) **Σούλι καὶ Σουλιῶται.** Κατὰ τὸ 1650 μ.Χ. μερικοὶ ποιμένες τῆς Ἡπείρου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ ἀπόκρημνα Κασώπεια ὅρη, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων. Τοὺς ἡκολούθησαν καὶ ἄλλοι καὶ οὕτω ἐδημιουργήθησαν τέσσαρα χωρία, τὸ «Τετραχώρι» (Σούλι ἢ Κακοσούλι, Ἄβαρικον, Κιάφα καὶ Σαμονίβα). Τὸ σπουδαιότερον ἔξ αὐτῶν ἦτο τὸ Σούλι. Δι' αὐτὸ δόλόκληρος ἡ περιοχὴ ὡνομάσθη **Σούλι** καὶ οἱ κάτοικοί της **Σουλιῶται**.

'Αργότερον οἱ Σουλιῶται ἐπληθύνθησαν. Ἐκτίσθησαν ἄλλα ἐπτά χωρία, τὸ «Ἐπταχώρι» ἢ Παρασούλια. Αύτὰ ἦσαν κτισμένα εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὁρέων, εἰς μέρη εύφορώτερα. Ἐν καιρῷ πολέμου ὅμως οἱ κάτοικοί των κατέφευγον εἰς τὸ Σούλι.

Οἱ Σουλιῶται ἦσαν χωρισμένοι εἰς γενεὰς ἢ φάρας. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἀπετέλουν τὸ Γενικὸν Συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἐφρόντιζε διὰ τὰ συμφέροντα τῆς μικρᾶς 'Ομοσπονδίας.

Οἱ Σουλιῶται ἦσαν περίπου 6.500. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 2.000 ἦσαν πολεμισταί, δλίγοι ἦσαν οἱ ποιμένες καὶ οἱ ἄλλοι (γέροντες, παιδία, γυναίκες) ἐγυμνάζοντο συνεχῶς εἰς τὴν σκοποβολήν καὶ τὸ πήδημα. Ἡ ἀγριότης τῆς φύσεως τοὺς εἶχε κάμει ὅλους σκληροὺς καὶ ἀνδρείους.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν πολλάκις νὰ ὑποτάξουν τὸ Σούλι. Ἐπέτυχον μόνον νὰ τὸ ἀναγκάσουν εἰς τὴν πληρωμὴν μικροῦ φόρου ὡς σημείου ὑποταγῆς. Ἄλλὰ καὶ οἱ Σουλιῶται εἰσέπραττον φόρους ἀπὸ τοὺς γύρωθεν Τούρκους, διὰ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλοῦν.

β) **Ο Ἀλῆ Πασᾶς.** Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον πλέον τὴν δύναμιν νὰ διατήρησουν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν των τὰς κατακτήσεις των. Τὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων εἶχον καταντήσει ὀλητῆς πληγὴ μὲ τὰς συνεχεῖς ἐπαναστάσεις των. Ο σουλτᾶνος δὲν εἶχεν ἄφθονα χρήματα διὰ νὰ κινητοποιήσῃ τὸν στρατόν του. Πολλοὶ

Αλή Πασᾶς

διοικηταὶ ἐπαρχιῶν (πασά-
δες) κατέστησαν σχεδὸν ἀνε-
ξάρτητοι ἀπὸ τὸν σουλτᾶ-
νον. Εἰς ἔξ αὐτῶν ἦτο καὶ
ὅ Ἀλῆ Πασᾶς τῶν Ἰωαννί-
νων.

Ο Ἀλῆ Πασᾶς ἦτο Τουρ-
καλβανός. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Τε-
πελένι τῆς Β. Ἡπείρου. Ἐμει-
νεν δρφανὸς πατρὸς εἰς μι-
κρὰν ἡλικίαν. Τὸν ἀνέθρεψεν
ἡ μάτηρ του Χάμκω, γνωστὴ
διὰ τὴν ἀγριότητά της.

Ο Ἀλῆς ἀπὸ ἐνωρὶς κα-
τήρτισε ληστοσυμμορίαν. Ἔ-

νυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ Καπλὰν πασᾶ τοῦ Δελβίνου, Ἐμινέ. Ἀπέ-
κτησε δύο υἱούς, τὸν Μουχτάρ καὶ τὸν Βελῆν. Μὲ τὴν πανουργίαν
του, τὰς συκοφαντίας, τὰς δολοφονίας ἐπέτυχε νὰ γίνῃ κύριος τῶν
Ἰωαννίνων (1788). Τότε μὲ δολιότητας καὶ κακουργήματα ἔξωντωσε
πλῆθος ἰσχυρῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Συνεκέντρωσε τὰς περιου-
σίας των καὶ ἀπέκτησεν ἄφθονα πλούτη. Μὲ αὐτὰ διετήρει ἑτοιμο-
πόλεμον στρατὸν ἐκ 12.000 Τουρκαλβανῶν. Κατώρθωσε δὲ νὰ γίνῃ
κύριος δόλοκλήρου τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Στερεάς Ἐλ-
λάδος. ✓

γ) Α' καὶ Β' ἐκστρατεῖαι κατὰ τοῦ Σουλίου. Ο Ἀλῆ Πασᾶς
δὲν ἦδυνατο νὰ ἀνεχθῇ τὴν παρουσίαν τῶν Σουλιωτῶν μέσα εἰς
τὴν ἐπικράτειάν του. Παρέλαβε λοιπὸν 3.000 Τουρκαλβανοὺς καὶ
ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Σουλίου (1790). Οἱ Σουλιῶται τὸν ἀπέ-
κρουσαν μὲ θάρρος καὶ γενναιότητα. Ἐφόνευσαν τὸ μεγαλύτερον
μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ τὸ ὑπόλοιπον τὸ κατεδίωξαν μέχρι
τῶν Ἰωαννίνων.

Αφοῦ διὰ τῆς ἀνδρείας δὲν ἐπέτυχε τίποτε, ὁ Ἀλῆς ἐσκέφθη
τὸν δόλον. Διέδωσεν ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ πασᾶ τοῦ Ἀρ-
γυροκάστρου καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ Σου-
λιῶται εύρεθησαν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ἀπεφάσισαν νὰ

στείλουν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μὲ τὸν υἱόν του Φῶτον καὶ 70 παλληκάρια.

Οἱ Σουλιῶται ἡνώθησαν μὲ τοὺς Τουρκαλβανούς τοῦ Ἀλῆ καὶ ἔξεκίνησαν διὰ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν ἀναπαύσεως οἱ Σουλιῶται ἀπέθεσαν τὰ ὅπλα. Κατὰ τὴν συνήθειάν των δὲ ἥρχισαν νὰ γυμνάζωνται εἰς τὴν πάλην, τὸ πήδημα κ.λ.π. Τότε οἱ Τουρκαλβανοὶ ἥρπασαν τὰ ὅπλα των, τοὺς ἔδεσαν καὶ τοὺς μετέφεραν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Κάποιος ὅμως κατώρθωσε νὰ περάσῃ τὸν ποταμὸν Καλαμᾶν καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸ Σούλι τὴν θλιβερὰν εἴδησιν.

‘Ο Ἀλῆς διέταξε τὸν στρατόν του νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Σουλίου. Οἱ Σουλιῶται ὅμως ἡσαν πανέτοιμοι καὶ τὸν ἐπερίμεναν. Μετὰ σκληρὰν μάχην ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Τουρκαλβανούς. ‘Ο Ἀλῆς τότε ἐκάλεσε τὸν Λάμπρον. Τοῦ ὑπεσχέθη πλούτη, δόξαν, καὶ τιμάς, ἀν τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι. Τὸν ἡπείλησε, ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν, ὅπως καὶ τὸν υἱόν του, ἀν δὲν δεχθῇ. Θὰ κάμη δὲ τὸ Σούλι, ὡστε νὰ μὴ φυτρώῃ χορτάρι.

‘Ο Λάμπρος προσεποιήθη ὅτι δέχεται νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι, ἀρκεῖ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ διὰ νὰ συνεννοηθῇ. ‘Ο Ἀλῆς ἐδέχθη καὶ ἐκράτησεν ὡς ὅμηρον τὸν Φῶτον.

“Οταν ἔφθασεν ὁ Λάμπρος εἰς τὸ Σούλι, συνεβούλευσε τοὺς συμπατριώτας του νὰ ἀντισταθοῦν μὲ ὄλας των τὰς δυνάμεις. “Ἐπειτα ἔγραψε καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀλῆ-Πασᾶν τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

«Βεζύρη Ἀλῆ Πασᾶ,

Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἔνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ διὰ νὰ διαφεντέψω τὴν πατρίδα μου ἀπὸ ἔνα κλέφτην σὰν ἐσένα. ‘Ο υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἔγὼ ὅμως ἐλπίζω θέλω τὸν ἐκδικήσει πρὶν ἀποθάνω. ‘Εὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένει εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν Πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου.

‘Ἐγὼ ὁ ὠρκισμένος ἔχθρός σου
Καππετάν Λάμπρος Τζαβέλλας».

‘Ο Βελῆς τότε – υἱὸς τοῦ Ἀλῆ – ἡπείλησε τὸν Φῶτον, ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν. Ἀτάραχὸν τὸ Σουλιώτόπουλον τοῦ ἀπήντησε :

«Δὲν φοβοῦμαι. Διὰ τὴν πατρίδα ἔγεννήθηκα καὶ δι’ αὐτὴν θὰ ἀποθάνω. ‘Ο πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατόν μου».

‘Ο Βελῆς ἐφοβήθη καὶ δὲν τὸν ἐπείραξεν. ‘Ο Ἀλῆς ὅμως ἐπετέθη καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Σουλίου μὲ 8.000 Τουρκαλβανούς. Σουλιώται σὺν καὶ Σουλιώτισσαι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Μόσχως – συζύγου τοῦ Λάμπρου – ἐπολέμησαν μὲ ἀφάνταστον γενναιότητα. Αἱ χαράδραι ἔγειμισαν ἀπὸ πτώματα. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Διὰ νὰ σωθοῦν, ἔρριπτον τὰ ἐπάργυρα ὅπλα των. ‘Ο ἕιδος δὲ Ἀλῆς διὰ νὰ σωθῇ, ἔσκασε δύο ἄλογα. Ἡναγκάσθη δὲ νὰ κλείσῃ ταπεινωτικήν εἰρήνην. Ἀπέδωκε τὸν Φῶτον καὶ ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους, ἔξηγόρασε δὲ τοὺς Τουρκαλβανούς αἰχμαλώτους.

Εἰς τὴν μάχην αύτὴν ἐπληγώθη καὶ ἀπέθανεν ὁ ἡρωϊκὸς Λάμπρος Τζαβέλλας. “Αξιος διάδοχός του ἦτο τώρα ὁ Φῶτος.

δ) **Τρίτη ἐκστρατεία.** Ἐπέρασαν ὀκτὼ ἔτη χωρὶς ὁ Ἀλῆς Πασᾶς νὰ ἐνοχλήσῃ τὸ Σούλι. Τὸ 1800 ὅμως ὥρμησε καὶ πάλιν μὲ 10.000 φανατικούς Τουρκαλβανούς. Οἱ Σουλιώται ἤσαν βεβαίως ἔτοιμοι. Αύτὴν τὴν φοράν ὅμως ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ τοὺς πολιορκήσῃ. Ἐκτισεν ὁχυρούς πύργους εἰς ὅλας τὰς διαβάσεις καὶ μὲ προκήρυξίν του ὡριζεν ἀμοιβὴν διὰ τὴν κεφαλὴν ἐκάστου Σουλιώτου. Οἱ Σουλιώται ἔστειλαν πολλὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Πάργαν καὶ τὴν Κέρκυραν. Προεκήρυξαν καὶ αὐτοὶ μὲ ἀμοιβὴν 10 φυσεκίων τὴν κεφαλὴν ἐκάστου Τουρκαλβανοῦ.

‘Ο Ἀλῆς Πασᾶς εἶδεν ὅτι οὔτε ὁ ἀποκλεισμός, οὔτε αἱ ἀλβανικαὶ ὄρδαι ἔφεραν ἀποτέλεσμα. Προσεπάθησε νὰ ἔχαγοράσῃ μὲ πλούσια δῶρα τοὺς κυριωτέρους ἀρχηγούς. ‘Αλλ’ ἡστόχησεν. Ἡθέλησε νὰ πείσῃ τοὺς Σουλιώτας νὰ παραδοθοῦν μὲ χρήματα. Δὲν τὸ ἐπέτυχεν. Τοὺς ἐπρότεινε νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ Σούλι, ἀφοῦ τοὺς πληρώσῃ, καὶ νὰ μεταβοῦν ὁπουδήποτε. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τοῦ ἀπήντησαν μὲ ἐπιστολάς. ‘Η λαϊκὴ μοῦσα ὅμως ἔδωσε τὴν ἀπάντησιν μὲ στίχους :

«Δὲν περνάει ἔδῶ φλουρί,
δὲν περνάει ἔδῶ ἀσήμι,
ἔδῶ περνάει τὸ σπαθί,
τὸ κλέφτικο ντουφέκι»

Μέ τὸν καιρὸν αἱ τροφαὶ τῶν Σουλιωτῶν ἥρχισαν νὰ ἔξαντλοῦνται. Ἡ πεῖνα τοὺς ἐθέριζεν. Εἰς αὐτὴν προσετέθη καὶ ἡ δίψα, διότι οἱ ἔχθροι εἶχον καταλάβει τὰς πηγάς. Ἐτρέφοντο πλέον μὲ χόρτα, ρίζας, φλοιοὺς θάμνων. Ἐκρεμοῦσαν μὲ σχοινία σπόγγους εἰς τὰς κοιλότητας τῶν βράχων, διὰ νὰ ἀπορροφήσουν δλίγον ὕδωρ.

Αἱ στερήσεις ὑπερέβησαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀντοχὴν. Οἱ Σουλιῶται ἀπέμειναν σκελετωμέναι σκιαί. Κατήντησαν φαντάσματα. Καὶ ὅμως δὲν ἐσκέπτοντο νὰ παραδοθοῦν.

Ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως ἦτο ὁ καλόγηρος Σαμουήλ. Κατὰ συμβουλήν του ὡχύρωσαν τὸν βράχον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, τὸ Κούγκι. Ἡτο τὸ τελευταῖον τῶν καταφύγιων.

(ε) **Ἡ πτῶσις τοῦ Σουλίου.** Ἐπὶ τρία ἔτη ἐμάχοντο οἱ Σουλιῶται καὶ κανεὶς τῶν δὲν ὑπῆρχε δειλός. Μόνον εἰς μίαν μάχην ἐδειλίασεν ὁ Πήλιος Γούσης. Τοῦτο ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ τὸν περιφρονοῦν ὅλοι. Ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς συμπατριώτας του. Ἡλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν καὶ ἔκρυψεν εἰς τὴν οἰκίαν του 200 Τουρκαλβανούς. Τὸ ἐπέτυχεν εἰς μίαν σκοτεινὴν νύκτα. Οὗτοι τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τὰ νῦτα. Οἱ ἄγων πλέον ἦτο ἄσκοπος. Ἡναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν πρότασιν τοῦ Ἀλῆ. Θὰ ἔφευγον μὲ τὰ πράγματά των.

Εἰς τὸ Κούγκι ἔμεινε μόνον ὁ Σαμουήλ μὲ πέντε πληγωμένους Σουλιώτας. Αὔτοὶ θὰ παρέδιδον τὰ ύπόλοιπα πολεμοφόδια.

Οἱ Σουλιῶται, μοιρασμένοι εἰς τρία σώματα, μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια, ἀφήνουν τὴν πατρίδα, τὰς ἑστίας, τοὺς τάφους των.

‘Ο γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ πλησιάζει τὸν Σαμουήλ. Θέλει νὰ τὸν περιπαίξῃ καὶ τοῦ λέγει :

— Καὶ τώρα, καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ ὑποστῆς, ἀφοῦ εἶχες τὴν ἀνοησίαν νὰ παραδοθῆς εἰς τὸν βεζύρην;

Εἰς τὴν ἥρωικὴν μορφὴν τοῦ Σαμουήλ ἀντιφεγγίζει τότε ἡ μαρμαρυγὴ τῆς θυσίας. Ἀσυνθηκολόγητος, ἀποφασισμένος νὰ μὴν παραδοθῇ «ζωντανός, μὰ οὕτ’ ἀποθαμένος», ἀπαντᾷ :

— Καμμίαν!

Καὶ ἔξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην.

Τὸ Κούγκι ἐδονήθη ἐκ θεμελίων. Εἰς τὸν ἀέρα ὑψοῦνται αἱ τελευταῖαι φλόγες τοῦ προμαχῶνος τῆς ἐλευθερίας :

«λάμπει στὰ νέφη ἡ ἐκκλησιά,
λάμπει τὸ μαῦρο Κούγκι . . .»

“Ολοι ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρείπια. Ό ‘Αλῆς μετεχειρίσθη ὡς πρόφασιν τὴν πρᾶξιν τοῦ Σαμουὴλ καὶ παρέβη τὴν συνθήκην. ‘Ηρχισε τότε νὰ καταδιώκῃ τοὺς Σουλιώτας.

“Ηδη ὅμως τὸ πρῶτον σῶμα ἐκ 1500 Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλαν εἶχε βαδίσει ταχέως καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Πάργαν, χωρὶς μεγάλας ἀπωλείας. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπέρασεν εἰς τὴν Κέρκυραν.

στ) **Ο χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.** Τὸ δεύτερον σῶμα ἀπὸ 800 Σουλιώτας ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν περιεκυλώθη παρὰ τὸ Ζάλογγον. Οἱ Σουλιῶται ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια ἀπέκρουσαν τοὺς ἔχθρους. Ἐξηντλήθησαν ὅμως αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδιά των. Τότε ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον διὰ μέσου τῶν ἔχθρῶν. Μόλις 150 ἔξαυτῶν κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν Πάργαν.

‘Εξήκοντα Σουλιώτισσαί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀτίμωσιν, ἀνέβησαν εἰς τὸν βράχον Στεφάνι, ὑπεράνω τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ. Ἡσαν δλαι χῆραι παλληκαριῶν, τὰ ὅποια ἐπεσαν κατὰ τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ κατεφίλησαν τὰ προσφιλῆ τέκνα των καὶ τὰ ἔρριψαν εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα ἥρχισαν νὰ χορεύουν τὸν πλέον ἡρωϊκὸν χορόν. Εἰς ἑκάστην στροφὴν ἡ κορυφαία ἐπήδα εἰς τὸ βάραθρον.

Τὸ τραγούδι ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸν αὐτὸν «Χορὸν τοῦ Ζαλόγγου» ἐσυνεχίζετο ἀπὸ τὰς ἄλλας :

«Ἐχε γειά, καημένε κόσμε, ἔχε γειά γλυκειά ζωή...»

.....
Οἱ Σουλιώτισσες δὲν μάθαν γιὰ νὰ ζοῦνε μοναχά,
ξέρουνε καὶ νὰ πεθαίνουν, νὰ μὴ ζοῦνε στὴ σκλαβιά...»

“Οταν καὶ ἡ τελευταία Σουλιώτισσα ἐπεσεν εἰς τὸ βάραθρον, τὸ παρέλαβεν ἡ ἡχώ, διὰ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς ὄλόκληρον τὴν ‘Ελλάδα. ‘Εχρειάσθηκε νὰ τὸ ἐπαναλάβουν καὶ ἄλλαι ‘Ελληνίδες κατὰ τὸν Μεγάλον Ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα. Καὶ ἔκτοτε τὸ ἐπαναλαμβάνουν πάντοτε αἱ ‘Ελληνίδες, ὅταν σκληρὰ ἀνάγκη τὸ ἐπιβάλλῃ.

Τὸ τρίτον σῶμα, ὑπὸ τὸν Μπότσαρην ἐπροχώρησε πρὸς τὰ Τζουμέρκα καὶ Ἀγραφα. Οἱ Ἀλβανοὶ τὸ ἔφθασαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέλτσου, παρὰ τὸν Ἀχελῶν. Οἱ Σουλιῶται αὐτοὶ ἡγωνί-

‘Ο χορὸς τοῦ Ζαλόγγου

σθησαν ἐπὶ τρεῖς μῆνας κατὰ τῶν ἔχθρῶν καὶ ὅσιοι ἐσώθησαν, ἔφθασαν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ἐπέρασαν εἰς τὰ ‘Ἐπτάνησα.

ζ) Τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπεδόθη εἰς συστηματικὴν κοτοδίωξιν τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν. Πολλοὶ τότε ἔξ αὐτῶν εὗρον οἰκτρὸν θάνατον. Ἀλλοι ἐδέχθησαν τὴν ὑποταγὴν καὶ ὅλοι κατέφυγον εἰς

Σκίαθον και Σκόπελον (1807). Έκει κατήρτισαν στόλον και μὲ ἀρχηγὸν τὸν Γιάννην Σταθᾶν ἔξηκολούθησαν τὸν ἄγωνα. Ο Ἄλῆς συνέλαβε μὲ δόλον πολλοὺς και τοὺς ἐβασάνισε. Περισσότερον ὅλων ὑπέφερον ὁ Βλαχάβας και οἱ Κατσαντωναῖοι.

Ἐκτοτε ὁ Ἄλῆς συνετήρει εἰς τὰ Ἰωάννινα μόνιμον στρατόπεδον. Συνέλαβε δὲ τὴν ἰδέαν νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον ἥ και σουλτᾶνος.

Εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἐλαβον τὴν στρατιωτικήν των μόρφωσιν και πολλοὶ γενναῖοι Ἑλληνες. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ Διάκος, ὁ Ἀνδροῦτσος, ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης, ὁ Καραϊσκάκης κ.ἄ. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὠφέλησε τὴν Ἑλλάδα.

Περισσότερον ὅμως τὴν ὠφέλησε τὸ 1821, ὅτε ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ο σουλτᾶνος ἡ ναγκάσθη νὰ στείλῃ ἐναντίον του πολλὰ στρατεύματα και οἱ Ἑλληνες ἡδυνήθησαν νὰ ἐπικρατήσουν κατὰ τὰ πρώτα βήματα τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐτέθη ὁ Χουρσίτ πασᾶς τῆς Πελοποννήσου. Ο Ἄλῆς μετὰ σειρὰν ἡττῶν και τὴν λιποταξίαν τῶν υἱῶν και ἐγγονῶν του, ἐκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἰωαννίνων. Τοῦτο εἶχεν ἐξοπλίσει μὲ πολλὰ πυροβόλα και πυρομαχικά και εἶχεν ἐφοδιάσει μὲ μεγάλας ποσότητας τροφίμων.

Δύο σχεδόν ἔτη διήρκησεν ἡ πολιορκία τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ. Ο Χουρσίτ ἔξωδευε «τὸν χρυσὸν ὡσάν νερὸν» διὰ νὰ ἔξαγοράσῃ τοὺς ἄνδρας τῆς φρουρᾶς του. Οὕτω διελύθη ἐπὶ τέλους ὁ στρατὸς τοῦ Ἄλῃ και ὁ ἕδιος μὲ 40 - 50 πιστοὺς ἔμεινεν παρὰ τὴν πυριτιδαποθήκην, ἔτοιμος νὰ μιμηθῇ τὸν Σαμουήλ. Διὰ τοῦτο ὁ Χουρσίτ τοῦ ἔστειλεν ἐπίσημον ἔγγραφον, διὰ τοῦ δόπιού του ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι θὰ μετέβαινεν εἰς Κων/πολιν. Ο Ἄλῃ Πασᾶς ἔξηλθεν ἐκ τοῦ φρουρίου του μὲ 5 - 6 πιστούς του και ἐπέρασεν εἰς τὴν νῆσον τῆς λίμνης. Έκεὶ θὰ διέμενεν ὑπὸ φρούρησιν μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ Κων/πολιν.

Εἰς τὴν Κων/πολιν ὅμως δὲν ἦτο ἀρεστὴ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ. Τότε ὁ Χουρσίτ μὲ πλαστὸν «φιρμάνιον» ἔστειλε ἀνθρώπους του και ἐδολοφόνησαν τὸν Ἄλην. Ἡ κεφαλή του ἐστάλη εἰς τὸν σουλτᾶνον και ἐτάφη εἰς Κων/πολιν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπηλλάγη ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ ἔνα ἀνθρωπόμορφον και αἵμοβόρον τέρας.

γεργεγή χωριάγγια.

Περίληψις. 'Ο σίμοβόρος τύραννος της Ήπειρου 'Αλή Πασᾶς ήθέλησε νὰ ὑποδουλώσῃ τὸ ἡρωϊκὸν Σούλι. Ἐπεχείρησε τοῦτο (1791) δι' ἐκστρατείας καὶ ἀπέτυχεν, διὰ δόλου (1792) χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ τέλος δι' ἀποκλεισμοῦ (1800) καὶ προδοσίας (1803). Οἱ Σουλιῶται ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔγκατέλειψαν τὴν ἀγαπημένην των πατρίδα. 'Ο Σαμουῆλ ἀνατινάσσεται μὲ τὸ Κούγκι καὶ δὲ 'Αλῆς καταδιώκει τοὺς Σουλιώτας. Εἰς τὸ Ζάλογγον αἱ Σουλιώτισσαι δίδουν τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας. Τέλος καὶ δὲ 'Αλῆς Πασᾶς ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

*Ερωτήσεις. 1) Διατὶ δὲ 'Αλῆς Πασᾶς ἐπεβουλεύθη τὴν ἐλευθερίαν τῶν Σουλιωτῶν; 2) Τὶ ἔκαμνε τοὺς Σουλιώτας νὰ νικοῦν, καίτοι ἥσαν πάντοτε ὀλιγάριθμοι; 3) Ποῖον τέχνασμα μετεχειρίσθη δὲ 'Αλῆς Πασᾶς διὰ νὰ ἔξαπατήσῃ τοὺς Σουλιώτας; 4) Ποία διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ Πήλιου Γούση καὶ Σαμουῆλ; 5) Τὶ εἶναι δὲ «χορὸς τοῦ Ζαλόγγου»; 6) Εἰς ποίαν στιγμὴν τῆς ζωῆς του δὲ 'Αλῆς ἐνεθυμήθη τὸν Σαμουῆλ; 7) Ποία διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο πράξεων, διὰ δὲ 'Αλῆς ἐπραγματοποίει τὴν ἀπειλὴν του; 8) Εἰς ποία σημεῖα τῆς ζωῆς του ἔκφρασθη ἡ παροιμία: «μάχαιραν ἔδωσες, μάχαιραν θὰ λάβης»;

*Εργασίαι. 1) Συγκεντρώσατε δημοτικὰ τραγούδια σχετικὰ μὲ τὸν ἡρωϊκὸν ἀγῶνα τοῦ Σουλίου. 2) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὸ Σούλι. 3) Γράψατε ἔκθεσιν μὲ θέμα: «Ο χορὸς τοῦ Ζαλόγγου».

5. Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ

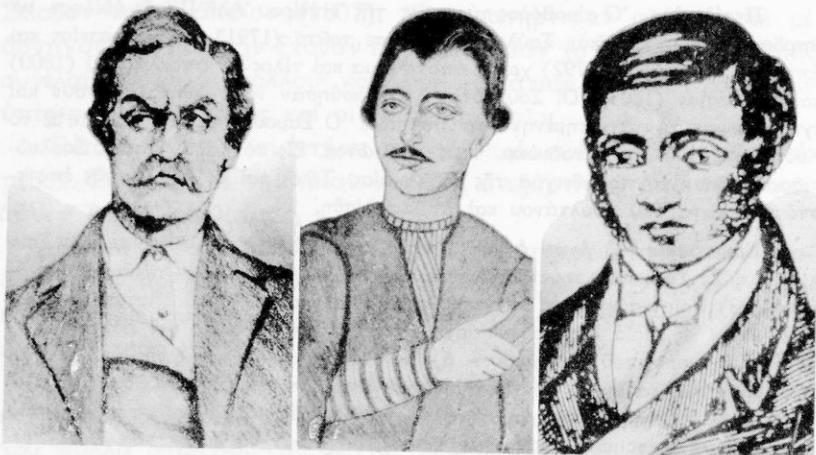
Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἐπεβλήθησαν ἀπολυταρχικοὶ βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι κατεδίωκον τοὺς ὀπαδοὺς φιλελευθέρων ἰδεῶν. Δι' αὐτὸν πολλοὶ τολμηροὶ ἄνθρωποι ἴδρυσαν εἰς διάφορα μέρη μυστικὰς ἐπαναστατικὰς ἔταιρείας.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐμιμήθησαν καὶ οἱ "Ἐλληνες. Τρεῖς ἐμπόροι ὡργάνωσαν εἰς τὴν Ὀδησσὸν τῆς Ρωσίας σωματεῖον, τὸ ὅποιον ὡνόμασαν **Φιλικὴν Εταιρείαν** (1814). Οἱ ἐμπόροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἔξης:

α) 'Ο Νικόλαος **Σκουφᾶς** ἀπὸ τὴν Ἀρταν, τύπος βαρύς, αὐστηρός, πρακτικός, μὲ συγκρατημένον πατριωτικὸν πάθος.

β) 'Ο Αθανάσιος **Τσακάλωφ** ἀπὸ τὰ Ιωάννινα, μορφὴ εὐγενική, δὲ ὅποιος εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τοὺς Παρισίους.

γ) 'Ο Εμμανουῆλ **Ξάνθος** ἀπὸ τὴν Πάτμον, τύπος ἀπλός, γλυκομίλητος, ὀνειροπόλος. "Εζη μὲ τὸ πάμφωτον ὄραμα τῆς Πάτμου καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα τῆς Πατμιάδος Ἀκαδημίας, ὅπου εἶχε φοιτήσει.

Νικόλ. Σκουφᾶς

Έμ. Ξάνθος

Αθ. Τσακάλωφ

‘Η ‘Εταιρεία ίδρυθη εις τήν ‘Οδησσόν, διότι ἐκεῖ τὸ ἔλληνικὸν στοιχεῖον ἦτο ἀκμαῖον καὶ πολλοὶ “Ἐλληνες κατεῖχον κυβερνητικὰς θέσεις. ’Εξ ἄλλου ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις ἔβλεπε μὲν συμπάθειαν τῆν σχεδιαζομένην ἐπανάστασιν.

Ἐργον τῆς Φιλικῆς ‘Εταιρείας ἦτο νὰ προετοιμάσῃ καὶ νὰ διαφωτίσῃ ὅλους ἑκείνους, οἱ δόποιοι θὰ ἡμποροῦσαν νὰ βοηθήσουν τὸν Ἀγῶνα. Νὰ στρατολογήσῃ ἵκανὰ στελέχη. Νὰ διοργανώσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ “Ἐθνους ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν. Νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰ ἀπαραίτητα ὄλικὰ μέσα διὰ τὸν Ἀγῶνα.

Οἱ δόπαδοι τῆς ‘Εταιρείας ὠνομάζοντο Φιλικοί. Μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ δραστηριωτέρων Φιλικῶν ἦσαν ὁ “Ανθίμος Γαζῆς, ὁ Περραιβός, ὁ Παπαφλέσσας κ.ἄ.

Οἱ Φιλικοί ἐστράφησαν πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις διὰ νὰ μυήσουν τοὺς “Ἐλληνας εἰς τὴν σχεδιαζομένην ἀνάστασιν τοῦ “Ἐθνους. ‘Ως μέλη τῆς ‘Εταιρείας ἐδέχοντο ὅλους τοὺς σπουδαίους “Ἐλληνας εἰς τὰ πλούτη, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα. Μέλη τῆς ‘Εταιρείας ἔγιναν ἀκόμη οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ναυτικοί, οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφτες.

Διὰ νὰ γίνη κανεὶς Φιλικός, ἔπρεπε προηγουμένως νὰ δοκιμασθῇ. ”Επειτα ὡδηγεῖτο εἰς μυστικὸν μέρος καὶ ὠρκίζετο ἐπὶ τῆς

εἰκόνος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Μεγάλος Ὀρκος τῶν Φιλικῶν περιελάμβανε καὶ τὰ ἔξης :

« . . . Τέλος ὁρκίζομαι εἰς Σέ, ὡς ἵερά καὶ ἀθλία Πατρίς μου, ὁρκίζομαι εἰς τὰς πολυχρονίους βασάνους σου· ὁρκίζομαι εἰς τὰ πικρά δάκρυα, τὰ ὅποια τόσους αἰῶνας ἔχυσαν καὶ χύνουν τὰ ταλαιπωρα τέκνα σου· εἰς τὰ ἴδιά μου δάκρυα, χυνόμενα κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν Ἐλευθερίαν τῶν Ὀμογενῶν μου, ὅτι ἀφιερώνομαι ὅλος εἰς Σέ. Εἰς τὸ ἔξης Σὺ θέλεις εἶσαι ἡ αἴτια καὶ ὁ σκοπός τῶν διαλογισμῶν μου . . . »

“Ολοι ὥρκίζοντο εἰς τὸ Εὐαγγέλιον νὰ μὴ προδώσουν τὸ μυστικὸν τῆς Ἐταιρείας καὶ νὰ πολεμήσουν μὲ ὄλας των τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἐθνους.

Μὲ τὸ δοκιμασμένον σύστημα μυήσεων, ἡ ἐθνικὴ προπαγάνδα ἤτοι καταπληκτική. Αἱ προδοσίαι ἀπεκλείοντο. Οἱ σκοποὶ καὶ τὰ ὅνειρα ἥσαν τεράστια, πέραν τῶν ἐθνικῶν ὄνειρων, πανανθρώπινα. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐπεθύμει νὰ κάμη πρᾶξιν τοὺς στίχους τοῦ Ρήγα :

«...Βούλγαροι κι' Ἀρβανῖται καὶ Σέρβοι καὶ Ρωμιοί,
νησιῶται κι' Ἡπειρῶται μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμή
γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσωμε σπαθί . . .»

Ιδιαιτέρως ἐφρόντιζον νὰ μὴ μάθουν τίποτε οἱ Τούρκοι καὶ ματαιώσουν τὸ ἔργον τῆς Ἐταιρείας μὲ σφαγάς καὶ καταστροφάς. Δι' αὐτὸ εἶχον ιδιαίτερα συνθήματα διὰ νὰ γνωρίζωνται μεταξύ των.

Ταχέως ἡ Ἐταιρεία ἐξηπλώθη καὶ περιέλαβεν εἰς τοὺς κόλπους της ὅλους τοὺς σημαίνοντας Ἑλληνας. Καὶ τότε :

«...Εἰς τὰς ἀγυιάς, οἰκίας, ἐργαστήρια, δόδοντα καὶ πάντα τόπον, δὲν ἔγινοντο παρὰ ὅμιλίαι καὶ σχέδια κατὰ τῶν τυράννων χωρίς τινα συστολήν· πολὺ δὲ περισσότερον ἔβλεπέ τις τὰ τοιαῦτα εἰς τὴν καθέδραν τοῦ Σουλτάνου· εἰς τὰ συμπόσια καὶ μερικάς οἰκογενειακάς τραπέζας ἀναφανδόν ἔπινον ἄνδρες, γυναῖκες, τέκνα, δοῦλοι καὶ δοῦλαι διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους . . .»

(Χρ. Περραιβός)

‘Η ἀσυγκράτητος αὐτὴ διάδοσις τοῦ μυστικοῦ, τὸ δποῖον δὲν ἦτο πλέον μυστικόν, ἡνάγκασε τοὺς ἡγέτας νὰ ἐπιταχύνουν τὰ γεγονότα.

Γενικῶς οἱ κατηχηταὶ τῆς Φιλικῆς ‘Ἐταιρείας ἄφηνον νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐπάνω ἀπὸ ὅλους εὑρίσκεται ύψηλὸν πρόσωπον καὶ μία μεγάλη δύναμις. Κατ’ ούσιαν ὅμως ἡ ‘Ἐταιρεία ἦτο ἀκέφαλος. Στρατιώτης τῆς ἴδεας ὁ Ξάνθος, μετέβη, κατ’ ἐντολὴν τῆς ‘Ἐταιρείας εἰς τὴν Πετρούπολιν νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Καποδίστριαν, σπουδαῖον “Ελληνα, ὑπουργὸν τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ρωσίας.

Οὕτος ὅμως δὲν ἐδέχθη, διότι ἔγνωριζεν ὅτι αἱ διαθέσεις τοῦ τσάρου ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς πᾶσαν ἔξεγερσιν καὶ διότι ἡ ἐπανάστασις ἔχρειάζετο στρατιωτικὸν ἄνδρα.

Κατόπιν τούτου τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ‘Υψηλάντην, ὁ δποῖος ἐδέχθη προθύμως.

Μετὰ ταῦτα ἡκολούθησεν ὁ Ἱερὸς Ἀγῶν καὶ ἡ ‘Ἐταιρεία διελύθη ἀπὸ μόνη τῆς μέσα εἰς τὴν μεγάλην ἔκρηξιν τοῦ Είκοσιένα.

Περίληψις. ‘Η Φιλική ‘Ἐταιρεία ίδρυθη διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν ‘Ελληνικὴν ‘Ἐπανάστασιν. Ειργάσθη μὲ μυστικότητα, ἔξηπλῳ θέση εἰς δλόκληρον τὴν ‘Ελλάδα, ἔχετέλεσε τὸν προορισμόν της καὶ διελύθη μὲ τὸν Ἀγῶνα.

Ἐρωτήσεις. Διατί οἱ ίδρυται τῆς Φιλικῆς ‘Ἐταιρείας ἔμενον ἄγνωστοι; Ποῖος ἦτο ὁ σκοπός της καὶ πῶς ἐπετύχθη; Πότε διελύθη;

Κατόπιν της αποτυχίας της πρώτης επανάστασης οι Ελληνες σύντομα έκαναν μεταρρύθμιση στην οποία αποτέλεσε βασικό στοιχείο η αποδοτική πολιτική του Δημητρίου Καζαντζάκη, ο οποίος διέταξε την αποπομπή των γενικών γραμμάτων από την πόλη και την αποβολή της αρχηγείας της Επανάστασης από την πόλη.

III. Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1821

1. Η ΕΝΑΡΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

α) Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΒΙΑΝ

1. 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης (1792 - 1828). Κατήγετο άπό έπιφανη οίκογένειαν τοῦ Φαναρίου. Ο πάππος του ἔχρημάτισεν ἡγεμών τῆς Βλαχίας, ἐνῷ δὲ πατήρ του ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Ο πατήρ του ἔθεωρήθη ὑπόπτος εἰς τὸν σουλτᾶνον καὶ ἦναγκάσθη νὰ ἔγκατασταθῇ μὲ τὴν οίκογένειάν του εἰς τὴν Ρωσίαν.

'Ο 'Αλέξανδρος ἐπολέμησε μὲ τὸ μέρος τῶν Ρώσων κατὰ τοῦ Μεγ. Ναπολέοντος. Διέπρεψεν εἰς τὴν μάχην τῆς Λειψίας καὶ ἔχασε τὴν δεξιάν του χείρα. Ο τσάρος τὸν ὠνόμασε πρίγκιπα, τοῦ ἀπένειμε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὸν ἔκαμεν ὑπασπιστήν του. Η σταδιοδρομία του θὰ ἥτο λαμπρά. Τὴν ἔθυσίασε χάριν τῆς πατρίδος.

2. 'Η ἔξεγερσις. 'Ο 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῶνος (12-4-1820) καὶ ἔλαβεν ἀδριστὸν ἀδειαν ἀπὸ τὸν τσάρον, διὰ λόγους ὑγείας. Κατῆλθεν εἰς 'Οδησσὸν καὶ συνεσκέφθη μὲ τοὺς

'Αλ. 'Υψηλάντης

Φιλικούς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ ἐκάλεσε τοὺς "Ἐλληνας εἰς βοήθειαν. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς εὐκαιρίας. Ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν. Αἱ ἡγεμονίαι τῆς ἐκεῖ ἐθεωροῦντο ως ἄλλη "Ἐλλάς. "Ηλπίζον ὅτι: θὰ εὔρουν ὑποστήριξιν ὃχι μόνον ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὁμοδόξους στρατιώτας τῶν ἡγεμόνων. Οὕτοι ἀπετελοῦντο ἀπὸ διαφόρους ἐθνότητας τῶν Βαλκανίων. Ἐπὶ πλέον ἔγνωριζον ὅτι εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατός. Διὰ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ ἄλλα μέρη, ἐπρεπε νὰ δοθῇ ἀδεια τῆς Ρωσίας. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐστέλλετο ἐκεῖ τουρκικὸς στρατός, θὰ διηυκολύνετο ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν λοιπὴν "Ἐλλάδα.

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1821 δὲ "Ψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον ποταμόν, δὲ ὅποιος ἀπετέλει ὄριον μεταξὺ Ρωσίας καὶ Μολδοβλαχίας. Τὸν ἡκοιλούθουν 200 ἄνδρες, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑπηρετήσει εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν.

"Εφθασαν εἰς τὸ Ἱάσιον καὶ ὁ ἡγεμὼν Σοῦτσος τοὺς ὑπεδέχθη μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν. Τοὺς ἔδωσε τὴν φρουράν του καὶ τοὺς ἐνίσχυσε μὲ χρήματα. Οἱ μαθηταὶ ἐσπευσαν νὰ καταταγοῦν ὡς στρατιῶται καὶ δὲ "Ψηλάντης ἐδημοσίευσεν ἐνθουσιώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς "Ἐλληνας. Αὕτη μεταξὺ ἄλλων ἔλεγε καὶ τὰ ἔξῆς:

«...Ἄσ καλέσωμεν λοιπὸν ἐκ νέου, ὡς ἀνδρεῖοι καὶ μεγαλόψυχοι "Ἐλληνες, τὴν Ἐλευθερίαν εἰς τὴν κλασσικὴν γῆν τῆς "Ἐλλάδος. Ἄσ συγκροτήσωμεν μάχην μεταξὺ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμοπύλῶν. Ἄσ πολεμήσωμεν εἰς τὸν τάφους τῶν πατέρων μας. Τὸ αἷμα τῶν τυράννων εἴναι δεκτὸν εἰς τὴν σκιάν τοῦ Ἐπαμεινῶνδου Θηβαίου καὶ τοῦ Θρασυβούλου "Αθηναίου....».

Οἱ κάτοικοι ἐφάνησαν ἀδιάφοροι, ἀλλ' δὲ "Ψηλάντης ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Βουκουρέστιον. Καθ' ὅδὸν ἡ δύναμις του ἐνισχύετο διαφορᾶς μὲ τὴν προσχώρησιν διαφόρων ὀπλαρχηγῶν. Κατηρτίσθη τότε καὶ δὲ "Ιερὸς Λόχος ἀπὸ 500 φοιτητὰς καὶ ἄλλους νέους. Οὕτως δὲ "Ψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον.

"Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ εἰδήσεις δὲν ἤσαν εὐχάριστοι. Οἱ Ρῶσοι ὃχι μόνον δὲν ἐβοήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπεκήρυξαν τὸ κίνημα. "Ο Πατριάρχης ἔξι ἄλλους ἡναγκάσθη νὰ ἀφορίσῃ τοὺς ἐπαναστάτας.

Κατόπιν αύτῶν δὲ Υψηλάντης διεγράφη ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν. Οἱ Ρῶσοι ἔδωσαν τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέλθουν τουρκικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μολδοβίλαχίαν.

3. Ἡ μάχη τοῦ Δραγατσανίου. Τρεῖς τουρκικαὶ στρατιαὶ εἰσώρμησαν ἀπὸ διάφορα σημεῖα διὰτελεῖσαν τὸ κίνημα. Διὰτελεῖσαν τὸν ἔχθρον δὲ Υψηλάντης ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Δραγατσάνι. Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ του ἦτο ὁ Γεωργάκης Ὁλύμπιος, οὐσιαστικὸς ἀρχηγὸς δὲ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ὁ ἀδελφὸς τοῦ Υψηλάντου Νικόλαος.

Ο στρατὸς τοῦ Υψηλάντου ἀνήρχετο τῷρα εἰς 5.000 ἄνδρας, οἱ δόποιοι ἐκύκλωσαν τὸ Δραγατσάνι ἀπὸ παντοῦ. Οἱ 2.000 Τοῦρκοι περιήρχοντο ἀμέριμνοι, χωρὶς νὰ ὑποπτεύωνται τὴν κύκλωσιν. Ἐνῷ δὲ ἀνεμένετο ἡ ἄφιξις τοῦ Υψηλάντου, εἴς φιλόδοξος συνταγματάρχης τοῦ Ἰππικοῦ, ὁ Καραβίας, ἥθλησε νὰ ἀναδειχθῇ μόνος αὐτὸς νικητής. Χωρὶς νὰ λάβῃ διαταγήν, ἥρχισε τὴν μάχην προώρως. Τὸ σφάλμα του ἦτο τραγικὸν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀσύλληπτον. Ο στρατὸς τοῦ Υψηλάντου δὲν ἦτο ἐμπειροπόλεμος, ἐνῷ οἱ ὀλιγώτεροι Τοῦρκοι ἀπετέλουν πραγματικὸν στρατόν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ καταστραφῆ ἐντελῶς ὁ Ἱερὸς Λόχος. Οἱ Ἱερολοχῖται ἔγραψαν βεβαίως λαμπρὰν σελίδα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἅγωνίσθησαν μὲθαυμαστὴν γενναιότητα. Ὡς ἄπειροι ὅμως εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους Ἰππεῖς (σπαχῆδες). Ἡ ἐλευθέρα ‘Ἐλλάς ἔστησε δι’ αὐτοὺς βραδύτερον μνημεῖον εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεως (Ἀθηνῶν). Ἐκεὶ κατ’ ἔτος (25 Μαρτίου) ἦμαθητιῶσα νεολαία τελεῖ μνημόσυνον καὶ στεφανώνει μὲθαυμαστούς τέφανον τὸ ἥρῶν των.

Ἡ μάχη τοῦ Δραγατσανίου (7 - 6 - 1821) ἐσήμανε καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς Παραδουναβίους χώρας. Ο Υψηλάντης δὲν ἦδυνατο πλέον νὰ παραμείνῃ ἕκει, ὀλλά ὡὗτε νὰ διαφύγῃ πρὸς τὴν Ἐλλάδα. Ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος. Οἱ Αὐστριακοὶ τὸν ἔκλεισαν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ παρέμεινεν εἰς αὐτὰς ἐπὶ ἔξι ἔτη. “Οταν ἀπελύθη, ἦτο πλέον ἀργά. Ο πυρετὸς κατέτρωγε τὸ λιπόσαρκον καὶ ἔζηντλημένον σῶμα του. Ἀπέθανε (1828) μὲ τὴν χαρὰν ὅτι ἦτο Ἐλλάς ἦτο ἐλευθέρα.

Τὰ δυτικά του μετεφέρθησαν ἀπὸ τὴν Βιέννην καὶ ἀπετέθησαν

είς μνημείον τοῦ Πεδίου τοῦ "Αρεως (1964). Ἐπὶ τοῦ μνημείου αὐτοῦ ἐστήθη ὁ ἀνδριάς τοῦ πρώτου ἥρωας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

4. Καρπενησιώτης - 'Ολύμπιος - Φαρμάκης. Οἱ Τοῦρκοι κατεδίωξαν τὰ λείψανα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τῶν ἐντοπίων.

'Ο Ἀθανάσιος Ἀγραφιώτης ἡ Καρπενησιώτης μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ Ἱεροῦ λόχου καὶ ἄλλους ὑπερχώρησεν καὶ ἔφθασεν εἰς Σκουλένιον. Ἔκεī ἔγινεν ἡ μάχη τοῦ Σκουλενίου (17-6-1821), ἡ ὅποια ἀπετέλεσε θρῦλον εἰς τὴν ιστορίαν. Οἱ Ἑλληνες ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπιτιθεμένους Τούρκους μέχρις ἔξαντλήσεως καὶ τοῦ τελευταίου φυσιγγίου των. Κατόπιν ἔσυραν τὰ γιαταγάνια των καὶ ὠρμησαν ὡς λέοντες. Ἐφονεύθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχηγῶν καὶ μαχητῶν. Ἐσώθησαν ἐλάχιστοι καὶ διέβησαν τὸν Προύθον. 'Ο Καρπενησιώτης ἦτο πληγωμένος βαρέως. Τὰ αίματωμένα ὕδατα τοῦ Προύθου ἐκάλυψαν τὸ σῶμα τοῦ ἥρωας μὲ τὴν ἀπαράμιλλον γενναιότητα.

'Ο Γιωργάκης Ὁλύμπιος καὶ ὁ φίλος του Ἰωάνν. Φαρμάκης περιεπλανήθησαν εἰς τὰ Τρανσυλβανικὰ ὅρη καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκκου. Μὲ τοὺς 350 ἀνδρας των ἡμύνθησαν μὲ πεῖσμα ἐναντίον πολυαρίθμων ἔχθρων. Εἰς τὸ τέλος ὁ Ὁλύμπιος ἀνετίναξε τὸ κωδωνοστάσιον, ὅπου ἐμάχετο καὶ εὔρεν ἔνδοξον θάνατον μετὰ τῶν δλίγων ὀπαδῶν του. 'Ο Φαρμάκης ἐπίστευσεν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῶν Τούρκων καὶ παρεδόθη. Ἐστάλη εἰς τὴν Κων/πολιν, ὅπου ὑπέστη βασανιστήρια καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

'Η ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδόβλαχίαν ἀπέτυχεν. 'Ο σουλτᾶνος δὲν διώρισε πλέον ἔκεī "Ἐλληνας ἡγεμόνας. 'Ο ἔλληνισμὸς ὅμως ἐδονήθη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον.

Περίληψις. 'Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κηρύσσει τὴν ἐπανάστασιν εἰς Μολδόβλαχίαν (22-2-1821). Τὰς φάλαγγάς του πυκνώνουν οἱ ὀπλαρχηγοί καὶ ὁ Ἱερὸς Λόχος. Οὕτος κατεστράφη εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου, οἱ δὲ ὀπλαρχηγοί εἰς τὰς μάχας τοῦ Σκουλενίου καὶ τῆς μονῆς Σέκκου.

Έρωτήσεις. 1) Πῶς λέγονται σήμερον ἡ Μολδαβία καὶ ἡ Βλαχία; 2) Διατί ὁ Ὑψηλάντης ἥρχισε τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τὰς χώρας αὐτάς; 3) Ποῖοι ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν Λόχον; 4) Ποῖος ἥρως ἐμιμήθη τὸν Σαμουήλ;

Έργασια. 1) Τοποθετήσατε εις τὸν χάρτην σας τὴν πορείαν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὰ σημεῖα τῶν μαχῶν. 2) Νὰ διαβάσετε τὸ ποίημα τοῦ Κάλβου: «Εἰς τὸν ιερὸν Λόχον». 3) Φαντασθῆτε δτὶ εἰσθε εἰς Ἱερολοχίτης καὶ γράψατε ὑπὸ μορφὴν ἀπομνημονευμάτων ἔκθεσιν μὲ τὸν τίτλον: «Σᾶς ὄμιλει εἰς Ἱερολοχίτης» ή παρόμοιον.

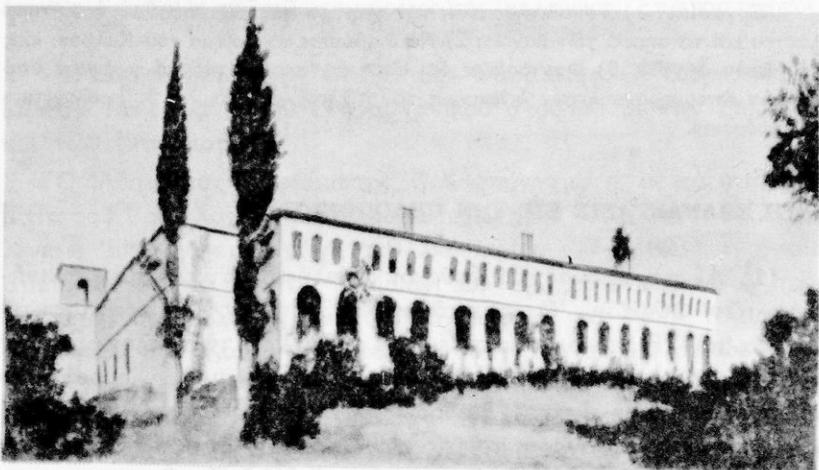
β) Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

1. Αἱ παραμοναὶ. Οἱ Τούρκοι ἀντελήφθησαν ὥρισμένας κινήσεις τῶν Φιλικῶν. Ὁ σουλτᾶνος ἐφοβήθη νέον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἐλλήνων. Ἔστειλε τότε (1820) εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν δραστήριον καὶ ἐπιβλητικὸν Χουρσίτ πασᾶν. Ὁ Χουρσίτ δὲν ἔδωσε σημασίαν εἰς τὰς διαδόσεις. Ἀφῆκε τὴν οἰκογένειάν του καὶ ὅλους τοὺς θησαυρούς του εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ μετέβη εἰς Ἡπειρον. Ἐκεῖ διηγήθυνε τὸν ἄγωνα κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1820 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἢ **Παπαφλέσσας**, ὡς ἀπόστολος τῶν Φιλικῶν. Ὁ Παπαφλέσσας κατήγετο ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν. Εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν περίφημον σχολὴν τῆς Δημητσάνης. Ἔγινε διάκος καὶ εἰς τὴν Κων/πολιν ἔχειρον ἡθη ἀρχιμανδρίτης. Ἐκεῖ ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν. Ἡτο δραστήριος, τολμηρός, φιλόδοξος, ἐνθουσιώδης πατριώτης καὶ εἶχε τὸ χαρισμα νὰ πείθῃ τὰ πλήθη. Τὸν Ἰανουάριον (1821) συνεκλήθη συνέλευσις τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς Βοστίσαν (Αἴγιον). Ἐκεῖ ὁ Παπαφλέσσας ἀνέπτυξε τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος. Οἱ ἀκροαταὶ του ἐφάνησαν διστακτικοί. Ὁ Παπαφλέσσας ὅμως μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸν του καὶ τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις ἔξηκολούθησε τὴν προσπάθειάν του καὶ ἐπειθεὶς τοὺς πάντας δι’ ἔξεγερσιν.

‘Ο Χουρσίτ

‘Η Ιστορική μονή τῆς Ἀγίας Λαύρας, κιβωτὸς ὡραίων ἑθνικῶν ἀναμνήσεων

Τὴν ιδίαν ἐποχὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Μάνην ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησον. Ἔφθασαν ἐπίσης καὶ πολλοὶ ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες, μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Οἱ Τοῦρκοι ἀνησύχησαν πολὺ μὲ τὰς συγκεντρώσεις αὐτάς. Ἐσκέφθησαν τότε νὰ καλέσουν εἰς τὴν Τρίπολιν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους. “Οσοι μετέβησαν, ἐκρατήθησαν. Οἱ ἄλλοι εὑρέθησαν ἐκτεθειμένοι καὶ ἡ ναγκάσθησαν νὰ ἐπισπεύσουν τὸ κίνημα.

(2) Ἡ Ἀγία Λαύρα. Ἡ Ἐπανάστασις εἶχε πλέον ἀποφασισθῆ. Οἱ ὅπλαρχηγοὶ καὶ οἱ πρόκριτοι ἤρχισαν τὴν στρατολογίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ Ζαΐμης, ὁ Φωτήλας, ὁ Λόντος κ.ἄ.

‘Ως ἡμερομηνία ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχεν δρισθῆ ἡ 25η Μαρτίου. Πράγματι ὅμως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἤρχισε σποραδικῶς ὀλίγας ἡμέρας ἐνωρίτερον.

‘Η ἐπίσημος ἐναρξίς αὐτῆς ἔγινε μὲ μίαν τελετουργικὴν πρᾶξιν τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Οἱ **Γερμανός**, μὲ τὸν στίχον : «Ἀναστήτω ἡ Ἑλλὰς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχθροι αὐτῆς», ἐσήκωσεν ὡς σημαίαν τὸ περίφημον Λάβαρον τῆς Ἀγίας Λαύρας. Εἰς αὐτὴν ὡρκίσθησαν ὄλοι : «Ἐλευθερία ἡ Θάνατος».

‘Ο ‘Ιεράρχης, ύψηλός, ἀκμαῖος, εὐλογεῖ τὰ πλήθη τῶν ἀγωνιστῶν. Οὕτως ή ’Ἐπανάστασις ἐτέθη ὑπὸ τὴν σκέπτην τῆς ἐκκλησίας καὶ προσέλαβε τὴν μορφὴν ἱεροῦ πολέμου.

Θροῖζουν αἱ πτυχαὶ τοῦ Λαβάρου καθὼς ἀναρριπίζονται ἀπὸ τὸν ἄνεμον τῆς Ἐλευθερίας. Ἀναρριγοῦν τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τὰ Ἱερά καὶ ή̄ ίδια ἵαχὴ ἀντιφωνεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Πανελλήνων: «Ἐλευθερία ή̄ Θάνατος!»

Οἱ ζέφυροι μεταφέρουν τὸ μέγα μήνυμα παντοῦ, εἰς τὰ βουνά, εἰς τὴν ξηράν, εἰς τὴν θάλασσαν, παντοῦ ὅπου κτυποῦν ἔλληνικαὶ καρδίαι.

‘Ο Παλ. Πατρῶν Γερμανὸς

3. “Αλωσις τῆς Καλαμάτας. Τὴν 22αν Μαρτίου ὁ μπέτης τῆς Μάνης **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης** μὲ 2.000 ἐνόπλους Μανιάτας ἐβάδισε κατὰ τῆς Καλαμάτας. Ἡτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν «σπαρτιατικῶν» δυνάμεων. Συγχρόνως ἔφθασε καὶ ὁ **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης** μὲ στολὴν ἀξιωματικοῦ τῶν ἐπτανησιακῶν ταγμάτων. Ἐπίστης ἔφθασαν ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Παπαφλέυσας. Τὴν 23ην Μαρτίου εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑψώσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὴν ἐπομένην ἔγινε θρησκευτικὴ τελετὴ εἰς τὸν ἴστορικὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Καλαμάτας καὶ ὅλοι ἔδωσαν τὸν ἀρχαῖον ὄρκον: «Οὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ Ἱερά . . .». Συνεστήθη τότε ή̄ «Μεσσηνιακὴ Γερουσία» καὶ ἐπεδόθη διακοίνωσις πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὔλας.

Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Οι Τούρκοι, τρομοκρατημένοι από τὰ γεγονότα αὐτά, ἔτρεχον μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὰ γειτονικά φρούρια ή ἔφευγον πρὸς τὴν Τρίπολιν. Οἱ Ἑλληνες τοὺς κυνηγοῦν παντοῦ μὲ ὅπλα, μὲ μαχαίρας, μὲ ποιμενικὰς ράβδους, μὲ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ὥστε νὰ

«μὴ μείνῃ Τούρκος στὸ Μοριά,
μηδὲ στὸν κόσμον ὅλο . . .»

Περίληψις. Ό Κολοκοτρώνης ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἐπισκέπτεται τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα. Ή Ἑλληνική Ἐπανάστασις κηρύσσεται εἰς ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Ή ἐπίσημος ἔναρξις ἔγινε μὲ τὴν ὑψώσιν τῆς σημαίας - λαβάρου εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν. Ό Πετρόπομπες Μαυρομιχάλης, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ἐλευθερώνουν τὴν Καλαμάταν.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατὶ ἡ Πελοπόννησος ὡρίσθη ὡς τόπος ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως; 2) Ποῖος παρεκίνησε περισσότερον τοὺς Πελοποννησίους εἰς ἐπανάστασιν; 3) Διατὶ ἡ 25η Μαρτίου ἐορτάζεται ὡς ἑθνική ἑορτή;

Ἐργασίαι: 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ κέντρα τῆς Ἐπαναστάσεως. 2) Νὰ διαβάσετε τὸ ποίημα : «Ο Γερμανὸς ὑψώνει τὴν σημαίαν».

γ) Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἄπὸ τὴν Πελοπόννησον ἡ Ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν ἀπέναντι Στερεάν 'Ελλάδα.

Πρῶτος ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ ἀρματολὸς **Πανουργιᾶς** εἰς τὰ Σάλωνα ("Αμφισσαν"), τὰ ὅποια εἶχον συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Μοριάν. Τὸ ἐπίνειόν των Ἰτέα καὶ τὸ γειτονικὸν Γαλαξείδι μὲ τὰ ἴστιοφόρα των μετέφερον τὰς εἰδήσεις χωρὶς καθυστέρησιν. Ἐπληροφορήθησαν λοιπὸν ὅλην τὴν ἐπαναστατικὴν προετοιμασίαν τοῦ Μοριᾶ. Τὸ φιλότιμον καὶ ἡ ἄμιλλα δὲν τοὺς ἄφησαν νὰ καθυστερήσουν.

Ο Πανουργιᾶς ἐκάλεσεν εἰς συνέλευσιν τοὺς προεστούς τῶν χωρίων καὶ πόλεων τῆς περιοχῆς του. Κατόπιν ἔστειλε τὸν ὑπαρχηγόν του νὰ στρατολογήσῃ καὶ ξεσηκώσῃ τὰ Βλαχοχώρια. Ἐστειλε καὶ τὸν Γκούραν εἰς τὸ Γαλαξείδι νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ναυτικούς. Οὕτω τὴν 26ην Μαρτίου εἰσῆλθον εἰς τὰ Σάλωνα. Οἱ Τούρκοι πανικόβλητοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον, μέσα εἰς τὸ ὅποιον ἐπέρασαν ἡμέρας ἀγωνίας καὶ τρόμου. Οἱ γενναῖοι Γαλαξειδιῶται ἔσυραν τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων των εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐβοήθησαν πολὺ

τὸν Πανουργιάν. Οἱ Τοῦρκοι ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν (10 Ἀπριλίου). Οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἡχοῦν χαρμοσύνως. Τὰ γαλαξειδιώτικα καράβια σημαιοστολίζονται. Καπεταναῖοι καὶ πληρώματα ὅρκίζονται νὰ δώσουν τὰ πάντα διὰ τὴν Πατρίδα.

‘Ο ἀντίκτυπος εἰς ὅλην τὴν σκλαβωμένην Ρούμελην ἦτο τεράστιος. “Ολη ἡ Δωρὶς ἐδονεῖτο ἀπὸ ἐπαναστατικὸν ἐνθουσιασμόν. Τὴν ἡκολούθησεν ἡ Βοιωτία. ‘Ο Ἀθανάσιος **Διάκος** κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν (30 Μαρτίου) μὲ τὴν πλουσίαν τότε βιοτεχνίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Τοῦτο ἦτο καὶ τὸ τελειωτικὸν κτύπημα διὰ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ρούμελην.

‘Ολίγον ἀργότερον οἱ χωρικοὶ τῆς Ἀττικῆς ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (28 Ἀπριλίου). Τὸν Μάϊον ἐπανεστάτησε τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸν Ἰούλιον δὲ Ἀσπροπόταμος. Εἰς δλόκληρον τὴν Αιτωλοακαρνανίαν ἐκυριάρχησεν ἡ ἐπανάστασις καὶ μόνον τὸ Ἀγρίνιον παρέμεινεν ὡς κέντρον τῶν Τούρκων.

δ) Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ

‘Η Ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εύδοκιμήσῃ μὲ μόνους τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ ξηράν. Οἱ Τοῦρκοι θὰ μετέφερον στρατεύματα διὰ θαλάσσης ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ θὰ τὴν κατέπινγον. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐμποδισθοῦν ἀπὸ στόλον. Στόλον δὲ μόνον αἱ νῆσοι ἥδυναντο νὰ προσφέρουν. Οἱ νῆσοι νησιῶται, οἱ ὅποιοι ἡσχολοῦντο μὲ ζῆλον εἰς τὸ ἐμπόριον, μετεβλήθησαν τότε εἰς θαλασσινούς ήρωας.

Πρῶται ἐπανεστάτησαν αἱ Σπέτσαι (26 Μαρτίου) καὶ ἔξωπλισαν τὰ 53 πλοῖα των. Ἐκ τῶν πρώτων δὲ ἡ χήρα Σπετσιώτισσα **Μπουμπουλίνα** ἔξωπλισε μὲ ίδικά της ἔξιδα μικρὸν στολίσκον καὶ ἀπέκλεισε τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου. Σχετικῶς γράφει εἰς αὐτόπτης μάρτυς :

«...Τὸ σπάνιον γεγονός εἰς τὰ χρονικὰ τῶν ἐθνῶν, μία γυνὴ νὰ ἐπιστρατεύσῃ, γυνὴ πλουσία, ἀποφασίσασα καὶ πλοῖα καὶ χρήματα καὶ νίοὺς ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος... Αὕτη δὲ ἡ γυνὴ εἶναι ἡ Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, τὴν ὅποιαν τὰ ἔθνη ἀνευφήμησαν ὡς ἡρωΐδα. Ἡτο πράγματι λεοντόθυμος. Ἐπιβαίνουσα εἰς ἴδιον πλοιὸν της, μόνη διέ-

ταξει τὴν ἔφοδον εἰς τὰς λέμψους κατὰ τοῦ φρουρίου. 'Αλλ' αἱ σφαῖραι καὶ οἱ μύδροι ἀπὸ τῶν ἐπιθαλασσίων προμαχώνων τῆς καυνιοστοιχίας ὑποχρεοῦν τὸν ἀνδρείους της νὰ ὑποχωρήσωσι. 'Εξανίσταται τότε ἡ Ἀμαζών καὶ τὸν βιοῦ. «Εἰσθε λοιπὸν γυναῖκες καὶ ὅχι ἄνδρες; 'Εμπρός!». Οἱ ἀξιωματικοὶ τὴν ὑπακούουν, μάχονται, θυήσκουν... ἀλλ' εἰς μάτην. Τὸ φρούριον ἀπὸ θαλάσσης ἥτο ἀπόρθητον. Δι' ὃ μετέβη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐκεῖ ἐστρατήγει μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ Ναυπλίου, τῇ 30 Νοεμβρίου 1822, συμμετέχουσα τῶν ἔργων τῆς πολιορκίας, ὁδηγοῦσα τὰ παλληκάρια της, χορηγοῦσα τὸν θησαυρούς της....».

(Α. Χατζῆ - 'Αναργύρου)

Τὴν 12ην 'Απριλίου σπετσιώτικον πλοϊον ἀνήγγειλεν εἰς τὰ Ψαρὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. 'Αμέσως ὁ λαὸς ἔσχισε τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν Πασχαλινὸν χαιρετισμόν : «Χριστὸς 'Ανέστη» προσέθετε : «Καὶ ἡ 'Ελλὰς ἀνέστη».

'Ηκολούθησεν ἡ **"Υδρα** κατὰ προτροπὴν τοῦ τολμηροῦ πλοιάρχου Οἰκονόμου. 'Ο μέγας 'Υδραῖος πατριώτης Λάζαρος **Κουντουριώτης** διέθεσεν δόλοκληρον τὴν περιουσίαν του διὰ τὸν 'Αγῶνα. 'Ο δὲ Ιάκωβος **Τομπάζης** ἔγινεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ 'Υδραίικου στόλου.

'Η Μαντὼ **Μαυρογένους** ἔγινε ἡ καπετάνισσα τῆς **Μυκόνου**. Κόρη πλουσία ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαίους κλασσικούς. 'Ως θλιβερὰν ἀντίθεσιν ἔβλεπε τώρα τὸν "Ἐλληνας νὰ ὑφίστανται τόσα μαρτύρια ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δὲν κλαίει, ἀλλὰ θλίβεται. Δὲν ἀπελπίζεται, ἀλλὰ πονεῖ καὶ μισεῖ. 'Ορκίζεται ἐκδίκησιν. Διαθέτει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς περιουσίας της διὰ νὰ ἔξοπλισθοῦν δύο πολεμικὰ πλοῖα. "Οταν ὅλα ἡσαν ἔτοιμα ἔπλευσε πρὸς τὴν Εὔβοιαν διὰ νὰ ἐπαναστατήσῃ τὸν γενναῖον της λαόν, ἐνῷ τὰ παλληκάρια της ἐτραγουδοῦσαν.

«...Κάνει φτερὰ στὸν πόλεμο
γιὰ τῆς Μαντὼς τὴ χάρι
καὶ τῆς Πατρίδος τὴν τιμὴ
καθ' ἄξιο παλληκάρι....».

Τὴν 14ην 'Απριλίου δύο ὑδραϊκά καράβια ἔφθασαν εἰς τὸ Βαθὺ τῆς Σάμου καὶ ἡχμαλώτισαν τρία τουρκικά, τὰ δποῖα ἡσαν ἀγκυ-

ροβολημένα ἔκει. Τότε ὑψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ὀλόκληρος ἡ νῆσος ἐτέθη εἰς ἐπαναστατικὸν συναγερμόν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο ὁ Λυκοῦργος Λογοθέτης, μοναδικὸς εἰς γενναιότητα, πολιτικὴν ὠριμότητα καὶ ἀκεραιότητα χαρακτῆρος.

Τὰ πρῶτα μηνύματα ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὰ ὅποια μετέφερον εἰς τὴν Κρήτην τὰ σφακιανὰ καράβια, ἥσαν ἀρκετὰ νὰ ἔστηκαν διάσημοι. Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν τὰς σφαγάς. Ἀλλὰ τὰ παλληκάρια τῆς Κρήτης ἐπολέμησαν μὲν λύσσαν εἰς τὸ χωρίον Λοῦλο διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ αἷμα τῶν ἀθώων. Οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν. Τὰ πρῶτα πολεμικά λάφυρα (τουφέκια, πιστόλες, μαχαίρια κλπ.) ὠπλισαν πολλὰ παλληκάρια. Εἶχον μεταβῆ εἰς τὴν μάχην μὲν ὀλίγους ὠπλισμένους καὶ τοὺς ἄλλους ἐφωδιασμένους μόνον μὲν ἐνθουσιασμὸν καὶ παλληκαριάν. Διότι δὲν ἔκρατουν παρὰ μόνον δρεπάνια, ρόπαλα, μαχαίρια καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχον εὔρει πρόχειρον.

Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ταχέως τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἔγιναν πολεμικὰ καὶ ἔκυριαρχησαν εἰς τὸ Αἴγαιον. Ἐνῷ δὲ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀνεχαίτιζον τὴν προέλασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἡμπόδιζε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εύρωπην.

Παρὰ ταῦτα ὁ τουρκικὸς στόλος ἔξῆλθεν εἰς τὸ Αἴγαιον. Οἱ Ψαριανοὶ ἀμέσως συνεκέντρωσαν τὸν ἑλληνικὸν στόλον καὶ ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ. Πλησίον τῆς Λέσβου διέκριναν μίαν φρεγάταν τῶν 48 τηλεβόλων. Ἡτο ἡ προπομπὸς τῶν ἄλλων. Μερικὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὴν ἐπλησίασαν καὶ τὴν ἐκανονιοβόλησαν. Τὰ μικρά των τηλεβόλα ὅμως δὲν ἤδυναντο νὰ τὴν φθάσουν καὶ κατέψυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ.

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἀπεφάσισαν νὰ τὴν καύσουν. Ὁ πρακτικὸς διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης Πατατοῦκος ἤτοιμασε δύο πυρπολικά. Ἐπῆρε δηλ. δύο μικρὰ πλοῖα παλαιὰ καὶ τὰ ἐγέμισε μὲν πυρίτιδα καὶ ἄλλας εὐφλέκτους ὕλας (οἱ νόπτευμα, ρητίνη, νέφτι, θεῖον). Κατόπιν οἱ ψαριανοὶ Καλαφάτης καὶ Παπανικολῆς ἀνέλαβον τὸ ἐπικίνδυνον ἔργον. Ἐπλευσαν νύκτα πρὸς τὴν φρεγάταν. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη ἀπέτυχεν. Ἐβυθίσθη πρὶν προσκολληθῆν. Ὁ ἐμπειρος ὅμως Παπανικολῆς ἐπροχώρησεν ἀπτόητος μὲν τοὺς συντρόφους του. Ἐδεσαν καλὰ τοὺς γάντζους

τοῦ πυρπολικοῦ των εἰς τὴν πλευρὰν τῆς φρεγάτας, ἥναψαν μετὰ προσοχῆς τὸ φυτίλι, ἐπήδησαν εἰς τὴν μικρὰν λέμβον (ἐφόλκιον) καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον ἥναψεν ἀμέσως. Τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην του καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὡς πυροτέχνημα. Ὁλόκληρον τὸ πλήρωμά του, ἀπὸ 1100 ἄνδρας, ἔχάθη.

Ο Παπανικολῆς μὲ τοὺς συντρόφους του ἐγύρισαν εἰς τὸν στόλον των σῷοι καὶ ἀβλαβεῖς. Τοὺς ὑπεδέχθησαν μὲ ἐιθουασιασμὸν καὶ ὅλοι μαζὶ ἐτέλεσαν εὐχαριστήριον δοξολογίαν πρὸς τὸν Ὅψι-στον (26 - 5 - 1821).

Τὸ φοβερὸν κτύπημα ἐξέπληξε τὸν τουρκικὸν στόλον, ὃ ὅποιος ἔσπευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ ἔχῃ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς ἔηρᾶς.

Τὸ πάθημά του ὅμως τὸ ἐπλήρωσαν οἱ ἀθῶι κάτοικοι τῆς Μυτιλήνης καὶ τῶν Κυδωνιῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν Μοσχονησίων (μεταξὺ Λέσβου καὶ Μ. Ἀσίας) ἐξεπατρίσθησαν. Ο Ἐλληνικὸς στόλος ἔσπευσε τότε νὰ μεταφέρῃ πρόσφυγας ἀπὸ διάφορα σημεῖα καὶ νὰ τοὺς διασπείρῃ εἰς τὰς διαφόρους νήσους.

ε) Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ

Ο Ἀνθιμος Γαζῆς, Διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ Φιλικός, ὑπεκίνησε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ Πήλιον. Οἱ ὄπλαρχηγοί Μπασ-δέκης καὶ Καρατάσος ἐπέτυχον τὴν ἐξέγερσιν τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου. Οἱ ἐπαναστάται ὅμως ἥσαν πολὺ πλησίον πρὸς τὴν Λάρισαν, ἡ ὅποια ἀπετέλει μέγα στρατιωτικὸν κέντρον. Ο Δράμαλης κατέφθασε μὲ πολλὰ στρατεύματα καὶ κατέπνιξεν εὐκόλως τὴν ἐπανάστασιν αὐτήν.

Η Μακεδονία κατέχει σπουδαίαν θέσιν καὶ οἱ Φιλικοί ἔδωσαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐξέγερσιν της. Δι' αὐτῆς θὰ ἀπεκόπτετο ἡ ἐπικοινωνία τῶν Τούρκων μὲ τὴν νότιον Ἑλλάδα. Ἐκεῖ δὲ ἡ ἐπανάστασις ἥτο εὔκολον νὰ ἔδραιωθῇ, διότι δὲν ὑπῆρχε πολὺς τουρκικὸς στρατός.

Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐξεγερθῇ ὁ Ὄλυμπος, ὃ ὅποιος μὲ τὰς ἀπροσίτους κορυφάς του θὰ ἤδυνατο νὰ γίνη τὸ κέντρον τοῦ Ἀγῶ-

νος. Κατόπιν ἔπρεπε νὰ ἐπαναστατήσουν ἡ Χαλκιδικὴ καὶ ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία.

Οἱ δόπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου ὅμως ἐφάνησαν διστακτικοί. Ἡ ἐπανάστασις τότε ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Χαλκιδικήν. Πρωτεργάτης αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ **Ἐμμανουὴλ Παπᾶς**, μία ἀπὸ τὰς ἔξεχουσας μορφὰς τοῦ Ἀγῶνος. Κατήγετο ἀπὸ τὰς Σέρρας καὶ ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν. Τὴν 23ην Μαρτίου ἐγέμισεν ἐν πλοῖον μὲ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος. Πολλοὶ ἀπὸ τεὺς μοναχούς ἦσαν Φιλικοὶ καὶ τὸν ἐδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμόν. Ἦρχισεν ἡ στρατολογία καὶ ἡ ἀποστολὴ ὅπλων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Τὸν Μάϊον οἱ κάτοικοι τοῦ Πολυγύρου ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως ἐπανεστάτησαν τὰ Μαδεμοχώρια καὶ ἡ Κασσάνδρα, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ διετέλει ἐν ἔξεγέρσει.

Οἱ Τοῦρκοι τῆς Θεσσαλονίκης ἀπεκεφάλισαν πολλοὺς προκρίτους καὶ ἔστειλαν πολυάριθμον στρατὸν εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Πολλαὶ ἀνθηραὶ κωμοπόλεις παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἐνῷ χιλιάδες προσφύγων κατέφυγον εἰς Ἀγιον Ὄρος. Ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη καὶ ὁ Παπᾶς μὲ φωριανὸν πλοῖον κατηυθύνθη πρὸς τὴν Υδραν. Καθ' ὅδὸν ἀπέθανε καὶ ἐτάφη εἰς τὴν ἡρωϊκὴν νῆσον.

Οἱ Τοῦρκοι ἐφοβήθησαν νέαν ἔξέγερσιν, ἵδιως εἰς Δυτικὴν Μακεδονίαν. Ἐκάλεσαν προληπτικῶν τούς κυριωτέρους προκρίτους καὶ ὁπλαρχηγούς, διὰ νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. "Οσοι ὑπῆκουσαν, ἐκλείσθησαν εἰς τὰς φυλακάς.

‘Ωρισμένοι ὅμως ἡρνήθησαν νὰ ὑπακούσουν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν Ἀγῶνα. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ Ζαφειράκης, ὁ Καρατάσος καὶ ὁ Γάτσος. Οὗτοι συνέλαβον τὴν μικρὰν φρουρὰν τῆς Ναούσης (22-2-1822) καὶ ὑψώσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατόπιν ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῆς μεγάλης φρουρᾶς τῆς Βεροίας, ἀλλ' ἀπέτυχον νὰ καταλάβουν τὴν πόλιν. Ὁχυρώθησαν κατόπιν εἰς τὴν ιστορικὴν μονὴν Διοβρᾶ καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν 4.000 Τούρκων (12-3-1822).

‘Ισχυρὰ δύναμις μαχητῶν, ἴππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ κατέφθασε τότε ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὴν Νάουσαν. Ἐκεῖ διεδραματίσθησαν ἡρωϊκὰ κατορθώματα εἰς τὰ τείχη καὶ τοὺς προμαχῶνας.

Τελικώς οἱ Τοῦρκοι παρέδωσαν τὴν πόλιν εἰς τὸ πῦρ, τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν. Πολλοὶ ἐπωλήθησαν ώς δοῦλοι. Πολλὰ γυναικόπαιδα, διὰτούς σωθοῦν ἀπὸ τὴν ἀτίμωσιν καὶ τὸν ἔξευτελισμόν, ἐκρημνίσθησαν εἰς τὸν ποταμὸν Ἀραπίτσαν. Εἶναι αἱ Σουλιώτισσαι τῆς Μακεδονίας, αἱ δόποιαι ἔχόρευσαν μὲ τὴν σειράν των τὸν Χορὸν τοῦ Ζαλόγγου.

Οἱ Ζαφειράκης ἐφονεύθη, οἱ δὲ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ κατέφυγον εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα, διὰτούς προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μακεδονίαν κατεπνίγη. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἶχεν ἀπασχολήσει πολυαριθμούς δυνάμεις τοῦ ἔχθροῦ ἐπὶ 15 μῆνας.

Περίληψις. Ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἡ Ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, τὰς νῆσους, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Πανουργιᾶς εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ὁ Διάκος εἰς τὴν Λεβάδειαν, ὁ Ἐμμ. Παπᾶς εἰς τὴν Μακεδονίαν δημιουργοῦν ἐστίας ἀντιστάσεως. Ἀναδεικνύονται νέατι ἡρωῖδες (Μπουμπολίνα, Μαυρογένους). Οἱ Παπανικολῆς γίνεται ὁ πρῶτος «μπουρλοτέρης». Εἰς τὴν Ἀραπίτσαν τῆς Ναούστης ἐπαναλαμβάνεται ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.

Ἐρωτήσεις. 1) Ποίον ἦτο τὸ σχέδιον τῶν Φιλικῶν διὰ τὸν "Ολυμπον" καὶ τὴν Μακεδονίαν; Πῶς ἐφηρμόσθη; 2) Διατί ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἐπανάστασις τῶν νήσων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀγῶνος; 3) Ποίον είναι τὸ πρῶτον ναυτικὸν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων; 4) Τί είναι τὸ πυρπολικόν (μπουρλότον); 5) Τί συνέβη εἰς τὴν Ἀραπίτσαν;

Ἐργασίαι. 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος. 2) Κάμετε λεύκωμα μὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἡρώων καὶ σύντομα βιογραφικὰ σημειώματα δι' ἕκαστον. 3) Συγκεντρώσατε ποιήματα καὶ δημοτικὰ τραγούδια σχετικὰ μὲ τὰ ιστορούμενα γεγονότα. 4) Γράψατε ἐκθέσεις μὲ θέματα: «Τὸ πυροτέχνημα τῆς Ἐρεσσοῦ», «Τὸ Μακεδονικὸν Ζάλογγον» κλπ.

στ) ΤΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Οἱ ἀντίκτυπος τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Τουρκίαν. Η ἐκρηκτικής τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως προεκάλεσεν ἀμηχανίαν καὶ πανικὸν εἰς τὴν Τουρκίαν.

Σουλτανικὴ διαταγὴ ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς νὰ συνάψουν ἱερὰν ἔνωσιν ἐναντίον τοῦ συνασπισμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Σχετικαὶ ἐγκύκλιοι ἀπεστάλησαν παντοῦ. Δι' αὐτῶν ἐγίνοντο καὶ αὐστηραὶ συστάσεις πρὸς τοὺς Μωαμεθανούς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χλιδὴν καὶ τὰς ἀσωτείας καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον τῶν προγόνων των. "Ολοι ὁφειλον νὰ φέρουν

τὰ ἀπλᾶ ἐνδύματα τοῦ πολέμου. Νὰ εἶναι δὲ ὡπλισμένοι, ὥστε ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ δύνανται νὰ βοηθήσουν πάντα κινδυνεύοντα δύμοθρησκόν των. Τέλος ὅλοι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἔπρεπε νὰ ἐκγυμνασθοῦν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

Τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα ἔξι ἄλλου προσεκάλεσαν μεγάλην ἐμπορικὴν καὶ οἰκονομικὴν κρίσιν. Διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἐσκέψης αὐτῶν νὰ ἐλαττώσουν τὸ βάρος τῶν νομισμάτων. Τοῦτο ὅμως ἔφερεν ἀνατίμησιν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ὅλων τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Ἐπὶ πλέον οἱ πλούσιοι ἥρχισαν νὰ φυγαδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

2. Βιαιοπραγίαι τῶν Τούρκων. Ἐκ τῶν πρώτων μέτρων, τὰ δόποια ἔλαβον οἱ Τούρκοι, ἢσαν αἱ παύσεις ἀπὸ τὰς θέσεις των τῶν Μεγάλων Βεζυρῶν καὶ ὅλων τῶν ἀξιωματούχων. Ὁ διερμηνεὺς Κ. Μουρούζης ἀπέκεφαλίσθη εἰς τὴν μεγάλην πύλην τῶν Ἀνακτόρων, διότι συνελήφθη ἐπιστολὴ τοῦ Ὑψηλάντου, ἀπευθυνομένη πρὸς αὐτόν. Χωρὶς φανερὰν αἰτίαν οἱ Τούρκοι ἐκρέμασαν ἢ ἀπεκέφαλισαν ἐπιφανεῖς Ἐλλήνας. "Ολα αὐτὰ συνωδεύοντο ἀπὸ διαφόρους ὁχλοκρατίκας ἐκδηλώσεις.

3. Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Πατριάρχης εἴς τὴν Κων/πολιν ἦτο ὁ Γρηγόριος ὁ Ε'. Οὗτος, μὲ τὸ κοσμικὸν ὄνομα Γεώργιος Ἀγγελόπουλος, κατήγετο ἀπὸ μίαν πτωχὴν οἰκογένειαν τῆς Δημητσάνης.

"Ἐμαθε τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν περίφημον Σχολήν της. Κατόπιν ἐμορφώθη εἰς Ἀθήνας καὶ Σμύρνην. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν περιώνυμον Ἀκαδημίαν τῆς Πάτμου καὶ ἀπέκτησεν ἐξαιρετικὴν θεολογικὴν καὶ φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Τὸ 1798 ἐξέλεγη Πατριάρχης Κων/πόλεως καὶ ἀνεδείχθη εἰς πραγματικὸν Ἐθνάρχην. Ὡς ἐκ τούτου ἐκίνησε τὰς ὑποψίας τῶν Τούρκων, ἐστάλη δύο φοράς εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ ἐπανῆλθε τὸ 1819 εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον.

Γρηγόριος ὁ Ε'

Μὲ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἐπέβαλαν νὰ προβῇ εἰς ἀφορισμὸν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Σούτσου. Κατόπιν τοῦ ἐζήτησαν κατάλογον μὲ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ δποῖοι ἡγοῦντο ἥ συνειργάζοντο εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν. 'Ο Πατριάρχης ἡρυθή νὰ τὸ πράξῃ. Πολλοὶ τὸν συνεβούλευσαν νὰ φύγῃ διὰ νυκτὸς ἀπὸ τὴν Κων/πολιν. 'Απέρριψε τὰς προτάσεις των. 'Ετοίσε πρὸς ὅλους ὅτι ἥ θέσις του ἦτο μεταξὺ τοῦ ποιμνίου του καὶ ὅτι ἥ ζωὴ του ἀνήκει εἰς τὸ "Ἐθνος".

Τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) ἐτέλεσεν ὁ ἴδιος τὴν θείαν λειτουργίαν. Τὴν ἐπομένην συνελήφθη καὶ ἐκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς. 'Εκεὶ ὑπεβλήθη εἰς φρικτὰ βασανιστήρια, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς συνεργάτας του. 'Ο Πατριάρχης προσηύχετο διαρκῶς, ἐνῷ τὸ αἷμα ἀπὸ τὰς πληγὰς τῶν μαστιγώσεων ἔτρεχε συνεχῶς. 'Ημιθανῆς πλέον μετεφέρθη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπου ὁ δῆμιος τὸν ἀνέμενεν εἰς τὴν κεντρικὴν πύλην. Τοῦ ἐπέρασε τὸν βρόγχον τῆς ἀγχόνης ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ ὁ 'Ἐθνάρχης παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Οἱ παριστάμενοι Τοῦρκοι καὶ 'Ἐβραῖοι ἐλιθοβόλησαν τὸ αἰωρούμενον πτῶμα του, τὸ ὅποιον ἔμεινεν ἐκεὶ ἐπὶ τριήμερον. Τότε προσέδεσαν ὀγκώδη λίθον εἰς τὸ ἄγιον λείψανον καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπεκόπη τὸ σχοινίον, τὸ ὅποιον ἐκράτει τὸν λίθον, καὶ τὸ πτῶμα ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τοῦτο ἀνέσυρεν ἐλληνικὸν πλοιάριον τοῦ Μαρίνου Σκλάβου καὶ τὸ μετέφερεν εἰς τὴν Ὁδησσόν. 'Η κηδεία ἔγινε μὲ ἐκδηλώσεις συντριβῆς τοῦ πολυπληθοῦς ἐλληνικοῦ στοιχείου τῆς Ὁδησσοῦ.

'Ἐπέρασαν ἕκτοτε πεντήκοτα ἔτη. 'Η ἐλευθέρα πλέον 'Ελλάς, ἐζήτησε καὶ παρέλαβε τὰ δυτᾶ τοῦ 'Ἐθνομάρτυρος. 'Η μετακομιδὴ ἔγινε μὲ πᾶσαν ἐπισημότητα. Τὰ ἱερὰ λείψανα ἐναπετέθησαν εἰς τάφον ἐντὸς τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Τότε (1872) ἔγιναν καὶ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Γρηγορίου Ε' πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. 'Ο δὲ ποιητὴς 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπήγγειλε τὸ γνωστὸν ποίημα :

«Πῶς μὲ θωρεῖς ἀκίνητος; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμός σου;
Τὰ φτερωτά σου ὅνειρα, γιατὶ στὸ μέτωπό σου

νὰ μὴ φυτρώνουν, γέροντα, τόσες χρυσές ἐλπίδες
ὅσες μᾶς δίνει ἡ ὄψι σου παρηγορίες κι ἐλπίδες;

Περίληψις. Πανικόβλητοι οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα τῶν Ἐλλήνων ἔλα-
βον σπασμαδικὰ καὶ βίαια μέτρα διὰ νὰ τὸν καταπνίξουν. Τότε ἀπηγχονίσθη
ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'.

Ἐρωτήσεις. Διατὸι οἱ Τοῦρκοι προέβησαν εἰς σφαγάς; Ποῖον ἀποτέλεσμα
ἐπειδόκων καὶ ποιον ἔφερον; Τί τοὺς ἔβλαψεν ὁ Πατριάρχης; Πῶς ἐσκέφθησαν
νὰ τὸν ἔξοντώσουν; Ποῦ ἐκηδεύθη; Πότε μετεφέρθησαν τὰ ὅγια λείψανά του
εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ποῦ δυνάμεθα νὰ ἴωμεν τὸν τάφον του;

Ἐργασία. Νὰ εύρητε καὶ νὰ ἀπαγγείλετε τὸ ποίημα. «Εἰς τὸν ἀνδριάντα
τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε'».

②. ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

«..·Ἡ δύναμίς σου πέλαγος
κι ἡ θέλησί μου βράχος...»
(Σολωμός)

α) Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

1. 'Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡτο ἀπόγονος μιᾶς οἰκο-
γενείας κλεφτῶν, οἵ δόποιοι ἐπάλαισαν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας κατὰ τῆς
σκληρᾶς δουλείας τῶν Ἐλλήνων.

Ἐγεννήθη κάτω ἀπὸ ἔνα δέν-
δρον εἰς τὸ Ραμοβούνι τῆς Μεσ-
σηνίας, ὅταν οἱ Ἀλβανοὶ ἐρή-
μωναν τὴν Πελοπόννησον μετά
τὴν ἐπαναστατικὴν ἀπόπειραν
(1770).

Κανεὶς ἀπὸ τὴν γενεάν του
δὲν εἶχε πεθάνει εἰς τὸ κρεβάτι.
Δέκα ἑτῶν, εἰς τὸν πύργον τῆς
Καστανίτσης, εἰδε πῶς πολεμοῦν
καὶ πῶς πεθαίνουν. Ἡτο μικρὸς
ἀκόμη, ὅταν ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς
ἄλλους κλέφτας ὡς ὁ ἐνδεειγ-
μένος νὰ γίνῃ ἀρχηγός. Καὶ ἐφό-
ρεσε τὴν στολὴν τοῦ καπετά-

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

νιου. Έβοήθησε τὸν Ἀνδροῦτσον νὰ διασχίσῃ τὴν Πελοπόννησον. Κατήντησεν δὲ τρόμος τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι τὸν κατεδίωκον διαρκῶς καὶ τὸν ἡνάγκαζον νὰ μετακινῆται. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμαθεν ὅλα τὰ μονοπάτια, ὅλα τὰ σπήλαια καὶ ὅλα τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τῆς Πελοποννήσου. "Ολα αὐτὰ θὰ τοῦ ἥσαν χρήσιμα κατόπιν. Εἰς τὸ τέλος καταφεύγει κυνηγημένος εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀγναντεύει τὸν Μοριᾶν μὲ τὸν καπηλὸν τοῦ ἔξορίστου. Δὲν νοσταλγεῖ τὴν ἑστίαν του, διότι δὲν τὴν ἔγνωρισε τοτέ. Νοσταλγεῖ τὸν Ἀγῶνα. Κατετάγη εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατόν. Διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Φιλικῶν τὸν εὔρον προπαρεσκευασμένον. 'Εμυήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Μάνην. Συνειργάσθη μὲ τὸν Πετρόμπεην καὶ κατέλαβον τὴν Καλαμάταν.

Ήτο πλέον 52 ἔτῶν, ἀλλὰ εὐκίνητος καὶ δραστήριος. Μὲ τὴν μεγάλην στρατηγικὴν εύφυΐαν του καὶ τὴν γνῶσιν πραγμάτων καὶ προσώπων, κατώρθωσε νὰ ἀναδειχθῇ ἀρχιστράτηγος καὶ σωτὴρ τῆς Πελοποννήσου.

2. Νίκαι εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ τὰ Δολιανά. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Καλαμῶν, ὁ Κολοκοτρώνης συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ κυριεύσῃ τὴν Τρίπολιν. 'Η Τριπολιτσά, ἥτο δὲ κεφαλὴ διὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔπρεπε νὰ κτυπηθῇ. Εἰς αὐτήν του τὴν προσπάθειαν ἔδοκίμασεν ἀπογοητεύσεις καὶ ἀγωνίας. 'Ως στρατηγικὸς ἐγκέφαλος καὶ ἐμψυχωτὴς τοῦ Ἀγῶνος, ὥθησε τὰ ἄσπιλα πλήθη νὰ γίνουν πολεμικὰ σώματα. "Εδωσεν οὕτως εἰς τὸν ἀναρχούμενον ἀγῶνα τὴν μορφὴν τοῦ πολέμου.

Τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου ἀνησύχησαν τὸν Χουρσίτ, ὅστις ἐπολιόρκει τὸν Ἀλῆ Πασᾶν. Ἐφοβήθη διὰ τὴν οἰκογένειάν του καὶ τοὺς θησαυρούς του. Ἀπέσπασε λοιπὸν 3500 Ἀλβανούς ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν του καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἥτο δὲ ὁ ἴκανὸς καὶ ἐμπειροπόλεμος Μουσταφάμπεης. Οὗτος ἔφθασε χωρὶς δυσκολίαν εἰς τὰς Πάτρας, διότι δὲ Στερεά Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἐπαναστατήσει ἀκόμη. Ἐλεγλάτησε τὴν πόλιν καὶ ἔκαυσε τὸ Αἴγιον. Διέλυσε τοὺς πολιορκητὰς τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου. Τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

‘Ο Κολοκοτρώνης μὲ 200 Μανιάτας, τὸν Πετρόμπετην, τὸν Πα- παφλέσσαν καὶ ἄλλους, ἐποιόρκησε τὴν Καρύταιναν. Μόλις ὅμως ἐνεφανίσθησαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ ἀσπόλοι καὶ ἄπειροι πολιορκηταὶ διεσκορπίσθησαν. Τότε οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἐσκέφθησαν νὰ ὑπο- χωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος. Κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ 300 νεοσυλλέκτους καὶ ἥρχισε νὰ τοὺς γυμνάζῃ εἰς τὸ χωρίον Πιάνα. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὸν ἐγκατέ- λειψαν, μόλις ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατός.

Τέλος ἐπέτυχε νὰ πείσῃ τοὺς πάντας ὅτι, ἂν δὲν καταληφθῇ ἡ Τρίπολις, ἡ Ἐπανάστασις κινδυνεύει. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οἱ “Ελληνες δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχουν μὲ ἐπίθεσιν, ἥρχισαν νὰ τὴν πολιορ- κοῦν. ‘Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μὲ τοὺς ἀνεψιούς του καὶ 850 ἄνδρας κατέλαβε τὸ **Βαλτέτσι**. Ἐναντίον αὐτῶν ἐπετέθη ὁ Μου- σταφάμπετης μὲ 6500 πεζοὺς καὶ 1500 ἵππεις (12 Μαΐου). Πρὸς βοή- θειαν τῶν Ἐλλήνων ἔσπευσαν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας. ‘Η μάχη διήρκεσε καθ’ ὅλην τὴν ἡμέραν. Κατὰ τὴν νύκτα ἔφθασαν καὶ ἄλλαι ἐνισχύσεις. Οὕτω, τὴν ἐπομένην οἱ “Ελληνες κατώρθωσαν νὰ τρέψουν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ κυριεύσουν πολλὰ λάφυρα. Τὸ κυριώτερον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ “Ελληνες ἔλαβον θάρρος. Πρὶν ἔφευγον μόλις ἥκουον ὅτι ἔρχονται Τοῦρκοι. Τώρα ἥρχισαν νὰ ἔρωτοῦν : «Ποῦ εἶναι οἱ Τοῦρκοι?». Τώρα

‘Ο Μουσταφάμπετης, διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὴν ἐντροπήν, ἔστειλεν 6.000 πεζούς καὶ ἵππεις διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς “Ελληνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὰ **Βέρβαινα**. Οὕτω οἱ τὰ **Δολιανὰ** συνήντησαν τὸν Νι- κήταν Σταματελόπουλον, ὁ ὅποιος ἐπήγαινεν εἰς τὸ Ναύπλιον μὲ 200 ἄνδρας. Συνήφθη τότε μεγάλη μάχη. Τὸν Νικήταν ἐβοήθη- σαν καὶ οἱ “Ελληνες ἀπὸ τὰ Βέρβαινα. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι ἔπαθον μεγάλην φθοράν.

3. **‘Η ἄλωσις τῆς Τριπόλεως**. Τώρα ἡ πολιορκία τῆς Τριπό- λεως ἔγινε στενωτέρα. Οἱ Τοῦρκοι ἀνέμενον βοήθειαν, ἀλλὰ μα- ταίως. Τὰ τρόφιμα καὶ τὸ ὕδωρ ἔλειπον. Αἱ ἀσθένειαι τοὺς ἔθεριζον. “Ηρχισαν λοιπὸν νὰ σκέπτωνται τὴν παράδοσιν, ἀλλὰ δὲν ἔμενον σύμφωνοι ως πρὸς τοὺς ὄρους. Ἐπηκολούθησεν ὀχλαγωγία καὶ σύγχυσις. Τότε μερικοὶ “Ελληνες διέκρινον ἐν κανονιοστάσιον ἀφρού- ρητον. ‘Ανερριχήθησαν λοιπὸν ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ὄμου τοῦ ἄλλου καὶ

ἔφθασαν εἰς τὸν προμαχῶνα. "Εστρεψαν τότε τὰ πυροβόλα κατὰ τῆς Τριπόλεως καὶ ἥρχισαν νὰ βομβαρδίζουν τὴν πόλιν.

Τότε ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τριπόλεως. Οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ ἔξεχύθησαν ὡς χείμαρρος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πόλεως. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ πύλαι ἦνοιγον ἐμπρὸς εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἡρωϊκῶν πολιορκητῶν. Ἐπηκολούθησαν σκηναὶ ἀλλοφροσύνης καὶ πανικοῦ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος, ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς ἀπὸ τὸ ἄλλο. Κατακλεῖς ἦτο ἡ γενικὴ λεηλασία καὶ ἡ σφαγή. Τὸ μῆσος τόσων ἑκατονταετηρίδων δὲν ἐπέτρεπε τὸ ἔλεος καὶ τὸν ἀνθρωπισμόν.

Διὰ τὴν νύκτα αὐτὴν (23 Σ/βρίου 1821) ὁ Σολωμὸς γράφει :

«Ἄ! τὶ νύκτα ἦταν ἐκείνη,
ποὺ τὴν τρέμει ὁ λογισμός;
"Ἄλλος ὑπνος δὲν ἐγίνη
πάρεξ θάνατου πικρός.

Παντοῦ φόβος καὶ τρομάρα
καὶ φωνὲς καὶ στεναγμοί·
παντοῦ κλάψα, παντοῦ ἀντάρα
καὶ παντοῦ ζεψυχισμοί . . .»

Οἱ θησαυροί, οἱ ὅποιοι ἐπὶ αἰῶνας εἶχον συγκεντρωθῆνεις τὴν Τρίπολιν, διηρπάγησαν. "Ολοι σχεδὸν οἱ Τούρκοι ἐφονεύθησαν ἢ ἡγχιαλωτίσθησαν. Μόνον οἱ Ἀλβανοὶ ἐσώθησαν μὲν μεγάλην δυσκολίαν, διότι εἶχον υπογράψει συμφωνίαν μὲ τὸν Κολοκοτρώνην πρὸ τῆς ἀλώσεως.

Μὲ τὰ ἀμέτρητα λάφυρα ὧπλίσθησαν καλῶς ὅλοι οἱ ἄνδρες καὶ οἱ χωρικοὶ ἐπέταξαν τὰς σφενδόνας καὶ τὰς μαχαίρας. Τὸ ἥθικὸν ὅλων ἐξυψώθη.

χρ. 27 Σεπτ.
Περίληψις. Οἱ φωτεινὸς νοῦς τοῦ Κολοκοτρώνη συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως. Αἱ πρῶται νίκαι εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ τὰ Δολιανὰ ἐνεθάρρυναν τοὺς "Ελληνας. Ἡ στενὴ πολιορκία ἐπέτυχε καὶ ἡ ἄλωσις ἐπραγματοποιήθη (23 Σ/βρίου).

Ἐρωτήσεις. 1) Διατί ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέμενεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Τριπόλεως; 2) Ποίας ἀπογοητεύσεις ἐδοκίμασε καὶ διατί δὲν ἐκάμφθη; 3) Πῶς εἰς τὸ τέλος ἐδικαιώθη; 4) Διατί οἱ "Ελληνες ἐφάνησαν σκληροὶ τιμωροί;

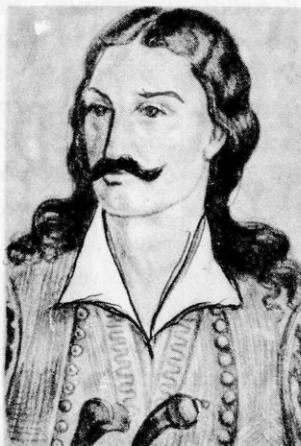
Έργασία. Συγκεντρώσατε άνεκδοτα όπό την ζωήν του Κολοκοτρώνη, δημοτικά άσματα και περιγραφές διὰ τὸν «Γέρον του Μοριᾶ».

β) Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΛΑΜΑΝΑΣ²

1. 'Ο 'Αθανάσιος Διάκος. Έγεννήθη εἰς τὴν Μουσουνίτσαν τὸ 1788. Νέος προσῆλθεν εἰς μοναστήριον καὶ ἔχειροτονήθη διάκος. Ο ἀρ̄ τῶν ὁρέων ὅμως τὸν ἔθελγεν περισσότερον. Ἐπέταξε τὰ ράσα καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσᾶ. Ριψοκίνδυνος καὶ ἐφευρετικὸς κατὰ τὰς ἐπιθέσεις, ὥραῖος καὶ μὲ παράστημα ἐπιβλητικόν, διεκρίθη συντόμως μεταξὺ τῶν συντρόφων του. Ο Ἀλῆ Πασᾶς τὸν ἐδέχθη καὶ τὸν κατέταξεν εἰς τὸ σῶμα τῶν ἐκλεκτῶν σωματοφυλάκων του. Ἡτο μία πραγματικὴ σχολὴ δι' ὅλους τοὺς ὅπλαρχηγούς ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλῆ. Κατόπιν τὸν προσέλαβεν ὁ Ἀνδροῦτσος, ὅστις ἦτο ἀρματολὸς εἰς τὴν Λεβάδειαν. Ὅταν ἔφυγεν ὁ Ἀνδροῦτσος, ἀνέλαβε τὸ ἀρματολίκι ὁ Διάκος. Μὲ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας εὐλόγησε τὰ ἐπαναστατικὰ ὅπλα καὶ ὥρκισε τοὺς ὅπλαρχηγούς. Ο Διάκος κατέλαβε τότε τὴν Λεβάδειαν.

2. 'Η μάχη τῆς 'Αλαμάνας. Ο Χουρσίτ διέταξε τοὺς στρατηγούς του Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ Ὁμέρ Βρυώνην νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν. Ο Πανουργιᾶς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος ἐφόροντισαν νὰ καταλάβουν τὰς διαβάσεις. Ἔκεī τὸ ἀτομικὸν θάρρος, ἡ ὄρμὴ καὶ ἡ γνῶσις τοῦ τόπου θὰ ἔξεμηδένιζον τὴν ἀριθμητικὴν ύπεροχὴν τοῦ ἔχθροῦ.

Ο Πανουργιᾶς κατέλαβε τὴν Χαλκωμάταν, ὁ Δυοβουνιώτης τὴν γέφυραν τοῦ Γοργοποτάμου καὶ ὁ Διάκος τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας. Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς τεραστίας στρατιᾶς τῶν Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ Ὁμέρ Βρυώνη, οἱ δύο πρῶτοι διεσκορπίσθησαν.

Αθανάσιος Διάκος

Όμηρ Βρυώνης

Είναι άναριθμητοι. Καὶ ὅμως κατὰ τοῦ χειμάρρου ἀνθίσταται ἡ σταγών. 'Ο εἰς μετὰ τὸν ἄλλον πίπτουν οἱ ἥρωες. Περὶ τὸν ἀτρόμητον δὲν μένουν παρὰ 48 μόνον παλληκάρια. Οἱ ἄλλοι δὲν ὑπάρχουν πλέον.

Βοὴ τρικυμίας σείει τὴν Ἀλαμάναν. Μετ' ὀλίγον οὐδεὶς ἔκ τῶν 48 ἀνδρείων ὑπῆρχεν. Μόνον τὰ στήθη τοῦ Διάκου δὲν εὗρον αἱ σφαῖραι. Μέσα εἰς τὰ φλεγόμενα νέφη τοῦ καπνοῦ, ὀρθοῦται ἀκόμη τὸ ἥρωϊκὸν ἀνάστημά του. Οἱ ἔχθροι θέλουν νὰ τὸν συλλάβουν ζωντανόν. Ἐκεῖνος ἐγκαταλείπει τὸ ἄχρηστον πλέον ὅπλον του. Σύρει τὸ ξίφος καὶ κτυπᾷ μὲ αὐτό. Σφαῖρα ἔχθρικὴ τὸ θραύει, ὀλλά καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπον μάχεται. Ἐμπρὸς καὶ πίσω, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ βιῷ τὸ πλῆθος τῶν ἀγρίων. 'Ο Διάκος συλλαμβάνεται.

Μὲ κατάμαυρον τὸ ὄρατον του πρόσωπον, μὲ τὰ πλούσια μαλλιά του βαμμένα εἰς τὸ αἷμα, ὀδηγεῖται δέσμιος εἰς τὴν Λαμίαν. 'Ο Όμηρ Βρυώνης θαυμάζει τὸ ἀνδρικόν του κάλλος καὶ θέλει νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωήν. 'Ο Κιοσὲ Μεχμέτ ἐπιμένει νὰ θανατωθῇ καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον παραδειγματικόν. Τοῦτο ἐπεθύμουν καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι τῆς Λαμίας.

'Η φύσις γύρω ἐμειδία μέσα εἰς τὸ ὅργιον τῶν χρωμάτων καὶ ἀρωμάτων τῆς ἀνοίξεως. 'Ο ἥρως ἐμελαγχόλησε. Μέσα εἰς τὴν

Κατόπιν τούτου ὀλόκληρος ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἐστράφη κατὰ τοῦ Διάκου. Μὲ τοὺς πρώτους πυροβολισμούς καὶ τὴν πρώτην ἔφοδον τοῦ τουρκικοῦ ἵππικοῦ διεπιστώθη ἡ συντριπτικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἔχθροῦ. Οἱ φίλοι του συνεβούλευσαν τὸν Διάκον νὰ φύγῃ καὶ νὰ μὴ θυσιάσῃ τὴν ζωήν του, τὴν τόσον πολύτιμον διὰ τὸν Ἀγῶνα. 'Αλλ' αἱ σκιαὶ τῶν Τριακοσίων τοῦ Λεωνίδου δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέπουν. "Εμεινε διὰ νὰ θυσιασθῇ.

Οἱ Τούρκοι ὀλονέν πλησιάζουν καὶ σπείρουν τὸν θάνατον.

πλουσίαν ἀνθησιν διέκρινε τὴν νεότητά του. "Ηνοιξε τὰ χείλη του καὶ εἶπε μὲ παράπονον :

«Γιὰ ίδες καιρό, ποὺ διάλεξεν δὲ Χάρος νὰ μὲ πάρη,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιά καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι . . .»

Οἱ δήμιοι διεπέρασαν τὸν πάσσαλον διὰ τοῦ σώματός του. 'Ο γλυκύτερος τῶν λυτρωτῶν τῆς Πατρίδος, λιπόθυμος, ἔκλινε τὴν ὥραίαν του κεφαλήν. Τὴν περιέβρεχεν δὲ ἴδρως τῆς ἀγωνίας. 'Ημιθανῆς ἐρρίφθη εἰς τὴν πυράν. Αἱ φλόγες περιεκύκλωσαν τὸ ὥραῖον σῶμα τοῦ θύματος. Καὶ ὡς νέφος καπνοῦ, ἡ ψυχή του, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς (24 'Απριλίου 1821).

γ) ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

①. 'Ο 'Οδυσσεὺς 'Ανδροῦτσος. 'Ητο νίὸς τοῦ περιφήμου 'Ανδρίτσου, τοῦ συμπολεμιστοῦ τοῦ Κατσώνη. 'Εγεννήθη εἰς τὴν Ἰθάκην (1770) καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὁμηρικοῦ ἥρωος. 'Ητο μόλις 15 ἔτῶν, ὅταν τὸν προσέλαβεν δὲ Ἀλῆ Πασᾶς. 'Εξετίμησε τὸ θάρρος του καὶ τὸν διώρισεν ἀργότερα γενικὸν ἀρματολὸν τῆς Βοιωτίας, Φωκίδος καὶ Δωρίδος.

'Ο 'Οδυσσεὺς εἶχε μέτριον ἀνάστημα, ὥραῖον σῶμα καὶ δασύτριχα στήθη.

«Σὰν βράχος εἶν' οἱ πλάτες του,
σᾶν κάστρο ἡ κεφαλή του
καὶ τὰ πλατιὰ τὰ στήθια του
τοῖχος χορταριασμένος».

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἥλθεν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ συνεκέντρωσε πολλὰ παλληκάρια. 'Οταν ἔμαθε τὸν ἥρωϊκὸν θάνατον τοῦ Διάκου, ἥθελησε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Τούρκους. 'Εμαθεν ἐξ ἄλλου τὸ σχέδιον τῆς πορείας των καὶ

'Οδυσσεὺς 'Ανδροῦτσος

έπτρεπτε νὰ τὴν ἀνακόψῃ, ὥστε νὰ μὴν περάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

2. 'Η μάχη τῆς Γραβιᾶς. Οἱ Τοῦρκοι πράγματι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Λαμίαν διὰ τὴν Ἀμφισσαν. Τότε ὁ Πανουργιᾶς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ἄλλοι κατέλαβον τὰς πλησίον τῆς Γραβιᾶς διαβάσεις. 'Ο 'Οδυσσεύς εἶπεν εἰς τὰ παλληκάρια του νὰ τὸν ἀκολουθήσουν εἰς τὸ Χάνι. Ἐκάλεσε τότε ὅσους θέλουν, νὰ πιασθῶν εἰς τὸν χορόν. Τὸν ἡκολούθησαν 118 γενναῖοι καὶ μὲ τὸ ἀσμα:

«...Κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά, 'Αγραφα καὶ Ξηρόμερο...»
ἔφθασαν εἰς τὸ Χάνι. Καὶ

«..Ἐκεῖ τὸν χορὸν διαλύει,
κλείει τὴν μάνδραν καὶ οὕτω λαλεῖ:
'Η Πατρίς μας ἔδω μᾶς καλεῖ
στρατιῶται ἀνδρεῖοι...»

'Η ἐπιχείρησις ἦτο ἐπικίνδυνος, ἀλλ' οἱ μαχηταὶ περιεφρόνησαν τὸν θάνατον. Εἰσῆλθον εἰς τὸ Χάνι, ἐκλεισαν ὅλα τὰ ἀνοίγματα καὶ ἤνοιξαν πολεμίστρας.

Οἱ Τοῦρκοι κατεδίωξαν εὐκόλως τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς καὶ ἔφθασαν ἀνύποπτοι εἰς τὸ Χάνι. Ἐκεῖ ἐδέχθησαν ὁμοβροντίαν καὶ ἐκάλυψαν μὲ σωρούς πτωμάτων τὸν γύρω χῶρον. Τότε:

«...οἱ ἔχθροι ἐμοιράσθησαν εἰς τρία μέρη· προηγοῦντο οἱ ἵππεις καὶ ἡκολούθουν οἱ πεζοί. Οὕτω παραταχθέντες ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἥρχισαν τὴν μάχην... Μὲ τόσην λύσσαν ἐμάχοντο οἱ ἔχθροι, ὅπου πάντοτε ὁ ἐπόμενος ἐπατοῦσε τὸν πεσόντα προηγούμενον, καὶ ὁ μέγας σωρὸς τῶν πεσόντων ἔχρησίμενεν εἰς τοὺς ἔχθρούς μας διὰ προφύλαξιν ἐναντίον τῶν ἴδικῶν μας ἐγκλείστων· ὁ πόλεμος ἐστάθη συνεχῆς ἔως τὰ μεσάνυχτα...»

(Δ. Σίμου, "Ἐφορος καὶ δημογέρων Σαλώνων).

'Ο 'Ομέρ Βρυώνης παρήγγειλεν εἰς τὴν Λαμίαν νὰ τοῦ στείλουν κανόνια. Τὴν νύκτα ὅμως οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ ἔκαμον αἰφνιδιαστικὴν ἔξιδον καὶ ἔφθασαν εἰς τὰ ὅρη (8 Μαΐου) χωρὶς σχεδὸν ἀπωλείας.

Εἰς τὸ ἡρωϊκὸν Χάνι ἐστήθη (1888) μαρμάρινον μνημεῖον

μὲ προτομὴν τοῦ Ὀδυσσέως. Ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἔχαράχθη ἡ ἐπιγραφή :

«Μὲ λένε Χάνι τῆς Γραβιᾶς, γιὰ χάνι μ' εἶχαν χτίσει·
μὰ ὁ γυιὸς τοῦ Ἀνδρούτσου μ' ἔκαμε τῆς δόξας ἐρημοκλήσι»

3. Η νίκη εἰς τὰ Βασιλικά. Ο Ὁμέρος Βρυώνης παρέμεινεν ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας παρὰ τὸ Χάνι. Κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν. Ἐπροχώρησε πρὸς τὰς Θήβας, τὴν Εύβοιαν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Ἐκεῖ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς τῆς Ἀττικῆς καὶ ἤλευθέρωσε τοὺς Τούρκους.

Δὲν ἐπροχώρησεν ὅμως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Διάφοροι ὅπλαρχηγοι εἶχον καταλάβει τὸν Ἰσθμόν. Ἐφοβεῖτο μήπως οἱ ὅπλαρχηγοι τῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος τοῦ ἀποκόφουν τὰς συγκοινωνίας του. Ἐξ ἄλλου ἀνέμενεν ἐνισχύσεις, διότι αἱ δυνάμεις του εἶχον ἐλαττωθῆ.

Πράγματι δὲ 8.000 στρατοῦ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἶχον φθάσει ἥδη εἰς Λαμίαν. Οἱ ὅπλαρχηγοι Πανωργιᾶς, Δυοβουνιώτης καὶ Γκούρας κατέλαβον τὰ **Βασιλικὰ** καὶ ἀπέκοψαν τὴν ὅδὸν πρὸς Ἀταλάντην. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν διὰ νὰ τοὺς διασκορπίσουν (25 Αὔγουστου). Οἱ "Ελληνες ἀντέστησαν μὲ πεῖσμα. Κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἥκουνθη ἡ φωνή : «Ἐρχεται ὁ Ὀδυσσεύς! Τότε ἔλαβον περισσότερον θάρρος καὶ ὥρμησαν ξιφήρεις μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Γκούραν.

Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἐλλήνων. Ο ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν Βεύραν πασᾶς ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του καὶ ὁ στρατὸς διελύθη.

Ο Ὁμέρος Βρυώνης καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ Τρίπολις εἶχε πέσει καὶ τὸν Ὁκτώβριον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἡπειρον. Τοιουτοτρόπως ἡ αὐτοθυσία τῶν ὅπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς ἐσώσε τὸν Ἀγῶνα.

Περίληψις. Ο Χουρσίτ ἀποστέλλει τὸν Ὁμέρο Βρυώνην καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ νὰ καταπνίξουν τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος καὶ νὰ σπεύσουν εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης Τριπόλεως. Ο Διάκος εἰς τὴν Ἀλαμάναν τοὺς ἐμποδίζει μὲ τὸ σῶμα του καὶ εύρισκει τραγικὸν θάνατον. Ο Ὀδυσσεύς Ἀνδρού-

τσος γίνεται θρύλος εις τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς. ‘Ο Γκούρας καὶ οἱ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ καταστρέφουν δόλόκληρον στρατιάν εἰς τὰ Βασιλικά. Ή βοήθεια δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἡ ἀλωσίς τῆς ἐπραγματοποιήθη.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατὶ ὁ Διάκος ἐπῆρε αὐτὸ τὸ δνομα; 2) Διατὶ δὲν ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἀλαμάναν; 3) Γνωρίζετε ὅτι εἰς τὴν Λασίαν ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Διάκου, ὃπου καὶ ἀκοίμητος κανδήλα, καὶ ὁ ἀνδριάς τοῦ ἥρωας; 4) Διατὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ὠχυρώθη εἰς τὸ Χάνι; 5) Ποιοὶ ἐπολέμησαν εἰς τὰ Βασιλικά; 6) Διατὶ ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι ισαξία ἑκείνης τοῦ Βαλτετσίου;

Ἐργασίαι. 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ νέα πεδία τῶν μαχῶν καὶ συμπληρώσατε τὸ λεύκωμά σας μὲ τὰς εἰκόνας τῶν νέων ἥρωων. 2) Συγκεντρώσατε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλα ποιήματα, τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Διάκον καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς.

δ) ΟΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΝΑΡΗΣ

1. Ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῆς Χίου. Η Χίος εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ σουλτάνου διὰ νὰ καρποῦται τὸν φόρον ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων. Ἐκβερνάτο δὲ τόσον καλῶς, ὥστε οἱ κάτοικοι δὲν εἶχον καμμίαν διάθεσιν δι’ ἐπανάστασιν. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν ἀπέναντι Μικρασιατικὴν ἀκτὴν ἀνέμενον πολυάριθμα στίφη ὁπλοφόρων, ἔτοιμα διὰ πᾶσαν λεγλασίαν.

Ο Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, εύρισκετο ἥδη εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὡς ἥτο φυσικόν, εἶχε σημαίνουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν. Οὗτος ἀνέθεσεν εἰς τὸν

ἀρχηγὸν τῶν Σαμίων ἐπαναστατῶν Λυκούργον Λογοθέτην νὰ μεταβῇ εἰς Χίον καὶ νὰ παρακινήσῃ τοὺς κατοίκους πρὸς ἐπανάστασιν.

Πράγματι δὲ Λογοθέτης μὲ 1500 ἄνδρας ἀπεβιβάσθη εἰς Χίον (10-3-1822). Η τουρκικὴ φρουρά ἀπεσύρθη εἰς τὸ φρούριον καὶ ἡ πόλις καὶ ὁλόκληρος ἡ νῆσος παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἐλευθερώτας. Μὲ τὰ μικρά του τηλεβόλα ὁ Λογοθέτης ἐκανονιοβόλει τὸ φρούριον. Οὕτως οἱ Τούρκοι ἀντελήφθησαν πόσον πτωχὰ μέσα

Δημ. Υψηλάντης

διέθετον οἱ "Ελληνες. Ἐπέμειναν τότε μὲ περισσότερον θάρρος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα συντόμου βοηθείας.

● συνλατάνως ὡργίσθη ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτά. Τὰ ἔθεώρησεν ὡς προσωπικήν του προσβολήν. Αἱ γυναικεῖς δὲ τοῦ χαρεμίου ἐφώναζον καὶ ἐζήτουν τὴν τιμωρίαν τῶν στασιαστῶν. Διετάχθη τότε ἡ φυλάκισις ὅλων τῶν Χίων τῆς Κων/πόλεως, ἐκ τῶν ὅποιων ἔξήκοντα ἀπεκεφαλίσθησαν.

Περὶ τὸ τέλος Μαρτίου ἐνεφανίσθη καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ ἀπεβίβασεν 7.000 στρατιώτας εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς νήσου. Οἱ Τούρκοι ἐκ τοῦ φρουρίου ἐπετέθησαν τότε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τὰ πάντα παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ. Οἱ Σάμιοι προέβαλον μικρὰν ἀντίστασιν καὶ κατόπιν ἐπεβιβάσθησαν εἰς ψαριανὰ πλοῖα. Οὕτως ἡ νῆσος ἐγκαταλείφθη εἰς τὴν τύχην της.

'Απὸ τὴν Μικρασιατικὴν δὲ ἀκτὴν κατέφθασαν τὰ στίφη τῶν ἀτάκτων καὶ ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὸ ἔργον τῆς σφαγῆς καὶ τῆς λεηλασίας. Παραλλήλως ἔξεχύθησαν ἀνὰ τὴν νήσον καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Καρά 'Αλῆ, ὅστις ἦτο δούλος τοῦ τουρκικοῦ στόλου. 'Η πόλις καὶ τεσσαράκοντα χωρία τῆς νήσου εἶχον μεταβληθῆνει εἰς καπνίζοντα ἔρείπια.

Τὸ Πάσχα τοῦ 1822 ἐβάφη εἰς τὸ αἷμα τῶν Χίων. 'Απὸ τὰς 100.000 κατοίκων τῆς ὥραίς νήσου περὶ τὰς 23.000 ἐσφάγησαν καὶ 47.000 ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι. Οἱ ἄλλοι 30.000 διεσκορπίσθησαν ὡς φυγάδες εἰς διάφορα μέρη καὶ μόνον 2.000 ἔξι αὐτῶν ἀπέμειναν εἰς τὴν νήσον διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὰ μαστιχόδενδρα.

2. 'Ο Κανάρης ἐκδικεῖται τὴν καταστροφὴν. Τὸ κακούργημα τῆς Χίου δὲν ἔμεινεν ἀτιμώρητον. 'Ο Ἑλληνικὸς στόλος ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὄδατα τῆς Χίου καὶ κατόπιν εἰς τὰ Ψαρά. "Εγινε συμβού-

Κωνστ. Κ

Καρά Αλής

λιον τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἀπεφασίσθη νὰ προσβάλουν τὸν τουρκικὸν στόλον μὲ πυρπολικά. Τὴν παράτολμον αὐτὴν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβον δὲ Ὑδραῖος Πιπίνος καὶ ὁ Ψαριανὸς **Κανάρης**.

Οἱ δύο ἥρωες ἔξελεξαν ἀπὸ 20 γενναίους συντρόφους. Κατόπιν μετέβησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετέλαβον τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἐπειτα εἰσῆλθον εἰς δύο λέμβους καὶ ἔδεσαν εἰς ἑκάστην ἀνὰ ἓν πυρπολικόν. Μετὰ πολλὰς περιπετείας ἔφθασαν κατὰ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου.

Ἡ νὺξ τῆς 6ης Ἰουνίου ἦτο σκοτεινή. Ὄλα ὅμως τὰ πλοϊα εἶχον φωταγωγθῆ καὶ πλουσιώτερον ὄλων ἡ ναυαρχίς καὶ ἡ ὑποναυρχίς. Ὁ Κανάρης ἀνέλαβε τὴν πρώτην καὶ δὲ Πιπίνος τὴν δευτέραν. Ἡτο ἡ τελευταία νὺξ τοῦ Ραμαζανίου καὶ οἱ Τούρκοι, ὕστερα ἀπὸ τὴν δλοήμερον νηστείαν, ἔτρωγον κατὰ κόρον καὶ διεσκέδαζον. Εἰς τὴν ναυαρχίδα εύρισκοντο ὄλοι οἱ ἀξιωματικοί, προσκεκλημένοι τοῦ Καρά Αλῆ.

Ο Πιπίνος προσκολλᾶ βιαστικὰ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, τὸ ἀνάπτει καὶ ἀπομακρύνεται. Ἡ προσκόλλησις ὅμως δὲν ἔτοι καλή. Τοῦτο ἀπομακρύνθη καὶ ἐκάπι χωρὶς νὰ προξενήσῃ ζημίαν εἰς τοὺς ἔχθρούς.

Ο Κανάρης προσκολλᾶ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ναυαρχίδα μὲ ἀσφάλειαν. Τὸ ἀνάπτει καὶ φεύγει μὲ τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπιτυχίας. Πράγματι δὲ αἱ φλόγες περιέζωσαν τὴν ναυαρχίδα καὶ ἥρχισε νὰ καίεται. Τὸ πῦρ μετεδόθη καὶ εἰς ἓν πλησίον αὐτῆς ἡγκυροβολημένον πλοϊον. Ἡκολούθησε πανικὸς μεταξύ τῶν Τούρκων. Ἔκοπτον διὰ πελέκεων τὰ καλώδια τῶν πλοίων διὰ νὰ ἀπομακρυνθοῦν καὶ οὕτως ἐσώθησαν. Ο Καρά Αλής καὶ οἱ συνδαιτυμόνες τοι ἔξυπνησαν μεθυσμένοι. Ἡρχισαν νὰ πίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν Δημοφύλασθοῦν κολυμβῶντες. Ο Καρά Αλής κατῆλθεν μὲ τοὺς ὑπη-

ρέτας του είσιν τὴν λέμβον διὰ νὰ φθάσῃ εἰσὶν τὴν ἀκτήν. "Ηδη ὅμως τὸ πῦρ εἶχε φθάσει εἰσὶν τὴν πυριτιδαποθήκην. 'Η ναυ-αρχὶς μετεβλήθη εἰσὶ πυροτέχνημα, τὸ ὅποιον κατηύγασε πρὸς στιγμὴν τὰ πε-λάγη. Μία κεραία ἔπεσε φλεγομένη ἐπὶ τοῦ Καρὰ Ἀλῆ καὶ τὸν ἐπλήγωσε θανα-σίμως. Μετεφέρθη εἰσὶν τὴν παραλίαν καὶ ἔξεπνευσε εἰσὶ τὸ σημεῖον ὃπου εἶχε θα-νατώσει χιλιάδας ἀθώων.

"Ο Κανάρης ἀπὸ μακρὰν ἤκουσε τὸν τρομακτικὸν κρότον τῆς ἐκρήξεως, εἰδε τὴν τεραστίαν φλόγα καὶ ἀνεφώνησεν :

—Ω, τὶ ὡραία φωτοχούσια!

Μὲ τὸν δαυλόν του εἶχε φωτίσει τὰ σκότη τῆς δουλείας. οἱ λάμψις του ἐφά-νη πολὺ μακράν, διὰ νὰ μηνύσῃ εἰσὶ τὸν ἐλεύθερον κόσμον τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἐλ-λήνων νὰ λυτρωθοῦν καὶ νὰ ζήσουν ἐλεύ-θεροι.

Τὸ δημοτικὸν τραγούδι ἀπηθανάτισε τὸ μέγα κατόρθωμα :

«Μπουρλότο ἀπὸ τὴν "Υδρα,
μπουρλότο ἀπὸ τὰ Ψαρά
ἐπῆγαν καὶ συγκάψαν
τὰ γένια τοῦ πασᾶ».

Οἱ Ἐλληνες πυρποληταί, μαυρισμένοι καὶ ἀσκεπεῖς, ἔφθασαν εἰσὶ τὰ Ψαρά. Μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κανάρην κατηυθύνθησαν εἰσὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀνέπεμψαν δέησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν σω-τηρίαν των.

Οἱ Τούρκοι ἐθρήνησαν τοὺς 2.000 περίπου νεκρούς των καὶ ἔγκατέλειψαν τὴν ἴδεαν νὰ προσβάλουν τὰ Ψαρά ἢ τὴν Σάμον. Κατέφυγον ἐν σπουδῇ εἰσὶ τὸν Ἐλλήσποντον. 'Ο φόβος τῶν πυρπο-λικῶν παρέλυε πᾶσαν δραστηριότητά των.

Νησιώτης Ναυτικός

Περίληψις. Οι Σάμιοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ἥσυχον Χίον καὶ τὴν ἐπανεστάτησαν. Ὁ τουρκικὸς στόλος, μὲ ναύαρχον τὸν Καρά - Ἀλῆν, καταφένει καὶ καταστρέφει τὴν μυροβόλον νῆσον. Ὁ Κανάρης σπεύδει ἀπὸ τὰ Ψαρὰ καὶ μὲ τὸ πυρπολικόν του καίει τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατὶ ἡ Χίος δὲν ἐπανεστάτησεν ὅμέσως; 2) Διατὶ ὁ σουλτανὸς ὠργίσθη μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου; 3) Τί εἶναι ἡ μαστίχη; 4) Τί ἐντύπωσιν ἔκαμεν εἰς τὴν Εύρωπην ἡ ἀπανθρωπία τῶν Τούρκων; 5) Διατὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔχρησιμοποίησε μόνον τὰ πυρπολικά; 6) Ποῖον προηγούμενον κατόρθωμα μὲ πυρπολικὸν ἐνθυμεῖσθε;

Ἐργασίαι. 1) Μελετήσατε ἀπὸ τὸν χάρτην τὴν θέσιν τῆς Χίου καὶ σημειώσατε τὴν πορείαν τοῦ τουρκικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ στόλου. 2) Ἀναγνώσατε τὸ ποίημα Ούγκω - Παλαμᾶ: «Τὸ ‘Ἑλληνόπουλο». 3) Γράψατε ἔκθεσιν μὲ θέμα: «Ο Δαυλὸς τοῦ Κανάρη».

ε) ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

1. Ἡ κάθοδος τοῦ Δράμαλη. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Τούρκων στρατηγῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ σουλτανὸς διώρισεν ὡς στρατάρχην τὸν Μαχμούτ πασᾶν, τὸν ἐπιλεγόμενον Δράμαλην. Τὸ «φιρμάνι» πρὸς τὸν νέον στρατάρχην ἔγραφε: «Φωτιά καὶ σίδερο στοὺς ραγιάδες». Αὐτὸ ἦθελε καὶ ὁ Δράμαλης.

Τὸν Ἰούνιον 1822 ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λάρισαν ἡ μεγαλυτέρα στρατιά, ἀπὸ ὅσας εἶχον παρατάξει μέχρι τοῦδε οἱ Τούρκοι. Περισσότεροι ἀπὸ 30.000 ἦσαν οἱ πεζοὶ καὶ οἱ ἵππεῖς. Πολλὰ κανόνια, 500 κάμηλοι, ἄλλα φορτηγὰ ζῶα κλπ. συνώδευον τὸ ἐκστρατευτικὸν τοῦτο σῶμα.

Δράμαλης

«...‘Ο θόρυβος ὡμοίαζε πρὸς μηκυθμούς παμμεγίστης ἀγέλης ταύρων’ νέφη κονιορτοῦ ἐγείροντο. Προηγοῦντο τῆς στρατιᾶς πολυάριθμοι δερβίσαι, ἐμίραι καὶ ἄλλοι κληρικοί, ἀγέρωχοι, ἐνθουσιώδεις καὶ ἀλαλάζοντες. ”Αλλοι ἔξ αὐτῶν ἔψαλ-

λον στίχους τοῦ Κορανίου, ἄλλοι θρησκευτικὰ καὶ ἄλλα ἀσματά. "Ἄλλοι πάλιν μουσικοὶ ἡλάλαζον ἢ ἔψαλλον ἢ ἐπυροβόλουν διὰ διασκέδασιν. Ἡκολούθουν: ἀμέτρητοι ὑπηρέται, ἀστρολόγοι, νεκρομάντεις, μάγοι, θαυματοποιοί, ἀργυραμφιβοί, σιδηρουργοί, τροφοδόται, ἔμποροι καπνοῦ, δπίου, ἐδωδίμων καὶ ἄλλων εἰδῶν. Μεταπράται, ποτοπῶλαι, ἵπποκόμοι, ὑπηρέται καὶ ἄλλοι τυχοδιῶκται, καθὼς καὶ δήμιοι καὶ λησταὶ ἀκόμη, διὰ τὰς βοηθητικὰς ὑπηρεσίας τοῦ στρατοῦ. Ἱπποι πολεμικοί, φορτηγοί καθὼς καὶ ἡμίονοι, φέροντες τὰ ὅπλα, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰς τροφάς τοῦ στρατεύματος. Ἀπετέλουν πάντα ταῦτα ἀληθὲς πανδαιμόνιον. Οἱ χρεμετισμοὶ τῶν Ἱππων καὶ οἱ δαιμονιώδεις θόρυβοι τῶν χιλιάδων ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἀντήχουν εἰς τὰ βουνά καὶ τὰς πεδιάδας καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ὕδατα τοῦ στρατεύματος, οἰστρηλατουμένου μὲ πολλὰ καὶ παράλογα ὅνειρα κατακτήσεων, λαφύρων καὶ ὅνειρα θριάμβων..."

(Πουκεβίλ)

'Ο Δράμαλης ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Ἀλαμάναν ἀνενόχλητος καὶ ἔξεχύθη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βοιωτίας. Παντοῦ ἐγκατέλειπεν αἷμα καὶ δυστυχίαν. 'Ο θάνατος ἐκαιροφυλάκτει εἰς πᾶσαν του κίνησιν. 'Ο τρόμος ἐπάγωνε τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων. Χωρία καὶ πόλεις ἥρημώθησαν. Οἱ κάτοικοι «ἐπῆραν τὰ βουνά».

"Επειτα ἡ καταπληκτικὴ ἐκείνη στρατιὰ ἔξεχύθη εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐπέρασε τὰ Μέγαρα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. 'Ο μικρὸς στρατός, τὸν ὁποῖον εἶχον οἱ Ἑλληνες, ἐκλείσθη μέσα εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ διελύθη μόλις ὁ Δράμαλης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον. Καὶ αὐτὴ ἡ τότε προσωρινὴ κυβέρνησις, ἀντὶ νὰ δεῖξῃ σύνεσιν καὶ σθένος, ἔδωσε τὸ παράδειγμα τοῦ πανικοῦ καὶ τῆς φυγῆς. Εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ αὐτὰ ἡνοίχθησαν εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ ἡ φήμη τῆς μεγάλης στρατιᾶς, ἡ ὁποία προέτρεχεν αὐτῆς, συνετέλεσαν ὥστε ὁ πληθυσμὸς νὰ καταφύγῃ εἰς τὰς χαράδρας καὶ τὰ σπήλαια.

'Ο ἐμπειρος περὶ τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα πασᾶς τῶν Πατρῶν Γιουσούφ συνεβούλευσε τὸν Δράμαλην νὰ καταστήσῃ τὴν Κόρινθον μόνιμον στρατηγεῖον του. 'Εκεī νὰ ἀποταμιεύῃ τροφάς καὶ πολεμοφόδια καὶ νὰ ἔχαναγκάσῃ μὲ τὸν καιρὸν τὴν Πελοπόννησον εἰς εἰρήνευσιν. 'Ο Δράμαλης ὅμως διέταξε τὸν στρατόν του νὰ προε-

λάση πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ θὰ ἔλυε τὴν πολιορκίαν καὶ θὰ ἀνέμενε τὸν τουρκικὸν στόλον.

Οἱ Ἑλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερασπίσουν τὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους στενὰ καὶ ὁ Δράμαλης ἐφθασεν εἰς τὸ Ἀργος (12 Ἰουλίου). Ἡ προφυλακή του ἐφθασεν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν του.

2. Η καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. Μέσα εἰς τὴν γενικὴν ἀπογοήτευσιν καὶ ἀπελπισίαν, μέσα εἰς τὸ σκότος τῆς ἀπογνώσεως, μόνον μία καρδία δὲν ἐδειλίασε. Μόνον μία ψυχὴ ἐστάθη ὄρθη καὶ μία θέλησις ἔμεινεν ἀλύγιστος, ὁ **Κολοκοτρώνης**!

Ο «Γέρος τοῦ Μοριᾶ» ἐσήμανεν ἀμέσως ἔθνικὸν προσκλητήριον. Ἐκάλεσε τοὺς πάντας διὰ τὸν ὑπέρτατον ἀγῶνα. Πρὸς τοῦτο εὗρεν ἄξιον συμπαραστάτην τὸν Δημήτριον ‘Υψηλάντην. Ο γενναῖος οὗτος κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ 700 ἄνδρας καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ὁχυρὸν φρούριον τοῦ Ἀργους, τὸ ὅποιον ὑπερήσπιζε μὲν ἡρωϊσμὸν ὁ Μανιάτης Καραγιάννης. Οὕτω ἐδόθη καιρὸς εἰς τὸν Κολοκοτρώνην νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του.

Κατ’ ἐντολὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ πεδιὰς τοῦ Ἀργους μετεβλήθη εἰς πυρίνην θάλασσαν. Τεράστιαι φλόγες ύψωνοντο πρὸς τὰ οὐράνια. Ο τόπος εἶχε μεταβληθῆνει κόλασιν. Τίποτε δὲν εἶχεν ἀπομείνει εἰς τὴν θέσιν του. Τὰ πάντα ἐκάησαν. Τὰ πηγάδια ἐμολύνθησαν.

Ἐξ ἄλλου ὁ Κολοκοτρώνης τρέχει παντοῦ. Καλεῖ, δίδει συμβουλὰς καὶ θάρρος. Ἀπειλεῖ τοὺς δειλοὺς καὶ «προσκυνημένους». Αἱ γυναικες φωνάζουν εἰς τοὺς ἄνδρας των: «τρέξατε, εἰδεμὴ θὰ ὑπάγωμεν ἡμεῖς». Καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καταφθάνει ἀπὸ τὴν Τρίπολιν ἐπὶ κεφαλῆς χιλιάδων γενναίων. Καθ’ ὅδὸν προστίθενται καὶ ἄλλοι. Οὕτω συγκεντρώνονται εἰς τοὺς Μύλους περὶ τὰς 10.000 καὶ διαμοιράζονται εἰς τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα.

Ο τουρκικὸς στόλος δὲν τολμᾶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τὸν Δράμαλην, ὁ ὅποιος ὑποφέρει ἀπὸ τὴν πεῖναν, περισσότερον δὲ ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὑδατος. Τὰ ζῶα ἀποθνήσκουν ἀπὸ ἔλλειψιν χόρτου, ἐπειδὴ καὶ τὸ θέρος ἐκεῖνο συνέπεσε νὰ εἶναι ξηρόν. Ἐπὶ πλέον ὅλων αὐτῶν ἡ δυσεντερία θερίζει τὸ στράτευμα.

‘Ο Δράμαλης ἔπρεπε νὰ ὀπισθοχωρήσῃ ἀμέσως. ’Αντὶ τούτου ὅμως κατετρίβη μὲ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τοῦ Ἀργους. ’Ητο καὶ τοῦτο μία παγὶς τοῦ Κολοκοτρώνη. ’Επίτηδες οἱ ἐκεῖ ἔγκλειστοι Ἐλληνες διεσκέδαζον καθ’ ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐνῷ οἱ καπνοὶ καὶ ἡ κνίσα ἐκ τῶν ψηνομένων ὀμνῶν ἀνυψώνοντο πρὸς τὸν οὐρανόν.

Κατόπιν πολυημέρου ἀγῶνος ὁ Δράμαλης κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον. Δὲν εὗρεν ἐκεῖ οὔτε ψυχὴν ζωντανήν. Πολὺ περισσότερον δὲ δὲν εὗρεν ζωτροφάς καὶ θησαυρούς, ὡς ἥλπιζεν. Οἱ ἥρωϊκοι ὑπερασπισταί, ἀφοῦ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, εἶχον φύγει τὴν νύκτα.

Τότε πλέον ὁ Δράμαλης ἀπεφάσισε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον τῆς ἀδόξου ἐπιστροφῆς. Προσεπάθησε μάλιστα νὰ ἔξαπατήσῃ τὸν Κολοκοτρώνην. ’Ηθέλησε νὰ τὸν πείσῃ, ὅτι δῆθεν ἐβάδιζε πρὸς τὴν Τρίπολιν. Οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ τέχνασμά του, ὅχι ὅμως καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. ’Ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι δὲν συνεφώνουν μὲ τὸ σχέδιόν του, ἀπέσπασε περὶ τοὺς 2500 ἄνδρας καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. ’Εκεὶ θὰ ἐπερίμενε τὸν Δράμαλην.

’Αεικίνητος καὶ ἀκούραστος ὁ πολέμαρχος, πότε βλοσυρὸς καὶ πότε χαμογελαστός, ἔδιδε τὰς τελευταίας ὁδηγίας.

Τὴν πρωίαν τῆς 25ης Ιουλίου ἥρχισεν ἡ ὑποχώρησις τοῦ Δράμαλη. ’Ο ἥλιος ἐπλησίαζε νὰ δύσῃ, ὅταν ἡ μεγάλη στρατιὰ εἰσῆλθεν εἰς τὰ στενά. ’Ἐπροχώρει ἀργά, ὡς τεράστιον λεπιδωτὸν φίδι.

Τότε ἤκούσθη ἡ βροντερὴ φωνὴ τοῦ Γέρου, ὁμοία μὲ σάλπιγγα τῆς Δευτέρας Παρουσίας :

—’Απάνω τους, ὁρὲ “Ἐλληνες!

Αὐτὸ ίτο. ’Ως κεραυνὸς ἔξεσπασεν ἡ ἑλληνικὴ ὄρμή. Καὶ τότε :

«...Φωνὲς καὶ βόγγοι ἀκούστηκαν,
κραυγὲς καὶ παρακάλια.
Κλαῖν τὰ τουρκάκια σὰν μωρὰ
καὶ τὸν Ἀλλάχ φωνάζουν,
φωνάζουν καὶ περικαλούν,
σκύθουν καὶ γονατίζουν
νὰ σταματήσουν οἱ βροντὲς

Νικηταρᾶς

κι οἱ ἀστραπὲς νὰ πάψουν,
γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ διαβοῦν,
πρὶν τοὺς ἀρπάξῃ ὁ χάρος...»

Τὰ στενὰ ἐγέμισαν ἀπὸ καπνόν.

Τότε καταφθάνουν ὁ ἀτρόμητος Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχῆγοι. Πολλὰ παλληκάρια τοὺς ἡκολούθησαν. Ἐρρίφθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Νικηταρᾶς ἦναγκάσθη νὰ ἀλλάξῃ τέσσαρα γιαταγάνια....

Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ σφαγὴ ἔξηκολούθει. Τὸ σκότος ἐμεγάλωνε τὸν τρόμον τῶν Τούρκων. "Οσοι ἐπέζησαν, ἐστράφη-

σαν πρὸς τὰ ὅρη. Μὲ τὰ ὑπολείμματα αὐτὰ ὁ Δράμαλης κατώρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ 'Αργος. Ὁπίσω εἶχον ἀπομείνει σωροὶ πτωμάτων, ζῶα καὶ ἄρματα. Τὰ τελευταῖα ἥσαν πολύτιμα λάφυρα διὰ τοὺς "Ελλήνας.

"Ο Δράμαλης συνεγκέντρωσε τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του. Εἰς συμβούλιον μετὰ τῶν ἀρχηγῶν ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Κόρινθον ἀπὸ ἄλλον δρόμον. Συμβούλιον εἶχε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ ὅγκος τῶν 'Ελλήνων ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ ἀκριβῶς αὐτὸν τὸν διαφορετικὸν δρόμον, τὸν δρόμον ἀπὸ τὸ 'Αγιονόρι. Δὲν τὸν ἤκουσαν, ἀλλὰ ἐδέχθη τὴν γνώμην των.

"Ο Κολοκοτρώνης ἔμεινε εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. "Εστειλε τὸν Νικήταν, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ τὸν 'Υψηλάντην εἰς τὸ 'Αγιονόρι. Ἐμεινεν ἀφύλακτον τὸ Χαρβάτι, διότι δὲν ὑπῆρχον ἄλλαι δυνάμεις, ἀφοῦ δὲν τὸν ἤκουσαν. Εἰδοποίησεν ὅμως τοὺς "Ελλήνας, οἱ ὅποιοι ἐπερίμεναν εἰς τοὺς Μύλους, νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ Δράμαλη ἐκ τῶν ὅπισθεν. Ἔκεῖνοι ἤσχολήθησαν μὲ τὴν λαφυραγωγίαν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Δράμαλη.

Τὴν πρωίαν τῆς 28ης Ιουλίου ὁ Δράμαλης ἐξεκίνησε καὶ πάλιν. Ἐπήγαινε πρὸς τὸ 'Αγιονόρι. Νέα μάχη συνάπτεται ἐκεῖ. Εἰς τὸ τέλος οἱ Τούρκοι ἔπαυσαν νὰ πολεμοῦν. "Ἐφευγον ὅπως - ὅπως

μὲ έπὶ κεφαλῆς τὸν ἴδιον τὸν Δράμαλην. Τὰ στενὰ τοῦ Ἀγιονοριοῦ ἔγειμισαν ἀπὸ πτώματα καὶ πλούσια λάφυρα. Αἱ μικραὶ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων δὲν ἡδυνήθησαν νὰ καταστρέψουν δλόκληρον τὸν ὅγκον τοῦ στρατοῦ του. Ἐξ ἄλλου μέγα μέρος διέφυγεν καὶ ἀπὸ τὸ ἀφύλακτον Χαρβάτι.

‘Οπωσδήποτε δ Δράμαλης ἔφθασεν εἰς τὴν Κόρινθον μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς μεγάλης καὶ ὑπεροφάνου στρατιᾶς του. Οἱ στρατιῶται του ἥσαν τώρα ἐρείπια σωματικὰ καὶ ψυχικὰ καὶ διελύθησαν. Ὁ ἴδιος δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ. Ὁ σουλτᾶνος ἐθεώρησεν ὑπεύθυνον τῆς καταστροφῆς του καὶ τὸν Χουρσίτ. Καὶ δὲ νικητὴς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ηύτοκτόνησε μὲ δηλητήριον.

‘Η καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη ἀποτελεῖ προσωπικὸν ἐπίτευγμα τοῦ Κολοκοτρώνη, δ ὁποῖος δικαίως διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

χρωματικό
Περίληψις. ‘Ο Δράμαλης μὲ τεραστίαν στρατιὰν ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ φθάνει ἀνενόχλητος μέχρι τοῦ Ἀργους. Μὲ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ὑφίσταται μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὰ Δερβενάκια.

‘Ερωτήσεις. 1) Ποιὸν σκοπὸν εἶχεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη; 2) Διατὶ κατετρόμαξαν οἱ “Ἐλληνες; 3) Τὶ θὰ συνέβαινεν ἂν δό φόβος κατελάμβανεν ὅλους τοὺς Ἐλληνας; 4) Ποιὸν ἦτο τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη; 5) Πῶς δ ‘Ψυχλάντης ἔδειξεν αύταπάρνησιν καὶ αύτοθυσίαν; 6) Ποῖα τεχνάσματα μετεχειρίσθη δ Δράμαλης καὶ ποῖα δ Κολοκοτρώνης; 7) Τὶ θὰ συνέβαινεν ἂν δῆλοι οἱ δπλαρχηγοὶ ἐπειθάρχουν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην; 8) Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη; 9) Πόσοι μεγάλοι Τοῦρκοι στρατηγοὶ ἀπέθανον μέχρι τοῦδε;

‘Εργασίαι. 1) Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὴν πορείαν τοῦ Δράμαλη. 2) Μελετήσατε τὸ σχεδιάγραμμα τῆς καταστροφῆς του. 3) Συγκεντρώσατε δημοτικὰ ἔσματα, σχετικὰ μὲ τὰ ἴστορούμενα γεγονότα.

στ) ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ - ΜΑΡΚΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

1. ‘Η ἐκστρατεία πρὸς τὸ Σούλι. ‘Οταν οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (Ιούνιος 1820), ἐζήτησαν καὶ

Σουλιώτης

(Ιανουάριος 1822) ή κεφαλή του 'Αλη Πασᾶ είχε σταλῆ εἰς Κων/πολιν. Οι Τούρκοι, έλευθεροι πλέον, θά ἔξεδικούντο τοὺς Σουλιώτας.

Ο Μᾶρκος Μπότσαρης ἐζήτησεν τὴν βοήθειαν τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἔχθροῦ. Πράγματι δὲ οἱ Τούρκοι διέθεσαν ἕνα τμῆμα τῆς δυνάμεως των νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. 'Ο δύκος τῶν στρατευμάτων των, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν **Κιουταχῆν**, κατήρχετο πρὸς τὴν Δυτικήν 'Ελλάδα.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπαναστατημένης 'Ελλάδος ἦτο δ 'Αλέξανδρος **Μαυροκορδᾶτος**. Οὗτος κατήρτισεν εἰς τὰς Πάτρας θαυμάσιον ἐκστρατευτικὸν σῶμα. Τοῦτο ἀπετελέσθη ἀπὸ στρατιώτας, τοὺς ὅποιους εἶχον ἐκπαιδεύσει εύρωπαῖοι

τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ Σουλιώται ἔστειλαν 300 ἄνδρας ἀφοῦ ἐλαβον τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοὺς παραχωρήθῃ τὸ Σούλι. Οἱ ἴδιοι εύρισκοντο εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ τὸ Σούλι τὸ κατεῖχεν εἰσέτι ὁ 'Αλῆ Πασᾶς. Οἱ Τούρκοι δὲν ἔξεπλήρωσαν τὴν ὑπόσχεσιν των καὶ οἱ Σουλιώται ἐστράφησαν ἐναντίον των. 'Ο 'Αλῆ Πασᾶς εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ ἐπανέλθουν ὅλοι οἱ Σουλιώται εἰς τὴν ἀγαπημένην των πατρίδα.

Οἱ Σουλιώται συχνὰ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων μὲ σκοπὸν νὰ παρατείνουν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τῶν Τούρκων. Οὕτω διησκόλυντον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. 'Αλλ' ἡδη

ἀξιωματικοί, καὶ ἀπὸ ἔνα τάγμα ἀπὸ Ἰταλούς, Γερμανούς, Πολωνούς κλπ. Εἰς ὅλους αὐτοὺς προσετέθησαν καὶ 1000 Μανιάται ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαρομιχάλην. Τὸ ἐκστρατευτικὸν αὐτὸ σῶμα ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ μὲ τὴν τμηματικὴν προσέλευσιν νέων στρατιωτῶν ἔφθασε τὰς 4.000 ἄνδρῶν.

‘Ο Μαυροκορδᾶτος διέπραξε τὸ μέγα λάθος νὰ τεθῇ ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἐνῷ δὲν ἦτο στρατιωτικός, οὕτε ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Συνέπεια τούτου ἦτο νὰ διασπάσῃ τὰς δυνάμεις του. Οὕτως ἔστειλε 500 Μανιάτας μὲ τὸν Μαρομιχάλην εἰς τὸ Φανάρι, λιμένα τῆς Ἡπείρου. Κατόπιν ἔστειλεν ἄλλους 1000 ἄνδρας μὲ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην πρὸς τὰ Πέντε Πηγάδια. ‘Ολοι αὗτοὶ εἶχον ώς προορισμὸν τὸ Σούλι.

2. Η καταστροφὴ εἰς τὸ Πέτα. ‘Ο Μαυροκορδᾶτος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατόν του ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Πέτα, πλησίον τῆς Ἀρτης, τὴν ὅποιαν κατεῖχεν ὁ Κιουταχῆς μὲ ἰσχυρὰς δυνάμεις. Ἐκεῖ κατέφθασε καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης, διότι συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ δὲν ἤδυνήθη νὰ προχωρήσῃ.

‘Ο δραστήριος καὶ ἔμπειρος Κιουταχῆς παρέλαβεν 6.000 Τουρκαλβανούς καὶ περιεκύκλωσε τοὺς ‘Ελληνας, οἱ ὅποιοι ἐκοιμῶ-

Αλ. Μαυροκορδᾶτος

Κιουταχῆς

ντο ήσυχοι. "Ηρχισε τήν ἐπίθεσιν καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἡ φονικὴ μάχη ἐγενικεύθη. Μὲ ἐπιτηδείους ἑλιγμούς περικυκλώνει ἀπὸ παντοῦ τοὺς Ἑλληνας, οἱ δόποιοι δὲν εἶχον πλέον τίποτε ἄλλο νὰ κάμουν ἀπὸ τοῦ νὰ θυσιάσουν τὴν ζωὴν των.

Οἱ πανηγυρικοὶ κανονιοβολισμοὶ τῶν Τούρκων τῆς Ἀρτης ἐσήμαναν τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων. (4 Ἰουλίου 1822). Εἶχον διασωθῆ ἐλάχιστοι φιλέλληνες. Οἱ πλεῖστοι ἔξ αὐτῶν καὶ τὸ ἄνθος τοῦ νέου ἐλληνικοῦ στρατοῦ εἶχον πέσει.

Ἄλλὰ καὶ ἡ τύχη τοῦ Μαυρομιχάλη εἰς τὸ Φανάρι δὲν ὑπῆρξε καλυτέρα. Οὗτος περιεκυκλώθη ἀπὸ 3.000 Τουρκαλβανούς τοῦ Μουσταφάμπετη καὶ ἐφονεύθη (4 Ἰουλίου). Τὸ λείψανόν του μετεφέρθη καὶ ἐτάφη εἰς τὸ Μεσολόγγι.

Οἱ Σουλιῶται, μόνοι καὶ ἀβοήθητοι, ἔξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ Σ/βρίου. Ἡ πεῖνα τοὺς ἡνάγκασε νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ φύγουν πάλιν πρὸς τὰς Ἰονίους νήσους.

③. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ό Όμέρ Βρυώντης καὶ ὁ Κιουταχῆς, χωρὶς ἀντίστασιν πλέον, ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ Μεσολόγγι. Τοῦτο ἀπέκλεισαν ἀπὸ ἔντονον τὸν οὐρανόν της θαλάσσης.

Ο Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μπότσαρης, μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς καταστροφῆς τοῦ Πέτα, εἶχον φθάσει προηγουμένως εἰς τὸ Μεσολόγγι. Ἀνέμενον τὴν τουρκικὴν ἐπίθεσιν καὶ ἔστειλαν τὸν ἄμαχον πληθυσμὸν πρὸς τὰ Ἐπτάνησα. Οὗτοι δὲ μὲ τοὺς ὀλίγους μαχητάς, τοὺς δόποίους ἐπέτυχον νὰ στρατολογήσουν, διέθετον τώρα 360 πολεμιστάς.

Ο Κιουταχῆς καὶ ὁ Γιουσούφ (ἀρχηγὸς τοῦ στόλου) εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ μία συνδυασμένη ἐπίθεσις ἀπὸ ἔντονον της θαλάσσης, ὡστε νὰ καταληφθῇ ἡ πόλις. Ό Όμέρ Βρυώντης εἶχε ἀντίθετον γνώμην. Ἀφοῦ ὀλόκληρος ἡ Αίτωλος καρνανία ἔχει ἐρημωθῆ, χρειάζεται νὰ ὑπάρχῃ μία πόλις διὰ τὰς ἡνάγκας τοῦ στρατοπέδου.

Οἱ Ἑλληνες ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὰς διχογνωμίας αὐτὰς καὶ ἔρχισαν μακρὰς διαπραγματεύσεις μὲ σκοπὸν νὰ κερδίσουν χρόνον. Πράγματι δὲ κατέφθασεν ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἐπὶ κεφαλῆς ἐλληνικῶν πλοίων. Οὗτος διέλυσε τὸν τουρκικὸν στόλον, μετέφερε τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ ἐνισχύσεις εἰς ἄνδρας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ πολεμισταὶ τώρα ηύξηθησαν εἰς 1500. Οἱ Ἑλληνες διέ-

κοψαν τὰς διαπραγματεύσεις καὶ παρήγγειλαν εἰς τοὺς Τούρκους ἵνα νέον «μολὼν λαβέ».

Ἡ θέσις τῶν Τούρκων δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος. Εἶχον πληροφορηθῆ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη καὶ ἀπεγοητεύθησαν. Αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζον καὶ ἡ πεῖνα ἥρχισε νὰ τοὺς στενοχωρῇ. Ὁ χειμῶν, αἱ βροχαί, αἱ ἀσθένειαι ἥσαν πρόσθετοι δυσκολίαι. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων (1822), ἐνῷ οἱ χριστιανοὶ θὰ εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ σχέδιόν των ἔγινε γνωστὸν εἰς τοὺς "Ἐλληνας ἀπὸ τὸν κυνηγὸν τοῦ Ὄμερ Βρυώνη Γούναρην. Οἱ Τούρκοι ἥρχισαν τὴν ἐπίθεσιν, ἐνῷ ὅλοι οἱ "Ἐλληνες τοὺς ἀνέμενον. Μὲ τὴν πρώτην ὁμοβροντίαν τῶν 'Ἐλλήνων τὸ χῶμα ἐστρώθη ἀπὸ πτώματα. Ἐν τῷ μεταξὺ διεδόθη, ὅτι καταφθάνει ὁ Ὄδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος. Διὰ νὰ μὴ πάθουν τὰ ἴδια μὲ τὸν Δράμαλην, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀνεχώρησαν πανικόβλητοι. Εἰς τὸ στρατόπεδόν των εἶχον ἐγκαταλείψει τὰ πάντα: κανόνια, σημαίας κλπ.

Ἐνῷ δὲ προσεπάθουν νὰ διαβοῦν τὸν πλημμυρισμένον 'Αχελῶον, ὑπέστησαν νέαν καὶ μεγαλυτέραν συμφοράν, διότι πολλοὶ ἐπινίγησαν. Ἀοπλοί, ταλαιπωρημένοι, εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἐφθασαν εἰς τὴν 'Αμφιλοχίαν καὶ κατόπιν εἰς Πρέβεζαν ἐλάχιστοι ἐκ τῶν 11.000 ἀνδρῶν τῆς στρατιᾶς αὐτῆς. Πράγματι δὲ ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν καὶ χειροτέραν συμφορὰν ἀπὸ ἐκείνην τοῦ Δράμαλη.

4. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ἦτο υἱὸς τοῦ Κίτσου Μπότσαρη καὶ ἔγεννηθε εἰς τὸ Σούλι (1790). Μικρὸς ἡκολούθησε τὸν πικρὸν δρόμον τῆς ἔξορίας διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ. 'Υπηρέτησε καὶ αὐτὸς κατόπιν εἰς τὴν φρουρὰν τοῦ 'Αλῆ καὶ ἦτο σύμμαχός του τὸ 1821 ἐναντίον τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων. Ὁ ἴδιος συνειργάσθη μὲ τὸν Μαυρο-

Μᾶρκος Μπότσαρης

κορδάτον διά τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἑκστρατείας τῆς Ἡπείρου, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφήν τοῦ Πέτα.

Κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ἔπαιξε σημαίνοντα ρόλον. Ἡδη ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐμοίραζε διπλώματα ἀρχιστρατηγίας εἰς πολλούς διά νὰ κατευνάσῃ τὰς ἀντιζηλίας. Ὁ Μᾶρκος ἡσπάσθη τὸ ἴδικόν του (διὰ νὰ δεῖξῃ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος του) καὶ κατόπιν τὸ ἔσχισεν ἐνώπιον τῶν ἄλλων :

—”Οποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δίπλωμα μὲ τὸ σπαθί του ἐμπρὸς εἰς τὸν ἔχθρον! εἶπεν.

’Ακριβῶς δὲ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπροχώρει πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μία νέα τουρκικὴ στρατιὰ ἀπὸ 16.000 ἐμπειροπολέμους Τουρκαλβανούς. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἐπροχώρησαν χωρισμένοι εἰς δύο τμῆματα. Τὸ ἐν ὑπὸ τὸν Ὀμέρ Βρυώντην ἐβάδιζε διὰ τῆς Ἀμφιλοχίας (Καρβασαρᾶ) καὶ τὸ ἔτερον ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπετην διὰ τῶν Ἀγράφων. Ὡς τόπον συναντήσεως των εἶχον ὄρισει τὸ Μεσολόγγι, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποκλείσει ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ο Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ 350 Σουλιώτας ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὸν Μουσταφάμπετην. Ἡδη ἡ πρωτοπορία τοῦ ἔχθρου ὑπὸ τὸν Τζελαλεδίν εἶχε φθάσει εἰς τὸ Καρπενήσιον καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν τοποθεσίαν «Κεφαλόβρυσον». Ὁ Μᾶρκος ἔκρινεν ὅτι δὲν ἔπειτε νὰ ἀναμένῃ τὸν κύριον ὅγκον τοῦ Μουσταφάμπετη μὲ τόσην μικρὰν δύναμιν, τὴν ὅποιαν διέθετεν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Τζελαλεδίν καὶ μάλιστα νὰ τὸν συλλάβῃ ἢ νὰ τὸν φονεύσῃ. Εἶχε συνεννοηθῆ καὶ μὲ Αίτωλοακαρνᾶνας νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ ὅρη.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9ης Αὔγουστου (1823) ὁ Μᾶρκος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν κοιμωμένων Τούρκων. Οὗτοι ἔξύπηντον πανικόβλητοι καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Οἱ Σουλιώται ἔφθασαν μέχρι τῆς σκηνῆς τοῦ πασᾶ. Μία σφαῖρα ὅμως τουρκικὴ ἐκτύπησε τὸν Μᾶρκον εἰς τὸν ὄφθαλμὸν καὶ τὸν ἐτραυμάτισε θανασίμως. Μετ’ ὀλίγον ἔξέπνευσεν. Οἱ Σουλιώται διέκοψαν τὴν καταδίωξιν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Μεσολόγγι. Δυστυχῶς οἱ Αίτωλοακαρνᾶνες δὲν ἐκινήθησαν ἀπὸ τὰ ὅρη. Μόνον ὀλίγοι, ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν ἤκολούθησαν τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κηδεία τοῦ Μάρκου εἰς τὸ Μεσολόγγι ὠμοίαζε μὲ νεκρικὰς

πομπὰς ἐπικῶν ἡρώων. Ἐμπρὸς ἔβαδιζον μὲ δεμένας τὰς χεῖρας καὶ σκυμμένην τὴν κεφαλὴν οἱ Τοῦρκοι αἰχμάλωτοι. Ἡκολούθουν τὰ ἀλογα τῶν πασάδων καὶ τῶν μπέηδων μὲ τὰ πολυτελῆ των ὑποσάγματα, λάφυρα τῆς μάχης τοῦ Καρπενησίου. Κατόπιν ἐφέρετο ὁ νεκρός, σκεπασμένος μὲ κυανῆν χλαίνην. Τὸν ἡκολούθουν οἱ συγγενεῖς, οἱ πρόκριτοι, ὁ λαός, τὰ παλληκάρια. Τέλος ἥρχοντο ὅλα τὰ λάφυρα: γιδοπρόβατα, ὑπερχίλια ἀλογα καὶ μουλάρια μὲ τὰ ὅπλα καὶ ἄλλα εἴδη τοῦ ἔχθρου.

Ἡ συγκίνησις εἰς τὴν Εύρωπην ἦτο τεραστία, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ὁμηρικοῦ ἡρωοῦ. Εἰς τὴν ἴστορίαν τοῦ Ἀγῶνος μας λάμπει ὡς μία μορφὴ ὑπέροχος διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν.

Περίληψις. Οἱ ἡρωῖκοι Σουλιῶται ἔγκαθίστανται εἰς τὸ ἀγαπημένον τῶν Σούλη καὶ μάχονται κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐτοιμάζει στρατιὰν ἐξ Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων. Διαπράττει τὸ σφάλμα νὰ ἡγηθῇ ὁ Ἰδιος καὶ νὰ τὴν δόδηγήσῃ εἰς τὴν καταστροφήν τοῦ Πέτα. Οἱ Τοῦρκοι πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι καὶ ύφίστανται καταστροφήν. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης εύρισκει ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς τὸ Καρπενήσι.

Ἐρωτήσεις. 1) Πῶς οἱ Σουλιῶται ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των; 2) Ποια σφάλματα ἔκαμεν ὁ Μαυροκορδάτος ὡς ἀρχηγὸς ἐκστρατείας; 3) Διατὶ ἔγινεν ἡ καταστροφὴ τοῦ Πέτα; 4) Μὲ ποιας τεχνάσματα οἱ "Ἑλληνες ἔσωσαν τὸ Μεσολόγγι"; 5) Ποίαν καταστροφήν ἐπροξένησεν ὁ Ἀχελώος εἰς τοὺς Τούρκους; 6) Ποιὸν ἦτο τὸ σχέδιον τοῦ Μπότσαρη εἰς τὸ Καρπενήσι; 7) Πῶς ἔγινε ή κηδεία του;

Ἐργασίαι. 1) Κάμετε σχεδιάγραμμα τῶν κινήσεων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μαυροκορδάτου. 2) Κάμετε ἔτερον σχεδιάγραμμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς περιοχῆς του. 3) Ἀναγνώσατε τὸ διήγημα τοῦ Καρκαβίτσα: «Ἡ θυσία».

ζ) ΣΥΜΠΡΑΣΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

ι. Ο κίνδυνος ἐκ τῆς Αιγύπτου. Ὁ σουλτᾶνος ἐπείσθη ἐπὶ τέλους, ὅτι ὅλαι αἱ προσπάθειαὶ του ἐκ τῆς ἔηρᾶς ἦσαν καταδικασμέναι, διότι οὐσιαστικῶς κύριος τῆς θαλάσσης ἦτο ὁ ἔλληνικὸς στόλος. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ συντριβῇ μὲ κάθε τρόπον. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἦτο ἀπαραίτητον νὰ καταληφθοῦν πολλὰ ἐπικίνδυνοι νῆσοι: Ψαρά, Σάμος, Κάσος, Υδρα, Σπέτσαι. Μία τοιαύτη ὅμως πρᾶξις θὰ ἔχρειάζετο ισχυρὸν στόλον.

Διὰ νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν ὁ ὑπερήφανος σουλτᾶνος ἥναγ-

κάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ ’Αλῆ, πασᾶ τῆς Αἰγύπτου.

’Ο Μεχμέτ ’Αλῆς ἦτο δημιούργημα τῶν καιρῶν ἐκείνων. ’Αλβανικῆς καταγωγῆς ἐπέτυχε μὲν μεγαλυτέραν τέχνην καὶ πολιτικὴν νὰ γίνη ἀνεξάρτητος καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον. ’Ο Μεχμέτ ὡργάνωσε στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἦτο τόσον πολύτιμος διὰ τὸν σουλτᾶνον, ὃσον ἐπικίνδυνος ἦτο διὰ τοὺς Ἐλληνας.

Ἡ συμφωνία ἔκλεισε τὸν Μάρτιον 1824. Σύμφωνα μὲν αὐτὴν ἡ Αἰγύπτιος θὰ παρεῖχε τὴν συνδρομήν της εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἐλλήνων. Ἐναντὶ αὐτῆς θὰ ἐλάμβανεν ὡς ἀνταμοιβὴν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας ἔπρεπε ὁ ἥνωμένος στόλος Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου νὰ καταλάβῃ τὰς ναυτικὰς νήσους τῶν Ἐλλήνων. Κατόπιν οἱ Αἰγύπτιοι νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ὁ σουλτᾶνος διώρισεν ὡς διοικητὴν τὸν θετὸν νίδιον τοῦ Μεχμέτ, τὸν Ἰμβραήμ. Τέλος οἱ Τούρκοι θὰ ἀνελάμβανον τὴν κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Στερεάν Ἐλλάδα.

2. Ἡ καθυπόταξις τῆς Κρήτης - Καταστροφὴ τῆς Κάσου.
Ἡ Κρήτη εἶχεν ἐπαναστατήσει ἥδη ἀπὸ τὸ 1821. Ἀπὸ τότε ὁ σουλτᾶνος εἶχεν ὑποσχεθῆ τὴν νῆσον εἰς τοὺς Αἰγύπτιους καὶ ὁ Μεχμέτ ’Αλῆς ἔστειλε τὸν γαμβρόν του Χασάν (Ιούνιος 1822) διὰ νὰ διασκορπίσῃ τὰ ἄτακτα σώματα τῶν Κρητῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔστειλε τὸν Ὅρδαῖον **Τομπάζην** μὲν 1500 ἄνδρας καὶ 15 τηλεβόλα, ὃστις κατέλαβε τὸ φρούριον τοῦ Ἡρακλείου καὶ τινα ἄλλα. Ἀντὶ ὅμως νὰ καταλάβῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέρη ἔχασε πολύτιμον χρόνον μὲν τοπικὰς συνελεύσεις καὶ ἀκαίρους συζητήσεις.

’Ο Μεχμέτ ’Αλῆς ἔστειλεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀποθανόντος Χασάν τὸν δραστήριον καὶ θηριώδη **Χουσεῖν** μπέην. Ὁ αίμοβόρος αὐτὸς ’Αλβανὸς κατέπινξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν. Χαρακτηριστικὸν τῆς θηριωδίας του εἶναι καὶ τοῦτο: Περὶ τὰ 370 γυναικόπαιδα κατέφυγον μέσα εἰς σπήλαιον παρὰ τὸ **Μελιδόνι**. Καίτοι εἶχον τὴν ὑποστήριξιν μόνον 30 ὁπλοφόρων, δὲ Χουσεῖν δὲν ἤδυνθη νὰ τὸ κυριεύσῃ. Μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν, ἥνοιξεν ὀπτὴν

εις τὴν ὁροφὴν τοῦ σπηλαίου καὶ ἔπινε τοὺς πάντας μὲ διαφόρους καπνογόνους οὐσίας.

Μὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ὠρισαν τὰ ἔχῆς: Οἱ Αἰγύπτιοι νὰ καταλάβουν τὴν Κάσον καὶ οἱ Τοῦρκοι τὰ Ψαρά. Κατόπιν ἡνωμένοι οἱ στόλοι των νὰ καταλάβουν τὴν Σάμον.

Οἱ Κάσιοι μὲ τὰ 55 πλοῖα των ἐβοήθουν τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐλελάτουν τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Τὸν Μάϊον τοῦ 1824 ὁ Χουσεΐν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κάσον τὸν στόλον του καὶ ἤρχισε τὸν κανονιοβολισμόν. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 7ης Ἰουνίου ἐπέτυχε νὰ ἀποβιβάσῃ 3.000 Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι ἤρημωσαν τὴν νῆσον. Τότε ἐθανάτωσαν ὄλους τοὺς κατοίκους, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς νέας καὶ τοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

③ **Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.** Εἰς τὰ Ψαρὰ εἶχον καταφύγει πολλοὶ πρόσφυγες καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς μικρᾶς νήσου ὑπερέβαινε τὰς 30.000. Ἡσαν ὡχυρωμένα ἀπὸ παντοῦ καὶ διέθετον στόλον καλῶς ἔξωπλισμένον. Μὲ τὴν διοίκησιν δὲ τοῦ ναυάρχου Ἀποστόλη εἶχε καταστῇ ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν τουρκιῶν πλοίων.

‘Ο τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Χοσρὲψ** ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν Ἐλλάσποντον πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς Τουρκοαιγυπτιακῆς συμφωνίας. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ 176 πόλεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα, τὰ ὅποια μετέφερον καὶ 12000 στρατὸν πρὸς ἀποβίβασιν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἀλλὰ βοήθεια δὲν ἐστάλη, διότι δὲν ὑπῆρχεν. Οἱ Ψαριανοὶ τότε διέπραξαν τὸ μέγα σφάλμα νὰ ἀμυνθοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Οὕτω κατεδίκασαν τὸν στόλον των εἰς ἀπραξίαν. Ἀπὸ τὰ περισσότερα μάλιστα πλοῖα εἶχον ἀφαιρέσει καὶ τὰ πηδάλια, ὥστε νὰ ἔξαναγκασθοῦν ὅλοι ὁ πωσδήποτε νὰ πολεμήσουν εἰς τὴν ξηράν. Εἶχον ἐτοιμάσει καὶ τὰ πυρπολικά των καὶ ἐπερίμεναν. Κατὰ τύχην ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ Ψαρὰ ἐν γαλλικὸν πολεμικόν. Ὁ Γάλλος κυβερνήτης ἐπληροφόρησε τοὺς Ψαριανούς, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι περὶ τοὺς 30.000. Τοὺς συνεβούλευσε λοιπὸν νὰ φύγουν διὰ νὰ μὴ χυθῆ αἷμα. ‘Ο ἀντιπρόσωπος τῶν Ψαριανῶν τοῦ ἀπεκρίθη τότε:

— Θὰ χυθῆ ὅμως καὶ τουρκικόν!

‘Ο τουρκικὸς στόλος ἔφθασε τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1824 καὶ ἤρχισε

σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Τὴν ἐπομένην οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν νὰ ἀποβιβασθοῦν. Αἱ λέμβοι τῶν ὅμως ἔφευγον πλήρεις πολεμιστῶν καὶ ἐπέστρεφον πλήρεις πτωμάτων. "Εως πότε ὅμως; . . . Ἐπὶ τέλους ἐπιτυγχάνουν νὰ ἀποβιβασθοῦν. Τὸ ρῆγμα ἐπετεύχθη. Οἱ ἡρωες ἡναγκάσθησαν νὰ μάχωνται χωρισμένοι. Αἱ ἔφοδοι διαδέχοντο ἥ μία τὴν ἄλλην. Εἰς τὸ τέλος καταλήγουν εἰς πάλην σῶμα μὲ σῶμα. Οἱ Τοῦρκοι προχωροῦν πρὸς τὴν πόλιν. Οἱ Ψαριανοὶ τοὺς ἀποδεκατίζουν, ἐνῷ ὑποχωροῦν σπιθαμῇ πρὸς σπιθαμήν. Τέλος οἱ Τοῦρκοι βαδίζουν ἐπὶ πτωμάτων. Καίουν τὰ πάντα κατὰ τὴν διέλευσίν των. Τὰ γυναικόπαιδα τρέχουν πρὸς τὸν λιμένα διὰ νὰ σωθοῦν μὲ τὰ πλοῖα. Ἀλλὰ τὰ πηδάλια τῶν εἶχον ἀχρηστευθῆ. Πίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν τότε, ἐνῷ αἱ μητέρες κρατοῦν τὰ μωρὰ εἰς τὴν ἀγκάλην τῶν. Πολλὰ ὅμως γυναικόπαιδα σφάζονται ἥ αἷχμαλωτίζονται.

Δὲν εἶχεν ἀπομείνει πλέον ἀπόρθητον παρὰ μόνον τὸ μικρὸν ὀχύρωμα **Παλαιόκαστρον**. "Ορθιον, ἀκλόνητον, πλημμυρισμένον ἀπὸ ἀμάχους, ὑποστηρίζεται ἀπὸ ὀλίγους μαχητάς. Τὰ ὅπλα τῶν

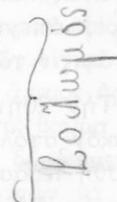

*Η καταστροφή τῶν Ψαρῶν (Γύζη)

γενναίων ἀχρηστεύονται ἀπὸ τὴν πολλὴν χρῆσιν. Οὐδεμία ἐλπὶς σωτηρίας ὑπάρχει πλέον. Οἱ γεροντότεροι εἰς πρόχειρον συμβούλιον ἀποφασίζουν νὰ τὸ ἀνατινάξουν. Ἀναθέτουν τὴν θλιβερὰν αὐτὴν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἀντώνιον Βρατσᾶνον. Ἀλύγιστος, ψυχρὸς ὡς πάγος, μὲ δόλυμπιον γαλήνην ὁ νέος κρατεῖ τὴν πιστόλαν του μὲ τὴν κάννην πρὸς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῆς σκανδάλης. Μόλις οἱ Τοῦρκοι εἰσώρμησαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἀρπάζουν τὰς γυναῖκας ἀπὸ τὰ μαλλιά, σύρει τὴν σκανδάλην. Μία ὑπερκόσμιος λάμψις ἀπλώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴν νῆσον. Τότε πλέον :

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὄλομαυρη ράχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη,
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια,
πούχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

(Σολωμὸς)

Περίληψις. Εἰς ἔκτελεσιν συμφωνίας μεταξὺ Τουρκίας καὶ Αιγύπτου, οἱ Αιγύπτιοι ὑποτάσσουν τὴν Κρήτην καὶ καταστρέφουν τὴν Κάσον. Οἱ Τοῦρκοι καταστρέφουν τὰ Ψαρά.

Ἐρωτήσεις. Ποιαν συμφωνίαν ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι μὲ τοὺς Αιγυπτίους; Διατί οἱ Τοῦρκοι ἐδέχθησαν μίαν τοιαύτην συμφωνίαν; Τί θὰ ὀφελοῦντο οἱ Αιγύπτιοι; Ποιον πολεμικὸν σχέδιον ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσουν; Πῶς τὸ ἐφήρμοσαν, μέχρι τοῦδε; Πῶς θὰ ήδύναντο οἱ ψαριανοὶ νὰ μὴ θρηνήσουν τόσα θύματα; Ποιον ἀντίκτυπον εἶχεν ἡ δόξα τῶν Ψαρῶν εἰς τοὺς Ἐλληνας καὶ τοὺς Εύρωπαίους;

Ἐργασίαι. Μελετήσατε εἰς τὸν χάρτην τὴν Κρήτην, τὴν Κάσον καὶ τὰ Ψαρά. Σημειώσατε τὰς ἀξιολόγους τοποθεσίας των.

η) ΝΕΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ - ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Ο Χοσρέφ ἐβράδυνε ἐπὶ ἔνα μῆνα καὶ πλέον διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σάμον. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε λάβει δάνειον ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Ἀπὸ αὐτὸν ἔστειλε χρήματα εἰς τοὺς Ὑδραίους, Σπετσιώτας καὶ Ψαριανούς. Οὕτω κατώρθωσαν νὰ ἔξοπλίσουν περὶ τὰ 70 πλοιαὶ καὶ νὰ ἐτοιμάσουν περὶ τὰ 10 πυρπολικά.

Πανέτοιμος πλέον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπλευσε κατὰ τοῦ ἔχθροῦ

καὶ ἡγωνίσθη ἐναντίον του ἐπὶ ἔξαμηνον. Ἡ προσπάθεια τοῦ τουρκοαγυπτιακοῦ στόλου εἶχε συγκεντρωθῆ ἐις τὴν κατάληψιν τῆς Σάμου. Ταύτην ἔπρεπε νὰ ματαιώσουν οἱ ναυτικοὶ μας.

Κατὰ πρῶτον ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ Μ. Ἀσίας στενόν, ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ παραλάβουν στρατεύματα ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ νὰ τὰ ἀποβιβάσουν εἰς τὴν Σάμον. Ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦτο ὁ **Σαχτούρης**. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Αύγουστου συνῆψε ναυμαχίας καὶ ἡμιπόδισε τὸν Χοσρέφ νὰ ἀποβιβάσῃ στρατεύματα. Τότε ὁ Κανάρης ἔκαυσε μίαν φρεγάταν καὶ ὁ Σπετσιώτης **Ματρόζος** δύο μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἀπεγοητεύθη καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κῷ, ὅπου ἀνέμενε τὴν ἄφιξιν τῶν Αίγυπτίων.

Τὴν 20ὴν Αύγουστου κατέπλευσεν ὁ Ἰμβραήμ μὲ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον, ὁ δόποιος ἡνῶθη μὲ τὸν τουρκικόν. Οὔτως ἀπετελέσθη τεράστιος στόλος, ὃστις διέθετε 2.500 τηλεβόλα καὶ 30.000 στρατόν. Ἡδη κατέφθασε καὶ ὁ Ἀνδρέας **Μιαούλης** ἐξ "Υδρας καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος διέθετε περὶ τὰ 70 πλοῖα, 850 τηλεβόλα καὶ 5.000 ἄνδρας.

'Ο Ἀνδρέας Μιαούλης ἐγεννήθη εἰς τὴν Εὔβοιαν, ἀλλὰ ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν "Υδραν. Ἀπὸ μικρὸς ἡγάπησε τὴν ναυτιλίαν καὶ 17ετῆς ἦτο κυβερνήτης ἐμπορικοῦ πλοίου. Συνεκρούσθη μὲ τοὺς πειρατάς. Ἀφοβος καὶ ριψοκίνδυνος ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν. Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης διέκρινε τὴν ναυτικὴν ἀξίαν τοῦ Μιαούλη καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ἔκτοτε τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν εὗρε τὸν ἀρχηγόν του, τὸν δόποιον παρεδέχοντο ὅλοι.

Τὴν 24ην Αύγουστου οἱ "Ἐλληνες ἀνεζήτησαν τὸν ἔχθρικὸν στόλον. Περίεργοι οἱ Εύρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ παρετήρουν ἀπὸ τὰ

Ἀνδρέας Μιαούλης

αίγυπτιακά πλοϊα τὰ πυρπολικά τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, χωρὶς νὰ δίδουν σημασίαν εἰς αὐτά. Τὰ εἶδεν καὶ ὁ Χοσρέφ καὶ ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ. "Ηρχισε τότε σφοδρὸς κανονιοβολισμὸς μεταξὺ 'Ελλήνων καὶ Αἰγυπτίων χωρὶς σπουδαῖα ἀποτελέσματα.

Τὴν 28ην Αύγουστου συνήφθη μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ναυμαχίας τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος. Εἶναι ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντος, διότι ἔγινεν εἰς τὸν ὅμώνυμον ὄρμον τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς. Αὐτὴν τὴν φορὰν οἱ Αἰγύπτιοι ἐσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, διότι εἶχον εὔνοϊκὸν ἄνεμον. Ταυτοχρόνως καὶ ὁ Χοσρέφ ἐκινήθη κατὰ τῶν 'Ελλήνων. Τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διέτρεξεν ὁ Μιαούλης, ὁ ὀποῖος εἶχε νὰ κάμῃ μὲ τοὺς Αἰγυπτίους, ἐνῷ ὁ ἄνεμος ἦτο ἀντίθετος. Κατὰ τὸ ἀπόγευμα ὁ ἄνεμος ἤρχισε νὰ εὔνοῇ τοὺς 'Ελληνας. Τότε τὰ πυρπολικὰ ἔκαμαν τὸ θαῦμα των. 'Ο Παπαντώνης καὶ ὁ Βατικιώτης, 'Υδραῖοι καὶ οἱ δύο, ἐπυρπόλησαν μίαν τυνησιακὴν φρεγάδα. Τώρα πλέον ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι.

Οἱ Τούρκοι ἐσπευσαν πρὸς τὸν 'Ελλήσποντον καὶ οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς τὴν Κρήτην. 'Ο Μιαούλης κατεδίωξε τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον μέχρι τοῦ 'Ηρακλείου, ὀπότε οὗτος διεσκορπίσθη. 'Η θύελλα τότε ἐπροξένησε τοιαύτην σύγχυσιν, ὥστε πολλὰ αἰγυπτιακά πλοϊα ἐναυάγησαν καὶ ἄλλα ἐπεσαν εἰς χεῖρας τῶν 'Ελλήνων. 'Ο 'Ιμβραήμ ὅμως ἐπέτυχε μὲ τὸν ὄγκον τοῦ στόλου του νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σούδαν. 'Εκεῖ θὰ ἀνέμενεν βοήθειαν ἐξ Αἰγύπτου.

Οὕτως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔσωσε τὴν Σάμον καὶ ἐπεβράδυνε τὴν ἀπόβασιν τοῦ 'Ιμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Περίληψις. 'Ο Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἦνθη εἰς τὴν Σάμον πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ὑποταγῆς τῆς νήσου. 'Ο ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἐπέτυχε νίκην κατὰ τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος.

Ἐρωτήσεις. Πῶς ἔγινεν ὁ ἐπανεξοπλισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου; Διατὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἀνέμενε τὸν αἰγυπτιακόν; Ποίος "Ελλην ναύαρχος ἐματαίωσε τὰ σχέδια τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων;

Ἐργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τὰς κινήσεις τῶν στόλων. Συμπληρώσατε τὸ ιστορικὸν λεύκωμά σας μὲ νέας εἰκόνας.

παρωφορίες για τὸν Ιουνιούρωντην.
από ζώω

6) ΑΠΟΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΜΒΡΑΗΜ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

’Ιμβραήμ Πασάς

1. Η ἀπόβασις τοῦ ’Ιμβραήμ. Ο ’Ιμβραήμ ἔλαβε βοήθειαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1825 ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Μεθώνην τῆς Πελοποννήσου. Εἶχε τώρα 4.000 πεζούς, 500 ἵππεis καὶ ἴσχυρὸν πυροβολικόν. Ὡχυρώθη τότε περὶ τὰ φρούρια Μεθώνης καὶ Κορώνης, τὰ δόποια κατεῖχον οἱ Τούρκοι.

Ἡ εἰδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ ’Ιμβραήμ κατετρόμαξε τοὺς Πελοποννησίους. Προηγουμένως εἶχον ἐπαναστατήσει, μὲ ἀρχηγὸν

τὸν Κολοκοτρώνην, κατὰ τῆς κυβερνήσεως, διότι ἐκυβέρνων τὸν Στερεολαδῖται καὶ Νησιῶται. Ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου προσεκάλεσε τοὺς ὁπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς Γκούραν καὶ Καραϊσκάκην καὶ συνέτριψαν τὴν ἀνταρσίαν. Τότε ἐφοιεύθη καὶ ὁ νίδος τοῦ Κολοκοτρώνη Πλάνος. Οἱ ίδιοι δὲ παρεδόθη εἰς τοὺς ἀντιπάλους του καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Ὑδραν.

Ο Κουντουριώτης ἦτο ναυτικὸς καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἀπὸ διοίκησιν στρατοῦ ξηρᾶς. Διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν πλοίαρχον Σκούρτην καὶ τὸν ἔστειλε κατὰ τοῦ ’Ιμβραήμ. Ο Σκούρτης ἦτο γενναῖος ναυτικός, ἀλλ ἀπειρος τοῦ πολέμου τῆς ξηρᾶς. Ὡχυρώθη εἰς τὸ **Κρεμμύδι** (παρὰ τὴν Μεθώνην) καὶ ἀνέμενε τὸν ’Ιμβραήμ. Ο ’Ιμβραήμ εὐκόλως διεσκόρπισε τοὺς 3.000 μαχητὰς ἀφοῦ ἐφόνευσε πολλούς. Κατόπιν ἥρχισε νὰ πολιορκῇ τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου, δῆλ. τὴν Πύλον καὶ τὸ Νεόκαστρον. Οἱ Ἐλληνες εἶχον τὴν ἀτυχῆ ἐμπινευσιν νὰ ἀποβιβάσουν εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίδιν (ἥ ὅποια φράσσει τὴν εῖσοδον τοῦ ὄρμου) 800 ἄνδρας μὲ μερικὰ τηλεβόλα.

Ο ’Ιμβραήμ ἀπεβιβασεν εἰς τὴν Σφακτηρίαν 4.000 Ἀραβας ὑπὸ τὸν γνωστὸν Χουσεΐν μπέην. Οὗτοι ἐφόνευσαν περὶ τοὺς 350 Ἐλληνας. Μεταξύ αὐτῶν ἦσαν ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζα κ.ἄ. Πολλοὶ συνελήφθησαν

αιχμάλωτοι. 'Ο Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος μὲ τὸν πλοϊὸν τῆς Ἀρης'. Τοῦτο κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, διὰ μέσου τῶν ἑχθρικῶν πλοίων, διάτρητον ἀπὸ τὰς σφαίρας καὶ χωρὶς κατάρτια.

2. Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου ἦναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν, κατόπιν ἰσχυροῦ κανονιοβολισμοῦ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου.

Τότε καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἀπεφάσισε νὰ δράσῃ. 'Ο Μιαούλης ἔκαυσε εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου περὶ τὰ 10 αἰγυπτιακὰ πλοῖα τὴν ἡμέραν τῆς παραδόσεως τῶν φρουρίων (30-4-1825).

'Ο Σαχτούρης κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ Καφηρέως καὶ Ἀνδρου (30-5-1825). Ἐπυρπόλησε τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα, κατέστρεψεν ἄλλα δύο πολεμικὰ καὶ συνέλαβε 30 φορτηγὰ μὲ φορτίον πυροβόλων. 'Εδῶ ἔδρασαν οἱ πυρποληταὶ Ματρόζος, Μουσιὸς καὶ Μπούτης.

'Ο παράτολμος Κανάρης ἔπλευσε πρὸς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ νὰ καύσῃ τὸν ἐκεῖ αἰγυπτιακὸν στόλον. 'Η τυχαία ὅμως μεταβολὴ τοῦ καιροῦ ἐματαίωσε τὸ μέγα σχέδιόν του, τὸ δόποιον θὰ εἶχεν ἀνυπολογίστους συνεπείας διὰ τὸν Ἀγῶνα.

3. Ἡ μάχη εἰς τὸ Μανιάκι - Παπαφλέσσας. 'Ο Ἰμβραήμ ἦτο πανέτοιμος διὰ νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Κανεὶς δὲν ἡδύνατο νὰ κινηθῇ ἐναντίον του, διότι ἔλειπεν ἡ κεφαλή, ὁ Κολοκοτρώνης. Τὰ μίση, τὰ μικροσυμφέροντα καὶ περισσότερον ὄλων ὁ φθόνος ἔκαμαν πολλοὺς νὰ μισήσουν αὐτὸν τὸν μοναδικόν, τὸν ἐν α. 'Ο Παπαφλέσσας συνεβούλευσε τὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποφυλακίσῃ τὸν ἥρωα. Δὲν είσηκούσθη. 'Αποφασίζει τότε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος του καὶ φθάνει εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Μὲ 600 γενναίους καταλαμβάνει τὴν ὁχυρὰν θέσιν **Μα-**

Παπαφλέσσας

νιάκι καὶ ἀνοίγει ὁχυρώματα (ταμπούρια). 'Ο 'Ιμβραήμ ἐπετέθη μὲ 3.000 πεζοὺς καὶ ἵππεῖς. Οἱ Αἰγύπτιοι ὀπεκρούσθησαν ἐπὶ τρίωρον καὶ κατόπιν εἰσῆλθον εἰς τὰ ἀσθενῆ ὁχυρώματα. Τότε ἥρχισεν ἄγων ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα, δὲ ὅποιος ἔληξε μὲ τὸν θάνατον καὶ τοῦ τελευταίου "Ελληνος" (20 Μαΐου 1825). (QD-5-1895)

'Ο Αἰγύπτιος στρατάρχης ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴν θυσίαν τόσων παλληκαριῶν. 'Εζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν νεκρὸν Παπαφλέσσαν καὶ λέγεται ὅτι τὸν ἡσπάσθη. 'Ο ἡρως ἐπεσφράγισε τὴν ἐμπρηστικὴν προεπαναστατικὴν δρᾶσιν του μὲ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατόν του. Καὶ ἔλαβε διπλοῦν τὸν φωτοστέφανον τῆς δόξης του.

4. Αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ 'Ιμβραήμ. Μὲ τὰ συνεχῆ ἀτυχήματα ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου ἦτο ἀνάστατος καὶ ἡ κυβέρνησις ἦναγκάσθη νὰ ἀποφυλακίσῃ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ νὰ τοῦ χορηγήσῃ ἀπεριόριστον ἔξουσίαν. Οἱ Πελοποννήσιοι ἀνεθάρρησαν καὶ ἐσπευσαν νὰ τὸν πλαισιώσουν. 'Αλλὰ πῶς νὰ ἀναμετρηθοῦν οἱ ἄτακτοι καὶ κακῶς ὠπλισμένοι μὲ τακτικὸν στρατὸν ἄριστα ἔξωπλισμένον;

'Ο 'Ιμβραήμ ἔκαυσε τὴν Μεσσήνην καὶ τὴν Καλαμάταν. 'Ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τρίπολιν, τὴν ὅποιαν καὶ κατέλαβε (10-6-1825). "Ἐκτοτε τὴν ἔκαμε κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεών του. 'Απὸ ἐκεῖ ἔκαμεν ἔξορμήσεις. "Ἐφθασε μέχρι τοῦ Ναυπλίου καὶ ἔκαυσε τὸ "Ἀργος.

Καθ' ὅλον αὐτὸν διάστημα οἱ "Ελληνες προέβαλλον ἀντίστασιν. 'Ο Κολοκοτρώνης εἰς Δραμπάλαν (Μεγαλοπόλεως) καὶ Τρίκορφα (Τριπόλεως), ὁ "Υψηλάντης, Μακρυγιάννης, Κ. Μαυρομιχάλης, εἰς Λέρνην. Πάντοτε ὅμως νικηταὶ ἦσαν οἱ «τακτικοί». 'Η κυβέρνησις ἀντελήφθη τὴν ἀξίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τρόπου ἐκγυμνάσεως καὶ προσέλαβεν ὀργανωτὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὸν Γάλλον συνταγματάρχην **Φαβιέρον**.

'Ο Κολοκοτρώνης κατέφυγεν εἰς τὸν «κλεφτοπόλεμον». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπροξένει ζημίας εἰς τὸν ἔχθρον καὶ ἔδιδε θάρρος εἰς τὸν λαὸν νὰ ἀναμένῃ καὶ νὰ μὴ ὑποτάσσεται.

Περίληψις. 'Ο 'Ιμβραήμ ἀπεβιθάσθη εἰς τὴν Μεθώνην, διέλυσε τοὺς ἀπειροπολέμους "Ελληνας εἰς τὸ Κρεμμύδι, κατέλαβε τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου καὶ κατέκοψε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς Σφακτηρίας. Οἱ "Ελληνες θαλασσομάχοι ἐπι-

τυγχάνουν νέα κατορθώματα καὶ ὁ Παπαφλέσσας πίπτει ἡρωϊκῶς εἰς τὸ Μανιάκι. Οἱ Κολοκοτρώνης ἀποφυλακίζεται καὶ ἐφαρμόζει τὸν «κλεφτοπόλεμον» κατὰ τοῦ Ἰμβρατήμ, δύσις, μὲ κέντρον τὴν Τρίπολιν, ἔντρογει ἐπιδρομάς πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις.

Ἐρωτήσεις. 1) Διατί δ' Ἰμβρατήμ ἔξελεῖσθν ώς τόπον ἀποβάσεως τὴν Μεθώνην; 2) Εἰς ποίας ἐνεργειας ὠδήγησεν τὸ «θέρρος τῆς ὄγνοίας» τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν; 3) Ποῖος ἐλειπεν ἀπὸ τούς πολεμάρχους τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς, κατὰ τὴν ὅποιαν ἥτο ἀπαραίτητος; 4) Διατί μήτο σφάλμα ή ἀμυνα ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας; 5) Ποίον παράτολμον σχέδιον ἔνεπενθή ὁ Κανάρης; 6) Διατί ὁ Παπαφλέσσας ἐπεσεν εἰς τὸ Μανιάκι; 7) Διατί ὁ Κολοκοτρώνης κατέφυγεν εἰς τὸν «κλεφτοπόλεμον»;

Ἐργασίαι. 1) Μελετήσατε εἰς τὸν χάρτην τὰ μέρη μὲ τὰ νέα γεγονότα καὶ συμπληρώσατε τὸ λεύκωμά σας. 2) Ἀναγνώσατε τὸ διήγημα τοῦ Μητσάκη «Τὸ φίλημα».

1) Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. 'Η πολιορκία τοῦ Κιουταχῆ. Ό σουλτᾶνος, πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ σχεδίου, ἀνέθεσε τὴν ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς τὸν δραστήριον νικητὴν τοῦ Πέτα Κιουταχῆν. Διέταξε δὲ αὐτὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγι πάσῃ θυσίᾳ. Τοῦτο ἐσήμαινε διὰ τὸν Κιουταχῆν «ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου».

Ο Κιουταχῆς ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὰ Ἱωάννινα μὲ 20.000 Τουρκαλβανούς καὶ ἥρχισε τὴν πολιορκίαν (15-4-1825) μὲ ἰσχυρούς κανονιοβολισμούς.

Τὸ Μεσολόγγι τώρα ἥτο καλύτερον ὡχυρωμένον. Ἀπὸ ξηρᾶς ἐπροστατεύετο ἀπὸ πλινθότοιχον μὲ 4 προμαχῶνας καὶ 52 κανόνια. Ἐξω ἀπὸ τὸν πλινθότοιχον ὑπῆρχε βαθεῖα τάφρος. Μέσα εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν εἶχον ὁχυρωθῆ ἀι νησίδες Κλείσοβα καὶ Βασιλάδι. Μέσα εἰς τὴν πόλιν εἶχον συγκεντρωθῆ περὶ τὰς 12.000 γυναικόπαιδα. Ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν αὐτὸν μόλις οἱ 1000 ἦσαν πολεμισταί. Εἰς αὐτοὺς ὅμως προσετέθησαν ἔτεροι 4.000 μὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς ὀπλαρχηγούς των: Μακρῆν, Τσόγκαν, Νότην Μπότσαρην κ.ἄ.

Οἱ κανονιοβολισμοὶ καὶ αἱ ἐπιθέσεις τοῦ Κιουταχῆ ἔξηκολούθουν ἄνευ ἀποτελέσματος. Περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ὅμως ὁ τουρκικὸς στόλος μὲ τὸν Χοσρέφ ἔφερεν ἐνισχύσεις, τρόφιμα καὶ πολεμοφό-

δια, ἀπέκλεισε δὲ τὴν πόλιν ἀπὸ θαλάσσης. Ἐπὶ πλέον οἱ Τοῦρκοι κατεσκεύασαν ἀβαθῆ πλοιάρια, τὰ ὅποια ὠπλισαν μὲ κανόνια. Μὲ αὐτὰ διέπλεον τὴν λιμνοθάλασσαν διὰ νὰ βομβαρδίζουν τὰς νησῖδας καὶ τὴν πόλιν.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δεινή, διότι ἥρχισαν νὰ ἔξαντλοῦνται τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμοφόδια. Τὴν 22αν Ἰουλίου ὅμιλος ὁ Μιαούλης διεσκόρπισε τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ ἔξωπλισμένα πλοιάρια διὰ τὴν λιμνοθάλασσαν.

Τὴν 24ην Ἰουλίου οἱ πολιορκούμενοι ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον, ἐνῷ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καραϊσκάκης κ.ἄ. ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐκ τῶν ἔξω. Τὰ λάφυρά των ἤσαν πολλά. Ὁ Κιουταχῆς περιωρίσθη εἰς ἄμυναν παρὰ τὸν Ζυγόν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ ἔφεραν ἄφθονα τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ χρήματα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μιαούλης ἔφερεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τρόφιμα.

2. Πολιορκία Ἰμβραήμ-Κιουταχῆ. Ὁ σουλτᾶνος ἡ ναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἰμβραήμ. Οὕτος ἔφθασε μὲ 10.000 στρατὸν (25-12-1825).

Ο Ἰμβραήμ ἐπέκρινε τὸν Κιουταχῆν διότι ἐπὶ 8 μῆνας δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ ἐνα «φράκτην», τὸν ὅποιον αὐτὸς ἀναλαμβάνει νὰ κυριεύσῃ εἰς δύο ἑβδομάδας μόνον. Ὁ Κιουταχῆς προσεβλήθη καὶ ἀπεσύρθη.

Ο Ἰμβραήμ ἀπέκλεισε στενῶς τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Οἱ Μεσολογγῖται ἥρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν πεῖναν. Ο Μιαούλης διὰ τρίτην φορὰν ἐπέτυχε νὰ τοὺς ἐφοδιάσῃ μὲ τρόφιμα, ἀφοῦ διεσκόρπισε τὸν Αίγυπτιακὸν στόλον. Ἐπειτα ὁ ἀποκλεισμὸς ἐπανελήφθη καὶ πάλιν. Ο Ἰμβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, ἡ ὅποια ὅμως ἀπεκρούσθη μὲ ἀφθαστον τόλμην. Τότε ἡ ναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν συνεργασίαν τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο μαζὶ τώρα ἔξηκολούθησαν τὴν πολιορκίαν. Ο Χουσεῖν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὰς νησῖδας Βασιλάδι καὶ Ντολμᾶς, ὕστερα ἀπὸ γενναίαν ἄμυναν καὶ μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Τὸ Αίτωλικὸν ἡ ναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ οἱ 3.000 κάτοικοί του μετέφερθησαν εἰς τὴν Ἀρταν.

‘Υπελείπετο ή νησίς Κλείσιβα, τὴν ὅποιαν ὑπερήσπιζεν ὁ Κίτσος Τζαβέλλας. ‘Ο Κιουταχῆς δὲν ἡδυνήθη νὰ τὴν καταλάβῃ καὶ ἡναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ τραυματισμένος καὶ μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Ἐπειτα ἐπεχείρησε νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ Χουσεῖν. Οἱ ‘Ἐλληνες ἔφόνευσαν τὸν ἴδιον καὶ πολλούς ἔχθρούς, ἐκυρίευσαν δὲ πολλὰ πλοιιάρια καὶ ὅπλα. Ἡ ἔνδοξος αὐτὴ νίκη (25-3-1826) ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος. Ήντος τέλος.

3. Η ἡρωϊκὴ ἔξοδος. Εἰς τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἐξηντλήθησαν τελείως αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια. ‘Ο Μιαούλης δὲν ἐπέτυχε νὰ διασπάσῃ τὸν κλοιόν. Οἱ Μεσολογγῖται ἡρχισταν νὰ τρώγουν ἵππους, ὅνους, σκύλους, ποντικούς, σκώληκας, δέρματα, φύκη. Μὲ αὐτὰ ἐνέσκηψαν ἐπιδημία. Πολλοὶ ἐλιποθύμουν, ἐπιπτον ἀσθενεῖς, ἀπέθηκον. Οἱ ἄλλοι κατήντησαν σκελετοί.

Οἱ Τούρκοι τούς ἔκαμαν πολλὰς προτάσεις νὰ παραδόθοῦν. Ἐκεῖνοι τὰς ἀπέκρουσαν. Εἰς τὰς 22 Μαρτίου τούς ἔγραψαν μεταξὺ τῶν ἄλλων :

«...Βλέπομεν εἰς τὸ γράμμα σας νὰ ζητᾶτε ἄρματα καὶ ἀποροῦμεν πῶς ἐτολμήσατε νὰ ζητήσετε ὄκτὼ χιλιάδας ἄρματα, τὰ ὅποια ἀχνίζουν ἀπὸ τὸ αἷμα σας, καὶ νὰ σᾶς τὰ δώσωμεν μὲ τὰ χέρια μας. Τώρα βλέπομεν ὅτι ἐκεῖνο ὅποιο θέλετε ἐσεῖς, δὲν γίνεται, οὔτε ἐκεῖνο ὅποιο θέλομεν ἡμεῖς· καὶ θὰ γίνη ἐκεῖνο ὅποιο ὁ Θεὸς ἀποφάσισεν....»

Ἀπεφάσισαν τότε νὰ ἔξέλθουν τὴν νύκτα τῆς 10ης Ἀπριλίου 1826, νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τῶν ἔχθρῶν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χειρας καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ. Ἐκεῖ ἦτο τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἄλλων ὅπλαρχηγῶν. Ἐγραψαν μάλιστα καὶ εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐπιτεθῆ αἴφνιδίως κατὰ τῶν ἔχθρῶν, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἔξοδόν των.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ μὲν σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τοὺς Τούρκους ἀπὸ ἓνα Βούλγαρον αὐτόμολον, ὃ δὲ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής καὶ δὲν ἡδυνήθη νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Αὐτὰ δὲν τὰ ἐγνώριζον βεβαίως οἱ πολιορκούμενοι. Ἄλλα καὶ ἔαν τὰ ἐγνώριζον, πάλιν τὸ ἴδιον θὰ ἔκαμνον.

Καὶ ἡ μεγάλη νὺξ ἔφθασεν!

“Ολοι οι πληγωμένοι, οι άρρωστοι, όσοι δὲν είχον τὴν δύναμιν νὰ ἀκολουθήσουν, μετεφέρθησαν ἀπὸ ἐνωρὶς εἰς τὰ στερεότερα ἀρχοντόσπιτα. Εἶχον ἐφοδιασθῆ μὲ ἄφθονα ὅπλα, πολλὰ πυρομαχικά καὶ περισσοτέραν πυρίτιδα. ‘Ο θάνατός των ἦτο ἀναπόφευκτος. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ θερίσουν ὅσον περισσοτέρους ἔχθροὺς ἥδυναντο.

Τὰ γυναικόπαιδα συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν καθωρισμένην ἐκ τῶν προτέρων γέφυραν ἔξόδου. Οἱ πατέρες μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὴν δεξιὰν χεῖραν, τὸ τουφέκι εἰς τὸν ὄμον καὶ μὲ κάποιον παιδὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἀνέμενον μὲ ὑπομονήν. Πολλαὶ γυναικεῖς ἐφόρεσαν ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ ὠπλίσθησαν.

Περὶ τὰς 9.000 ἡσαν ὅσοι ἔξήρχοντο. Ἐξ αὐτῶν αἱ 3.000 ἡσαν μάχιμοι. Οὗτοι ἔχωρίσθησαν εἰς τρεῖς φάλαγγας. Τὴν πρώτην ἀνέλαβεν ὁ Νότης Μπότσαρης, τὴν δευτέραν ὁ Δημήτριος Μακρῆς καὶ τὴν τρίτην ὁ Κίτσος Τζαβέλλας.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ “Αραβεῖς” ἡσαν ἔτοιμοι καὶ ἀνέμενον τὴν μεγάλην στιγμὴν τῆς ἀναμετρήσεως. Ἐγνώριζον βεβαίως τὴν ἀπόφασιν τῶν Μεσολογγιτῶν ἀπὸ τὸν Βούλγαρον φυγάδα, δὲν ἔγνώριζον ὅμως οὕτε τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν, οὕτε τὸ σχέδιον.

‘Η πρώτη ἀτυχία, ὁ «κακὸς οἰωνός», ἦτο ὅτι κατὰ τὴν καθωρισμένην ὥραν διελύθη τὸ νέφος, τὸ ὄποιον ἐσκέπαζε τὴν πανσέληνον. Τὸ ἡρεμον πεδίον, τὸ ὄποιον ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐγίνετο κόλασις πυρός, ἐφωτίσθη ὅπως κατὰ τὴν ἡμέραν. ‘Ητο ἀδύνατον ὅμως νὰ περιμένουν ἄλλο. Τὸ σύνθημα ἐδόθη : «Ἐτοιμοι!».

«...Καὶ ἐκβαλόντες κραυγὴν τρομερὰν ἐφώρμησαν ξιφήρεις. Οὕτε τὰ γιαταγάνια τῶν Αλβανῶν, οὕτε αἱ λόγχαι τῶν αἰγυπτίων ἡδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀκατάσχετον ἐκείνην καταιγίδα...»

(Παπαρρηγόπουλος)

‘Αλλὰ μέσα εἰς τὴν ὄχλοβοήν τῆς μάχης ἡκούσθη μία ἀπαισία φωνή :

— Πίσω! Πίσω στὰ κανόνια μας!

‘Ο πανικὸς ἔκαμε πολλούς, τούς περισσοτέρους, νὰ γυρίσουν πίσω. Οἱ ἄλλοι ἐπροχώρησαν. Τὰ στίφη τῶν ἔχθρῶν ὥρμησαν

κατὰ τοῦ πλήθους, τὸ δόποιον συνωστίζετο εἰς τὴν τάφρον. "Εσφαζον ἦ ἡχμαλώτιζον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν.

Οἱ διασωθέντες ἤσαν ἐλάχιστοι. Περίπου 1300 πολεμισταὶ καὶ 300 γυναικόπαιδα. Οἱ περισσότεροι ἀρχηγοὶ καὶ οἱ περισσότεροι φιλέλληνες ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Τὸ Μεσολόγγι ὅμως ἐμάχετο ἀκόμη :

«...Γύρισα πίσω μου νὰ δῶ. "Ολη ἡ πεδιάδα ἔβραζε ἀπὸ φωτιά, μὲ πηγὴ τὴ Χώρα. Παντοῦ φωτιά, ἀπὸ τὸ Βασιλάδι ὡς τὴν Κλείσοβα. Κραυγές γυναικῶν, ἐκπυρσοκροτήσεις τουφεκιῶν, ἐκρήξεις πυριτιδαποθηκῶν. Φοῦρνος ἡ πόλι απὸ φωτιά...»

(Κασομούλης)

Τὸ Μεσολόγγι ἐσίγησεν ὕστερα ἀπὸ δύο ἡμέρας. Ἐκυριεύθη ἀφοῦ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα καὶ οἱ τελευταῖοι ἀπὸ τοὺς πληγωμένους καὶ ἀσθενεῖς. 'Ο γέρο - Καψάλης ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν μεγάλην πυριτιδαποθήκην καὶ ἐτάφη ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Μαζί του ἤσαν πολλοὶ γέροντες, πολλαὶ γυναῖκες καὶ πολλὰ παιδία. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀνετινάχθη καὶ ὁ μύλος. Μαζί του τὸ Μεσολόγγι ἀφῆκε τὴν τελευταίαν του πνοήν. 'Αλλ' ἔπεσεν ὄρθιον! Καὶ ὅλος ὁ κόσμος ἔσκυψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἔγονυπέτησε ἐμπρὸς εἰς τὸν ἀθάνατον ἥρωϊσμόν του.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἥρωϊκὴ "Ἐξ ο δ ος".

Τὸ Μεσολόγγι δὲν ὑπῆρχε πλέον εἰ μὴ μόνον εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Τὸ φωτεινὸν μετέωρον τῆς δόξης προεκάλεσε τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν. Διαδηλώσεις φοιτητῶν εἰς Παρισίους, λόγοι εἰς τὰς Βουλὰς τῆς Γαλλίας καὶ 'Αγγλίας, ἄρθρα ἐφημερίδων εἰς ὀλόκληρον τὴν Εύρωπην . . . "Υμνοί καὶ ἔργα τῶν καλυτέρων συγγραφέων καὶ ζωγράφων τῆς Εύρωπης..." Ερανοί παντοῦ διὰ τὸν 'Ελληνικὸν ἀγῶνα. ✓

Περιληψις. Οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι. 'Ο Μιαούλης διασκορπίζει τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ τροφοδοτεῖ τοὺς πολιορκουμένους. Εἰς τὴν πολιορκίαν συμμετέχει καὶ ὁ Ἰμβραήμ. Οἱ Μεσολογγῖται ὑποφέρουν τὰ πάνδεινα καὶ ἀναγκάζονται νὰ ἀποτολμήσουν ἥρωϊκὴν ἔξοδον (10 Απριλίου 1826). JP.

Έρωτήσεις. 1) Διατὶ οἱ Τούρκοι ἐπεδίωξαν τὴν κατάληψιν τοῦ Μεσο-

λογγίου; 2) Πᾶς ήτο ώχυρωμένη ή πόλις; 3) Διατί άπέτυχεν δ Κιουταχῆς; 3) Ποίαν σημασίαν είχεν δ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀποκλεισμός; 4) Τί έκαυχήθη δ Ἰμβραήμ; 5) Διατί οι Μεσολογγῖται ήναγκάσθησαν εἰς ήρωϊκήν ἔξιδον; 6) Ποίος δ ἀντίκτυπος τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸ ἑσωτερικὸν καὶ τὸ ἔξωτερικόν;

•**Έργασίαι.** 1) Κάμετε σχεδιάγραμμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς περιοχῆς του καὶ σημειώσατε ὅλας τὰς φάσεις τῆς πολιορκίας. 2) Συγκεντρώσατε δημοτικά ἀσματα καὶ ἄλλα ποιήματα σχετικά μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἱερᾶς μας πόλεως.

ια) Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑ·Ι·ΣΚΑΚΗΣ

1. 'Ο Καραϊσκάκης. Έγεννήθη εἰς τὸ Μαυρομάτι - Καρδίτσης (1782), εἰς τὸ μεταίχιμον τῆς πλέον δραματικῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ σκότος τῆς δουλείας ἐπάλαιε μὲ τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ νεότης του ὑπῆρξε περιπτετεώδης. Ὑπηρέτησεν εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Οὗτος τὸν ἡγάπτα διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εύφυΐαν του, τὸν ἐτιμώρησεν ὅμως πολλάκις διὰ τὴν ἀνυπακοήν καὶ ἀθυροστομίαν του. Πράγματι δὲ δ Καραϊσκάκης ἦτο :

«...’Ανδρεῖος καὶ τολμηρὸς εἰς τοὺς κινδύνους, στρατηγηματικὸς καὶ ἀκούραστος εἰς τοὺς ἀγῶνας, μεγαλόψυχος εἰς τὰς σκληραγωγίας... Τὰς παρὰ τῶν συμβουλὰς καὶ πολεμικὰ σχέδια ἤκουε μὲ προσοχὴν καὶ ἐνήργει μὲ εὐχαρίστησιν.

...’Οξύθυμος... ἵκανὸς νὰ διορθώνῃ τὰ ἐλαττώματά του, ὅταν ἔβλεπεν ὅτι ἐπροξένουν σύγχυσιν καὶ βλάβην...»

(Περραιβὸς)

Γεώργιος Καραϊσκάκης

“Ψωσεν ἐκ τῶν πρώτων τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ Τζουμέρκα. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ ἐπληγώθη. Ἡσθένησε βαρέως καὶ ἀπεσύρθη ἐπ’ ἀρκετὸν καιρὸν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα.

Μετά τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου μετέβη εἰς Ναύπλιον. Ἡ κυβέρνησις εἶχεν ύποδείξεις ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι πρέπει νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν «πάσῃ θυσίᾳ». Διότι κατ’ ἄλλον τρόπον δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ περιληφθῇ ἡ Στερεά Ἑλλὰς εἰς τὸ ύπὸ δημιουργίαν ἑλληνικὸν κράτος. Πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ Ἀνδρ. Ζαΐμης, προσωπικὸς ἔχθρὸς τοῦ Καραϊσκάκη. Ὡς φιλόπατρις ὅμως καὶ ἀνεξίκακος, ύπεγραψε τὸν διορισμὸν τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἀρχιστρατήγου τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ εἶπεν :

—Ἄσ σωθῆ ἡ πατρίς μου καὶ ἂς ὑψωθῆ ὁ ἔχθρός μου !

2. Ἡ μάχη τῆς Ἀραχώβης. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰμβρατὴμ ἐπέστρεψε εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤρχισε νὰ τὴν καταστρέψῃ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέλαβε τὰς Ἀθήνας (13-3-26).

Ο Καραϊσκάκης δὲν εἶχεν ἀρκετὰς δυνάμεις διὰ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἀποκόψῃ τὰς συγκοινωνίας του, διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ φύγῃ. Πρὸς τοῦτο ἀφησεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἀρκετὴν δύναμιν ύπὸ τὸν Βάσον. Ὁ ἕδιος μὲ 2500 παλληκάρια ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Δόμβραιναν. Ἔστειλε δὲ καὶ τὸν Κωλέττην εἰς τὴν Ἀταλάντην διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταχῆ.

Ο Κιουταχῆς ἔστειλε τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουσταφάμπεην, ὁ δποῖος διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέττη. Οὕτε ὅμως καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ τὴν Δόμβραιναν, διότι οἱ Τούρκοι ἥσαν ὡχυρωμένοι εἰς τρεῖς λιθίνους πύργους. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Μουσταφάμπεην νὰ προχωρήσῃ πρὸς Ἀμφισσαν. Μετέβη εἰς τὸ Δίστομον καὶ ἀπὸ ἔκει ἔστειλε τοὺς Γαρδικιώτην **Γρίβαν** καὶ Γεώργιον **Βάγιαν** μὲ 500 ἄνδρας διὰ νὰ καταλάβουν τὴν **Ἀράχωβαν**.

Οταν ἐπλησίασαν οἱ Τούρκοι, οἱ Ἑλλήνες τοὺς ύπεδέχθησαν μὲ πυκνοὺς πυροβολισμοὺς (19-11-26). Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασε καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ ἔχθροὶ ἀπεσύρθησαν εἰς ἓνα λόφον διὰ νὰ ἀμυνθοῦν. Τὰς ἡμέρας ἔκεινας ἐνέσκηψε βαρύς χειμὼν καὶ ἔπεσε πολλὴ χιών. Οἱ Τουρκαλβανοί ἐπεχείρησαν νὰ διαφύγουν τὴν νύκτα (24-11-1826) ἀπὸ τὰ χιονοσκεπῆ μονοπάτια τοῦ Παρνασσοῦ. Οἱ Ἑλλήνες τοὺς ἀντελήφθησαν ἔγκαίρως, τοὺς κατεδίωξαν καὶ

τοὺς κατέκοψαν κατὰ τὴν φονικὴν ἐκείνην νύκτα. Ἀπὸ τοὺς 2.000 ἄνδρας μόλις 300 ἔσωθησαν. Ἐφονεύθη δὲ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μουσταφά-μπετης.

Ο Καραϊσκάκης ἔξικολούθησε νὰ καταδιώκῃ τοὺς Τούρκους εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς Ὑπάτης μέχρι τῆς Ναυπάκτου. Ο Κιουταχῆς ἔστειλεν ἐναντίον του τὸν Ὁμέρο πασᾶν τῆς Καρύστου. Οὗτος ἐποιόρκησε τὸ Δίστομον, τὸ ὅποιον ὑπεστήριζεν ὁ Νότης Μπότσαρης. Ἐκεī ἔφθασαν ὁ Δράκος καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Αἱ μάχαι διήρκεσαν ἐπὶ 20 ἡμέρας. Εἰς τὸ τέλος οἱ ἔχθροι ἔφυγον νύκτα, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα. *Ἄνδρες έδω*

3. Ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν, οἱ κάτοικοι ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ο Κιουταχῆς ἤρχισε τότε τὴν πολιορκίαν της. Ἡ φρουρὰ ἦτο μικρά, τὴν δὲ 30ὴν Σ/βρίου ἐφονεύθη ὁ ἀρχηγός της Γκούρας. Ο Καραϊσκάκης ἔστειλε τότε ἐνίσχυσιν μὲ τὸν Κριεζώτην. Οὗτος μὲ τοὺς 450 ἄνδρας του ἐπροχώρησε τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Τὸν Νοέμβριον ἔξηντλήθησαν τὰ πυρομαχικά. Τότε ἐσπευσε πρὸς ἐνίσχυσιν ὁ Φαβιέρος μὲ 650 γενναίους. Ἔκαστος ἔξ αὐτῶν ἔφερεν εἰς τὸν ὁμον του σάκκον μὲ πολεμοφόδια. Διέσχισαν μὲ τὴν λόγχην τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 29ῆς πρὸς τὴν 30ὴν Ν/βρίου 1826.

Ἡ κυβέρνησις, διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς πολιορκουμένους τῆς Ἀκροπόλεως, ἔστειλε τὸν φιλέλληνα στρατηγὸν Γόρδωνα μὲ 2.500 ἄνδρας εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἔκαλεσε δὲ καὶ τὸν Καραϊσκάκην πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ο Καραϊσκάκης μὲ 3.000 ἄνδρας ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸ Κερατσίνι. Ἐναντίον του ἐπετέθη ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς, ἀλλ’ ἡ ναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Ἡ νίκη αὐτὴ ἔδωσε θάρρος εἰς τοὺς Ἐλληνας καὶ ἐσπευσαν νὰ πλαισιώσουν τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὅποιος πλέον ἀπετέλει θρυλικὴν μορφήν. Εἰς 10.000 ὑπολογίζονται οἱ μαχηταὶ τοῦ Καραϊσκάκη. Ἡδη κατέφθανον ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν πολλὰ βιοθήματα τῶν φιλελληνικῶν ἐταιρειῶν καὶ ὁ στρατὸς ἐφωδιάσθη μὲ ἄφθονα τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ πυροβολικόν.

4. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνῆλθεν ἡ ἐν Τροιζήνῃ Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὅποια ἔξελεξεν ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην **Καποδίστριαν**. Ἐπίστης διώρισεν ὡς ναύαρχον τὸν **Κόχραν** (ἀξιωματικὸν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου) καὶ ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν στρατηγὸν **Τζώρτζ**. Ὅπο τὸν Τζώρτζ εἶχον ὑπηρετήσει ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ ὅλοι ὅπλαρχοι.

Οἱ δύο ἀρχηγοὶ συνηντήθησαν μὲ τὸν Καραϊσκάκην καὶ διετύπωσαν τὴν γνώμην, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀμέσως ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπέμενεν εἰς τὸ σχέδιόν του, δηλ. τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ Κόχραν δὲν ἦθλησε νὰ τὸν ἀκούσῃ. Ἀπεβίβασε τὸν στρατόν του εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἤναγκασε τοὺς ἔκει Γκέγκηδες νὰ συνθηκολογήσουν. Τότε πλέον ἀπεφασίσθη δριστικῶς ἡ ἐπίθεσις καὶ ὥρισθη ὡς ἡμέρα αὐτῆς ἡ 23η Ἀπριλίου. Διὰ τοῦτο ἀπηγορεύθη πᾶσα σύγκρουσις μὲ τὸν ἔχθρὸν κατὰ τὴν 22αν Ἀπριλίου.

Μερικοὶ ὅμως Κρῆτες μεθυσμένοι ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατὰ τῶν ἀπέναντι τουρκικῶν ὁχυρωμάτων, τὰ ὅποια καὶ ἐκρύεσαν. Ἀμέσως ὅμως κατεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ τουρκικὸν ἵππικὸν καὶ ἡ μάχη ἐγενικεύθη. Ὁ Καραϊσκάκης κατέκειτο μὲ πυρετόν. Ἄλλα :

«... οἱ συνεχεῖς πυροβολισμοί, αἱ κραυγαὶ καὶ ὁ θόρυβος τῶν πολεμούντων, ἔδωκαν αἰτίαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐρωτήσῃ τὸ γινόμενον. Ἐξῆλθε δὲ ἀμέσως ἀπὸ τὴν σκηνὴν του διὰ νὰ ἴδῃ. "Ἐγινε δὲ τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν ὧπισθοδρόμησαν οἱ Ἑλληνες. Ἐθύμωσεν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἄνευ διαταγῆς καὶ ἀσκέπτωσαν, ἐκίνησαν μάχην κατὰ τῶν ἔχθρῶν. Διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ταπεινωθῇ τὸ πνεῦμα των, πηδᾶς εἰς τὸν ἵππον του καὶ τρέχει ὁ ἴδιος κατὰ τῶν ἔχθρῶν, κραδαίνων τὴν πάλαν του... Παραλαβών δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ὅσους τῶν ἵππεων ἀπήντησε καθ' ὅδόν, διευθύνεται πρὸς τοὺς ἔχθρούς. Ἐπιτυγχάνει νὰ τοὺς τρέψῃ εἰς φυγὴν καὶ νὰ τοὺς βιάσῃ νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰ πλησιέστερα ὁχυρώματα... Ὁ Κιουταχῆς ἀποστέλλει ἐναντίον του ὄλον τὸ ἵππικόν. Ὁ Καραϊσκάκης πληγώνεται καὶ πίπτει ἀπὸ τὸν ἵππον του. Ἄλλα ἀναλαμβάνει πάλιν τὰς δυνάμεις του,

άνεβαί νει εἰς τὸν ἵππον του καὶ βοηθεῖ τοὺς ὁπισθιχωροῦντας. Ὅταν πλέον ἡσαν ἐκτὸς κινδύνου οἱ Ἔλληνες, ἐσκέφθη περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ φήμη εἶχεν ἥδη διαδώσει εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὀλέθριον γεγονός. Πλῆθος ἀξιωματικῶν τὸν παρέλαβον καὶ τὸν ἐσυντρόφευσαν ἕως τὴν θάλασσαν. Ἐκεῖθεν τὸν μετέφερον εἰς μίαν γολέτταν . . .»

(Γ. Αἰνειάν, ἴδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Καραϊσκάκη)

‘Η πληγὴ τοῦ ἥρωος εἰς τὸ ύπογάστριον ἦτο θανάσιμος. Οἱ σύντροφοί του καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Τζώρτς ἤκουσαν τοὺς τελευταίους λόγους του :

—‘Η πατρίδα μοῦ ἀνέθεσε βαρὺ ἔργον. Δέκα μῆνας κατέβαλα κάθε προσπάθειαν διὰ νὰ τὸ φέρω εἰς πέρας. Μία ζωὴ μοῦ ἔμεινε. Τὴν ἔδωσα κι αὐτὴν γιὰ τὴν πατρίδα . . .

‘Απέθανε τὴν πρωῖαν τῆς ἐπομένης, τὴν ἡμέραν τῆς ὀνομαστικῆς του ἑορτῆς. Ἐτάφη εἰς τὴν Σαλαμίνα μὲ μεγάλας τιμάς. Ἡ ἐλευθέρα Ἐλλὰς ἀνήγειρε μνημεῖα του μὲ προτομάς του εἰς Ν. Φάληρον καὶ Ἀράχωβαν καὶ ἀνδριάντας του εἰς Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας.

‘Απελπισία καὶ λύπη κατέλαβε τοὺς συμπολεμιστάς του. Βαρὺ καὶ ἀσήκωτον σύννεφον ἐστάθη ἐπάνω ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην Ἀκρόπολιν.

5. Η καταστροφὴ τοῦ Φαλήρου. Οἱ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ εἶχον ἀποφασίσει τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τὴν ἴδιαν νῦκτα (23 Ἀπριλίου). Αὕτη ὅμως διετέθη διὰ προετοιμασίας (ἀπόβασιν στρατευμάτων, μετακινήσεις). Μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἥλιου ἥρχισαν νὰ προχωροῦν 3.000 “Ἐλληνες ἀπὸ τὸ Φάληρον, χωρὶς σχέδιον, χωρὶς τάξιν, χωρὶς ἀρχηγὸν (διὰ Τζώρτς καὶ διὰ Κόχραν ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα). Ἡ ὄλη δύναμις ἦτο διεσκορπισμένη εἰς διάφορα σημεῖα, ἐνῷ ἡ ἐμπροσθόφυλακτὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάτπου. Δύο ἵλαι Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ εἶχον λησμονήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ.

‘Ο Κιουταχῆς ἐφοβήθη μήπως ἐπιχειρήσουν ἔφοδον οἱ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνῷ ταυτοχρόνως θὰ ἐπετίθεντο διὰ μέσου τοῦ ἐλαιῶνος οἱ 7.000 “Ἐλληνες ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Διότι τοῦτο ἦτο τὸ ὄρθὸν καὶ αὐτὸ ἀνέμενεν αὐτός, ὁ ὅποιος ἦτο ἔμ-

πειρος στρατιωτικός. Παρέταξε λοιπὸν τὸν στρατόν του καὶ ἀπέστειλε μόνον 800 ἵππεις κατὰ τῶν ἀτάκτως προχωρούντων Ἑλλήνων. Οἱ ἵππεις εἰσῆλθον εὐχερῶς εἰς τὰ πρόχειρα ὄχυρώματά των καὶ τοὺς κατέκοψαν. Ἀφοῦ δὲ εἶδεν, ὅτι δὲν ἔκινοῦντο οἱ "Ἑλληνες ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, οὕτε οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ὡρμησεν ὁ ἕδιος μὲ δῆλον τὸ ἱππικόν του. "Ἐτρεψεν εἰς ἀτακτὸν φυγὴν τοὺς διασκορπισμένους εἰς διαφόρους θέσεις καὶ τοὺς κατεδίωξεν μέχρι τῆς θαλάσσης. "Οσοι δὲν κατεσφάγησαν, ἤχμαλωτίσθησαν ἢ ἐπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπινίγησαν. Τοὺς αἰχμαλώτους παρέταξεν εἰς τὴν σειρὰν καὶ τοὺς ἀπεκεφάλισεν.

Οὕτω πλέον τῶν 1500 μαχητῶν ἀπωλέσθησαν καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ πολλοὶ δόπλαρχηγοί : Ζέρβας, Νοταρᾶς, Φωτομάρας, Βεΐκος κ.ἄ. Ὁ Κόχραν ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ δῆλοι, ὅσοι εἶχον συγκεντρωθῆνεις τὸν Πειραιᾶ, διελύθησαν. Ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἔφυγε μὲ τὸ ὅπλα της (24 Μαΐου). Ἡ ἐπὶ Καραϊσκάκη ἐλευθέρα σχεδὸν Στερεά Ελλάς, ὑπετάγη ἥδη εἰς τὸν Κιουταχῆν.

ιβ) Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. **Ο Φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην.** Οἱ βασιλεῖς τῆς Ρωσίας, τῆς Αύστριας καὶ τῆς Πρωσίας συνεδέοντο διὰ τῆς «Ιερᾶς Συμμαχίας». Αὕτη ἥθελε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάδοσιν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταπνίξῃ οἰανδήποτε λαϊκὴν ἔξεγερσιν. Ἐξ ἀλλού ἡ συντηρητικὴ Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἐμίσουν τὰς ἐπαναστάσεις. Δι᾽ ὅλα αὐτὰ ἡ ἐπίσημος Εὐρώπη ἥτο ἐναντίον τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως.

'Απὸ τὸ 1823 ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας ἥτο δὸ φιλελεύθερος **Κάννιγκ**. Ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἥρχισε νὰ συμπαθῇ τῷρα τὴν ἀγωνιζομένην 'Ελλάδα. 'Απὸ ἀντιζηλίαν οἱ Ρῶσοι ἀνέλαβον πρωτοβουλίαν νὰ λύσουν τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα. 'Επρότειναν εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις νὰ δημιουργηθοῦν τρεῖς μικραὶ ἐλληνικαὶ ἥγεμονίαι, αἱ δόποιαι θὰ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. 'Αλλ' αἱ ἄλλαι δυνάμεις δὲν ἐδέχθησαν τὸ σχέδιόν των. 'Αντελήφθησαν, ὅτι σκοπός των ἥτο νὰ ὑπάρξουν μία ἀσθενής 'Ελλάς καὶ μία Τουρκία, ἡ ὁποία νὰ ἀπασχολῆται μὲ αὐτήν.

Μὲ τὴν πρόοδον τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Αγῶνος καὶ τὰς θηριωδίας

τῶν Τούρκων, ἥρχισε νὰ γίνεται σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Εύρωπαῖοι ἔβλεπον εἰς τὴν Ἑλλάδα μίαν πάλην ἐνὸς χριστιανικοῦ Ἐθνους, τὸ ὅποιον ἐμάχετο κατὰ τοῦ βαρβάρου μωαμεθανισμοῦ. Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ἐρημώσεις ἀφύπνισαν τὰ φιλάνθρωπα αἰσθήματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.¹⁰ Οἱ ἐπὶ ἔτη συνεχιζόμενος ἄγων κατὰ τῆς τυραννίας, συνεκίνει τοὺς φιλελευθέρους ἀνθρώπους. Τὰ ἐλληνικὰ δόνόματα μὲ τὰ ἐπικὰ κατορθώματα καὶ αἱ ἀρχαῖαι τοποθεσίαι συνεκίνουν τοὺς συντηρητικούς, οἱ ὅποιοι ἐνεθυμοῦντο τὸ ἀρχαῖον κλέος τῆς Ἑλλάδος.

Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἥρχισαν νὰ δημιουργοῦνται παντοῦ φιλελληνικὰ κομιτᾶτα, τὰ ὅποια συνέλεξαν, μὲ ἔρανους, τεράστια ποσά. Μὲ αὐτὰ ἡγοράζοντο πολεμοφόδια καὶ τρόφιμα.

Γενικῶς ἡ κίνησις τῶν Εύρωπαίων, διὰ τὸ ἡθικὸν καὶ ὑλικὸν στήριγμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, ὧνομάσθη **Φιλελληνισμός**.

2. Φιλέλληνες εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἄγῶνα. Εἰς τὴν Γαλλίαν σπουδαίαν ὠθησιν πρὸς τὸν Φιλελληνισμὸν ἔδωσαν οἱ λόγιοι, οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ποιηταί: Σατωριάνδος, Πουκεβίλ, Φωριέλ, Βίκτωρ Ούγκω, Βερανζέρος. Περιγραφαί, ποιήματα, παντὸς εἴδους δημοσιεύματα, ἐνεθουσίαζον τοὺς Γάλλους. Κατὰ χιλιάδας ἐκκλησιόφρουν αἱ χρωματιστὰ λιθογραφίαι καὶ αἱ πάσης φύσεως εἰκόνες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Μὲ τοὺς πνευματικούς αὐτοὺς ἀγωνιστάς, τὸ φιλελληνικὸν ρεῦμα παρέσυρε καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Κάρολον τὸν I'.

Εὔγενη τέκνα τῆς Γαλλίας κατῆλθον ἐκ τῶν πρώτων διὰ νὰ πολεμήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Κορσικανοὶ Βαλέστρας καὶ Ἀρπάτης, ὁ Γκαμπίνι κ.ἄ. ἡσαν γενναῖοι πολεμισταί. ‘Ο πρῶτος ἡγωνίσθη εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐπεσεν εἰς τὴν Κρήτην. ‘Ο τελευταῖος ἐπεσεν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Φαλήρου. ‘Ο ἄλλος ἐπέζησε καὶ παρέμεινε καθ’ ὅλον τὸν Ἀγῶνα. ‘Ἐπιφανέστερος ὅλων ἦτο ὁ **Φαβιέρος**, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς καὶ διοργανωτὴς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.

Οἱ **Ιταλοὶ** ἡγωνίζοντο τότε διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν διαφόρων βασιλείων των, ἀλλὰ πολλοὶ ἥλθον καὶ ἐπολέμησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. ‘Ο στρατηγὸς Ροζαλόρ ἐπεσεν εἰς τὸ Μεσολόγγι (1824), ὁ Π. Τορέλλα εἰς τὸ Πέτα, ὁ Δάνια ἐπεσεν ἐπίσης εἰς τὸ Πέτα, ὅπου

δλοις ἔθαύμασαν τὴν παράτολμον ἀνδρείαν του. Ἐπιφανέστερος δὲ ὅλων ἦτο ὁ κόμης **Σανταρόζα**, ὁ ὄποιος ἐπεσεν εἰς τὴν Σφακτηρίαν.

Οι **Γερμανοί** παρεσύρθησαν εἰς τὸν Φιλελληνισμὸν ἀπὸ τὸν μεγάλον Γκαΐτε καὶ τὸν ἐνθουσιώδη Μύλλερ. Σπουδαίως ὅμως εἰργάσθη σχετικῶς εἰς τὴν Βαυαρίαν ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος Α' (πατήρ τοῦ μετέπειτα βασιλέως τῶν Ἑλλήνων "Οθωνος"). "Ἄξιοι Γερμανοὶ μαχηταὶ ἡσαν ὁ Νόρμαν Ἐρενφελς, ὁ ὄποιος ἐπεσεν εἰς τὸ Μεσολόγγι (1822), ὁ βαρῶνος Γκίλμεν, ὁ ὄποιος ἐπεσεν εἰς τὰ Ψαρά, ὁ Ἀλ. Κόλμπε κ.ἄ.

Σπουδαῖοι ἐπίσης ἡσαν οἱ **Ἐλβετοί**: Ἐϋνάρδος καὶ Ἰ. Μάγερ. Ο τελευταῖος ἔξεδιδεν εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν ἐφημερίδα «Ἐλληνικὰ Χρονικὰ» καὶ ἐπεσε κατὰ τὴν Ἐξοδον.

Ο Πρόεδρος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς **Ἀμερικῆς** Μονρόε ἔξεφράσθη εὐμενῶς διὰ τὸν Ἐλληνικὸν Ἀγῶνα. Θερμότεροι δὲ Αμερικανοὶ μαχηταὶ ἡσαν ὁ βουλευτὴς Ἐβερετ, ὁ ἰατρὸς Σαμουὴλ Χάου κ.ἄ.

Φιλέλληνες βεβαίως ὑπῆρξαν πολλοὶ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα κράτη. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἔχειουσαν θέσιν κατέχουν οἱ **Αγγλοι**: Τζώρτς, Κόχραν, Γόρδων, Ἀστιγξ καὶ δ ἔνδοξος Κόδριγκτον. Ἐπίσης ὁ πολιτικὸς Κάννιγκ καὶ οἱ πομπαὶ Σέλλεϋ καὶ Βύρων. *τελευταῖοι*

③. **Ο Λόρδος Βύρων**. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Λονδίνον τὸ 1788 καὶ κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ μικρὸς ἦτο ὥρασίος ὡς ἄγγελος, ἔχυπνος, αἰσθηματικός, ἀλλὰ νευρικός καὶ βίαιος.

Ητο τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἔχασε τὸν πατέρα του. Ἀπὸ τότε ἡ εὐαίσθητος ψυχή του ἐγέμισε ἀπὸ πίκραν καὶ πόνον. Ἐγίνε εἰκοσαετής, ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν Ἐλλάδα. Ἐζησεν εἰς τὰ θρυλικὰ Ιωάννινα

Ο Λόρδος Βύρων

καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ Παρνασσόν. Ὁ νειροπόλησεν εἰς τὰ Ἱερά τῶν Δελφῶν, ὅπου εἴς τὴν φυσικὴν ὡραιότητα προσετίθετο ἡ γοητεία ἀπὸ τὴν ὑποβλητικὴν δύναμιν τῆς ἱστορίας. Ἡ σκλαβωμένη πόλις τῶν Ἀθηνῶν τὸν ἐπλήγωσε καὶ ἐγέμισε τὴν ψυχήν του ἀπὸ ἀγανάκτησιν. Ἐστάθη εἰς τὸ Σούνιον καὶ ἐσκάλισε τὸ δνομά του εἰς τοὺς κίονας τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἡγάπησε τὴν Ἑλλάδα περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τί εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ἔγραψε :

«‘Ωραία Ἑλλάδα!
Ἀθάνατη κι ἃς μὴν ὑπάρχης πιά,
κατάχαμα πεσμένη, ἀλλὰ μεγάλη.
Ποιός θὰ συνάξῃ κάτω ἀπὸ τὴ σημαία σου
τὰ διασκορπισμένα παιδιά σου; . . .»

“Οταν ἔμαθε τὸν Ἀγῶνα διὰ τὴν Ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐγέμισεν ἡ τρυφερά του καρδία ἀπὸ ἀγάπην καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἡλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ Κομιτᾶτον τῶν φιλελήθων τοῦ Λονδίνου. Ἔκαμε ἐράνους, ἥγόρασεν ὅπλα καὶ ὑγειονομικὸν ὄλικὸν καὶ εἰς τὰς 24 Δεκεμβρίου 1823 ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι. Τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ ἔγχωρια ὅργανα καὶ ζητωκραυγάς. “Ολοι ἔβλεπον εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸν Μεσσίαν, δόποιος τοὺς ἔφερε τὴν ἥθικήν καὶ ὄλικήν ἐνίσχυσιν τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

‘Ο Βύρων, γεμάτος ἀπὸ ὑγείαν καὶ χαράν, ὡραῖος ὡς θεὸς τοῦ Ὀλύμπου, ἔφερε μίαν ἐρυθρὰν στολὴν συνταγματάρχου καὶ μίαν χαλκίνην περικεφαλαίαν μὲ λοφίον. Καὶ δό κομψός ἀριστοκράτης καταστρώνει σχέδια, ἐμψυχώνει, ὅργανώνει. Τρέχει παντοῦ, ἔργαζεται ἡμέραν καὶ νύκτα μέστα εἰς τὴν λάσπην καὶ τὰς βροχάς. Ἡθελε νὰ ἐκγυμνάσῃ τὸν μικρόν του στρατόν, τοὺς 500 Σουλιώτας, τοὺς δόποιος προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Οὗτοι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των Μπότσαρη, περιεφέροντο ἀσκόπιως εἰς τὸ Μεσολόγγι ἀνευ ἀρχηγοῦ.

Οἱ κόποι ὅμως καὶ αἱ κακουχίαι, αἱ περιπέτειαι καὶ τὸ νοσηρὸν κλῖμα τοῦ Μεσολογγίου, ὑπέσκαψαν τὴν ὑγείαν του. Τὴν 9ην Ἀπριλίου ἔλαβε γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν μὲ καλὰς εἰδήσεις διὰ τὸ ἐλληνικὸν δάνειον. Γεμάτος χαρὰν καὶ ἐλπίδα ἔξηλθεν ἔφιππος εἰς περίπατον. Ἐπέστρεψε μουσκευμένος. Τὸν ἐπιασαν ἀνυπόφορα ρίγη καὶ πυρετός.

Εις τὰς 18 τοῦ μηνὸς ἡσθάνθη, ὅτι ἐγγίζει τὸ τέλος του καὶ ἔλεγχεν εἰς τὸν ιατρόν του :

— Αἱ προσπάθειαι σας διὰ νὰ σώσετε τὴν ζωήν μου εἶναι μάταιαι. Θὰ πεθάνω, τὸ αἰσθάνομαι. Δὲν λυποῦμαι τὴν ζωήν μου, ἀφοῦ ἥλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ αὐτήν. "Εδωσα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ χρῆμα μου καὶ τὸν καιρόν μου. Τώρα τῆς δίδω καὶ τὴν ζωήν μου.

Τὴν Δευτέραν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (20-4-1824), κουρασμένος καὶ ἔχουσθενωμένος, ἐψέλλισε : «Τώρα θέλω νὰ κοιμηθῶ»· καὶ ἀπεκοιμήθη διὰ παντός. Μία καταιγίς ἔξεσπασεν ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὸ Μεσολόγγι. Ἀστραπαὶ καὶ κεραυνοὶ διέσχιζον τὰ σκότη ἐπάνω ἀπὸ τὴν λιμνοθάλασσαν. Οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι κάμνουν τὸν σταυρὸν των καὶ φιθυρίζουν μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὁφθαλμούς : «Ο Βύρων ἀπέθανεν!»

Ο θάνατος τοῦ Βύρωνος ἐβύθισεν εἰς πένθος ὄλοκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ἐκηδεύθη μὲ μεγάλας τιμᾶς ἀπὸ ὁδυρομένους "Ἐλληνας, διότι δὲ θάνατός του ἦτο δεινὸν πλῆγμα διὰ τὸν Ἀγῶνα. Η ἐλεύθερα Ἑλλὰς ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὸ 'Ηρῶον τοῦ Μεσολογγίου καὶ καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ζαππείου, εἰς τὸ ὄποιον παρίσταται νὰ θέτῃ ἡ Ἑλλὰς δάφνινον στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ μεγάλου Φιλέλληνος.

Χρονικός
Περίληψις. Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων συγκινοῦν τοὺς λαοὺς τῆς Εύρωπης καὶ δημιουργεῖται ὁ Φιλελληνισμός. Γενναῖοι μαχηταὶ καταφθάνουν νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Μεταξὺ αὐτῶν περισσότερον ἡγάπησε τὴν Ἑλλάδα δὲ Λόρδος Βύρων καὶ ἔδωσε τὰ πάντα δι' αὐτήν.

Χρονικός
Ἐρωτήσεις. Τὶ σημαίνει Φιλελληνισμός; Πῶς ἔδημιουργήθη; Πῶς ἔβοήθησε τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα; Τὶ ἦτο δὲ Λόρδος Βύρων; Πότε ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα; Τὶ προσέφερε δι' αὐτήν;

Ἐργασίαι. Ἀναγνώσατε τὸ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ : «Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Μπάύρον».

ιγ) ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1. 'Η Εύρωπαϊκὴ ἐπέμβασις. Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, αἱ βαρβαρότητες τῶν Τούρκων καὶ τοῦ Ἰμβραήμ, ὁ φιλελληνισμός, ἐπηρέασαν καὶ τὰς Εύρωπαϊκὰς κυβερνήσεις. "Ηδη

ό Κάννιγκ είς τὴν Ἀγγλίαν ἡκολούθει περισσότερον φιλελληνική ν πολιτικήν. 'Ο νέος τσάρος τῆς Ρωσίας Νικόλαος ἔπαισε νὰ ἔξαρται ἀπὸ τὸν μισέλληνα καγκελλάριον τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ. 'Η Γαλλία ἀπηλλάγη ἐπίσης ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν ἐπιρροήν.

'Η εὔνοια τῶν τότε Μεγάλων Δυνάμεων ('Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας) περιωρίζετο ἀρχικῶς εἰς ἀπλῆν συμπάθειαν. Μετὰ τὴν πτῶσιν ὅμως τοῦ Μεσολογγίου ὁ Φιλελληνισμὸς ἥσκησε μεγαλυτέραν πίεσιν ἐπὶ τῶν κυβερνήσεων τῶν εύρωπαικῶν κρατῶν. Τότε αἱ τρεῖς Δυνάμεις ὑπέγραψαν εἰς Λονδίνον τὴν «'Ιουλιανὴν Σύμβασιν» (6-7-1827). Μὲ αὐτὴν ἡ Ἑλλὰς ἀνεγνωρίζετο αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. 'Ως σύνορά της καθωρίζοντο οἱ κόλποι Ἀμβρακικὸς καὶ Παγασητικός. 'Επίσης αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀνακωχὴν εἰς τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη.

'Η Ἑλλὰς ἐδέχθη τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων. 'Η Τουρκία ὅμως τὴν ἀπέρριψε μὲ ἀγανάκτησιν. 'Εξ ἄλλου ὁ Ἰμβραήμ ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον μεγάλας ἐνισχύσεις εἰς πολεμικὰ πλοῖα, στρατιώτας, ἵππικόν, τρόφιμα, χρήματα καὶ πολεμοφόδια. 'Εσχεδίαζε νὰ καταστρέψῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, νὰ κυριεύσῃ τὰς νήσους "Υδραν καὶ Σπέτσας, τὸ Ναύπλιον καὶ ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον.

2. 'Η Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου. Αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἔστειλαν ἰσχυρὰς ναυτικὰς μοίρας εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. 'Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου ἦτο ὁ Κόδριγκτον, τοῦ Γαλλικοῦ ὁ Δεριγνύ καὶ τοῦ Ρωσικοῦ ὁ Ἐϋδεν. 'Ηνωμένοι οἱ τρεῖς στόλοι ἐπλευσαν πρὸς τὸ Ναυαρίνον, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῆ ὀλόκληρος ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος.

'Ανεκοίνωσαν εἰς τὸν Ἰμβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ ἐκεῖνος ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν θὰ πράξῃ τίποτε μέχρις ὅτου συνεννοηθῇ μὲ τὸν σουλτᾶνον. Οἱ "Ἐλληνες προσεπάθησαν νὰ ἀναζωογονήσουν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ὅλα τὰ κινήματά των ἀπέτυχον. 'Ο γενναῖος Ἀστιγξ, μὲ τὴν θρυλικὴν «Καρτερίαν» καὶ ἄλλα πλοῖα, ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ φρούρια Ρίου - Ἀντιρρίου καὶ κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰτέας ἐπτὰ τουρκικὰ πολεμικά. 'Ο σουλ-

τάνος είδοποίησε τὸν Ἰμβραήμ νὰ μὴ δώσῃ σημασίαν εἰς τὴν ξένην ἐπέμβασιν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο καὶ ἔπραξε ὁ Ἰμβραήμ. Μὲ ἰσχυρὰ σώματα κατέστρεφε τὰ πάντα καὶ ἀπὸ παντοῦ ὑψώνοντο φλόγες καὶ καπνοί.

Τὰ συμμαχικὰ πλοιαὶ ἐπροχώρησαν μέσα εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ναυαρίνου, ἀλλὰ δὲ ἀρχηγὸς τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου τοὺς εἰδοποίησε νὰ ἔξελθουν. 'Ο "Ἀγγλος" ναύαρχος τότε ἀπήντησεν ὑπερηφάνως :

— Δὲν ἥλθον νὰ λάβω διαταγάς, ἀλλὰ νὰ δώσω!

Μία ἀγγλικὴ λέμβος, μὲ "Ἀγγλον" ὑποπλοίαρχον καὶ "Ἐλληνα πλοιηγόν, τὸν Μικέλην, ἐπροχώρησε μὲ λευκὴν σημαίαν διὰ νὰ μεταβιβάσῃ ὁδηγίας τοῦ Κόδριγκτον. Οἱ ἔχθροὶ ἐφόνευσαν καὶ τοὺς δύο. Ἡτο ὁ σπινθήρ, ὁ ὅποιος ἦναψε τὴν πυρκαϊάν. Ἐντὸς ἐλαχίστων λεπτῶν ἥρχισε τρομερὰ ναυμαχία.

Ἡ θέσις τῶν συμμάχων ἦτο δύσκολος, διότι δὲν εἶχον εἰσέλθει ὅλα τὰ πλοιαὶ των εἰς τὸν ὄρμον. Τὰ συμμαχικὰ πληρώματα ὅμως ἐμάχοντο μὲ γενναιότητα. Οἱ ἔχθροὶ διέθετον 82 πολεμικά, 2000 κανόνια καὶ 22.000 ἄνδρας. Οἱ σύμμαχοι εἶχον 26 πολεμικά, 1270 κανόνια καὶ 17.500 ἄνδρας. Ἡσαν ὅμως πολὺ καλύτερον ἐκπαιδευμένοι καὶ διέθετον ἀνώτερα ὅπλα. Δι' αὐτὸν ἐπροξένουν μεγάλας ζημίας εἰς τὸν ἔχθρόν. "Οταν μάλιστα εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα ὅλα τὰ πλοιαὶ των, δὲ πρό τινος ἡσυχος λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου μετεβλήθη «εἰς λιμένα "Ἄδου».

Τὰ ἔχθρικὰ πλοιαὶ ἔξηφανίζοντο τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο. "Ἄλλα ἐβυθίζοντο, ἀλλα ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν τῶν πυριτιδαποθηκῶν των καὶ ἀλλα ἐβυθίζοντο ἀπὸ τὰ πληρώματά των, διὰ νὰ μὴ αἰχμαλωτισθοῦν. Μετὰ 4 ὥρας τὰ συντρίμματα τῶν Τουρκοαιγυπτιακῶν πλοίων, τὰ πτώματα καὶ οἱ ναυαγοί, ἔγειμισαν τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Οἱ ἔχθροὶ εἶχον χάσει τὰ 60 πλοιαὶ των ἔναντι οὐδενὸς τῶν συμμάχων, καὶ 6.000 ἄνδρας ἔναντι 655 συμμάχων (νεκρῶν καὶ τραυματιῶν). Οὕτως ἔληξεν ἡ περίφημος ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (8-10-1827) μὲ τὴν μεγαλυτέραν κατὰ θάλασσαν καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

"Ενα μαρμάρινον μνημεῖον ἐστήθη εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Πύλου μὲ τὰς μορφὰς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ναυάρχων καὶ ἐνθυμίζει τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐνδόξου ναυμαχίας.

3. Η ἔκδιωξις τοῦ Ἰμβραῆμ. Οἱ Ἑλληνες ἡσθάνθησαν τὴν μεγίστην χαρὰν διὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἐτέλεσαν εὐχαριστηρίους διξιολογίας πρὸς τὸν "Ὑψιστὸν. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ρῶσοι ἐπανηγύρισαν τὸ γεγονός. Οἱ Ἀγγλοι φιλελεύθεροι ἔχαρησαν, ἐνῷ οἱ συντηρητικοὶ ἡγανάκτησαν μαζὶ μὲ τοὺς Αὔστριακούς. Οἱ Τούρκοι ἐδέχθησαν τὴν καταστροφὴν μὲ τὴν μοιρολατρείαν τοῦ ἀνατολίτου. Στηριζόμενοι δὲ εἰς τὴν «εμπρακτὸν μετάνοιαν» τῶν "Ἀγγλων, ἡπείλησαν «ἱερὸν πύλεμον» κατὰ τῶν Ἐλλήνων. Οἱ Ρῶσοι ἐκήρυξαν τότε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (7-5-1828) καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἀδριανούπολεως.

Ἡ Γαλλία ἔστειλε 14.000 ἄνδρας εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν **Μαιζόν** (18-8-1828) καὶ ὁ Ἰμβραῆμ ἔξεκένωσε τὴν Πελοπόννησον ἀνευ μάχης. Ὁ Τζώρτς ἡλευθέρωσε τὴν Δυτικὴν Στερεάν Ἐλλάδα καὶ ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἔδωσε τὴν τελευταίαν μάχην (12-9-1829) εἰς τὴν Πέτραν μὲ τοὺς ἔξησθενημένους Τούρκους. Οὕτω τοὺς ἔξεδίωξε καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν καὶ Εύβοιαν.

Περίληψις. Αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις ('Αγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία) ὑπέγραψαν εἰς Λονδίνον τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἐλλάδος. Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας οἱ στόλοι τῶν κατέπλευσαν εἰς Ναυαρίνον καὶ κατέστρεψαν τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον, ἀκολούθως δὲ ἔξεδίωξαν τὸν Ἰμβραῆμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Στερεάν Ἐλλάδα.

Ἐρωτήσεις. Ποιαὶ μεγάλαι Δυνάμεις ἀπεφάσισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἐλλάδος; Ποίας ὑποχρεώσεις ἀνέλαβον; Διατὶ οἱ Ἑλληνες ἐδέχθησαν τὴν συμφωνίαν καὶ οἱ Τούρκοι τὴν ἡγνόσαν; Πῶς ἔγινεν ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου; Πῶς ἡλευθερώθησαν αἱ Ἐλληνικαὶ χῶραι ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς; Διατὶ ὁ ἀγών τῆς Ἐλλάδος διὰ τὴν ἐλευθερίαν διήρκεσε τόσον;

Ἐργασίαι. Συμπληρώσατε τὸ ιστορικόν σας Λεύκωμα. Κάμετε ἔνα χρονολογικὸν πίνακα μὲ τὰς ἡμερομηνίας καὶ τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς Ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

ιδ) ΑΙ ΕΘΝΙΚΑΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔλλειψε κάθε κεντρικὴ διοίκησις. Τὰς κοινότητας ἔξηκολούθουν νὰ κυβερνοῦν οἱ δημογέροντες. Μὲ τὴν ἐπιβολὴν τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ἀγωνισταὶ ἐζήτουν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν πόλεμον. Αὔτὴν δὲ ἔπρεπε νὰ τὴν ἐκλέξῃ ὁ λαός.

Οι πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου συνῆλθον εἰς τὴν Μονὴν **Καλτεζῶν** (εἰς τὰ σύνορα Λακωνίας - Ἀρκαδίας). Ἐκεῖ ἴδρυσαν τὴν Πελοποννησιακήν **Γερουσίαν**, ἡ ὁποία ἀνέλαβε μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπεη νὰ φροντίζῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἀγῶνος (26-5-1821).

Τὸν Ἰούνιον ἔφθασεν ὁ Δ. Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγῶνος. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἦλθον ἀπὸ τὴν Εύρωπην οἱ μορφωμένοι Φαναριῶται : Ἀλεξ. Μαυροκορδᾶτος καὶ Θ. Νέγρης. Ἐξ αὐτῶν ὁ Μαυροκορδᾶτος κατήρτισεν εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν Γερουσίαν τῆς Δυτ. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ὁ Νέγρης εἰς τὴν Ἀμφισσαν τὴν Γερουσίαν τῆς Ἀνατ. Στερεᾶς Ἑλλάδος.

1. 'Η Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τρεῖς Γερουσίαι (Πελοποννήσου, Δυτ. Στερεᾶς καὶ Ἀνατ. Στερεᾶς) εἶχον τοπικὴν ἔξουσίαν. "Ἐλειπον ὅμως ἡ ἐνότης καὶ ὁ συντονισμός.

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Τριπόλεως ὁ Ὑψηλάντης ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους του διὰ μίαν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Αὕτη ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν **Ν. Ἐπίδαυρον**. Ἐκεῖ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (1η Ἰανουαρίου 1822) καὶ ἐψήφισε τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν Σύνταγμα. Τὸ Σύνταγμα τοῦτο προέβλεπε τρεῖς ἔξουσίας :

α) Τὸ **Νομοτελεστικόν**, τὸ ὁποῖον ἥσκει τὴν διοίκησιν, διώριζε τοὺς ὑπουργούς, ἐφρόντιζε διὰ τὴν δργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου κλπ. Ἡ ἐκλογὴ του ἐγίνετο ἀπὸ τὴν Βουλῆν.

β) Τὸ **Βουλευτικόν**, τὸ ὁποῖον ἐπέβαλλε φόρους, ἐψήφιζεν ἡ ἀπέρριπτε τοὺς νόμους τοῦ Νομοτελεστικοῦ κλπ.

γ) Τὴν **Δικαστικὴν** ἔξουσίαν.

Πρόεδρος τοῦ πρώτου ἔξελέγη ὁ Μαυροκορδᾶτος καὶ τοῦ δευτέρου ὁ Ὑψηλάντης. Ὡς πρώτη πρωτεύουσα δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὡρίσθη ἡ Κόρινθος.

2. 'Η Β' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ μεγάλαι ἐπιτυχίαι τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἴδιως ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, ἐμέθυσαν τοὺς Ἑλληνας. Ὡς νὰ ἐνικήθη δριστικῶς ὁ ἔχθρος, ἐφιλονίκουν διὰ τὴν ἀρχήν.

Διὰ τοῦτο τὸν Μάρτιον τοῦ 1823 συνῆλθε εἰς "Αστρος ἡ Β'
Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αὕτη κατήργησε τὰς τοπικὰς
κυβερνήσεις καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου (τὸν ὅποιον εἶχε
ό Κολοκοτρώνης). Ἀνέθεσε δὲ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν εἰς τρι-
μελῆ Ἐπιτροπὴν ἐξ ἑνὸς Πελοποννησίου, ἑνὸς Στερεοελλαδίτου καὶ
ἑνὸς Νησιώτου.

"Ηκολούθησαν διενέξεις, αἱ ὅποιαι κατέληξαν μὲ γενικὴν ἀνα-
γνώρισιν, ως νομίμου κυβερνήσεως, τῆς τοιαύτης ὑπὸ τὸν Γ. Κουν-
τουριώτην. Αὕτη ἐγκατεστάθη εἰς Ναύπλιον (Μάιος 1824).

"Αλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἔλειψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι
ῆσαν καὶ οἱ πλέον καταστρεπτικοί. 'Ο Κολοκοτρώνης ἔχασε τὸν
υίόν του Πᾶνον καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν "Υδραν. 'Ο Ὀδυσσεὺς 'Αν-
δροῦτσος ἔξωντάθη. "Αλλοι χρήσιμοι πατριῶται κατεδιώχθησαν.
'Η κυβέρνησις Κουντουριώτου κατεσπατάλησε τὴν πρώτην δόσιν
τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου (200.000 λίρας) εἰς κομματικὰς οπατάλας.
'Η 'Ελλὰς παρουσιάζετο εἰς τὸ ἔξωτερικὸν ως χώρα ἀναρχουμένη
καὶ ἀνίκανος νὰ κυβερνηθῇ.

3. 'Η Γ' 'Εθνικὴ Συνέλευσις τῶν 'Ἑλλήνων. Μὲ τὴν ἐπέμ-
βασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, οἱ "Ἐλληνες διηρέθησαν εἰς τρεῖς
φατρίας: τοὺς Πελοποννησίους, τοὺς Στερεοελλαδίτας καὶ τοὺς
Νησιώτας. Ἐκάστη φατρία ἔστηρίχθη εἰς μίαν ἐκ τῶν Μεγάλων
Δυνάμεων. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν τρία κόμματα: τὸ Ἀγγλικὸν
μὲ τὸν Μαυροκορδᾶτον, τὸ Γαλλικὸν μὲ τὸν Κωλέττην καὶ τὸ Ρω-
σικὸν μὲ τὸν Κολοκοτρώνην.

Οἱ φιλέλληνες Τζώρτς καὶ Κόχραν ἐπέτυχον νὰ ἀπαμβλύνουν
τὰ πάθη καὶ νὰ συγκληθῇ εἰς Τροιζῆνα ἡ Γ' 'Εθνικὴ Συνέλευσις
τῶν 'Ἑλλήνων.

'Η Συνέλευσις αὕτη ἐψήφισε νέον Σύνταγμα. 'Η νομοθετικὴ
ἐξουσία ἀνετέθη εἰς τὴν Βουλὴν, δηλ. τοὺς ἀντιπροσώπους
τοῦ λαοῦ. 'Η ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐπρεπε νὰ ἀσκῆται ἀπὸ ἓνα πρό-
σωπον, τὸν Κυβερνήτην. 'Ως τοιοῦτος δὲ ἐξελέγη ὁ 'Ιωάννης Κα-
ποδίστριας (30-3-1827).

'Η ίδια 'Εθνικὴ Συνέλευσις διώρισεν ως ἀρχιστράτηγον τὸν
Τζώρτς καὶ ως ναύαρχον τὸν Κόχραν.

Περίληψις. 'Η ἔλλειψις κεντρικῆς διοικήσεως εἰς τὴν ἀγωνιζομένην 'Ελλάδα

έπέβαλε κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν δημιουργίαν Γερουσιῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ κεντρικῆς κυβερνήσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνεκλήθησαν τρεῖς Ἐθνικαὶ Συνελεύσεις: 'Η Α' εἰς Ἐπίδαυρον, ή Β' εἰς Ἀστροφόρον, ή Γ' εἰς Τροιζῆνα. Πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἦτο κατ' ἀρχὰς η Κόρινθος (1822), δευτέρα τὸ Ναύπλιον (1824) καὶ τρίτη η Αἴγινα (1827).

Ἐρωτήσεις. Τί ἦτο η Γερουσία καὶ πόσαι τοιαῦται ἰδρυθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ποίας ἀποφάσεις ἐλαβεν η Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις; ή Β'; ή Γ'; Ποία ἔξελεξε Κυβερνήτην καὶ ποῖον;

Ἐργασία. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τοὺς τόπους τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων καὶ τὰς ἐκάστοτε πρωτευούσας τῆς Ἑλλάδος.

ιε) Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

'Ο Ιωάννης Καποδίστριας ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν (1776) καὶ ἐσπούδασε τὴν Ἰατρικὴν εἰς τὴν Πάρουσαν ('Ιταλίας). Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἰονίου Πολιτείας. Κατόπιν ἀνεχώρησε διὰ Ρωσίαν, ὅπου ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἑξωτερικῶν. Ἐπέτυχεν εἰς διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολάς. Εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Βιέννης καὶ τῶν Παρισίων ἐπέτυχε νὰ παραμείνῃ η Ἐπτάνησος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Άλλως θὰ περιήρχετο εἰς τοὺς Αύστριακοὺς ή εἰς τὸ τάγμα τῶν ἵπποτῶν τῆς Μάλτας. Ο τσάρος τὸν προήγαγε τότε εἰς ὑπουργὸν τῶν ἑξωτερικῶν.

Δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας διότι ἔκρινεν ὡς πρόωρον τὴν ἕκκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Μόλις ὅμως ἐκηρύχθη, δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος. Δι' αὐτὸν ἐψυχράνθη μὲ τὸν τσάρον καὶ ἔφυγε διὰ τὴν Γενεύην, ὅπου ἔζη βίον λιτότατον.

Μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ὡς Κυβερνήτου μετέβη εἰς Πετρούπολιν. Ο νέος τσάρος Νικόλαος τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὰς περιποιή-

Ιωάννης Καποδίστριας

σεις. Κατόπιν ἐπεσκέφθη τὸ Λονδῖνον, τοὺς Παρισίους, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἰταλίαν.

Εἰς τὸ Ναύπλιον ἔφθασε τὴν 6ην Ἱανουαρίου 1828 μὲ ἀγγλικὸν πολεμικόν. Τοῦτο συνώδευον ἐν γαλλικὸν καὶ ἔτερον ρωσικόν. Κατὰ τὴν ἀποβίβασίν του, τὰ φρούρια ἐκανονιοβόλουν, ἐνῷ τὰ ἔνα πολεμικὰ ὑψωνον τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν διὰ νὰ χαιρετίσουν. ‘Η ὑπόδοχή του ὑπῆρξε πάνδημος.’ Ἐπειτα ἀνεχώρησε δ’ Αἴγιναν, ὅπου ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως. ‘Η ὑπόδοχή, ἡ ὅποια τοῦ ἐπεφυλάχθη καὶ εἰς Αἴγιναν, ἦτο συγκινητική. Αἱ ζητωκραυγαὶ καὶ ἡ βροντὴ τῶν τηλεβόλων ἔκαμνον τὸν λαὸν νὰ σκιρτᾶ ἀπὸ τὴν χαράν του. ‘Ωρκίσθη ἐπισήμως ὡς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος τὴν 26ην Ἱανουαρίου 1828.

‘Η κατάστασις, τὴν ὅποιαν εύρηκε, ἦτο τραγική. Διαγράφεται δὲ ἀπὸ τὰς πρώτας ἀναφορὰς τῶν ἀρμοδίων:

«... Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε ἐμπόριον, οὔτε τέχναι, οὔτε βιομηχανία, οὔτε γεωργία...»

Α. Λόντος (Γραμματεὺς Ἐσωτερικῶν)

«... ὅχι μόνον χρήματα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ Ταμεῖον, ἀλλ’ οὔτε Ταμεῖον ὑπάρχει, διότι δὲν ὑπῆρξε ποτέ...»

Π. Λιδωρίκης (Ἀρμόδιος ἐπὶ Οἰκονομικῶν)

‘Ἐξ ἵσου ἀπογοητευτικαὶ ἥσαν αἱ ἐκθέσεις διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοῦ, τοῦ στόλου, τῆς δικαιοσύνης.

‘Ο Καποδίστριας ἤρχισεν ἀμέσως τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας Κράτους ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐρρύθμισε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν. Ἐκανόνισε τὸ νομισματικὸν σύστημα καὶ καθιέρωσε τὸν «φοίνικα» ὡς ἔθνικὸν νόμισμα, ἀντὶ τῶν τουρκικῶν καὶ πάσης φύσεως ἔνων νομισμάτων. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔδωσεν εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐφρόντισεν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Ταύτην ἀνέθεσεν εἰς τὸν Φαβιέρον, δὲ ὅποιος ἐφήρμοσε τὰς γαλλικὰς μεθόδους.

‘Εμερίμνησε διὰ τὰς γεωργικὰς καλλιεργείας καὶ εἰσήγαγε τὴν φυτείαν τῶν γεωμήλων. Εἰς τὴν Τίρυνθα ἴδρυσε πρότυπον Ἀγρο-

κήπιον καὶ Γεωργικὴν Σχολήν. Ἀνέθεσεν εἰς τὸν Μιαούλην τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν. Ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν παιδείαν καὶ ἴδρυσε τὰ πρῶτα «ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα». Τέλος ὡργάνωσε τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους.

‘Ο Καποδίστριας συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἔξουσίας εἰς χεῖρας του. ‘Ο λαός τὸν ἐδέχθη ὡς Μεσσίαν καὶ ἦνέχθη τὸ «πραξικόπημα».

‘Αλλ’ ὁ Καποδίστριας δὲν εὗρε τὴν ‘Ελλάδα πράγματι ἐλεύθεραν. ‘Οταν ἀνέλαβεν ὡς Κυβερνήτης, ὀλίγα τμῆματά της ἦσαν ἐλεύθερα. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1828 ἔχεκενώθη δλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ, ἀλλὰ παρευρίσκοντο ἔκει τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα. Εἰς τὴν Στερεάν ‘Ελλάδα εύρισκοντο ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι. Δὲν ἦσαν ὅμως πολλοὶ λόγω τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. ‘Ανέθεσεν εἰς τὸν Τζώρτζ νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν Δυτικὴν Στερεάν καὶ εἰς τὸν Δ. ‘Ψυγλάντην τὴν ‘Ανατολικήν.

Μὲ τὴν μάχην τῆς Πέτρας (Σ/βριος 1829), εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ‘Ελικῶνος, οἱ Τοῦρκοι ἔξηφανίσθησαν. ‘Ηδη (Μάϊος 1829) εἶχον ἀναχωρήσει καὶ οἱ Γάλοι. ‘Η συνθήκη τῆς Ἀδριανοπόλεως (2-9-1829) μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὸς σταθμὸς διὰ τὴν ἔξασφάλισιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀνεγνώρισαν τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς ‘Ελλάδος (22-1-1830). ‘Ωρισαν ὡς σύνορα τὴν γραμμήν: ‘Αχελῷος - Οἴτη - Σπερχειός. Εἰς τὴν ‘Ελλάδα ἐδίδοντο αἱ νῆσοι Εὔβοια, Σκύρος καὶ Κυκλαδες. ‘Ωρίσθη δὲ ὡς ἡγεμών τῆς ‘Ελλάδος ὁ πρīγκιψ Λεοπόλδος, δ ὅποιος κατόπιν παρητήθη.

‘Η παραίτησις τοῦ Λεοπόλδου ἀπέδοθη εἰς τὸν Καποδίστριαν. ‘Η μὴ ἔνωσις τῆς Κρήτης μὲ τὴν ‘Ελλάδα ἐβάρυνε τὸν ἵδιον. ‘Η δημιουργία κομμάτων (Ἀγγλικοῦ, Γαλλικοῦ καὶ Ρωσικοῦ) εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἀνάμιξιν τῶν ἔνων. Οὕτοι, κακῶς βεβαίως, ἔθεωρουν τὸν Καποδίστριαν ὡς ὄργανον τῶν Ρώσων. ‘Η ἀναστολὴ τοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζῆνος ἥτο πράγματι ἔργον τοῦ Κυβερνήτου. Οὕτος παρεδέχετο βεβαίως τοὺς ἐλευθέρους θεσμούς, ὀλλὰ ἔλεγεν ὅτι «ἥτο ἐπικίνδυνον εἰς βρέφος νὰ δοθῇ ξυράφιον». Δι’ ὅλα αὐτὰ ἡ ἀντιπολίτευσις, ἡ ὅποια ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς, προσέλαβε μορφὴν ἐπαναστάσεως.

‘Ηδη ἀπὸ τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1829 ἥτο πρωτεύουσα τὸ Ναύπλιον καὶ ἔκει μετεφέρθησαν ὅλαι αἱ ὑπηρεσίαι. Αἱ στασιαστικαὶ

κινήσεις ἔξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα μὲ κυρίας ἐστίας τὴν Μάνην καὶ τὴν "Υδραν". Οἱ "Υδραιοὶ" ἐστειλαν τὸν Μιαούλην καὶ τὸν Μαυροκορδᾶτον καὶ κατέλαβον τὸν Ναύσταθμον τοῦ Πόρου καὶ τὸν ἑλληνικὸν στόλον. 'Ο Καποδίστριας παρεκάλεσε τὸν Ρῶσον ναύαρχον Ρικόρ, δὲ δόποιος εύρισκετο εἰς Ναύπλιον, νὰ κτυπήσῃ τοὺς στασιαστάς. 'Ο Μιαούλης τότε ἐπυρπόλησε τὴν φρεγάταν «Ἐλλάς» καὶ κατέφυγεν εἰς "Υδραν".

Εἰς τὴν Μάνην δὲ Καποδίστριας συνέλαβε πολλοὺς ἐπισήμους ὡς στασιαστάς. Ἰδιαιτέρως δὲ ἔδειξε σκληρὰν συμπεριφορὰν πρὸς τὸν γηραιὸν Πετρόμπεην, τὸν δόποιον ἐνέκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς. Τότε δὲ ἀδελφός του Κων/ῖνος καὶ δὲ νιός του Γεώργιος ἐσκέφθησαν τὸ ἔγκλημα.

Τὴν πρωίαν τῆς Κυριακῆς 27 Σ/βρίου 1831 δὲ Καποδίστριας μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ 'Αγίου Σπυρίδωνος διὰ τὴν θείαν λειτουργίαν.

Οἱ Μανιάται ὥρμησαν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν. 'Εξ αὐτῶν δὲ Κων/ῖνος ἐφονεύθη ἐπὶ τόπου. 'Ο Γεώργιος ἐτυφεκίσθη δλίγον ἀργότερον. Τὸ λείψανον τοῦ Κυβερνήτου μετεφέρθη καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Κέρκυραν. 'Εκεῖ καὶ εἰς Ἀθήνας (πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου) ἐστήσε τοὺς ἀνδριάντας τοῦ πρώτου Κυβερνήτου ἡ ἐλευθέρα 'Ἑλλάς.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἡ Γερουσία συνέστησε τριμελῆ Διοικητικὴν 'Επιτροπήν. Τὴν ἀπετέλεσαν δὲ Αὔγουστῖνος (ἀδελφὸς τοῦ Καποδιστρίου), δὲ Κολοκοτρώνης καὶ Κωλέττης. Αὗτη ἐκράτησε τὴν τάξιν καὶ ἡμπόδισε ἀνοικτὴν ἐπέμβασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων.

'Ηκολούθησεν ὅμως μία περίοδος μεγάλης ἀναρχίας. Κατ' αὐτὴν ἡ 'Ἑλλὰς ὑπέστη τεραστίας ζημίας ύλικάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνθρώπινα θύματα.

πρ. αὐτ. έχω
Περίληψις. Μετὰ τὴν Γ' 'Θενικήν Συνέλευσιν τῆς Τροιζῆνος οἱ "Ἑλληνες ἔξελεισαν ὡς Κυβερνήτην τῶν τὸν Καποδιστριαν, ὅστις κατῆλθεν εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ ὠρκίσθη τὸν 'Ιανουάριον τοῦ 1828. 'Ο Καποδίστριας εἰργάσθη ὑπερανθρώπιως διὰ τὴν δημιουργίαν Κράτους. Οἱ Γάλλοι ἔξεδίωσαν τὸν 'Ιμβραήμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, δὲ Τζώρτς καὶ δὲ 'Υψηλάντης τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Στερεάν 'Ἑλλάδα. Οὕτω ἡ 'Ἑλλὰς ἦτο ἐλευθέρα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1829 καὶ ἡ πρωτεύουσά της μετεφέρθη εἰς Ναύπλιον. 'Η κατὰ τρόπον ἀπολυταρχικὸν διακυβέρνησις

τῆς χώρας ύπό τοῦ Καποδιστρίου ἐδημιούργησεν ἀντιπολίτευσιν καὶ ὡδήγησεν εἰς τὴν δολοφονίαν του.

Ἐρωτήσεις. Διατί οἱ Ἑλλῆνες ἔξελεξαν ὡς Κυβερνήτην τὸν Καποδιστρίαν;

Ποῖα προτερήματα καὶ ποῖα ἑλαττώματα εἶχεν ὁ Κυβερνήτης; Πῶς ἐκυβέρνησε;

Ποῖον ἔργον ἐπετέλεσε; Πῶς ἡλευθερώθη ἡ Ἐλλάς ἀπὸ τοὺς Αιγυπτίους καὶ Τούρκους; Διατί ἐδημιούργηθε ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου; Πῶς καὶ ἀπὸ ποίους ἐδολοφονήθη; Ποίας συνεπείας εἶχεν ἡ δολοφονία του;

Ἐργασίαι. Κάμετε ἔνα χάρτην μὲ τὰ πράγματα ἐλεύθερα μέρη κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἄλλον μὲ τὰς χώρας τῆς ἐλευθέρας Ἐλλάδος.

ιστ) Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

1. Τὸ τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπίσημος ἔναρξις τῆς Ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐγένετο τὴν 25ην Μαρτίου 1821. Ἐπὶ ἐννέα σχεδὸν ἔτη τὸ ἐλληνικὸν "Εθνος ἡγωνίσθη διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, διὰ νὰ γίνῃ Κράτος.

"Ηρχίσεν ἔνα ἀγῶνα τιτάνειον, παράτολμον, μὲ ὄλόκληρον τὸν τότε κόσμον ἀδιάφορον καὶ ἀσυγκίνητον διὰ τὸ δρᾶμα του, τὰς ἐπισήμους κυβερνήσεις ἔχθρικῶς διατεθειμένας πρὸς τὸν ἀγῶνα του καὶ τὴν κραταιάν Ὁθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν πραγματοποιοῦσαν «'Ιερὸν πόλεμον» ἐναντίον του. Τὰ ἐπικὰ κατορθώματα τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ θηριωδία τῶν ἀντιπάλων του συνετέλεσαν ὥστε οἱ "Ἑλλῆνες νὰ κάμουν Φιλέλληνας τοὺς εύρωπαϊκούς λαούς. Κατόπιν νὰ ἀποκτήσουν τὴν συμπάθειαν καὶ τέλος τὴν ἐνεργὸν συμπαράστασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις, μὲ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, ἔθεσαν τὸν θεμέλιον λίθον εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐλληνικῆς ἐλευθερίας.

Οἱ Γάλλοι, μὲ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Ἰμβραήμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, προσέφεραν τὸν σκελετὸν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Νέας Ἐλλάδος. Οἱ "Ἑλλῆνες μὲ τὴν μάχην τῆς Πέτρας ἔθεσαν τὴν στέγην. Μὲ τὴν μάχην αὐτὴν (12 - 9 - 1829) ἔληξεν ἡ Ἐλληνικὴ Ἐπανάστασις. "Ηρχισε μὲ τὸν Ἀλέξανδρον "Υψηλάντην καὶ ἐτελείωσε μὲ τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον.

2. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐπίσημος ἀναγνώρισις τῆς Ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια.

— Τήν 23ην Μαρτ. /4 'Απριλίου 1826 (1) ύπεγράφη εἰς τήν Πετρούπολιν Πρωτόκολλον μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας. Τοῦτο προέβλεπε τὴν ἴδρυσιν ἐλληνικοῦ κράτους μὲ τουρκικήν ἐπικυριαρχίαν. Τὸ Πρωτόκολλον αὐτὸν ἔδεχθη καὶ ἡ Γαλλία τὴν 6/18 Δεκεμβρίου 1826, ὅχι ὅμως καὶ ἡ Πρωσία μὲ τὴν Αὔστριαν.

— Τὴν 24ην Ἰουνίου /6ην Ἰουλίου 1827 ύπεγράφη ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Αὕτη ἀντικατέστησε τὸ προηγούμενον Πρωτόκολλον. Ἐδέχθη ὡς Κυβερνήτην τὸν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Τροιζῆνος ἐκλεγέντα Ἰωάννην Καποδίστριαν. Οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀνέλαβον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Ἡ ἀνυπακοή τοῦ Ἰμβρατῆμ ὀδήγησεν εἰς τὴν Ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου τὴν 8/20 'Οκτωβρίου 1827.

— Ἡ κακοποίησις τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἀρνησις τῆς Τουρκίας νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, ὡδήγησεν εἰς τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τὴν 20ην 'Απριλίου 1828. Οὗτος ἔληξε μὲ τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανούπολεως (8/20 Σ/βρίου), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὴν ἴδρυσιν ἐλληνικοῦ κράτους. Τὴν 12 Σ/βρίου ἔκλεισαν αἱ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐπιχειρήσεις μὲ τὴν μάχην τῆς Πέτρας - Βοιωτίας.

— Μὲ τὸ Πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου τῆς 22ας Ἱανουαρίου 1830 ὥρισθησαν τὰ σύνορα τοῦ ἴδρυμένου Ἐλληνικοῦ Κράτους. Ταῦτα περιέλαβον τὰ κάτω τοῦ Ἀχελώου καὶ Σπερχειοῦ ποταμοῦ μέρη.

— Τὸν Μάϊον τοῦ 1832 αἱ τρεῖς Δυνάμεις ύπεγραψαν νέαν **Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου**, ὡς καὶ τὴν **Σύμβασιν τῆς Κων/πόλεως** ('Ιούλιος 1832). Δι' αὐτῶν ἐλύετο δριστικῶς τὸ Ἐλληνικὸν ζήτημα. Τὸ Ἐλληνικὸν στέμμα ἐδίδετο εἰς τὸν Ὁθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου (Σύμβασις τοῦ Λονδίνου). Τὰ σύνορα διηγούντο καὶ περιελάμβανον τὰ κάτω τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ Παγασητικοῦ κόλπου μέρη, τὰς παρακειμένας πρὸς τὴν Πελοπόννησον νήσους, τὴν Εύβοιαν, τὴν Σκύρον καὶ τὰς Κυκλαδας. Ἡ διοίκησις τῆς Κρήτης παρεχωρεῖτο ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ἔναντι τῶν ύπηρεσιῶν των πρὸς

(1) Αἱ δύο ἡμερομηνίαι ἀναφέρονται εἰς τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον ἡ πρώτη καὶ εἰς τὸ νέον ἡ δευτέρα.

αύτόν. 'Η Σάμος καθίστατο αύτόνομος μὲ χριστιανὸν ἡγεμόνα, τὸν ὅποιον θὰ διώριζεν ὁ Σουλτᾶνος (Συνθήκη Κωνσταντινουπόλεως).

ΙΣ) ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μὲ τὸν Ἀγῶνα του ὁ Ἐλληνικὸς λαὸς ἔδειξε εἰς τὸν κόσμον πῶς οἱ δοῦλοι γίνονται ἐλεύθεροι καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία κερδίζεται καὶ δὲν χαρίζεται. Ἔδειξεν ἀκόμη ὁ Ἐλληνικὸς ἄγων ὅλα τὰ προτερήματα καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς μας.

1. Προτερήματα. Ταῦτα τὴν ὠδῆγησαν εἰς βίον μακρὸν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας καὶ εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν ἔργων σπουδαίων καὶ αἰώνιων. Ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τῶν Ἐλλήνων. Οὕτως οἱ "Ἐλληνες ἀπέδειχαν ὅτι εἶναι :

α) **Φιλόθρησκοι.** Οἱ Φιλικοὶ δρκίζονται ἐπὶ τῆς ἀγίας εἰκόνος· ὁ Ἱερὸς Ἀγῶν εὐλογεῖται ὑπὸ τῆς θρησκείας· τὸ λάβαρον τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἐμπνέει τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ δῦνεται αὐτοὺς εἰς ἀθάνατα τρόπαια· ἡ μετάληψις τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων προηγεῖται πάσης παρατόλμου προσπαθείας (Κανάρης, Μεσολογγίται κλπ.)· ἡ αὐθόρμητος διάθεσις νὰ ἀναπέμπουν εὐχαριστηρίους ὕμνους πρὸς τὸν "Ψυστόν μετὰ πᾶσαν ἐπιτυχίαν καὶ τόσα ἄλλα καταδεικύουν, ὅτι ἡ θρησκεία πηγάζει μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς των. "Οτι ἀποτελεῖ ἐνόρασιν τοῦ Θεοῦ. "Οτι χρησιμεύει ὡς κύριον ὅπλον εἰς ὅλας «τὰς νίκας κατὰ βαρβάρων». Οἱ "Ἐλληνες πιστεύουν, ὅτι πράγματι κατὰ πρῶτον πολεμοῦν «γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἀγία...».

β) **Φιλοπάτριδες.** 'Η ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα γίνεται κίνητρον διὰ ἡρωϊκὰς πράξεις. Εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πολεμιστῶν καίει μόνον ὁ Ἐλληνικὸς λιβανωτός. Τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα εἶναι ἡ πεμπουσία τῆς ἔθνικῆς των ψυχῆς. 'Η 'Ελλὰς προβάλλει εἰς τὴν φαντασίαν των ὡς θείον ὄραμα καὶ στέφει τοὺς ἡρωας. Δι' αὐτὸ οἱ ἀγωνισταὶ ἡδυνήθησαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τόσας στρατιὰς τῶν Τούρκων καὶ τὰς ὄρδας τοῦ Ἰμβραήμ. Δι' αὐτὸ καὶ κάθε σπιθαμὴ τοῦ Ἐλληνικοῦ ἐδάφους ἐνθυμίζει ἐνα ἡρωϊσμόν, μίαν ἐποποιίαν, μίαν δόξαν.

γ) **Φιλελεύθεροι.** 'Ως σημαιοφόροι τῆς ἐλευθερίας ἔσωσαν τὸν πολιτισμὸν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Οἱ "Ἐλληνες εἶναι — ὑπῆρξαν

πάντοτε — μία φυλή φιλειρηνική καὶ ὅχι φιλοπόλεμος. "Οταν ὅμως ἡ ἐλευθερία των κινδυνεύῃ, θυσιάζονται δι' αὐτήν. Καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ, θραύουν τὰς ἀλύσεις τῆς δουλείας. 'Η δουλεία τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐνότητα τῶν ψυχῶν, διὰ νὰ ἀναμετρηθοῦν μὲ τὴν Βίαν. 'Ο ψυχικός των δυναμισμὸς τοὺς ἔχει διανικεύει, τοὺς μεταβάλλει εἰς λαὸν ἡρώων καὶ ἡμιθέων. Οἱ "Ἐλληνες ἐπολέμησαν «...καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία». Ποιὸν ἰδανικὸν ἡδύναντο νὰ ἔχουν οἱ Τοῦρκοι πολεμισταὶ ἢ οἱ Αἰγύπτιοι; "Ο, τι στηρίζεται εἰς τὸ ἔνστικτον, τὴν βίαν, τὴν σφαγήν, τὴν λεηλασίαν. Τοὺς ὡδήγει τὸ πολεμικὸν μένος ἐνὸς φανατισμένου ὄχλου ἢ πολεμοχαρῶν ὄρδῶν. Καὶ πόσον διαφορετικόν, πόσον κρυστάλλινον ὑπῆρξε τὸ ἐλληνικὸν ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας! 'Αποτελεῖ τὸ χρέος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὅ, τι ἀποτελεῖ τὴν θείαν του ὑπόστασιν. Δι' αὐτὸν ἡ Δόξα «μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια». Δι' αὐτὸν ἡ χώρα μας ἐποτίσθη μὲ ποταμοὺς αἵματων, ἐγέμισε μὲ τάφους, ἐστολίσθη μὲ μνημεῖα. Δι' αὐτὸν καὶ ὁ 'Ἐθνικός της "Υμνος εἶναι ὁ "Υμνος πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν! . . .

'Επὶ πλέον αὐτῶν ὁ 'Ἐλληνικὸς 'Αγὼν κατέδειξε καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τῶν 'Ἐλλήνων: τὴν καρτερίαν, τὴν ἀντοχήν, τὴν λιτότητα, ἄλλὰ καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα, τὴν τολμηρότητα, τὸ ἐνθουσιῶδες, τὸ ριψοκίνδυνον.

2. Ἐλαττώματα. Πέραν ὅμως τῶν ἀρετῶν τῶν 'Ἐλλήνων ὁ 'Ιερός των 'Αγώνων κατέδειξε καὶ τὰ αἰώνια ἐλαττώματα τῆς φυλῆς μας. Είναι αὐτά, τὰ ὅποια ἀνακόπτουν τὴν πρόοδον, δδηγοῦν πρὸς τὸν ἔξαφανισμόν. Σπουδαιότερα ἔξι αὐτῶν εἶναι:

α) Ἡ ἀρχομανία. 'Ο Κολοκοτρώνης ἔλεγεν: «Οἱ "Ἐλληνες καταρρέουν μὲ τὴν μανίαν νὰ θέλουν ὅλοι νὰ διοικήσουν, χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν ἀναγκαίαν πεῖραν». Τὸ ἐλάττωμα αὐτὸν ἔφερε πολλάκις τὴν 'Ἐπανάστασιν εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. 'Ο Μαυροκορδᾶτος κατέστρεψε τὸ ἄνθος τῶν Φιλελλήνων καὶ τῶν 'Ἐλλήνων εἰς τὸ Πέτα. 'Ο Κολοκοτρώνης φυλακίζεται. Οἱ «πολιτικοί» θέλουν νὰ γίνουν στρατιωτικοί. "Ολοι θέλουν νὰ κυβερνήσουν, πρὶν ἔξασφαλίσουν κὰν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους.

β) Ὁ ἀτομικισμός. Οἱ "Ἐλληνες πιστεύουν, δτι τὰ γνωρίζουν δλα καὶ ὅτι ἡ γνώμη των εἶναι ἀλάνθαστος. Δι' αὐτὸν ἐσώθη ὁ Δράμαλης ἀπὸ τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφήν. Δι' αὐτὸν ἔξηφανίσθησαν τὰ Ψαρά. Δι' αὐτὸν ὑπῆρχον τόσαι κυβερνήσεις.

Αν είς τὰ ἀνωτέρω προσθέσωμεν τὸ ἄψικορον, τὸ εὔμετάβλητον τῶν γνωμῶν καὶ ἀποφάσεων, τὸ φίλερι, τὸν στενὸν τοπικισμὸν κλπ. ἀντιλαμβανόμεθα πόσον ἐπισκιάζονται τὰ προτερήματα τῆς φυλῆς μας. Δι’ αὐτὸ δὲν ἔγινεν ἡ ἀξιοποίησις τόσων νικῶν καὶ θυσιῶν. Δι’ αὐτὸ καὶ ὁ Ἀγὼν ἐκράτησε πολὺ εἰς χρόνον.

Δι’ αὐτὸ καὶ τότε καὶ σήμερον καὶ πάντοτε ἐπιβάλλεται νὰ καλλιεργήσωμεν μόνον τὰς ἀρετάς, τὰς ὅποιας ὁ Εύριπίδης δρίζει ώς ἔξῆς : «Θεούς τε τιμᾶν, τούς τε θρέψαντες γονεῖς, νόμους τε τῆς Ἑλλάδος».

Ο βασιλεὺς "Οθων

IV. Η ΕΛΛΑΣ ΩΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

1. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

1. Η ἄφιξις τοῦ "Οθωνος. Μὲ τὴν Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου (1832) τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος ἐδόθη εἰς τὸν **"Οθωνα**, δευτερότοκον σιδὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας.

Τὴν 14ην Ἰουλίου 1832 συνῆλθεν εἰς τὴν **Πρόνοιαν** (Ναυπλίου) ἡ Ε' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Αὕτη ἔχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν, ὥστε νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναρχίαν. Ἡ ἴδια Ἐθνοσυνέλευσις ἐπεκύρωσε παμψηφεὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ **"Οθωνος**.

Κατόπιν τούτου ἀφίχθη εἰς τὸ Μόναχον (πρωτεύουσαν τῆς Βαυαρίας) τριμελής ἐπιτροπή, διὰ νὰ προσφέρῃ τὸ στέμμα εἰς τὸν βασιλέα. Ο **"Οθων** τὸ ἐδέχθη εὐχαρίστως καὶ ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται.

Ο **"Οθων** ἦτο τώρα ἡλικίας 17 ἔτῶν, νέος καὶ ὡραῖος. Ἐπειδὴ

ήτο άκόμη άνηλικος, παρέλαβε μαζί του και συμβούλους. Έπιστης, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν, θὰ συνωδεύετο και ἀπὸ 3.500 ἄνδρας. Οὗτοι ἔπρεπε νὰ ἀντικαταστήσουν και τὰ τελευταῖα τμήματα τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, τὰ ὅποια παρέμενον ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν 25ην Ἰανουαρίου (6 Φ/ρίου) ὁ Ὁθων ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν πολεμικὸν «Μαδαγασκάρη», τὸ ὅποιον τὸν μετέφερε. Τοῦτο συνώδευον, ὅπως και εἰς τὸν Καποδίστριαν, πολεμικὰ και τῶν δύο ἀλλών Δυνάμεων (Γαλλίας, Ρωσίας). Ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἐνθουσιώδης και ἐγκάρδιος. Ἡκολούθησε δὲ λαϊκὸς πανηγυρισμός.

2. Ἡ Ἀντιβασιλεία. Μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Ὁθωνος ἐκυβέρνα μία Ἀντιβασιλεία. Ταύτην ἀπετέλεσαν ὁ κόμης Ἀρμανσμπεργκ (πρώην Βαυαρὸς ὑπουργὸς)· ως πρόεδρος, ὁ νομομαθῆς δόκτωρ Μάουερ και ὁ στρατηγὸς Ἐυντεκ. Ἐξ αὐτῶν ὅμως μόνον ὁ πρῶτος ἐκυβέρνα οὐσιαστικῶς. Ο Ὁθων, μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως του, ἡσχολήθη μὲ τὸ νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα και τοὺς Ἑλληνας. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν ἐπραγματοποίησε περιοδείας καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὰς διεπίστωσε τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῆς χώρας.

Ἡ Ἀντιβασιλεία είργασθη μὲ ζῆλον διὰ τὴν ὄργανωσιν τοῦ κράτους. Διήρεσεν αὐτὸς εἰς νομούς, ἐπαρχίας και δήμους. Ὁργάνωσε τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐκπαίδευσιν κλπ. Ἡ διοίκησί της ὅμως ἦτο αὐταρχική. Καθώς δὲ δὲν ἔγνωριζον οἱ Ἀντιβασιλεῖς οὔτε τὴν γλῶσσαν, οὔτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ, ἔγιναν συντόμως μισητοί. Ἡλθον εἰς προστριβάς μὲ τὰ κόμματα και ἡκολούθησαν παρεξηγήσεις και ἀνταρσίαι εἰς τὰς ἐπαρχίας. Οἱ Βαυαροὶ συνέλαβον πολλούς ἀγωνιστὰς και κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην και τὸν Πλαπούταν, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμίαν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς των. Δὲν ἐτόλμησαν ὅμως νὰ ἐκτελέσουν τὴν καταδίκην.

Οἱ ἀντιβασιλεῖς ἔλυσαν ὄριστικῶς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα. Ἐδημούργησαν αὐτοκέφαλον Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὅποιαν τὸ Πατριαρχεῖον ἀνεγνώρισε τὸ 1850.

Τέλος μετέφερον τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας (1/13 Δεκεμβρίου 1834), αἱ ὅποιαι ἔκτοτε εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

3. 'Ο "Οθων ἀπόλυτος μονάρχης. Τὴν 20ὴν Μαΐου (1 Ἰουνίου) 1835 ὁ "Οθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβεν ἀμέσως τὴν ἔξουσίαν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπανηγυρίσθη λαμπρῶς ἀπὸ τὸν λαόν, ὁ δποῖος ἀνέμενεν, διὰ τὸ τέρμα τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τῆς Βαυαροκρατίας θάλαττο πλέον γεγονός. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβη. 'Ο "Αρμανοπεργκ διωρίσθη ἀρχικαγκελλάριος μὲν ὄλος τὰς ἔξουσίας.

Τὸ ἔτος αὐτὸς ἀπέθανεν ὁ Μιαούλης καὶ ἡ εἰδησις κατελύπησε τοὺς Ἑλληνας, διότι ἀπήρχοντο εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ἀχρησιμοποίητοι οἱ ἥρωες τοῦ Ἀγῶνος. 'Ο "Οθων ὅμως ἔδειξε τὴν ἐκτίμησίν του πρὸς αὐτοὺς μὲν τὸ νὰ τοὺς προσλαμβάνῃ εἰς τὴν Αὐλὴν του, ὅπως καὶ τὰς θυγατέρας των. Ἐπίσης ἀπένειμε χάριν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ εἰς ὄλους τοὺς καταδικασθέντας ἀγωνιστὰς καὶ κατεδίωξε τὴν ληστείαν.

'Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λουδοβίκος Α' (πατήρ τοῦ "Οθωνος) ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐθεμελίωσε τὰ Ἀνάκτορα (σημερινὴν Βουλήν), τὴν δαπάνην τῶν ὅποιων ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὑπὸ μορφὴν δανείου πρὸς τὸν "Οθωνα.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ "Οθων ἐνυμφεύθη τὴν Δούκισσαν Ἀμαλίαν (10/22 Ν/βρίου 1836). 'Ο γάμος ἔγινεν εἰς τὸ Ὀλδεμβούργον. Ἡ Ἀμαλία ἦτο τότε 18 ἔτῶν καὶ ὠραιοτάτη. Ἡτο μία «ώραια κομψὴ ὑπαρξία», τὴν ὅποιαν οἱ "Ελληνες ὑπεδέχθησαν μὲν θερμοτάτας ἐκδηλώσεις, διότι εἶχε κερδίσει τὴν γενικὴν συμπάθειαν. Ἡ ἴδια καθιέρωσε τὴν Ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν, ἡ ὅποια τῆς προσέδιδε ἔξαιρετικὴν χάριν. "Ἀλλωστε καὶ ὁ "Οθων συνήθιζε νὰ φορῇ καὶ αὐτὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ νὰ διμιλῇ ἀπταίστως τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Τὸ 1837 ἤρχισε νὰ λειτουργῇ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὁ "Οθων ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὸ 1838 ὠρίσθη ὡς Ἐθνικὴ Ἐφοτὴ τῶν Ἑλλήνων ἡ 25η Μαρτίου, ἡ ὅποια καὶ ἐωρτάσθη μὲ ἔξαιρετικὴν λαμπρότητα.

Τὸ 1841 ἤδη ἤρχισε τὸν "Οθωνον τοῦ Ευνάρδου καὶ τοῦ Γ. Σταύρου. Ἡδη εἶχε καθορισθῆ ἡ δραχμὴ ὡς Ἑλληνικὸν νόμισμα.

'Ο "Οθων εἶχε συγκεντρώσει ὄλας τὰς ἔξουσίας εἰς χεῖρας του διὰ νὰ ἐλέγχῃ καλύτερον τὴν κατάστασιν. Τοιουτορόπειρος ὅμως συνεδέθη μὲ πᾶσαν δυσαρέσκειαν.

4. 'Ο "Οθων συνταγματικὸς βασιλεύς. "Ολοὶ ὅσοι ἀπετέλουν τὴν ἀντιπολίτευσιν κατὰ τοῦ "Οθωνος, παρεσκεύασαν συνωμοσίαν ἐναντίον του. Αὕτη ἐπῆρε μὲ τὸ μέρος της τὸν ἀγωνιστὴν τῆς Ἐπαναστάσεως Μακρυγιάννην καὶ ἔνα ἀπὸ τὰ ἀνώτερα στελέχη τοῦ στρατοῦ, τὸν συνταγματάρχην τοῦ ἵππικοῦ Δ. Καλλέργην. Οὗτως κατὰ τὴν νύκτα τῆς 2-3 Σ/βρίου ἔξερράγη ἐπανάστασις στρατοῦ καὶ λαοῦ. Οἱ ἐπαναστάται περιεκύκλωσαν τὰ Ἀνάκτορα καὶ ἔξηνάγκασαν τὸν "Οθωναν νὰ ὑπογράψῃ Διάταγμα, διὰ τοῦ ὅποιου θὰ ἐκαλεῖτο Ἐθνικὴ Συνέλευσις. Αὕτη θὰ ἐψήφιζε τὸ Σύνταγμα. "Ἐκτότε ἡ πρὸ τῶν Ἀνακτόρων πλατεῖα, ὁνομάζεται «πλατεῖα Συντάγματος» καὶ μία κεντρικὴ ὁδὸς τῶν Ἀθηνῶν, «ὁδὸς Γ' Σεπτεμβρίου».

Τὸ 1844 (18 Μαρτίου) ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς βουλευτάς, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπετέλουν τὴν Βουλήν. 'Ο βασιλεὺς πάλιν θὰ διώριζε τοὺς Γερουσιαστὰς διὰ τὴν Γερουσίαν. Τὰ δύο αὐτὰ σώματα (Βουλὴ καὶ Γερουσία) θὰ εἶχον τὴν Νομοθετικὴν Ἐξουσίαν. Τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐξουσίαν τὴν εἶχεν ὁ βασιλεὺς μὲ τοὺς ὑπουργούς του, τοὺς ὅποιους διώριζε καὶ ἔπαινε κατὰ βούλησιν.

Τότε ἐδημιουργήθησαν δύο κόμματα. 'Ηγέτης τοῦ ἐνὸς ἦτο δο Μαυροκορδᾶτος καὶ ἡκολούθει τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν. "Ηθελε νὰ καταστῇ ἡ Ἑλλὰς πρότυπον εἰς τὴν καλὴν διοίκησιν, ὅπότε θὰ ἔξιφσφαλιζε τὰ ἀπαραίτητα μέσα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας. 'Ηγέτης τοῦ ἄλλου κόμματος ἦτο ὁ Κωλέττης καὶ ἡκολούθει τὴν γαλλικὴν πολιτικὴν. Οὗτος εἶχεν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον πρόγραμμα: πρῶτον νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἐπέκτασις τοῦ Βασιλείου καὶ κατόπιν θὰ εύρισκοντο τὰ μέσα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξίν του.

Τὸ 1853 ἔξερράγη Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ λεγόμενος Κριμαϊκός. Τότε ὁ "Οθων ἔστειλε πολλοὺς ἀξιωματικούς καὶ πράκτορας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, "Ηπειρον καὶ Μακεδονίαν, διὰ νὰ ὀργανώσουν ἐπαναστατικὰ κινήματα. 'Η Ἀγγλία ὅμως καὶ ἡ Γαλλία ἔγιναν σύμμαχοι τῆς Τουρκίας καὶ ὁ στόλος των ἔκαμε ἀπόβασιν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Αὕται ἐπέβαλον Ὅπουργεῖον Κατοχῆς ὑπὸ τὸν Μαυροκορδᾶτον καὶ μὲ ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν Καλλέργην. 'Η κατοχὴ αὐτὴ ὅμως ἔκαμε δημοφιλῆ τὸν "Οθωναν.

5. Η ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος. Ο Ὀθων ἡγάπησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔδειξε θερμὸν πατριωτισμόν. Ὑπέπιπτεν ὅμως εἰς ἐν σπουδαῖον σφάλμα. Ἐκαμνε ὅ, τι αὐτὸς ἐνόμιζε συμφέρον εἰς τὸ κράτος, ἔστω καὶ ἀν αὐτὸς ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὸ Σύνταγμα. Ἐπὶ πλέον ὑπεστήριζε πολιτικούς, οἱ ὄποιοι ἦσαν κομματικοὶ φίλοι του. Αἱ ἐκλογαὶ δὲν ἦσαν ἐλεύθεραι, διότι ἀνεμιγνύετο ὁ Ὀθων. Τοῦτο ἐδημιούργησεν ἴσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον του. Αὕτη ἐχρησιμοποίει ἐπὶ πλέον καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι παρέμεινε καθολικὸς καὶ ὅτι δὲν εἶχε διάδοχον.

Κατόπιν αὐτῶν ἔγιναν στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ὁ Ὀθων ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπου, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανεστάτησαν καὶ αἱ Ἀθῆναι. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ νέος πολιτικὸς Δεληγιώργης, ὃστις ἐκυκλοφόρησε προκήρυξιν. Μὲ αὐτὴν ἀνήγγειλε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος καὶ τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνέλευσεως.

Οταν ὁ Ὀθων καὶ ἡ Ἀμαλία ἐπέστρεψαν εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸ πλήθος τοὺς ἀπεδοκίμασε. Τὴν ἐπομένην (12-10-1862) ἀνεχωρησαν διὰ Μόναχον. Ἐκεὶ ἀπέθανε μετὰ 5 ἔτη καὶ ἡ τελευταία του λέξις ἦτο: «Ἐλλάς». Ἐτάφη μὲ τὴν ὥραίαν ἐλληνικὴν ἐνδυμασίαν του, διότι οὐδέποτε ἐπαυσε νὰ ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα.

Περίληψις. Ο Ὀθων ἤλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1833. Κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησεν ἀντίθετον τοῦ Ἀντιβασιλεία. Ο ἕιδος ἤρχισε νὰ κυβερνᾶ ἀπὸ τὸ ἔτος 1835 ὡς ἀπόλυτος μονάρχης, ἀπὸ δὲ τὸ 1843 ὡς συνταγματικός βασιλεύς, χωρὶς ὅμως νὰ σέβεται τὸ Σύνταγμα. Δι' αὐτὸ τὸ 1862 ἔγινεν ἡ ἔξωσις του.

Ἐρωτήσεις. Πόθεν κατήγετο ὁ Ὀθων; Τὶ εἶναι ἡ Ἀντιβασιλεία καὶ διατί ἐμισήθη ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας; Τὶ εἶναι Σύνταγμα καὶ διατί δὲν τὸ ἐσέβετο ὁ Ὀθων; Ποία ἦτο ἡ πρώτη βασιλισσα τῆς Ἑλλάδος; Διὰ ποίους λόγους ἔγινεν ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος; Τὶ ἔργον ἐπετέλεσε κατὰ τὰ τριάκοντα περίπου ἔτη τῆς βασιλείας του;

Ἐργασία. Εύρετε εἰκόνας μὲ τὴν στολὴν τῆς Ἀμαλίας.

2. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α'

1. Η ἐκλογὴ τοῦ Γεωργίου. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος συνῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευσις (10-12-1862) διὰ νὰ

Ο Βασιλεὺς Γεώργιος Α'

έπεσκέφθη διαφόρους Εύρωπαϊκάς πρωτευούσας. Κατόπιν μετέβη εις τὴν Τουλωνα (Γαλλίας), ὅπου ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τῆς ἔλληνικῆς φρεγάτας «Ἐλλάς». Ἡ «Ἐλλάς» συνωδεύετο καὶ ἀπὸ πλοοῖα τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἐφθασε δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ τὴν 18/30 Οκτωβρίου 1863. Σύσσωμος δὲ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲν ἐνθουσιασμὸν καὶ συγκινητικὰς ἐκδηλώσεις. Ο Γεώργιος εἰς τὴν πρώτην προκήρυξίν του πρὸς τὸν ἔλληνικὸν λαὸν ἔλεγε καὶ τὰ ἔξῆς :

«... ‘Υπόσχομαι ύμῖν ν’ ἀφιερώσω τὴν ζωὴν μου σύμπασαν ὑπὲρ τῆς εὔτυχίος ὑμῶν. Οὐ μόνον θέλω σεβασθῆ καὶ τηρῆσει εὖσυνειδήτως τοὺς νόμους ὑμῶν καὶ πρὸ πάντων τὸ Σύνταγμα, τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθιον τοῦ νέου ἔλληνικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ θέλω σεβασθῆ καὶ θέλω ἀσκηθῆ, ὅπως ἀγαπῶ τοὺς θεσμοὺς ὑμῶν, τὰ ἥθη καὶ τὴν γλῶσσαν ὑμῶν, πᾶν ὅ, τι ὑμεῖς αὐτοὶ λατρεύετε...».

Πράγματι δὲ ὅλα αὗτὰ τὰ ἐτήρησεν δὲ καλὸς ἐκεῖνος βασιλεύς. Ἐπειδὴ ἡ ψήφισις τοῦ Συντάγματος ἐπροχώρει μὲν βραδύ-

ψηφίσῃ νέον Σύνταγμα καὶ νὰ ἐκλέξῃ τὸν νέον βασιλέα. Ὡς βασιλέα ἐδέχθη τὸν Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ τότε διαδόχου τῆς Δανίας. Τοῦτον εἶχεν ὑποδείξει ἡ Ἀγγλία.

Τότε ἀνεχώρησε διὰ Κοπεγχάγην (πρωτεύουσαν τῆς Δανίας) τριμελής ἐπιτροπή, διὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸ στέμμα. Ο Γεώργιος τὸ ἐδέχθη βεβαίως καὶ ἡ Ἀγγλία προσέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους (Ἐπτάνησα).

Ο Γεώργιος κατὰ τὴν ἐκλογὴν του ἦτο νέος, μόλις 17 ἔτῶν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ὅμως τὸν ἐκήρυξεν ἐνηλικον, διότι εἶχε πικρὰν πεῖραν ἀπὸ τὴν Ἀντιβασιλείαν κατὰ τὸ παρελθόν. Ο Γεώργιος

τατον ρυθμόν, έδωσεν έντολήν νὰ ψηφισθῇ ὀμέσως (17-11-1864). Τὸ Σύνταγμα τοῦτο καθιέρωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Συνταγματικὴν μοναρχίαν, προέβλεπε μόνον Βουλὴν καὶ δικαίωμα τοῦ βασιλέως νὰ διορίζῃ ὑπουργούς. Τὸ δικαίωμα τοῦτο δλίγον βραδύτερον (1875. Ἀρχὴ τῆς δεδηλωμένης) μετεβλήθη εἰς ὑποχρέωσιν νὰ ἔκλεγῃ τοὺς ὑπουργούς του ἀπὸ τὸ κόμμα τῆς πλειοψηφίας.

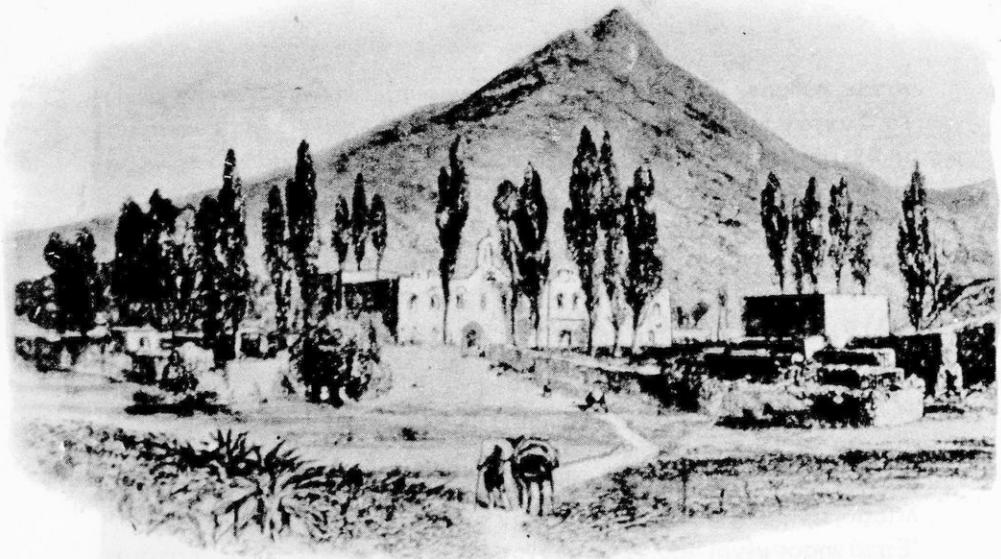
Τὸ 1867 ὁ Γεώργιος ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν τῆς Ρωσίας Ὁλγαν. Ὡς εὐφυὴς δέ, εὔστροφος καὶ ψύχραιμος βασιλεύς, κατώθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ δυσκόλους περιστάσεις καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὰς στάσεις.

2. Ἡ Ἐνωσις τῆς Ἐπτανήσου. Ἡ Ἐπτάνησος ὑπῆρξεν ἡ μόνη Ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὅποια παρέμεινεν ἐκτὸς τῆς τουρκικῆς δουλείας. Ὁρισμέναι νῆσοι τῆς εἶχον παροδικὴν μόνον κατοχήν. Ἡ Ἐπτάνησος μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἔνετίαν. Κατόπιν ὁ Μ. Ναπολέων τὴν ἔθεσεν ἐπ’ ὀλίγον ὑπὸ Γαλλικὴν κυριαρχίαν. Ἀκολούθως κατέστη Πολιτεία καὶ ἀπὸ τὸ 1815 ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν.

Μὲ τὸν καιρὸν αἱ φιλελεύθεραι ιδέαι διεδίδοντο. Ἡ χρησιμοποίησίς της ὡς στρατηγικοῦ σημείου τῆς Βρεταννικῆς αὐτοκρατορίας δὲν προσέφερε πολλὰ πράγματα. Τέλος οἱ κάτοικοί της ἦσαν ἔξ ὀλοκλήρου Ἑλληνες καὶ ἡ Ἐπτάνησος ἦτο ἐν τῇ πραγματικότητι μία μικρὰ Ἑλλάς. Ἡ μόνη λύσις ἦτο ἡ Ἐνωσις τῆς μὲ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πρὸς τὴν λύσιν αὐτὴν εἰργάσθη πολὺ ὁ διάσημος Ἀγγλος πολιτικὸς Γλάδστων.

Μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις ὑπεγράφη τὴν 2/14 Νοεμβρίου 1863 ἡ τελικὴ συνθήκη τῆς παραδόσεως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπανηγυρίσθη καθ’ ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ προσέδωκεν αἴγλην εἰς τὸν νεαρὸν βασιλέα, διότι ἐθεωρήθη ὡς καλὸς οἰωνός.

3. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις. Οἱ Κρῆτες δὲν ἔπαισαν ποτὲ τοὺς ἀγῶνας των διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλονήσου. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις (αὐθαιρεσίαι, φόροι κλπ.). Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως ἐπανάστασις τῶν Κρητῶν ἔγινε τὸ 1866. Τότε 4.000 Κρῆτες συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ Περιβόλια (Χανίων) καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον τὴν παραχώρησιν μεταρρυθμίσεων, συμφώνως μὲ τὴν Συνθήκην τῶν Παρισίων (1856).

Διὰ τῆς Συνθήκης αὐτῆς αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἤγγυωντο τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ σουλτᾶνος ἤγγυαῖτο εἰς τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους του τὴν ζωὴν, τιμήν, θρησκείαν κλπ.

Ο Σουλτᾶνος ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν αὐτὴν τῶν Κρητῶν καὶ ἡρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ βοηθήσῃ τοὺς Κρῆτας. Μόνον διάφοροι ἐπιτροπαὶ ἔστελλον μυστικὰ ἐθελοντάς, χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμοφόδια.

Οἱ Κρῆτες κατώρθωσαν κατ' ἀρχὰς νὰ ἐπιβληθοῦν ἵδιως εἰς τὴν ὑπαιθρον. Ο Σουλτᾶνος ἔστειλεν ἐναντίον των τὸν περιβόητον Μουσταφᾶ Πασᾶν μὲ iσχυρὰς τουρκικὰς καὶ αίγυπτιακὰς ἐνισχύσεις. Οὕτος κατέπινξε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὡς μόνον κέντρον ἀντιστάσεως παρέμεινεν ἡ περιοχὴ Ρεθύμνου. Οἱ ἐπαναστάται ὡχυρώθησαν εἰς τὸ στρατηγεῖον των, τὸ ὅποιον ἦτο ἡ **Μονὴ Ἀρκαδίου**. Ἐκεῖ ὁ ἥγονος Γαβριὴλ καὶ ὁ φρούραρχος Δημακόπουλος, μὲ 300 μαχητὰς μόνον, ἐκράτησαν ἐπὶ δύο ὥμερας. Ἄλλ' ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στρατὸς ἦτο πολυάριθμος καὶ διέθετεν iσχυρὸν πυροβολικόν. Κατώρθωσε νὰ διαρρήξῃ τὴν σιδηρᾶν πύλην τῆς Μονῆς καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτῆς. Ο Γαβριὴλ ἐφονεύθη καὶ ἡ τελευταία ἐπιθυμία του ἦτο τὸ Ἀρκάδι νὰ γίνη Κούγκι. Καὶ ἔγινεν. Εἰς γενναῖος (δ Γιαπουδάκης ἢ δ Σκουλᾶς) ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδα-

‘Ηγούμενος Γαβριήλ →

ποθήκην καὶ ἐσκόρπισε τὸν θάνατον εἰς πολιορκουμένους καὶ πολιορκητὰς (8-11-1866). V

Τὸ δλοκαύτωμα τοῦ Ἀρχαδίου προεκάλεσε ρίγη ἔθνικῆς συγκινήσεως καθ' ἀπασαν τὴν Ἐλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν Εὐρώπην. Αἱ ξέναι ὅμως δυνάμεις — καὶ ἴδιας ἡ Ἀγγλία — ἤσαν ἀντίθετοι μὲ τὴν Ἐνωσιν. ‘Ο ἀγών ἐξηκολούθησεν. ‘Η Ἐλλὰς ἔστελλεν ἐθελοντὰς καὶ βοήθειαν. ‘Ἐλληνικὰ πλοῖα μετέφερον ἐφόδια. ‘Ο τουρκικὸς στρατὸς ὑφίστατο τρομερὰς ἀπωλείας. ‘Η Τουρκία διέκοψε τὰς σχέσεις της μὲ τὴν Ἐλλάδα. Αἱ Δυνάμεις ἡναγκάσθησαν νὰ ἐπέμβουν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν Ἐλλάδα νὰ βοηθῇ τοὺς ἐπαναστάτας. ‘Η κρητικὴ ἐπανάστασις ἐξέπνευσεν. ‘Η ἀνώμαλος κατάστασις ὅμως διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τὸ 1878 ἀντιπροσωπεία τῶν Δυνάμεων, τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Τούρκων κατήρτισεν τὸν «Χάρτην τῆς Χαλέπας» (προαστίου τῶν Χανίων). Δι’ αὐτοῦ ἔχορηγεῖτο αὐτοδιοίκησις μὲ χριστιανὸν διοικητήν, Βουλήν, χωροφυλακήν, ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν κλπ.

4. **Η προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας.** Τὸ 1877 ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Οἱ Ρωσοί διέβησαν ἀπὸ παντοῦ τὰ τουρκικὰ σύνορα καὶ ἐφθασαν μέχρι τοῦ Ἀγ. Στεφάνου (ἔξωθι

Χαρίλαος Τρικούπης

τῆς Κων/πόλεως). 'Η Τουρκία ήτο ἀδύνατον νὰ ἀντισταθῇ καὶ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ. Δι' αὐτὸν ὑπέγραψε τὴν Συνθήκην τοῦ 'Αγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878). Δι' αὐτῆς ίδρυετο μία μεγάλη Βουλγαρία. Τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη διεμαρτυρήθησαν. 'Η Αύστρια ήτο ἀντίθετος, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐμασταιοῦντο τὰ σχέδιά της νὰ ἔξαπλωθῇ πρὸς τὴν Βαλκανικήν. 'Η 'Αγγλία ἡ πείλησε ἀγγλορωσικὸν πόλεμον. 'Αποτέλεσμα ήτο νὰ συγκληθῇ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ

Γλάδστων ἐπέτυχε νὰ ἀναγνωρισθοῦν ὡς σύνορα τῆς 'Ελλάδος, οἱ πιοταμοὶ Καλαμᾶς καὶ 'Αλιάκμων. Τέλος μὲ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Κων/πόλεως ('Ιούλιος 1881) ή Τουρκία ἐδέχθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν 'Ελλάδα τὴν Θεσσαλίαν (πλὴν τῆς ἐπαρχίας 'Ελασσόνος) καὶ τὸν νομὸν "Αρτης ἀπὸ τὴν "Ηπειρον.

Ταῦτα ἐδέχθη ἡ κυβέρνησις Κουμουνδούρου καὶ ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὰ νέα ἐδάφη.—

5. 'Ο Χαρίλαος Τρικούπης (1832 - 1896). 'Εγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ήτο τέκνον τοῦ μεγάλου ιστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Σπυρ. Τρικούπη. 'Υπῆρξε μαθητής τοῦ Γ. Γενναδίου. 'Εσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν καὶ εἰς Παρισίους. Παρέμεινεν εἰς Λονδίνον, πλησίον τοῦ ἐκεῖ πρεσβευτοῦ πατρός του. 'Εγνώρισε τὸν μηχανισμὸν τῆς Βρεταννικῆς διπλωματίας καὶ ἀπέκτησε φίλους. 'Εχειρίσθη κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικὸν τὸ ζήτημα τῆς 'Επτανήσου.

↗ Ήτο ἀνώτερος ἄνθρωπος, μὲ ισχυρὰν θέλησιν καὶ δρθὰς ἀντιλήψεις. Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερικῶν (1867) καὶ πρωθυπουργὸς (1875) ἐπὶ πολλὰς θητείας. ↗

↗ Κατὰ πρῶτον ἐπέτυχε τὴν καθιέρωσιν τοῦ συστήματος τῆς

κοινοβουλευτικής διακυβερνήσεως. Ἐνίσχυσε τὴν ἐκπραίδευσιν καὶ τὰ γράμματα. Ἐκτισε τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὴν Βιβλιοθήκην Βουλῆς κ. ἄ. καὶ συνεκέντρωσεν εἰς αὐτὰς βιβλία καὶ ἀρχεῖα. Ἐνίσχυσε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, Δελφούς, Μυκήνας. Ἰδρυσε πολλὰ ἀγαθοεργὰ καταστήματα. Κατεσκεύασε τὰ σιδηροδρομικὰ δίκτυα Πελοποννήσου, Θεσσαλίας, Αιτωλίας καὶ Λασιθίου, προητοίμασε τὴν σύνδεσιν μὲ τὴν Λάρισαν. Ἡρχισε τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς Κωπαΐδος μὲ τὰ ἔκει ἀρδευτικὰ ἔργα.

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἔθνικὴν ἄμυναν ἐφρόντισεν ὁ Τρικούπης. Παρήγγειλεν εἰς γαλλικὰ ναυπηγεῖα τρία θωρηκτά, εἰς τὰ ὅποια ἐδόθησαν τὰ ὄνόματα: "Υδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά. Ἐκάλεσε δὲ Γάλλους διοργανωτὰς τοῦ στρατοῦ.

"Ολα αὐτὰ ὅμως ἀπῆτησαν μεγάλας δαπάνας καὶ ἐκαλύφθησαν μὲ δάνεια καὶ φόρους. Τελευταῖα ὁ Τρικούπης εἶπε τὸ περίφημον: «Δυστυχῶς, ἐπτωχεύσαμεν!» Καὶ ἐκαμε πτώχευσιν. Τὰ μεγάλα ἔργα του ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθοῦν ἀπὸ τὸν λαόν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸν κατεψήφισε (1895). Ἀπεσύρθη τότε τῆς πολιτικῆς. Ἐφυγε καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς τὰς Κάννας (Γαλλίας).

6. 'Ο Ελληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Ἡ Τουρκία παρεβίαζε συχνὰ τὸν χάρτην τῆς Χαλέπας. Οἱ Κρῆτες ἐπανεστάθησαν (1897) καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐξηγέρθη καὶ ἐζήτει ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν Δεληγιάννη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ κυβέρνησις, ἀν καὶ ἐγνώριζε τὴν στρατιωτικὴν ἀδυναμίαν τῆς χώρας, παρεσύρθη. Ἐστειλε στρατὸν εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν κατέλαβε.

Τότε ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος (8-4-97).

Παῦλος Μελάς

‘Ο τουρκικός στρατός διέβη τὰ σύνορα παρὰ τὴν Μελούναν καὶ ἔξεχθυ οὐ τὴν Θεσσαλίαν. ‘Ο ἐλληνικός στρατός ἔδωσε μικρὸς μάχας (Δομοκὸν κλπ.) καὶ ἀπεσύρθη πρὸς Λαμίαν. Τότε ἐπενέβη ἡ Ρωσία καὶ ὑπεγράφη ἀνακωχὴ (8-5-1897). ‘Η Τουρκία ἔξεκένωσε τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ ἔλαβεν ὡς ἀποζημίωσιν 100 ἑκατ. χρυσῶν δραχμῶν.

‘Η Κρήτη ἀνεκηρύχθη αὐτόνομος μὲν “Ἐλληνα ἀρμοστήν.

Οἱ Εύρωπαῖοι ἐδάνεισαν εἰς τὴν ‘Ἐλλάδα τὰ 100 ἑκατ. χρυσᾶς δραχμᾶς διὰ τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τῶν Τούρκων. ‘Υπεχρέωσαν ὅμως τὴν ‘Ἐλλάδα νὰ δεχθῇ τὸν «Διεθνῆ Οἰκονομικὸν Ἐλεγχον (Δ.Ο.Ε.)», δηλ. νὰ λαμβάνουν τὴν εἰσπραξιν ἐκ τοῦ χαρτοσήμου, τοῦ καπνοῦ, τοῦ ἄλατος, τῶν πυρείων, τῶν παιγνιοχάρτων, τοῦ πετρελαίου καὶ τῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

7. ‘Ο Μακεδονικὸς ἀγών. ‘Ονειρον τῶν Βουλγάρων πολιτικῶν ἦτο πῶς νὰ δημιουργήσουν μεγάλην Βουλγαρίαν. Μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ ‘Ἐλλὰς ἦτο ἀνίσχυρος καὶ ταπεινωμένη. Δι’ αὐτὸ οἱ Βούλγαροι ἔστειλαν εἰς τὴν Μακεδονίαν συμμορίας ἀπὸ Βουλγάρους κομιταζῆδες (ἀντάρτες), οἱ ὅποιοι ἐτρομοκράτουν τὸν πληθυσμὸν τῆς ὑπαίθρου. ‘Εφόνευον τοὺς Ἱερεῖς, τοὺς διδασκάλους, τοὺς προκρίτους. Κάτω ἀπὸ τὸ σαθρὸν σκῆπτρον τοῦ σουλτάνου τὸ Βουλγαρικὸν Κομιτᾶτον, μὲ τὸ μαχαίρι καὶ τὸ χρυσάφι, θέλει νὰ κάμῃ τὴν Μακεδονίαν νὰ παύσῃ νὰ εἶναι Ἐλληνική. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ σχολεῖα ἔπρεπε νὰ ἐκβουλγαρισθοῦν. ‘Ολα ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτοιμα διὰ νὰ δεχθοῦν τὴν «Μεγάλην Βουλγαρίαν». Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν ἔστελλον Βουλγάρους διδασκάλους καὶ σχισματικούς ἰδιούς των Ἱερεῖς.

Τότε πολλοὶ ἐντόπιοι “Ἐλληνες κατήρτισαν ἀνταρτικὰ σώματα, διὰ νὰ προστατευθοῦν. Αὔτα ἐνίσχυεν καὶ ἡ ‘Ἐλληνικὴ κυβέρνησις μὲ τοὺς δραστηρίους προξένους της. Οὗτοι συνειργάζοντο μὲ τοὺς ἐπισκόπους καὶ προκρίτους, οἱ ὅποιοι ἐφρόντιζον διὰ τὸν ἔξοπλισμὸν καὶ ἐφοδιασμὸν των. ‘Εξ ἀλλου εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπιτροπαὶ ἀπὸ ἴδιωτας κατήρτιζον σώματα ἐθελοντῶν καὶ τὰ ἔστελλον εἰς τὴν Μακεδονίαν.

‘Εκ τῶν πρώτων εἰσέβαλεν ὁ ἀνθυπολοχαγὸς **Παῦλος Μελᾶς** ἐπὶ κεφαλῆς 28 γενναίων διὰ νὰ καταστῇ ἐν ἀπὸ τὰ φωτεινότερα

εθνικά μας σύμβολα. 'Ο Μελᾶς έμψυχώνει καὶ ὄργανώνει τοὺς ἔλληνούς πληθυσμούς, προδικάζει τὴν ἔνωσιν τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Ἑλλάδα. 'Ο Μελᾶς, μὲ τὸ ψευδώνυμον Μίκης Ζέζας, κατέστη ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων. Οἱ Βούλγαροι τὸν ἐπρόδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν Στάτισταν (σημερινὸν Μελᾶν) τὸν Σ/βριον τοῦ 1904.

'Ο θάνατος τοῦ ἥρωος ἐβύθισεν εἰς πένθος τὰς Ἀθήνας. 'Αλλ' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ πολῖται συνέρρεον ὡς ἔθελονται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. 'Ο «Μακεδονικὸς Ἀγῶν» ἔξηκολούθησεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Τὸ «σχι» τοῦ Μελᾶ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἔγινε κραυγὴ τῶν Πανελλήνων. Οἱ Μακεδονομάχοι αὐτοὶ ἔξεπτισαν τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὰ περισσότερα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ ἄγων ἐθριάμβευσεν. Οἱ Βούλγαροι, πρὸς ἐκδίκησιν, ἐνήργησαν διωγμούς τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας (1906), οἱ δποῖοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

8. 'Η ἐπανάστασις τοῦ Γουδὶ (1909). Τὸ 1908 πολλοὶ μορφωμένοι Τούρκοι ἀξιωματικοὶ (Νεότουρκοι) ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνεκήρυξαν καὶ αὐτοὶ Σύνταγμα. Τοῦτο ἐδέχθη ὁ τότε σουλτᾶνος Χαμίτ. Οἱ λαοὶ τῆς Τουρκίας ἥλπισαν, ὅτι μὲ τὸ νέον φιλελεύθερον Σύνταγμα θὰ ἔζων εἰρηνικῶς. Οἱ Νεότουρκοι ὅμως διεκήρυξαν, ὅτι διὰ νὰ ἔχῃ ἑνότητα τὸ κράτος, πρέπει νὰ ἐκτουρκισθοῦν ὅλαι αἱ ξέναι ἐθνότητες. 'Ο Χαμίτ ἐνόμισεν ὅτι ἦτο ἡ κατάλληλος εὔκαιρια νὰ κάμη ἀντεπανάστασιν. 'Απέτυχεν ὅμως, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφυλακίσθη.

Μὲ τὴν εὔκαιρίαν αὐτὴν ἡ Βουλγαρία ἐκήρυξεν τὴν ἀνεξαρτησίαν της καὶ ἡ Αύστρια προσήρτισεν δριστικῶς ὥρισμένας ἐπαρχίας. 'Η Τουρκία ἡ ναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅλα αὐτὰ ὡς τετελεσμένα γεγονότα.

'Η Κρήτη ἐκήρυξε καὶ αὐτὴ τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα (1908). 'Η ἐπίσημος Ἑλλὰς παρέμεινεν οὐδετέρα, διότι δὲν ἦτο ἔτοιμος διὰ πόλεμον. Τοῦτο τὸ ἐγνώριζον οἱ Νεότουρκοι καὶ ἥπείλουν, ὅτι θὰ κάμουν ἔνα στρατιωτικὸν περίπατον μέχρι τῶν Ἀθηνῶν. "Ολα αὐτὰ ἐπλήγωσαν τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἴδιαιτέρως τῶν ἀξιωματικῶν. 'Ιδρύθη τότε ὁ «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος», ὁ δποῖος ἐξήτησεν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. 'Η κυβέρνησις δὲν ἐδέχετο τὰ αἰτήματα.

Δι’ αύτὸν τὴν νῦκτα τῆς 14-15 Αὐγούστου 500 ἀξιωματικοί, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Ζορμπᾶ, ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θέσιν Γουδὶ (ἔξω τῶν Ἀθηνῶν). Κατόπιν ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἀνέθεσαν τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰργάσθη πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν τοῦ Συνδέσμου, ἀλλ’ ἐπροχώρει βραδύτατα.

Τότε ὁ Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης, ὡς πολιτικόν του σύμβουλον, τὸν **Ἐλευθέριον Βενιζέλον**. Ὁ Βενιζέλος συνέστησεν εἰς τὸν Σύνδεσμον νὰ καλέσῃ Ἐθνοσυνέλευσιν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Αὕτη συνῆλθε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1911 καὶ ἐπέφερεν ὀρισμένας τροποποιήσεις εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864. Ἡ κυριωτέρα εἶναι ἡ ἔξασφόλισις τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Μὲ ἐκλογὰς ἀνέλαβε τὴν ἔξουσίαν ὁ Βενιζέλος (Μάρτιος 1912) καὶ ἤρχισε μεγάλην δρᾶσιν εἰς δῆλους τοὺς τομεῖς, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὸν στρατὸν καὶ στόλον. Ξέναι ἀποστολαὶ ἐκλήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥγοράσθησαν νέα πλοῖα καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸ θωρηκτὸν «Α βέρωφ». Γενικῶς δὲ ἡ Ἑλλὰς εὑρέθη παρεσκευασμένη, δῶσον ποτὲ ἄλλοτε.

•Περίληψις. Ὁ Γεώργιος Α’ ἔγινε βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων τὸ 1863, ὅπότε ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ‘Ἐπτάνησα. Ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε (1866), ἀλλ’ ἡ ἐπανάστασίς της ἔληξε μὲ τὸ δλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου. Ἡ Θεσσαλία προσετέθη εἰς τὴν Ἑλλάδα (1881) καὶ ὁ μέγας πολιτικὸς Χαρίλαος Τρικούπης ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῆς χώρας εἰς δῆλους τοὺς τομεῖς. Ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε καὶ πάλιν καὶ ἔγένετο ἀφορμὴ τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου τοῦ 1897. Οἱ Βούλγαροι προσπαθοῦν νὰ ἐκβουλγαρίσουν τὴν Μακεδονίαν, ἀλλ’ ἡ Ἑλλὰς ἀντιδρᾶ μὲ τὸν Παῦλον Μελάν καὶ τοὺς Μακεδονομάχους. Οἱ Νεότουρκοι ἐπαναστατοῦν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἀπειλοῦν τὴν Ἑλλάδα μὲ πόλεμον, δῆλους δὲ τοὺς ὑπηκόους των μὲ ἐκτουρκισμόν. Οἱ Ἐλληνες ἀξιωματικοί ιδρύουν τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον καὶ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γουδὶ φέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὁ ὅποιος τὴν καθιστᾶ πανέτοιμον, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσῃ οἰανδήποτε ἔχθρικήν ἀπειλήν.

•Ερωτήσεις. Τίνος υἱὸς ἦτο ὁ Γεώργιος; Ποία ἔγινε βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος; Τὶ ὑπεσχέθη ὁ Γεώργιος εἰς τοὺς ‘Ἐλληνας; Πῶς μᾶς ἐδόθησαν τὰ ‘Ἐπτάνησα; Τὶ εἶναι τὸ «δλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου»; Πῶς ἐπετύχομεν τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας; Ποιον ἔργον ἐπετέλεσεν ὁ Χαρ. Τρικούπης; Διατὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1897 ἤτο ἀτυχής; Τὶ ἤσαν οἱ Βούλγαροι κομιτατζῆδες; Πρὸς τὶ ἀπέβλεπον καὶ μὲ ποιὰ μέσα; Τὶ ἤσαν οἱ Μακεδονομάχοι; Διατὶ ἔγινεν ἡ ἐπανάστασις

τοῦ Γουδί; Διατὸλ ήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Βενιζέλος; Ποῖον ἔργον ἐπέτυχεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος; @

Ἐργοσίαι. Συμπληρώσατε τὸ ιστορικόν σας Λεύκωμα μὲ τὰς νέας προσωπικότητας. Εὑρετε εἰς τὸν χάρτην τὸ Ἀρκάδι καὶ τὰς ἄλλας τοποθεσίας τῶν ιστορουμένων γεγονότων. Ἀναγνώσατε τὸ βιβλίον τῆς Δέλτα: «Στὰ μυστικά τοῦ Βάλτου».

3. Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. **Ἡ αἰτία τοῦ πολέμου.** Ἡ θρασύτης τῶν Νεοτούρκων ὑπέρ-έβη πᾶν δριον. Αἱ φυλακίσεις, αἱ ἔξορίαι, αἱ αὐθερεσίαι, ἡ κατα-πάτησις ὅλων τῶν προνομίων ἔξηρθισαν ὅλους τοὺς Βαλκανικοὺς λαούς. Ἀντὶ ἰσονομίας καὶ ἰσοπολιτείας, ὅπως ἤλπιζον, εύρεθησαν πρὸ ἐνὸς κινήματος, τὸ ὅποιον ἤθελε νὰ καταπνίξῃ τὸν ἐθνισμὸν των καὶ νὰ ἔκτουρκίσῃ τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα.

Τὰ Βαλκανικὰ κράτη εἶχον μεταξύ των μεγάλας διαφοράς, ίδιως λόγω τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος. Ἄλλ' ἡδη ἐκινδύνευον νὰ ἔχαφανισθοῦν. Εἰς τὴν Μακεδονίαν οἱ Τούρκοι ἐδολοφόνησαν πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἐλληνας καὶ κατεκρεούργησαν τὸν μητροπολίτην Γρεβενῶν. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐκήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐπανεστάτησαν. Οἱ Ἀραβεῖς ἐζήτησαν ἀνεξαρτησίαν. Τὸ Εύρωπαϊκὸν τμῆμα τῆς Τουρκίας ἐτέλει ἐν ἀναβρασμῷ. Ὁμοία-ζε μὲ ἡφαίστειον, ἔτοιμον νὰ ἔκραγῃ.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Ἰταλοὶ κατέλαβον τὴν Λιβύην καὶ ἡ Τουρκία τοὺς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Τότε οἱ Ἰταλοὶ κατέλαβον τὰ Δωδεκάνησα. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ (Ἐλλάς, Σερβία, Μαυροβούνιον, Βουλγαρία) ὑπέγραψαν μυστικὴν συμμαχίαν. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ρήγα ἔγινε πραγματικότης!

Πρῶτος ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὴν 25ην Σ/βρίου 1912. Τὴν 30ὴν Σ/βρίου τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν αὐτονόμησιν τῆς Εύρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας (4 Ὁκτωβρίου). Ἡ Ἐλλάς ἐδέχθη εἰς τὴν Βουλὴν της τοὺς Κρῆτας βουλευτὰς καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὴν 5ην Ὁκτωβρίου.

2. 'Ο Έλληνοτουρκικός πόλεμος. Μὲ πρωτοφανῆ ἐνθουσιασμὸν ἔσπευσαν ὑπὸ τὰ ὅπλα οἱ "Ελληνες, ὅχι μόνον τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀλλὰ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεπληρώθησαν 8 μεραρχίαι. Ἡ μία ἔξι αὐτῶν, μὲ ὥρισμένα ἐθελοντικὰ σώματα, συνεκεντρώθη εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν **Σαπουντζάκην**. Αἱ ἄλλαι ἐπτὰ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν διάδοχον **Κωνσταντῖνον**.

'Ο ἐλληνικὸς στρατὸς διέβη τὰ σύνορα καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην κατέλαβε τὴν **Ἐλασσόνα** καὶ τὴν **Δεσκάτην**. Κατόπιν ἤρχισε σκληρὰ μάχη εἰς τὰ στενὰ τοῦ **Σαρανταπόρου**. Ταῦτα ἐθεωροῦντο ἀπόρθητα, διότι ἡσαν θέσις ἐκ φύσεως ὀχυρὰ καὶ ἐνισχυμένη μὲ τεχνικὰς ὀχυρώσεις. Πράγματι ἐδῶ ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἀντιμετώπισεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. "Αν ἡττῶντο οἱ "Ελληνες ἢ καὶ ἀπλῶς καθυστέρουν, ἡ Θεσσαλονίκη θὰ ἔχαντο. Οἱ "Ελληνες ὅμως ἐπραγματοποίησαν μίαν ἀληθῆ ἐποποίιαν. Ἡνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὸν 'Αλιάκμονα.

Μετὰ ταῦτα οἱ "Ελληνες κατέλαβον τὰ Γρεβενά, τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην, τὴν Νάουσαν, τὴν Κατερίνην κλπ. Τώρα οἱ Τούρκοι ὠχυρώθησαν εἰς τὰ Γιαννιτσά. Ἐκεī συνήθη διήμερος μάχη (19-20 Ὁκτωβρίου), κατὰ τὴν ὅποιαν οἱ Τούρκοι κατετροπώθησαν. "Ηδη καταφθάνουν πληροφορίαι, ὅτι οἱ Βούλγαροι πλησιάζουν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ "Ελληνες, μὲ προχείρους ξυλίνας γεφύρας, διέβησαν τὸν 'Αξιὸν ποταμὸν καὶ ἔσπευσαν πρὸς Θεσσαλονίκην. 'Ο Τούρκος ἀρχιστράτηγος Ταξιν πασᾶς παρέδωσε τὴν πόλιν. Τὴν 26ην Ὁκτωβρίου, ἕορτὴν τοῦ πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης, εἰσῆλθεν ὁ στρατός, τὴν δὲ 28ην ἔφθασεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐτελέσθη δοξολογία.

Τότε κατέφθασεν ἀπεσταλμένος τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ Θεοδορώφ, ὁ ὅποιος ἔζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ εἰσόδος μικροῦ τμήματος τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς ἀνάπτασιν. Οἱ Βούλγαροι ὅμως εἰσήγαγον ὀλόκληρον μεραρχίαν, ἡ ὅποια βραδύτερον ἀπεχώρησε.

'Ο διάδοχος τώρα ἐπρεπε νὰ σπεύσῃ πρὸς τὴν Δυτ. Μακεδονίαν, ὅπου τὰ τμήματα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπεχώρησαν παρὰ τὸ Σόροβιτς ('Αμύνταιον). Κατέβαλε τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἔχθροῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς Φλώριναν (6 Νοεμβρίου). "Ηθελε νὰ κατα-

λάβη και τὸ Μοναστήριον, ἀλλὰ τοῦτο εἶχε καταληφθῆ ἡδη ὑπό τῶν Σέρβων. Ἡ φρουρά του, ἀπὸ 40.000 Τούρκους, ἔφυγε πρὸς Ἀλβανίαν. Ὁ Κωνσταντῖνος κατεδίωξε τοὺς ὑποχωροῦντας ἔχθρους και κατέλαβε τὴν Καστοριάν.

3. Ἡ δρᾶσις τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος, μὲ ἀρχηγὸν τὸν ναύαρχον Π. **Κουντουριώτην**, ἔπλευσε πρὸς Λῆμνον και ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὄρμητήριον τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου. Ἀπὸ ἐκεῖ κατέλαβε τὰς νήσους Ἀγ. Εύστρατιον, Θάσον, Σαμοθράκην, Ἰμβρον. Κατόπιν κατέληφθησαν τὰ Ψαρὰ και ἡ Τένεδος. Ἐπειτα τὸ Ἀγιον Ὄρος. Ὁλα αὐτὰ εἶχον συντελεσθῆ ἐντὸς τοῦ Ὁκτωβρίου.

Τὴν 18ην Ὁκτωβρίου ὁ ὑποπλοίαρχος Ν. Βότσης εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσ/νίκης και ἐβύθισε τὸ τουρκικὸν θωρηκτὸν «Φετίχ - Μπουλέν». Ἡ εἰδησις αὐτῇ ἐνεθουσίασε τοὺς πάντας, διότι ἐνεθυμήθησαν τὰ κατορθώματα τοῦ 1821.

Ἐν συνεχείᾳ κατελήφθησαν ἡ Ἰκαρία, ἡ Λέσβος και ἡ Χίος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἔμειναν ἄλλαι νῆσοι πρὸς ἀπελευθέρωσιν. Ἡ Κρήτη εἶχεν ἡδη κηρύξει τὴν ἔνωσιν, τὰ δὲ Δωδεκάνησα τὰ εἶχον καταλάβει οἱ Ἰταλοί.

Ολαι ὅμως αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι νῆσοι ἦδυναντο ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην νὰ ἀπολεσθοῦν, ἐφ' ὅσον δ τουρκικὸς στόλος ἦτο εἰσέτι ἀνέπαφος. Ἀλλ' δ τουρκικὸς στόλος ἔξηλθεν ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλια τὴν 3ην Δ/βρίου 1913. Ὁ «Ἀβέρωφ», ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου και μὲ ναύαρχον τὸν Π. Κουντουριώτην, ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἐνῷ τὸν ἡκολούθουν τὰ ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα μας. Ἡ ναυμαχία ἥρχισε μὲ μονομαχίαν μεταξὺ «Ἀβέρωφ» και «Βαρβαρόσσα» (τουρκικῆς ναυαρχίδος). Ταχύτερος δ «Ἀβέρωφ» ἐπλησίασε τὸν τουρκικὸν κολοσσὸν και τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Ὁλόκληρος δ τουρκικὸς στόλος τὸν ἡκολούθησεν. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἐπλησίασε τόσον εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ὥστε ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τὰ παράκτια τηλεβόλα. Ἡ παράτολμος αὐτὴ ἐνέργεια ἔφερε σύγχυσιν εἰς τὸν ἔχθρὸν και δὲν ἐτόλμησε νὰ ἔξελθη. Ἡ ναυμαχία τῆς **Ἐλληνος** (ὅπως ὀνομάζεται) εἶχε λήξει ἐντὸς μιᾶς ὡρας!

Ἀλλ' δ τουρκικὸς στόλος ἔξηλθε και πάλιν τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1913, ὅπότε ἔγινεν ἡ ναυμαχία τῆς **Λήμνου**. Αὐτὴν τὴν φοράν

ἔλαβε μέρος καὶ ὁ ἄλλος Ἑλληνικὸς στόλος, ὅπως καὶ ὁ τουρκικός. Πάλιν τὰ τουρκικὰ πλοῖα ὑπέστησαν τοιαῦτα πλήγματα, ὡστε οὐσιαστικῶς ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης. —

4. 'Ο Ήπειρωτικὸς ἄγων. 'Η μικρὰ δύναμις τῆς Ἡπείρου κατέλαβε τὴν Πρέβεζαν καὶ Φιλιππιάδα καὶ ἔφθασε πλησίον τῶν Ἰωαννίνων. 'Εκεῖ εὐρέθη πρὸ τοῦ Μπιζανίου, τὸ ὅποιον εἶχεν ὀχυρωθῆ μὲν ὅλα τὰ τεχνικὰ μέσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Δι’ αὐτὸν ὁ μικρὸς ἄλλωστε Ἑλληνικὸς στρατὸς καθηλώθη. 'Ο διάδοχος Κωνσταντῖνος ἐγκατέστησε τὸ στρατηγεῖον του εἰς τὸ Χάνι τοῦ Ἐμίν 'Αγᾶ καὶ ἤρχισεν ὁ κανονιοβολισμὸς τοῦ Μπιζανίου καὶ ἡ ταυτόχρονος ἐπίθεσις τοῦ στρατοῦ. 'Ἐπὶ τέλους τὸ ὄχυρὸν παρεδόθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ παράδοσις τῶν Ἰωαννίνων (21-2-1913).

Κατόπιν κατελήφθη καὶ ἡ Βόρειος Ἡπειρος.

5. 'Ο ἄγων τῶν συμμάχων. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἡ Βουλγαρία διέθετεν 180.000 στρατιωτῶν, ἡ Σερβία 80.000 καὶ ἡ Ἑλλὰς 110.000. 'Η δύναμις τοῦ Μαυροβουνίου ἦτο μικρά.

Οὕτως ἴσχυρότερον στρατὸν διέθετεν ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ κυρία δύναμις αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην. Τὸ μέτωπον αὐτὸν ἦτο καὶ τὸ μόνον, τὸ ὅποιον οἱ Τούρκοι ἥδυναντο νὰ ἐνισχύσουν μὲ τὴν μεταφορὰν στρατευμάτων ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὰ ἄλλα μέτωπα ἦτο ἀδύνατον τοῦτο λόγω τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

'Ο Βουλγαρικὸς στρατὸς εἶχε τρεῖς κατευθύνσεις: ἡ πρώτη πρὸς τὰς Σαράντα 'Εκκλησίας, ὅπου ἐπέτυχεν ἐντυπωσιακὴν νίκην καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τζατάλτζαν' ἡ δευτέρα ἐκινήθη πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου καθηλώθη· ἡ τρίτη ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Ἀλεξ/πολιν. "Ἐν ἄλλῳ τμήμα ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου καὶ ἐστρατωνίσθη.

Οἱ Σέρβοι ἔστειλαν μίαν στρατιὰν πρὸς τὰ Σκόπια καὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς Κουμάνοβον. "Αλλη στρατιὰ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Μοναστήριον, τὸ ὅποιον καὶ κατέλαβε.

Τὸ Μαυροβούνιον ἐκυρίευσε τὴν Σκόδραν.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σκόδρας καὶ Ἀδριανούπολεως, ἡ Τουρκία ἡναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συμμάχους ὀλόκληρον τὸ Εύρωπαϊκὸν τμῆμα της, πλὴν τμήματος τῆς

Θράκης καὶ τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁ-
ποίᾳ ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡ-
γεμονία.

6. Ο Κωνσταντῖνος βασιλεὺς.

Ο βασιλεὺς Γεώργιος εἶχεν ἑγ-
κατασταθῆ εἰς Θεσσαλονίκην. Τὴν
5ην Μαρτίου 1913, ἐνῷ ἔξηλθεν
εἰς περίπατον, ἐδολοφονήθη. Ο
δολοφόνος ἦτο ὄργανον ξένης
προπαγάνδας, συνελήφθη καὶ ηύ-
τοκτόνησε.

Τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα κατέθλι-
ψεν ὅλους τοὺς "Ελληνας".

Τὴν 8ην Μαρτίου ὥρκίσθη ὡς
βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ὁ **Κων-
σταντῖνος**.

"Ηδη τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κρά-
τη εἶχον ὑπογράψει ἀνακωχὴν
μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἀπὸ τὸν Δε-
κέμβριον ἀκόμη συνῆλθεν εἰς Λον-
δίνον ἡ διάσκεψις τῆς εἰρήνης. Ἐξερράγη ὅμως ἐπανάστασις εἰς
τὴν Τουρκίαν καὶ αἱ ἔχθροπραξίαι ἔξηκολούθησαν. Τελικῶς ἡ ει-
ρήνη ὑπεγράφη τὴν 17ην Μαΐου 1913.

Περίληψις. Αἱ αὐθαίρεσίαι τῶν Νεοτούρκων ἡνάγκασαν τοὺς Βαλκανι-
κούς λαούς νὰ ὑπογράψουν συμμαχίαν καὶ νὰ ἀρχίσῃ ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλε-
μος. Οἱ "Ελληνες ἔφθασαν μέχρι τῆς Θεσ/νίκης, Φλωρίνης, Ἰωαννίνων καὶ Β.
Ἡπείρου. Ο Ἑλληνικὸς στόλος ἡλευθέρωσε τὰς νήσους. Οι Βούλγαροι ἔφθασαν
μέχρι Κων/πόλεως καὶ οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὸ Μοναστήριον. Τὸν Μάϊον τοῦ
1913 ὑπεγράφη εἰρήνη. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη ὁ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ
ἔγένετο βασιλεὺς ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἐρωτήσεις. Διατὶ ἡνώθησαν οἱ Βαλκανικοὶ λαοί; Διατὶ ὅλοι ἀπέβλεπον
πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην; Ποίον θωρηκτόν μας κατέστη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων;
Πῶς ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε βασιλεὺς;

Ἐργασίαι. Ιχνογραφήσατε τὸν χάρτην τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν καὶ ση-
μειώσατε τὰ ιστορούμενα γεγονότα.

Ο βασιλεὺς Κωνσταντῖνος

4. Ο ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετά τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βαλκανικῶν κρατῶν, ἡρχισεν ἡ διανομὴ τῶν κατακτηθέντων ἔδαφῶν μεταξὺ τῶν συμμάχων. Οἱ Βούλγαροι, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἐβάστασαν τὸ μεγαλύτερον βάρος τοῦ πολέμου, ἥσαν ἄπληστοι. Αἱ ἀξιώσεις τῶν ἔναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων ἦσαν παράλογοι καὶ ἀγεφύρωτοι.

Οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ Σέρβοι τότε ὑπέγραψαν ἄλλην μυστικὴν συμμαχίαν καὶ τὴν 17ην Ἰουνίου 1913 ἡρχισεν ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σέρβων ἀφ' ἐνός, τῶν Βουλγάρων ἀφ' ἑτέρου.

Τὴν πρωῖαν ἐκείνην (17 Ἰουνίου) οἱ Βούλγαροι προσέβαλον τοὺς συμμάχους εἰς Γευγελῆ καὶ Νιγρίταν, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διασπάσουν.

Οἱ Ἑλληνες ἡγωνίσθησαν μὲ φανατισμὸν καὶ ἀφάνταστον ἡρωϊσμὸν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον. Οὕτω τὴν πρώτην ἡμέραν ἐπολιορκήθη ὁ ἐντὸς τῆς Θεσ/νίκης βουλγαρικὸς στρατός, ὁ ὁποίος καὶ παρεδόθη μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν. Ἀληθεῖς γιγαντομαχίαι ἐλαφρὸν χώραν εἰς τὰ ὀχυρὰ ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ καὶ Κιλκίς. Οἱ Ἑλληνες μόνον μὲ τὴν ξιφολόγχην ἐπέτυχον νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν τοὺς ἔχθρους. Ἡκολούθησαν ἄλλαι σκληραὶ μάχαι εἰς Δοϊράνην, Σιδηρόκαστρον καὶ τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας. Οἱ Ἑλληνες εἰσῆλθον πλέον εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος καὶ ἐβάδιζον πρὸς τὴν Σόφιαν. Ἄλλα στρατεύματα κατέλαβον τὰς Σέρρας καὶ τὴν Δράμαν, ὁ δὲ στόλος τὴν Καβάλαν καὶ Ἀλεξανδρούπολιν.

Οἱ Σέρβοι ἔξ αὖτοι, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Μαυροβουνίων, κατεδίωξαν τοὺς Βουλγάρους μέχρι τῶν παλαιῶν των συνόρων.

Περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἡ Ρουμανία (ἡ ὁποία ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Σόφιας) καὶ ἡ Τουρκία (ἡ ὁποία κατέλαβε διάκλητον τὴν Ἀνατ. Θράκην).

Κατόπιν αὐτῶν ἡ Βουλγαρία ἡ ναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Εἰς τὸ Βουκουρέστιον ὑπεγράφη ἡ συνθήκη (28 Ἰουλίου). Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ Βουλγαρία παρεχώρησε εἰς τὴν Ρουμανίαν τὴν Δοβρουστᾶν, εἰς τὴν Σερβίαν πολλὰ ἔδαφη τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην. Τέλος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Κατ' αύτὸν τὸν τρόπον, μὲ τὴν πλεονεξίαν τῆς, ἡ Βουλγαρία ὅχι μόνον δὲν ἐκέρδισε τίποτε ἀπὸ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν ἄγωνα, ἀλλ’ ἔχασε καὶ ἐδάφη τῆς.

‘Η Ἐλλὰς ἐδιπλασιάσθη. Περιέλαβεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς τὰς περισσοτέρας χώρας. Αὐτοὺς τοὺς πλουσίους καρποὺς ἀπέδωσεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909 ἀφ’ ἐνὸς καὶ ἡ πλήρης σύμπνοια μεταξὺ Βασιλέως - Βενιζέλου ἀφ’ ἑτέρου.

Περίληψις. Ἡ πλεονεξία τῶν Βουλγάρων ἔξωθισεν εἰς καθαρῶς Βαλκανικὸν πόλεμον. Οἱ Ἐλληνες ἔξεδίωξαν τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν Θεσ/νίκην καὶ Ἀνατ. Μακεδονίαν. Οἱ Σέρβοι ἀπὸ πλειστα Μακεδονικὰ ἔδαφη. Ἡ Ρουμανία κατέλαβε τὴν Δοθρούσταν καὶ ἡ Τουρκία τὴν Ἀνατ. Θράκην. Ἡ Μεγάλη Βουλγαρία ἀπέμεινεν ὄνειρον.

Ἐρωτήσεις. Διατὶ ὁ ἄγων μὲ τοὺς Βουλγάρους ἦτο σκληρότερος; Τὶ ἐκέρδισεν ἔκαστος τῶν συμμάχων; Διατὶ οἱ Ρουμᾶνοι καὶ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὸν ἄγωνα; Τὶ θὰ συνέβαινεν ἂν οἱ Βούλγαροι ἤσαν λογικώτεροι; Τὶ ἐπέτυχον οἱ Ἐλληνες μὲ τὴν ὄμονοιαν;

Ἐργασία. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰ νέα πεδία τῶν μαχῶν.

5. ● ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Τὰ αἰτια. Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι ἐφανέρωσαν τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν τῆς Εύρωπης.

‘Η Αύστρουγγαρία εἶδεν, ὅτι ἐματαιώθη τὸ ὄνειρόν της νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσ/νίκην. Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ Σλαῦοι ὑπῆκοοί της ἀνεθάρρησαν τώρα, διότι ἐμεγάλωσεν ἡ Σερβία. Ἡθέλησε λοιπὸν νὰ τὴν ταπεινώσῃ.

‘Η Ρωσία ἥθελε νὰ συντρίψῃ τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ τὴν Τουρκίαν ὑπεστήριζεν ἡ Αύστρια καὶ ἐκείνην ἡ Γερμανία.

‘Η Ἀγγλία εἶχε μεγάλον οἰκονομικὸν ἀνταγωνισμὸν μὲ τὴν Γερμανίαν, ἡ δόποια ἐξ ἄλλου ἡπείλει νὰ κατακτήσῃ τὸν κόσμον. Αὐτὴν δὲ πάλιν ἥθελε νὰ ἐκδικηθῇ καὶ ἡ Γαλλία, διότι τὴν εἶχε ταπεινώσει εἰς προηγούμενον πόλεμον.

“Ολα αὐτὰ τὰ ζητήματα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τακτοποιηθοῦν. Δι’ αὐτὸν ὁ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος.

2. Αἱ ἔχθροπραξίαι. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1914 ἐδολοφονήθη εἰς τὸ Σεράγεβον τῆς Σερβίας ὁ διάδοχος τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου. Ὁ δολοφόνος ἀνῆκεν εἰς τὰ τρομοκρατικὰ κομιτᾶτα τῶν Σέρβων καὶ ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἀμέσως ἐκινητοποιήθη ἡ Ρωσία, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Σερβίας. Ἡ Γερμανία τότε ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ Γαλλίας, εἰσέβαλε δὲ εἰς τὸ Βέλγιον. Ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας διὰ τὸν λόγον αὐτόν.

‘Ολίγον κατ’ ὄλιγον τὰ διάφορα κράτη εἰσήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ ύπερ τῆς μιᾶς παρατάξεως καὶ ἀλλὰ ύπερ τῆς ἄλλης. Οὕτως ὁ πόλεμος κατέστη **Παγκόσμιος**. Κατ’ αὐτὸν οἱ ἀντίπαλοι διηρέθησαν εἰς δύο παρατάξεις: α) Τὰς Κεντρικὰς Δυνάμεις: Γερμανίαν, Αύστρουγγαρίαν, Τουρκίαν καὶ Βουλγαρίαν. β) Τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, τὴν **Ἀντάντη**: Γαλλίαν, Ἀγγλίαν, Ρωσίαν, Βέλγιον, Σερβίαν, Ρουμανίαν, Ἰταλίαν, Κίναν, Ἰαπωνίαν, Ἐλλάδα κ.λ.π.

Σημαντικὸν θέατρον πολέμου ἦτο τὸ **Δυτικὸν μέτωπον**. Μεγάλην σημασίαν ἔλαβε καὶ τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ **Ανατολικὸν** διεξήχθησαν αἵματηραι μάχαι.

Μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας ὑπῆρχον ἴσχυρὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα. Οἱ Γερμανοὶ τότε εἰσῆλθον εἰς τὸ Βέλγιον καὶ μὲ τὰ βαρέα τηλεβόλα των συνέτριψαν τὰ φρούριά του. Οἱ Βέλγοι ἀντέταξαν πείσμονα ἀντίστασιν καὶ ἔδωσαν καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ κινητοποιηθοῦν καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλους νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν.

‘Ως θύελλα ὁ γερμανικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἀνέτρεπε τὸ πᾶν. Ἐπλησίαζε πρὸς τοὺς Παρισίους, ὅταν συνήντησε τὸν ὅγκον τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ. Συνήφθη ἡ μάχη τοῦ Μάρνη ποταμοῦ καὶ οἱ Γερμανοὶ ὑπεχώρησαν μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐγκατεστάθησαν εἰς νέας ὀχυρὰς θέσεις καὶ ὁ ἀγών μετεβλήθη εἰς πόλεμον χαρακωμάτων, ἐπὶ μετώπου 700 χλμ.

Οἱ Ρῶσοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ὅπου αἱ δυνάμεις τῶν Γερμανῶν ἤσαν ἀσθενεῖς. Τότε οἱ Γερμανοὶ ἀπέσπασαν στρατὸν ἀπὸ τὸ Δυτικὸν μέτωπον μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Χίντεμπουργκ καὶ Λούντεντορφ. Οὗτοι συνέτριψαν τοὺς Ρώσους εἰς τὴν μάχην τοῦ Τάννεμπεργκ. Ἄλλ’ οἱ Ρῶσοι ἐστράφησαν κατὰ τῶν Αύστριακῶν. Οἱ ἀντίπαλοι ἐγκατεστάθησαν καὶ ἐδῶ εἰς ὡχυ-

ρωμένας γραμμάς καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον μὲ πόλεμον χαρακωμάτων καὶ αὐτό. (Μέτωπον 900 χλμ.).

Μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἀπέκλεισαν τοὺς ἀντιπάλους των καὶ κατέστρεψαν τὸν γερμανικὸν στόλον (ναυμαχία τοῦ Σκάγερακ). Πρὸς ἀντιπερισπασμὸν οἱ Γερμανοὶ ἐφήρμοσαν τὸν ὑποβρύχιον πόλεμον.

Τὸ 1915 (Μάϊος) οἱ Γερμανοὶ διέσπασαν τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ρωσίας. Οἱ Ρῶσοι αἰχμάλωτοι ἐφθασαν τὸ ἔκατον μύριον, τὸ δὲ πολεμικὸν ὄλικὸν ἦτο ἀπειρον. Οἱ Ρῶσοι ἐκινδύνευον ἀπὸ Ἑλλειψιν πολεμοφοδίων καὶ οἱ Σύμμαχοι ἥθελησαν νὰ εἰσέλθουν διὰ τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελλίων, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς ἐφοδιάσουν. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως εἶχον ἔγκαταστήσει ἐκεῖ βαρὺ πυροβολικόν, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ἤσαν σύμμαχοί των. Ἐχάθησαν οὕτω μερικά ἀπὸ τὰ καλύτερα πολεμικὰ τῶν Συμμάχων. Νέα ἀπόπειρα διὰ ἡηρᾶς, μὲ ἀποβίβασιν στρατευμάτων εἰς τὴν Καλλίπολιν, κατέληξεν εἰς ἀποτυχίαν.

Οἱ Αὐστριακοὶ μὲ τοὺς Γερμανοὺς καὶ Βουλγάρους κατέλαβον τὴν Σερβίαν. Ἡδη τὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν καὶ ἄλλα μέρη κατέλαβον τὴν Θεσσαλονίκην. Νέον μέτωπον ἐδημιουργήθη παρὰ τὴν σερβικὴν καὶ βουλγαρικὴν μεθόριον, τὸ Βαλκανικόν. ③

•3. **Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον.** Ἡ Ἑλλὰς εἶχε παραμεῖνει οὐδετέρα καὶ δὲν ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ τὴν Σερβίαν, μὲ τὴν ὁποίαν συνεδέετο δι' ἀμυντικῆς συνθήκης. Τοῦτο ἡ Ἀντάντ τὸ ἔθεωρησεν ὡς ἔχθρικήν στάσιν καὶ ἔχαρακτήρισε τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον ὡς ὄργανον τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βενιζέλος ἀντιθέτως ἤθελε τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ. Ἡ χώρα διηρέθη εἰς δύο παρατάξεις : εἰς Βασιλικοὺς καὶ εἰς Βενιζελικούς.

‘Ο Βενιζέλος ἐφθασεν εἰς Θεσσαλονίκην μὲ πολλοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς (’Ιούνιος 1916) καὶ ἔκαμε κίνημα. Ἔσχημάτισε προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἔκαμε ἐπιστράτευσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους καὶ ἐδημιούργησε τὸν «στρατὸν τῆς Ἀμύνης». Τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον ἐνισχύθη μὲ 100.000 Σέρβους, δηλ. τὰ ὑπολείμματα τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, ὃ ὀποῖος εἶχεν ἀναδιοργανωθῆ καὶ ἐκγυμνασθῆ εἰς Κέρκυραν ὑπὸ τῶν Γάλλων. Παρὰ ταῦτα ὃ στρα-

• Ελευθ. Βενιζέλος

τός δὲν ήτο ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἡχμαλώτισαν τὸν ἔκει Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ τὸν μετέφερον εἰς τὸ Γκέρλιτς (Γερμανίας). Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτὴ Μακεδονία ὑπέφερε τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Οἱ Σύμμαχοι ἤσκησαν ἴσχυρὰν πίεσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παρητήθη καὶ ἔγινε βασιλεὺς ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος (1917). Ὁ Βενιζέλος ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποκατέστησε τὴν ἐνότητα τοῦ διχασμένου κράτους καὶ ὀργάνωσε τὴν χώραν διὰ τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων. ●

• 4. **Ἡ εἶσοδος τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὸν πόλεμον.** Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον οἱ Γερμανοὶ ἥθελησαν νὰ καταλάβουν τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἐπίθεσις ἥρχισε διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ ἴσχυροῦ Γαλλικοῦ φρουρίου **Βερντέν**, τὸ δποῖον ὑπεστήριζεν ὁ Γάλλος στρατηγὸς Πεταίν. Εἰς τὴν κόλασιν τοῦ Βερντέν ἐθυσιάσθη τὸ ἄνθος τῆς γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς νεολαίας. Ἀλλὰ τὸ φρούριον δέν ἔπεσεν.

Οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε κατὰ τῆς Ρουμανίας. Μαζὶ δὲ μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ Τούρκους τὴν κατέλαβον σχεδὸν ὅλοκληρον. Ἐπίσης ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπέτυχον νὰ εἰσδύσουν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Πιάβε. Τέλος ἔξαπέλυσαν ἀπεριόριστον ὑποβρύχιον πόλεμον. Μὲ ἵκανὸν ἀριθμὸν ὑποβρυχίων ἐβύθισαν τεράστιον ἀριθμὸν συμμαχικῶν πλοίων. Ἡ Ἀμερική, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν, ἔξηλθε τῆς οὐδετερότητος διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς συμμάχους. ●

5. Η Ρωσική έπανάστασις. Μὲ τὰς μεγάλας ἀποτυχίας τῶν οἱ Ρῶσοι ἔθυσίασαν περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια στρατιωτῶν. Ἡ δυσφορία κατὰ τοῦ τσάρου ηὔξηθε καὶ ὁ Λένιν μὲ τὸν Τρότσκι ἔκαμαν τὴν λεγομένην Ὀκτωβριανὴν ἐπανάστασιν (1917). Ὑπέγραψαν χωριστὴν εἰρήνην μὲ τὴν Γερμανίαν μὲ ἔξευτελιστικοὺς ὄρους.

Τὴν Ρωσίαν ἡκολούθησε καὶ ἡ Ρουμανία. Οὕτω τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἥλευθερώθησαν ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον καὶ ἐνίσχυσαν τὸ Δυτικόν. Τὸ 1918 οἱ Γερμανοὶ ἔκαμαν πρωτοφανεῖς ἐπιθέσεις μὲ τεραστίας μάζας στρατοῦ. Διέσπασαν τὸ μέτωπον καὶ ἐπροχώρησαν πρὸς Παρισίους, τοὺς ὅποίους καὶ ἐβομβάρδισαν ἀπὸ ἀπόστασιν 120 χλμ. μὲ τὰ περίφημα πυροβόλα Βέρθα.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Γερμανῶν ἦσαν τεράστιαι, ὅπως καὶ τῶν συμμάχων. Οἱ τελευταῖοι ὅμως ἥρχισαν νὰ ἐνισχύωνται διαρκῶς ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανούς, νὰ ἔχουν κολοσσιαῖον ὑλικὸν καὶ μέγαν ἀριθμὸν τάνκς, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν τὸ νέον ὅπλον. Μὲ αὐτὰ ὁ στρατάρχης Φὸς ἀπεδεκάτισε τοὺς Γερμανούς καὶ τοὺς ἡνάγκασε νὰ ὀπισθοχωρήσουν εἰς τὴν ὡχυρωμένην γραμμὴν Χίντεμπουργκ.

6. Τὸ τέλος τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἡ κατάστασις εἰς τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον ἥρχισε νὰ ὀλλάζῃ. Οἱ Βούλγαροι εἶχον ἔξασθενίσει. Εἰς τὸ Σκρὰ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς κατήγαγε περιφανῆ νίκην κατὰ τῶν Βουλγάρων, τοὺς ὅποίους συνέτριψε κατόπιν ὁ συμμαχικὸς στρατός. Οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (Σ/βριος 1918) καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα.

Οἱ Τούρκοι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν εἰς Παλαιστίνην καὶ μετὰ τὴν Βουλγαρίαν ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν εἰς Μοῦδρον (Λήμνου). Τότε ὁ συμμαχικὸς καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐνεφανίσθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Αὐστριακοὶ διελύθησαν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Πιάβε καὶ ὅλαι αἱ ἔθνοτητές των ἥρχισαν νὰ μὴν ὑπακούουν εἰς τὴν Βιέννην.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐσημειώθησαν ἐπαναστάσεις καὶ τὴν 11ην Ν/βριος 1918 ὑπεγράφη ἀνακωχὴ εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ Φός.

7. Η συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν. Ἡ συνδιάσκεψις εἰρήνης συνῆλθεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Βερσαλλιῶν (Παρισίου). Κατ' αὐτὴν

έπεκράτησεν ή σκέψις τῆς ἔξασφαλίσεως τῶν Συμμάχων ἀπὸ νέαν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν καὶ τῆς ἰκανοποιήσεως τῶν κρατῶν, τὰ δόποια ἐπολέμησαν μὲ τὴν Ἀντάντ. ‘Υπεγράφη σύτω ἡ εἰρήνη τῶν Βερσαλλιῶν (Ιούνιος 1919). Μὲ αὐτὴν ἡ Γερμανία ἔχασεν ὅλας τὰς ἀποικίας της, διάφορα ἐδάφη καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ τεράστια ποσὰ διὰ πολεμικάς ἐπανορθώσεις κλπ.

Αἱ μεγάλαι καταστροφαὶ τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου καὶ τὰ ἀνθρώπινα θύματα ὡδήγησαν τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς **Κοινωνίας τῶν Εθνῶν**. Σκοπός της ἦτο νὰ ἀναπτύξῃ τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων Εθνῶν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητικὸν δικαστήριον πρὸς ἔξασφάλισιν τῆς εἰρήνης. Αὕτη εἶχεν ὡς ἔδραν τὴν Γενεύην (Ἐλβετίας).

Πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἔκαστον τῶν ἡττηθέντων κρατῶν ὥφειλε νὰ ὑπογράψῃ χωριστὴν συνθήκην. Οὕτω :

α) Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ **Σαίλ Ζερμαίν**, ἡ Αὐστρία περιωρίσθη εἰς τὰς καθαρὰς γερμανικὰς ἐπαρχίας της. Μὲ τὰ ἄλλα ἐδάφη της ἐδημιουργήθησαν ἡ Τσεχοσλοβακία καὶ ἡ Γιουγκοσλαβία, ἐνῷ τμῆμα αὐτῶν ἐδόθη εἰς τὴν Ἰταλίαν.

β) Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ **Τριανὸν** περιωρίσθη ἡ Ούγγαρια εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως, ἐνῷ σημαντικά τμήματά της ἐδόθησαν εἰς τὴν Ρουμανίαν, Πολωνίαν, Τσεχοσλοβακίαν καὶ Γιουγκοσλαβίαν.

γ) Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ **Νεϊγù** ἡ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἐλλάδα τὴν Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατ. Μακεδονίαν.

δ) Μὲ τὴν συνθήκην τῶν **Σεβρῶν** ἡ Τουρκία ἐπρεπε νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἐλλάδα τὴν Ἀνατ. Θράκην μέχρι Κων/πόλεως καὶ περιοχὴν τῆς Σμύρνης. Ἀλλα δὲ κράτη ὅλας περιοχάς. Τὴν στιγμὴν ὁμως, κατὰ τὴν ὅποιαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τουρκίας ὑπέγραφον τὴν συνθήκην, ἔγινεν ἐπανάστασις εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Κεμάλ. *

Περίληψις. Αἱ ἀντιξήλαι μεταξὺ τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ὡδήγησαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνασπισμοὶ ἐπολέμησαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη (1914-1918) καὶ εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν αἱ Κεντρικαὶ Δυνάμεις. Μὲ συνθήκας ἡ Ἐλλὰς ἐπρεπε νὰ λάβῃ ὀλόκληρον

τὴν Θράκην καὶ τμῆμα τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης. Ὁ Κεμάλ ἐπανεστάτησεν εἰς Ἀγκυραν καὶ δὲν ἀνεγνώρισε τὰς συνθήκας.

Ἐρωτήσεις. Ποῖα ἦσαν τὰ αἴτια τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου; Διατί κατ' ἀρχὰς ἐνίκησαν οἱ Γερμανοί; Πῶς οἱ Ρώσοι ἀπέτελεσαν κομμουνιστικὸν κράτος; Πῶς ἔγινε διχασμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα; Τὶ ἐκέρδισαν μὲ τὸ τέλος τοῦ πολέμου; Πῶς θὰ ἦτο ἡ Ἑλλὰς μὲ τὰς συνθήκας αὐτάς; Τὶ ἐματαίωσε τὴν μεγάλην καὶ ἔνδοξον Ἑλλάδα;

Ἐργασίαι. Ἰχνογραφήσατε χάρτην τῆς Εύρωπης καὶ σημειώσατε τὰ παλαιά καὶ τὰ νέα σύνορα τῶν διαφόρων κρατῶν.

6. Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

1. Οἱ Ἑλληνες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μεταξὺ τῆς ἀνακωχῆς τῆς Τουρκίας καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν, καὶ κατόπιν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἐμεσολάβησεν ὁρκετὸν χρονικὸν διάστημα. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸν μέσα εἰς τὴν Τουρκίαν ἔγινετο ἀναβρασμός. Ὁ ἐπικείμενος διαμελισμὸς τῆς εἶχεν ἀφυπνίσει τὸ τουρκικὸν ἔθνος μὲ κίνδυνον νὰ ὀρχίσουν οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ ἀγριότητες. Ἐξ ἀλλού ἤρχισαν νὰ ὀργανώνωνται ἀνταρτικαὶ ὄμάδες. Αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν συμμάχων ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Τούρκους νὰ εύρισκουν μεταξὺ αὐτῶν ὑποστηρικτάς. Οἱ Τούρκοι δὲν εἶχον ἀφοπλισθῆ. Μὲ λαθρεμπόριον δὲ ὅπλων κατ' ἀρχάς, μὲ συμφωνίας κατόπιν (μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσίας, ἀλλὰ καὶ Γαλλίας) ἐπέτυχον νὰ ἔχουν ἀφθονον δπλισμόν.

Οἱ Ἰταλοί, ἀφοῦ κατέλασθον διάφορα τουρκικὰ ἐδάφη, ἐσχεδίαζον καὶ ἀπόβασιν εἰς τὴν Σμύρνην. Τοῦτο ἦνάγκασε τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὸν ἐλληνικὸν στρατόν, ὥστε νὰ προηγηθῇ.

Ἡ κατάληψις τῆς Σμύρνης (2 - 5 - 1919) ὑπῆρξε συγκινητική. Ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος, ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ὑπεδέχθη τοὺς θρυλικοὺς εὔζωνος. Ἐν συνεχείᾳ κατελήφθη τὸ Ἀιδίνιον, ἡ Πέργαμος κλπ. Παντοῦ ὅμως ἐδημιουργοῦντο μικροσυμπλοκαὶ μὲ ἀτάκτους Τούρκους. Αὗται ἔλαβον μεγαλυτέραν ἔκτασιν εἰς τὸ Ἀιδίνιον.

Ἡδη ἐδόθη ἡ ἄδεια εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόν νὰ καταλάβῃ τὴν Δυτ. Θράκην, ἀργότερον δὲ νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Ἀνατ.

Θράκην ('Ιούνιος 1920). Κατελήφθη ή 'Αδριανούπολις και όλο-κληρος ή 'Ανατ. Θράκη.

'Ο Βενιζέλος έκομιζεν εις τὴν Ἑλλάδα τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῶν Σερβῶν, ἡ δόποία ἦτο ἡ λαμπροτέρα ἀπὸ ὅσας ὑπέγραψαν οἱ "Ἐλληνες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνεξαρτησίας των. Εἰς τὴν Λυών (Γαλλίας) ἐγένετο δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον του ἀπὸ ἀτάκτους ἀξιωματικούς. Τοῦτο ἐπέτρεψεν εἰς πολλοὺς ἔχθροὺς τῆς Ἑλλάδος νὰ χαίρωνται, διότι ἐσυνεχίζετο ὁ διχασμός. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦτο ἀδύνατον ἡ 'Ελλὰς νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς διεκδικήσεις, αἱ δόποιαι τῆς ἀνεγνωρίσθησαν.

'Αργότερον ('Οκτώβριος 1920) ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ἀπὸ δηλητηρίασιν μιᾶς πληγῆς, τὴν δόποιαν τοῦ ἐπρόξενησε πίθηκος. Ἐτέθη ζήτημα διαδοχῆς του καὶ οἱ "Ἐλληνες, κατὰ τὰς τότε ἐκλογάς, ἐμοιράσθησαν εἰς Βασιλικοὺς καὶ Βενιζελικούς. 'Ο Βενιζέλος ἔχασε τὰς ἐκλογάς. •

2.ο 'Η ἐπάνοδος τοῦ Κωνσταντίνου. Μετὰ τὰς ἐκλογὰς ἔγινε τυπικὸν δημοψήφισμα καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας (6 Δ/βρίου 1920).

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οὐδεὶς ἔκ τῶν συμμάχων εἶχε συμφέρον νὰ βιοθήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἀνησυχήσει ἀπὸ τὴν δημιουργουμένην Μεγάλην Ἑλλάδα. Οἱ Γάλλοι εἶχον οἰκονομικὰ συμφέροντα μὲ τὴν παλαιὰν Τουρκίαν. Οἱ Ἀγγλοί ἐφοβοῦντο τὴν ἀντίδρασιν τῶν μουσουλμάνων τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας. "Ολοι ἔθεώρουν τὴν ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ως στροφὴν πρὸς τὴν Γερμανίαν. Οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ Γάλλοι ἥρχισαν νὰ προσφέρουν ἐπισήμως ὅπλα πρὸς τὸν Κεμάλ.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1921 μετέβη ὁ Κωνσταντίνος εἰς Σμύρνην διὰ νὰ τονώσῃ τὸ ἡθικὸν τοῦ ἀγῶνος. 'Αλλ' ἥδη ἡ κατάστασις δὲν ἦτο εὔνοϊκή. Τὸ ἔθνος δὲν ἐμάχετο πλέον ἡνωμένον. 'Ο Ἰδιος δό βασιλεὺς δὲν ἦτο ὁ στρατηλάτης τοῦ ἐνδόξου 1912 - 1913. Εἶχε ταλαιπωρηθῆ τόσον ἐν τῷ μεταξύ.

Παρὰ ταῦτα τὸν 'Ιούνιον τοῦ 1921 ἥρχισεν ἡ μεγάλη ἐπίθεσις. 'Ο ἔλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸ Ἀφιὸν Καρά - Χισσάρ καὶ τὴν Κιουτάχειαν κατόπιν σκληρῶν μαχῶν. Κατέλαβε καὶ τὸ Ἐσκί Σεχίρ καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν Ἀγκυραν. 'Ηκολούθησε μίαν πορείαν

δυσχερῆ μέσα απὸ ἔρημον, χωρὶς καλὸν ἐφοδιασμόν. "Εδωσε μάχας παρὰ τὸν Σαγγάριον καὶ κατόπιν ὑπεχώρησε πρὸς τὴν ἀσφαλεστέραν γραμμήν Ἀφιὸν Καρὰ Χισσάρ - 'Εσκὶ Σεχίρ.

Οἱ ἀγῶνες ἐκεῖνοι τοῦ στρατοῦ μας ἥσαν ἀπὸ τοὺς λαμπροτέρους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἡτο μία ἀληθῆς ἐποποιία. Ἀλλὰ ἡ Μ. Ἀσία δὲν εἶχε τέλος. Μόνοι, διχασμένοι καὶ ἀβοήθητοι οἱ "Ελληνες ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχουν. 'Ο Κεμάλ προπαρεσκευάζετο δι' ἀντεπίθεσιν. Τὴν ἥρχισε τὴν 13ην Αὐγούστου 1922. *

3. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή. Τὸ ἔθνος μας ὑφίστατο τὴν καταστρεπτικὴν ἐσωτερικὴν διάβρωσιν. Οἱ "Ελληνες στρατιῶται ἐπολέμουν ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ εἶχον κουρασθῆ. 'Ο Κεμάλ ἐπέτυχε ρῆγμα τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς παρὰ τὸ Τουλού Μπουνάρ. Τὸ ἀποτέλεσμα οὕτε καὶ ὁ ἕδιος τὸ εἶχε φαντασθῆ. Διεσπάσθη δλόκληρον τὸ μέτωπον.

'Ηκολούθησεν ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή, ἡ μεγαλυτέρα ἐξ ὅλων ὅσων ὑπέστη ὁ 'Ελληνισμὸς κατὰ τὴν μακραίωνα ἴστορίαν του.

'Η κατάρρευσις τοῦ μετώπου ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ στρατοῦ, ὁ δόποιος ἐπέτυχε νὰ ἀποχωρήσῃ συντεταγμένος καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Χίον καὶ Λέσβον. Ἡγέται της ἥσαν ὁ Πλαστήρας, ὁ Γονατᾶς καὶ ὁ Φωκᾶς. 'Ο βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παρητήθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἔξωτερικὸν (29 Δ/βρίου 1922) καὶ ἀπεβίωσεν.

Μὲ ἔκτακτον στρατοδικεῖον κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἔξετελέσθησαν οἱ πολιτικοὶ ἡγέται, ὡς πρωταίτοι τῆς ἥττης. 'Ο στρατηγὸς Πάγκαλος ἡσχολήθη μὲ τὴν ὄργανωσιν τῆς στρατιᾶς τοῦ "Εβρου καὶ ἐσπεύσεν ἀδικαιολογήτως εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ἀνατ. Θράκης. Μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα περιωρίσθησαν εἰς τὸν "Εβρον. *

4. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν. 'Η συνθήκη τῆς Λωζάννης προέβλεπε τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ θλιβερὰν σελίδα τῆς Ἑλληνικῆς ἴστορίας. 'Ο 'Ελληνισμὸς τῆς Ἰωνίας, τῆς Θράκης καὶ τοῦ Πόντου ἐτερμάτισε τὴν μακραίωνα ἴστορίαν του, μίαν ἴστορίαν πλήρη ζωτικότητος καὶ ἐνδοξοτάτων σελίδων.

Οι "Ελληνες της Ανατ. Θράκης και οσοι επέζησαν της καταστροφής εις τὴν Μ. Ἀσίαν ἔπειτε νὰ ἀνταλλαγοῦν μὲ μουσουλμάνους της Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας και ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος. Η μόνη ἔξαίρεσις ἔγινε μὲ τοὺς "Ελληνας τῆς Κων/πόλεως, οἱ δποῖοι παρέμειναν ἐκεῖ ἔναντι τῶν Τούρκων τῆς Δυτ. Θράκης.

Πρόσθετοι ὑπηρεσίαι ἐδημιουργήθησαν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἑκατοντάδων χιλιάδων ὁμοεθνῶν προσφύγων και τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν περιουσιῶν των, ὡς και ἐκεῖνων τῶν Τούρκων. ●

ε5. Τὸ προσφυγικὸν πρόβλημα. Μὲ τὴν ἀτακτὸν ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας ἡ θέσις τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων κατέστη τραγική. Οἱ περισσότεροι ἔφυγον μὲ οἰονδήποτε μεταφορικὸν μέσον πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἐσφάγησαν ὑπὸ τοῦ μαινομένου ὄχλου. Αἱ μεγαλύτεραι σφαγαὶ ἔγιναν εἰς τὴν Σμύρνην, μεταξὺ δὲ τῶν θυμάτων ἦτο και ὁ μητροπολίτης Χρυσόστομος.

Μὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὸ $1\frac{1}{2}$ ἑκατ. πρόσφυγες. Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῆς ἀποκαταστάσεως τόσων προσφύγων ἡ Ἑλλὰς ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (Κ.Τ.Ε.) πρὸς σύναψιν δανείου. Τοῦτο διεχειρίσθη ἡ «Ἐπιτροπὴ Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων», ἥτις ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν Κ.Τ.Ε. Ούτως ἀπεκατεστάθησαν οἱ γεωργοὶ πρόσφυγες, οἱ δποῖοι ἔλαβον και τὰ ἀπαραίτητα γεωργικά ἔργαλεῖα και ζῶα. Τὸ κράτος ἐξ ἄλλου ἀνήγειρε περὶ τοὺς 40 συνοικισμούς διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ὑπολοίπων προσφύγων εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων μετεβλήθη ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ιδίως ἀπὸ ἔθνολογικῆς ἀπόψεως. Τοῦτο παρετηρήθη κυρίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἡ δποία μὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων και τὴν ἐγκατάστασιν προσφύγων ἀπέκτησεν ἀμιγῆ Ἑλληνικὸν πληθυσμόν. ●

Περίληψις. Οἱ "Ελληνες κατέλαβον τὴν Θράκην και τὴν περὶ τὴν Σμύρνην περιοχὴν (1920). Ο Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀγκύρας, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη νὰ κρατηῇ και ἔξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸν ἡκολούθησαν και οἱ "Ελληνες κάτοικοι, οἱ δποῖοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Έρωτήσεις. Διατί οι Έλληνες μετέβησαν εἰς Σμύρνην; Διατί δὲν έφηρμόσθη ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν; Πῶς θὰ ἦτο ἡ ‘Ελλάς μὲ τὴν ὁδόνοιαν; Τι εἶναι ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή; Ποῖοι μαθήται ἔχουν γονεῖς προσφυγικῆς καταγωγῆς;

Έργασίαι. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὴν πρόσδον τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας.

7. Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

1. Δημοκρατία εἰς τὴν ‘Ελλάδα. Μετὰ τὴν παραίτησιν καὶ ἀναχώρησιν τοῦ Κωνσταντίνου, βασιλεὺς τῆς Ἐλλάδος ἔγινεν ὁ διάδοχος Γεώργιος δ Β' (1923). Ἐξερράγη ὅμως ἀντεπανάστασις, ἡ ὅποια διενήργησεν ἑκλογάς, κατὰ τὰς ὅποιας ἐπλειοψήφισαν τὰ δημοκρατικὰ κόμματα. Πρωθυπουργὸς τῆς νέας κυβερνήσεως ἔγινεν ὁ ’Αλ. Παπαναστασίου καὶ ἡ ‘Εθνοσυνέλευσις ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα. Ὁ Γεώργιος ὑπεχρεώθη νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τῆς Ἐλλάδος καὶ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀνεκρύχθη ὁ ’Αλ. Ζαΐμης. Ἐπηκολούθησε χαώδης κατάστασις καὶ ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος ἐκήρυξε δικτατορίαν (1926). Τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον καὶ ἡ δυσφορία τοῦ λαοῦ ἀπὸ κακὸν χειρισμὸν τῶν ἔθνικῶν θεμάτων, ὡδήγησαν τὸν στρατηγὸν Γ. Κονδύλην νὰ κάμη στρατιωτικὸν κίνημα καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Πάγκαλον. Ὁ ᾱδιος ἐκαμεν ἑκλογάς καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτὴν τὴν φοράν συνεφώνησαν νὰ συνεργασθοῦν εἰς μίαν Οἰκουμενικὴν κυβέρνησιν. Τὰ ἀγαθὰ ἐκ τῆς ὁμονοίας ὑπῆρχαν βεβαίως εὐεργετικά, ἦτοι: ἡρεμία τῶν πνευμάτων, ἐπιτυχής διαχείρισις τῶν ἔθνικῶν θεμάτων καὶ οἰκονομικὴ πολιτική, ἡ ὅποια ἐσημείωσε σταθμὸν εἰς τὴν ιστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Τὸ 1928 ὁ Βενιζέλος ἐκέρδισε τὰς ἑκλογάς καὶ ἐκυβέρνησε τὴν ‘Ελλάδα. Ἀποκατέστησε φιλικὰ σχέσεις μὲ ὅλους τοὺς γείτονας τῆς Ἐλλάδος, (Ιταλίαν, Γιουγκοσλαβίαν). Εύθυνς ἀμέσως ἐπραγματοποίησε τὴν συμφωνίαν τῆς Ἀγκύρας (Ἐλληνοτουρκικὴ φιλία, 1930). Ἐπέδειξε δραστηριότητα εἰς τὸ οἰκονομικὸν τομέα, ἀλλ’ αὐτὴ συνέπεσε μὲ τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν Ἀμερικῆς - Ἀγγλίας. Ὁ Βενιζέλος ἔχασε τὸν ἔλεγχον τῆς καταστάσεως καὶ μεγάλαι καταχρήσεις ἥρχισαν νὰ ἀποκαλύπτωνται ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του. Οὕτως ἔχασεν εἰς τὰς ἑκλογὰς τοῦ 1932. Ἐπηκολούθησε κυβερνητικὴ ἀστάθεια καὶ ἔκρυθμος κατάστασις μέχρι τοῦ 1935, δόποτε

‘Ο Βασιλεὺς Γεώργιος

‘Ο θάνατος τῶν ἐμπείρων πολιτικῶν (Βενιζέλου, Κονδύλη, Δεμερτζῆ, Π. Τσαλδάρη) καὶ ἡ γενικὴ διεθνὴς κατάστασις ὥδη γησαν τὸν Ἱωάννην Μεταξᾶν νὰ κηρύξῃ τὴν δικτατορίαν (4 Αὐγούστου 1936).

‘Ο Ἱωάννης Μεταξᾶς ἐφήρμοσε κοινωνικὴν πολιτικὴν, ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν πολεμικὴν προπαρασκευὴν αὐτῆς.

8. Ο Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Τὰ αἴτια: ‘Η μετὰ τὸν Α’ Παγκόσμιον πόλεμον περίοδος δὲν ύπηρξεν είρηνική, οὔτε εύτυχής διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ’Εξ ἄλλου

ὅ στρατηγὸς Κονδύλης ἀνέλαβε τὴν ἔξουσίαν καὶ διὰ δημοψηφίσματος ἐπανέφερεν εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλέα Γεώργιον τὸν Β’.

2. Η δικτατορία Μεταξᾶ.

‘Ο Γεώργιος ὡς βασιλεὺς ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἔχορήγησε γενικὴν ἀμυντιστείαν. Οὕτω ὀπεκατεστάθησαν αἱ σχέσεις μεταξὺ βασιλέως καὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ ἐν συνεχείᾳ διενεργήθησαν ἐκλογαὶ μὲ τὸ ἀναλογικὸν σύστημα.

‘Αποτέλεσμα τοῦ συστήματος ἦτο ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Βουλὴν πολλῶν κομμάτων, μεταξὺ τῶν δόποίων καὶ τὸ κομμουνιστικόν. ‘Η οἰκονομικὴ ἀθλιότης, ἴδιως εἰς τὸ προσφυγικὸν στοιχεῖον, ἔδιε τροφὴν εἰς τὴν κομμουνιστικὴν προπαγάνδαν. ‘Η ἀσυνεννοησία τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ἐνίσχυε τοὺς στρατιωτικοὺς δι’ ἓνα κίνημα.

συνέβησαν περάστιαι μεταβολαί, όχι μόνον εἰς τὰ σύνορα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς διακυβερνήσεως τῶν λαῶν.

Εἰς τὴν Ρωσίαν ἐπεβλήθη ἀπὸ τὸ 1918 ὁ κομμουνισμὸς μὲ τοὺς Λένιν καὶ Στάλιν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκυβέρνα δικτατορικῶς μὲ τὸν τρόμον καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ἀντιπάλων του.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (1923) ὁ Μουσσολίνι, ὁ ὅποιος ἐκυβέρνα δικτατορικῶς ὡς ἀρχηγὸς τοῦ κράτους (Ντοῦτσε) καὶ μὲ ἴδιοτυπὸν ὀργάνωσιν, τὸν Φασισμόν.

Ἡ Γερμανία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία. Ἡ πικρία διὰ τὴν ἥτταν καὶ οἱ βαρύτατοι ὅροι τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Οὕτως ἐνισχύθη ὁ ἔθνικοσοσιαλισμὸς μὲ ἀρχηγὸν (Φύρερ) τὸν Χίτλερ, ὁ ὅποιος τελικῶς (1933) ἐκυβέρνησε δικτατορικῶς τὴν χώραν.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐγένοντο ἐσωτερικαὶ ἀναστατώσεις καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἄνοδον τοῦ Φράνκο (1936 - 37) καὶ τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας δικτατορικῶς.

Τὰ δικτατορικὰ κράτη καθίσταντο διαρκῶς ἰσχυρότερα καὶ ἀπειλητικότερα καὶ ἡ Κ.Τ.Ε. ἀπεδείχθη ἀνίσχυρος νὰ ἐπιβληθῇ.

Ο Χίτλερ μὲ τὸν Μουσσολίνι συνεδέθησαν στενῶς μὲ τὸν Ἀξόνα (Βερολίνου - Ρώμης), παραλλήλως δὲ ὁ Χίτλερ ὑπέγραψε σύμφωνον συνεργασίας μὲ τὴν Ἰαπωνίαν. Τὸ 1938 προσήρτησε τὴν Αὐστρίαν καὶ κατόπιν τὴν Τσεχοσλοβακίαν. Τὸ 1939 ὁ Μουσσολίνι κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Ἀλβανίαν. Περὶ τὰ τέλη Αύγουστου ὁ Χίτλερ ἐπετέθη κατὰ τῆς Πολωνίας, ὅπό-

Ιωάννης Μεταξᾶς

τε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία τοῦ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (3 Σ/βρίου 1939).

2. Αἱ ἔχθροπραξίαι. Ἡ Γερμανία εἶχεν ὑπογράψει σύμφωνον φιλίας καὶ μὴ ἐπιθέσεως μετὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Οὕτως ἔξαπέλυσεν ὅλας τὰς πολεμικὰς δυνάμεις της κατὰ τῆς Πολωνίας, τὴν ὅποιαν καὶ διέλυσεν.

Εἰς τὰ Γαλλογερμανικὰ σύνορα ἤρχισαν ὀμέσως αἱ ἔχθροπραξίαι, ἀλλὰ ταῦτα ἐπροστατεύοντο ἀπὸ ἴσχυρότατα φρουριακὰ συγκροτήματα: τὴν γραμμὴν Μαζινὼ (Γαλλίας) καὶ τὴν γραμμὴν Ζίγκφριντ (Γερμανίας). "Οταν ὅμως ὁ γερμανικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Πολωνίαν, ἐστρεψεν ὀλόκληρον τὴν πολεμικὴν μηχανὴν του πρὸς τὴν Γαλλίαν. Τὸ 1940 ὁ Χίτλερ κατέλαβε τὴν Δανίαν καὶ Νορβηγίαν. Κατόπιν ἔξωρμησε πρὸς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὄλλανδίαν, ἐπλευρεκόπησε τὴν γραμμὴν Μαζινὼ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ο γερμανικὸς χείμαρρος ἦτο ἀδύνατον νὰ συγκρατηθῇ. Τὸ ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα μόλις ἤδυνηθη νὰ περισώσῃ μικρὸν μέρος του ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Δουνγκέρκης. Ἡ Γαλλία κατακλύζεται ἀπὸ τοὺς Γερμανούς καὶ συνθηκολογεῖ (Ιούνιος 1940). Ἀρχίζει κατόπιν ἡ «μάχη τῆς Ἀγγλίας» μὲ τρομακτικούς ἀεροπορικούς βομβαρδισμούς. Οἱ Ἀγγλοι διέθεσαν ἀξιοθαύμαστον ἀμυναν. Ο Χίτλερ ἀπογοητεύεται καὶ στρέφεται πρὸς τὴν Ρουμανίαν. Ἐτοιμάζεται πλέον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἀναγκάζεται ὅμως νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἰταλίαν εἰς τὸν πόλεμόν της κατὰ τῆς Ἐλλάδος.

Τὴν 22αν Ἰουνίου 1941 ὁ Χίτλερ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ προήλασε μέσα εἰς τὰ ἀχανῆ ἐδάφη της. Ἐφθασε μέχρι τῆς Μόσχας, ἀλλὰ δὲν ἤδυνηθη νὰ τὴν καταλάβῃ, διότι ἐνέσκηψε πρώϊμος χειμών.

Ἡ Ἰαπωνία ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Ἀμερικανικοῦ στόλου καὶ τὸν κατέστρεψεν εἰς τὸ Πέρλ Χάρμπορ (τῆς Χαβάρης). Ἡ Ἀμερικὴ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῶν συμμάχων της (Δ/βριος 1941).

Τὸ 1942 οἱ Γερμανοὶ ἔξηκολούθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ συνήντησαν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν εἰς τὸ Στάλινγ-

κραντ. ’Επίσης είς τὴν Ἀφρικὴν ἔχασαν τὴν μάχην τοῦ Ἐλ - Ἀλαμέϊν (Αἰγύπτου). Ἡ Ἀμερικὴν ρίπτεται εἰς τὸν ἀγῶνα μὲν ὅλας τὰς κολοσσιαίς δυνάμεις τῆς. Ἔνισχύει τοὺς Ρώσους μὲν ἄφθονον πολεμικὸν ὑλικόν. Αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις ἀποβιβάζονται εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν ἀναγκάζουν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ στραφῇ κατὰ τῆς Γερμανίας. ’Ο Μουσσολίνι εὔρεν οἰκτρὸν θάνατον ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς παρτιζάνους (ἀντάρτας).

’Ο Γερμανικὸς στρατὸς ἥττᾶται παντοῦ. Οἱ Ρῶσοι πλησιάζουν πρὸς τὸ Βερολίνον καὶ οἱ Ἀγγλοαμερικανοὶ ἐπιτυγχάνουν ἐπιβλητικὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ σφυροκοποῦν τοὺς Γερμανούς καὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ συνθηκολογήσουν (1945), ἐνῷ ὁ Χίτλερ ηύτοκτόνησεν.

Οἱ Ἀμερικανοὶ ρίπτουν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὴν ἀτομικὴν βόμβαν καὶ τὴν ὑποχρεώνουν νὰ ζητήσῃ εἰρήνην.

’Ο μέγας πόλεμος ἔληξεν. Ἡ Εὐρώπη ἦτο πλήρης ἐρειπίων. Ἐκατομμύρια ἀνθρώποι ἐφονεύθησαν εἰς τὰ μέτωπα καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Ἄλλοι ἔμειναν ἀνάπτηροι. Οἱ Ἐβραῖοι ὑπέστησαν συστηματικὴν ἔξόντωσιν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ἄλλ’ ἡ ὑλικὴ βία δὲν ἤδυνθη νὰ ἔξαφανίσῃ τὴν ἡθικὴν δύναμιν. Παρ’ ὅλας τὰς θυσίας, παρ’ ὅλα τὰ θύματα εἰς τὸ τέλος νικήτρια ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα.

9. ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΕΠΟΣ

’Η Ἰταλία ἦθελε νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον. ’Ο Μουσσολίνι ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του εἰς «τὰ ὀκτὼ ἐκατομμύρια τῶν λογχῶν» του. Κατέλαβε τὴν Ἀβησσουνίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν. ’Ο κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτο ἄμεσος.

’Η Ἑλλὰς παρέμεινεν οὐδετέρα εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου. Τὴν 15ην Αὐγούστου 1940 ἵταλικὸν ὑποβρύχιον ἐτορπίλλισε καὶ ἐβύθισε τὴν «Ἐλλην» εἰς τὸν λιμένα τῆς Τίγνου. ’Ο βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις προσεπάθησαν νὰ ἀποφύγουν τὸν πόλεμον.

Τὴν 28ην Ὁκτωβρίου 1940 οἱ Ἰταλοὶ ἔζήτησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ Ἕλληνικὰ ἔδαφη. Τότε ὁ Ἰωαν. Μεταξῆς ἤρνήθη. Εἶπε τὸ ιστορικὸν «ΟΧΙ». Ἡτο τὸ «μολὼν λαβέ», τὸ δπτοῖον ἐπρόβαλεν

δ Λεωνίδας εις τὰς Θερμοπύλας. Ἀπὸ τὴν χαραγήν τῆς 28ης Οκτωβρίου :

«... Μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὰ πεπρωμένα τῆς Φυλῆς, τὸ Ἐθνος σύσσωμον καὶ πειθαρχοῦν ὡς εἰς ἄνθρωπος, θὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν μέχρι τῆς τελικῆς νίκης»
(Γεώργιος Β')

‘Ο πόλεμος ἥρχισεν. Οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Πίνδον. «Αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους» κατὰ τὸ πρῶτον στρατιωτικὸν ἀνακοινωθέν.

Τότε συνέβη τὸ θαῦμα. Τὸ ἔθνος ἐμάχετο ἡ νωμένον «ύπερ βωμῶν καὶ ἐστιῶν». Ἐπανελαμβάνοντο αἱ σελίδες δόξης τοῦ 1912 - 13.

‘Η κινητοποίησις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ συνεπληρώθη καὶ ὁ πόλεμος ἥρχισεν ἄγριος καὶ σκληρός. Οἱ Ἰταλοὶ ἀπωθοῦνται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ καταδίωξις των συνεχίζεται μέσα εἰς τὸ ἀλβανικὸν ἔδαφος. ‘Εκαστος τόπος δίνει τὸ ὄνομά του εἰς ἓνα ἡρωϊκὸν κατόρθωμα: Κορυτσά, Μοράβα, Ἰβάν, Μοσχόπολις, Πόγραδετς, Πρεμετή, Ἀργυρόκαστρον, ‘Αγιοι Σαράντα, Δέλβινον, Κλεισούρα... Τὰ δάκρυα τῶν σκλάβων Βορειοπειρατῶν γίνονται τὰ «ἄλληλούια» τῆς χαρᾶς καὶ τὰ «ώσαννά» τῆς νίκης.

Οἱ Ἰταλοὶ μεταφέρουν διαρκῶς ἐνισχύσεις, ἀντικαθιστοῦν τοὺς ἀρχιστρατήγους των, ἀλλ’ εἰς μάτην. ‘Ο Μουσσολίνι προπαρασκευάζει ὁ ᾱδιος ἐπίθεσιν. Τὸ μέτωπον φλέγεται (9 - 22 Μαρτίου 1941) ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμούς. ‘Αλλεπάλληλα κύματα Ἰταλῶν συντρίβονται μὲ τεραστίας ἀπωλείας. ‘Ο Μουσσολίνι ἀπελπίζεται, φεύγει διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ ζητεῖ τὴν βοήθειαν τοῦ Χίτλερ.

Οἱ Γερμανοὶ ἔξησφάλισαν τὴν οὐδετεροποίησιν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν σύμπραξιν τῆς Βουλγαρίας. Τὴν πρωίαν τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941 ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. ‘Η πρώτη κατέρρευσεν ἐντὸς 24 ὥρων καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὰ ὀχυρὰ πρὸς τὴν ἐλληνοβουλγαρικὴν μεθόριον τοὺς ἐσταμάτησαν ἐπὶ ἀρκετάς ἡμέρας. Αἱ Ἀθήναι κατελήφθησαν (27 Ἀπριλίου) καὶ μαζί των δλόκληρος ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἑλλὰς (30 Ἀπριλίου).

Οι "Αγγλοί καὶ οἱ Νεοζηλανδοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ἔλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀντέταξαν σκληρὰν ἄμυναν. Εἰς τὸ τέλος ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ κατέφυγε καὶ ἡ Κυβέρνησις μὲ τὸν βασιλέα. Ὁ ἀείμνηστος Μεταξῆς εἶχεν ἀποθάνει. Ὁ ἀγγλικὸς στόλος ὑπερήσπιζεν ἀπὸ θαλάσσης τὴν μεγαλόνησον. Οἱ Γερμανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὴν καταλάβουν δι' ἀλεξιπτωτιστῶν.

Ἡ μάχη τῆς Κρήτης ἥρχισε. Σμήνη ἀεροπλάνων κατέφθανον κατὰ κύματα καὶ ἔρριπτον ἀλεξιπτωτιστάς. Ὁ στρατὸς καὶ οἱ κάτοικοι ἡμύνθησαν μὲ ἀφθαστον ἡρωϊσμόν. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως κατέλαβον τὴν Κρήτην (2 ἱουνίου) καὶ ὁ βασιλεὺς μὲ τὴν κυβέρνησιν κατέφυγον εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολὴν, ἵνα συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα.

Τὸ ἀλβανικὸν ἔπος καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τῆς Κρήτης ἐπεβράδυναν τὴν ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Ρωσίαν. Ἡ 'Ἑλλὰς προσέφερεν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν συμμάχων.

10. Η ΤΡΙΠΛΗ ΕΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

1. 'Η κατοχὴ. Ἡ περίοδος 1941 - 1944 χαρακτηρίζεται ως Κατοχὴ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ Ἀξονος.

Οἱ Γερμανοὶ παρέδωσαν τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν καὶ τὴν Δυτ. Θράκην εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ ᾱδιοι ἐκράτησαν τὴν ὑπόλοιπον Μακεδονίαν καὶ τὴν Κρήτην, τὴν δὲ ὑπόλοιπον Ἑλλάδα παρέδωσαν εἰς τοὺς Ἰταλούς.

Τὰ στρατεύματα τῆς Κατοχῆς διήρπασαν διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος κατοχῆς ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Χιλιάδες Ἑλληνες ἀπέθανον ἐκ πείνης.

2. 'Η ἔθνικὴ ἀντίστασις. Τὰ βάσανα καὶ αἱ ταλαιπωρίαι δὲν ἐστάθησαν ἵκανὰ νὰ κάμψουν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ψυχὴ των παρέμεινεν ἐλευθέρα καὶ ἀδούλωτος. Αἱ συγκοινωνίαι εἶχον παραλύσει. Τὰ τρομοκρατικὰ μέτρα, αἱ φυλακίσεις, οἱ τουφεκισμοὶ οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔφερον. Πολλοὶ ἔφευγον κρυφίως καὶ μὲ ὅποιονδήποτε μέσον πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἢ τὴν Μέσην Ἀνατολὴν διὰ νὰ πλαισιώσουν τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἀλλοι ἔφευγον εἰς τὰ βουνὰ

διὰ νὰ συγκροτήσουν ἀνταρτικὰς ὁμάδας. "Ολοὶ συμμετεῖχον εἰς μίαν καθολικὴν παθητικὴν ἥ ἐνεργητικὴν ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἔχθρῶν. Ἐλάχιστοι ήσαν οἱ καιροσκόποι καὶ οἱ δοσίλογοι.

Ο ἀνταρτοπόλεμος καὶ τὰ παντὸς εἶδους σαμποτάζ (ζημίαι εἰς πολεμικὰ ἔργοστάσια, συγκοινωνίας κλπ.) ἀπετέλουν καθημερινὴν ὑπόθεσιν. Τὰ ἀντίποινα τῶν ἔχθρῶν ήσαν σκληρά: φυλακίσεις, ὁμαδικοὶ τουφεκισμοί, καταστροφαὶ χωρίων καὶ πόλεων. Χιλιάδες ἐκλείσθησαν εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως ἥ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν δι' ἀναγκαστικὴν ἐργασίαν ἥ νὰ ὑποβληθοῦν εἰς μαρτύρια (Νταχάου κ.ἄ.).

Αἱ ἐσωτερικαὶ διενέξεις τῶν κομμάτων καὶ ἡ ἔλλειψις κοινῆς ὀργανώσεως ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς κομμουνιστὰς νὰ δώσουν εἰς τὸ 'Εθνικὸν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον (Ε.Α.Μ.) εύρυτάτην βάσιν. Ἀντιθέτως περιώρισαν τὰς ἔθνικὰς ὀργανώσεις (ΕΔΕΣ) καὶ ἔξωντασαν ἄλλας (Ψαρρόν). Τελικῶς μετέτρεψαν τὸ ΕΑΜ εἰς καθαρῶς κομμουνιστικὸν ὄργανον καὶ ἀντὶ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἔχθρῶν ἥσχολήθησαν μὲ τὴν μεταπελευθερωτικὴν ἐπικράτησίν των.

11. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ — ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ — ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ

1. Η ἀπελευθέρωσις. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ᾠρχισεν ἡ ταχεῖα ἀναδιοργάνωσις τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ "Ἐθνους. Οὕτως ἡδυνήθη μία ταξιαρχία πεζικοῦ νὰ ἀγωνισθῇ μετὰ τῶν συμμάχων εἰς 'Ελ - 'Αλαμέϊν ('Οκτώβριος 1942). Ἡ ίδια μετὰ τοῦ 'Ιεροῦ Λόχου ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀφρικῆς καὶ 'Ιταλίας. Ἡρωϊκὴ ἦτο ἡ δρᾶσις τῆς εἰς τὸ Ρίμινι - 'Ιταλίας καὶ ἔκτοτε ἔφερε τὸ ὅνομα αὐτό.

Μὲ τὴν κατάρρευσιν τῆς Γερμανίας οἱ ἔχθροι ἐγκατέλειψαν τὴν Ελλάδα. Τὴν 12ην Ὁκτωβρίου 1944 ἀπηλευθερώθησαν αἱ Ἀθῆναι καὶ τὴν 18ην ἔφθασεν ἡ 'Ελληνικὴ κυβέρνησις (Γ. Παπανδρέου).

"Ηδη ἐτέθη θέμα ἐπιστροφῆς τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β' καὶ δι πολιτικὸς κόσμος ἐδιχάσθη. Ἐπὶ πλέον οἱ κομμουνισταὶ εἶχον ἀνακηρύξει ἴδικὴν των κυβέρνησιν τῶν «βουνῶν» καὶ διὰ παντὸς τρόπου διετάρασσον τὴν ἐνότητα καὶ τὴν γαλήνην τῆς χώρας.

2. Τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα. Εἰς τὴν πρώτην μεταπελευθερωτικὴν κυβέρνησιν (Παπανδρέου) συμμετεῖχον καὶ οἱ κομμουνισταί. Εἰς τὴν Ἑλλάδα εύρισκετο ἐπίσης μικρὸν ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σκόμπου. Ἡ κυβέρνησις τότε ἀπεφάσισε τὴν ἀποστράτευσιν τῶν ἐνόπλων ἀνταρτικῶν ὁμάδων, τὴν δημιουργίαν ἐνιαίου ἐθνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν ἐπανεξοπλισμὸν αὐτοῦ. Ὡς ἡμέρα ἀποστρατεύσεως ὥρισθη ἡ 30ὴ Νοεμβρίου. Οἱ κομμουνισταὶ ἐζήτησαν καὶ τὴν ταυτόχρονον ἀποστράτευσιν τῆς ταξιαρχίας Ρίμινι καὶ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Ὅπο τὸ πρόσχημα δὲ αὐτὸ διέλυσαν τὰς ἐθνικὰς ὁμάδας Ἡπείρου - Μακεδονίας, κατέλαβον τὰς πόλεις καὶ συνεκεντρώθησαν ἔξωθι τῶν Ἀθηνῶν.

Αμέσως αἱ κομμουνιστικαὶ μεραρχίαι ἐξεχύθησαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἐνῷ ταυτοχρόνως τὰ ἐγκληματικὰ καὶ ἀνατρεπτικὰ στοιχεῖα ἐκινήθησαν ἀπὸ δῆλα τὰ σημεῖα. Οἱ ὀλίγοι ὠπλισμένοι καὶ ἐγκατεσπαρμένοι εἰς διάφορα σημεῖα ἀστυφύλακες ἀπεμονώθησαν ἡ ἐσφάγησαν. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξουδετερώθησαν καὶ αἱ μικραὶ ἀγγλικαὶ δυνάμεις. Τὸ Δεκεμβριανὸν κομμουνιστικὸν κίνημα ἐδημιούργησεν εἰς τὴν χώραν δύσκολον κατάστασιν.

Οἱ Ἀγγλοι καὶ οἱ Ἄμερικανοὶ ἐδέχθησαν ἀδιάφοροι τὰ γεγονότα. Ὁ Παπανδρέου ἐθεώρει ἀδύνατον τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τοὺς συμμάχους του, διὰ νὰ καταστῇ δοῦλος μιᾶς τρομοκρατικῆς μειοψηφίας. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐξ ἄλλου παρηκολούθει τὴν κατάστασιν καὶ ἔβλεπεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπολέμησεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη τὴν βίαν καὶ ἥδη ἐκινδύνευε νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτὴν ὑπὸ ἄλλην μορφήν.

Οἱ κίνδυνος δὲ ἦτο ἀμεσος καὶ μέγας. Ἀκόμη καὶ ὁ Τσῶρτσιλ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Γεώργιον νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ὁρίσῃ ὁ ἴδιος ἀντιβασιλέα, προκειμένου νὰ λείψῃ τὸ πρόσχημα τῶν κινηματιῶν. Ἡπείλησε δὲ ὅτι ἄλλως θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἀποσύρῃ τοὺς στρατιώτας του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν ἦτο πρέπον νὰ φονεύωνται εἰς αὐτὴν.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ βασιλέως ἦτο πειστικὴ καὶ ὑπερήφανος. Ὅπενθύμιζεν ὅτι χιλιάδες Ἑλληνες ἐφονεύθησαν ὅχι μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ τὸ καλὸν ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ὅμως οὐδεὶς Ἑλλην ἡγέτης ἐσκέφθη νὰ ἐκφράσῃ τὴν πικρίαν του διὰ τὴν θυσίαν αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων.

‘Η ἀγγλικὴ πολιτικὴ μετεβλήθη ἄρδην ἔκτοτε. ’Εστάλη ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ὁ στρατηγὸς Ἀλεξάντερ νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Τσῶρτσιλ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας (Χριστούγεννα 1944). ‘Η κρατικὴ ἅμυνα κατὰ τῶν κομμουνιστῶν ἐσυνεχίζετο παντοῦ. ’Ηδη κατέφθανον μεγάλαι ἀγγλικαὶ δυνάμεις καὶ τὰ ρουκετοβόλα ἀεροπλάνα διέλυον τὰς κομμουνιστικὰς συγκεντρώσεις. Ταυτοχρόνως τὰ βαρέα ἀγγλικὰ τάνκς ἐνεφανίσθησαν εἰς τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν.

‘Ο Τσῶρτσιλ ἐπραγματοποίησε σύσκεψιν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν ἀλλων συμμάχων (Ἀμερικανῶν - Ρώσων). Οἱ πάντες ἤλπιζον εἰς μίαν συμφωνίαν, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ κομμουνισταὶ θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν κυβέρνησιν. Τὴν ἀνέλπιστον αὐτὴν εὔκαιριαν, δὲν ἥθελησαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν οἱ κομμουνισταί. ’Εγιναν μάλιστα καὶ ἀπαιτητικώτεροι καὶ περισσότερον ἀδιάλλακτοι. ‘Ο Τσῶρτσιλ ἀνεχώρησε μὲ πικρίαν καὶ ἀπογοήτευσιν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέλαβεν ὡς ἀντιβασιλεὺς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός. Ἀγγλοι καὶ Ἐλληνες τώρα ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς καταστάσεως. Οἱ κομμουνισταὶ ἡμύνθησαν μὲ λύσσαν ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν ἔξηφανίσθησαν, ἀφοῦ παρέλαβον χιλιάδας ἀθώων πολιτῶν. Αἱ Ἀθῆναι ἔκειντο εἰς ἐρείπια, ἐνῷ χιλιάδες ἥσαν τὰ θύματα τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας. Τελικῶς ἡ ναγκάσθησαν νὰ ὑπογράψουν ἀνακωχὴν (12 Ἰανουαρίου 1945). Μετὰ ἔνα μῆνα ὑπεγράφη ἡ συμφωνία τῆς Βάρκιζας, ἐνῷ τὴν ιδίαν ἡμέραν (12 Φεβρουαρίου 1945) ὑπεγράφετο ἡ συμφωνία τῆς Γιάλτας μεταξὺ τῶν συμμάχων. ‘Ο Στάλιν εἶχεν ἐπιτύχει τόσα πολλά, ὡστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ριψοκινδυνεύσῃ ταῦτα μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν Ἐλλήνων κομμουνιστῶν. ’Αντιθέτως εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Πότσδαμ (2 Αὐγούστου 1945) εἶχεν ἐπιτύχει πλέον τὰ πάντα καὶ ἥδυνατο νὰ κατηγορήσῃ τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὴν «κατάπνιξιν τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

3. Οἱ βασιλεῖς Γεώργιος Β' καὶ Παῦλος Α'. Τὴν 31ην Μαρτίου 1946 διεξήχθησαν ἐκλογαί, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔλαβον μέρος οἱ κομμουνισταί. ’Ολίγον κατόπιν ἔγινε δημοψήφισμα καὶ ὁ βασιλεὺς

Γεώργιος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (27 Σ/βρίου 1946). Ἀσθενής ὅμως καὶ ταλαιπωρημένος, δὲν ἡδυνήθη νὰ ζήσῃ ἐπὶ πολύ. Ἀπέθανε τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947.

Τὸν Γεώργιον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του **Παῦλος Α'** εἰς μίαν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὅποιαν ἐμαίνετο ὁ ἄγων κατὰ τῶν συμμοριτῶν.

4. 'Ο κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἔθνικὸς ἄγων. Μετὰ τὴν συντριβήν των κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα, οἱ κομμουνισταὶ ἐκαιροφυλάκτουν διὰ τὸν «τρίτον γῦρον», ὅπως ἔλεγον. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὡργανώθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος (Ἀλβανίαν, Γιουγκοσλαβίαν, Βουλγαρίαν). Ἐκεῖ εἶχον τὰς βάσεις ἀνεφοδιασμοῦ των καὶ περιθάλψεως τραυματιῶν, ἐκπαιδεύσεως δολιοφθορέων κλπ. Δι' αὐτὸν ὁ κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἄγων ἐπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν μορφὴν τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος. Ἡτο πλέον **ἔθνικὸς ἄγων** κατὰ τοῦ σλαυΐσμοῦ.

Τὰ πρῶτα κρούσματα ἥρχισαν ἀπὸ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1946 μὲ εἰσβολὴν συμμοριῶν ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν, Γιουγκοσλαβίαν καὶ Βουλγαρίαν. Αὕται ἐφόνευον τοὺς ἄνδρας τῶν σταθμῶν χωροφυλακῆς καὶ μεμονωμένων στρατιωτικῶν μονάδων.

‘Η Ἑλλὰς ἔκαμε προσφυγὴν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας τοῦ Ὀργανισμοῦ ‘Ηνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.), ὁ ὅποιος ἀντικατέστησε μεταπολεμικῶς τὴν Κ.Τ.Ε. Ἐσχηματίσθη μία Ἐπιτροπὴ Ἐρεύνης, ἡ ὅποια ἥλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέβη καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας. Ὁλίγον ἀργότερον δὲ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. διεκήρυξεν ὅτι ἡ Ἀμερικὴ θὰ προστατεύσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀκεραιότητα τῶν λαῶν «Δόγμα Τρούμαν». ‘Η Ἑλλὰς ἔλαβεν οἰκονομικὴν βοήθειαν καὶ ἡσχολεῖτο μὲ τὴν ἀνασυγκρότησίν της.

‘Ο συμμοριτοπόλεμος ὅμως ἔγινε περισσότερον τραχύς. Αἱ συμμορίαι τώρα ἐπροξένουν τεραστίας ὑλικὰς καταστροφάς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας καὶ ἥρχισαν αἱ ἐπιθέσεις ἐναντίον πόλεων (Καρδίτσης, Καρπενησίου, Ναούστης). Ὁ ἔλλην νικός στρατὸς διεξήγαγε νικηφόρους καὶ πολυδαπάνους ἐπιχειρήσεις. Αἱ νίκαι ὅμως δὲν ἤσαν δριστικά.

‘Εμεσολάβησε διαμάχη μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τῶν κομμουνιστῶν μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἔξουδετέρωσιν τοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς ἔκει-

‘Ο Βασιλεὺς Παῦλος Α’

χαι διὰ τὴν συντριβὴν τοῦ συμμοριτισμοῦ. Τελευταίον προπύργιον ἦτο δὲ Γράμμος, τοῦ ὅποίου ἡ κατάληψις ἀπήτησεν ἀγῶνα τεσσάρων ἡμερῶν. “Οσοι συμμορίται ἐσώθησαν, εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ κατάληψις τοῦ Γράμμου ἐσήμανε τὸ τέλος τοῦ κομμουνιστοσυμμοριτισμοῦ.

Μετὰ ἀγῶνα τεσσάρων ἔτῶν δὲ ἀγῶναν κατὰ τῶν συμμοριτῶν ἐτελείωσε μὲ τὴν θριαμβευτικὴν νίκην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατοῦ του. Ἡτο μία ἐθνικὴ νίκη. Ἡ Ἑλλάς, συντετριμμένη ἀπὸ τὸν τιτάνειον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἄξονος καὶ τῆς τριπλῆς κατοχῆς καὶ αἰμάσσουσα ἀπὸ τὰς πληγὰς τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος, ὡρθώθη ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν τῆς ἐλευθερίας. “Ολοι οἱ ἐλεύθεροι ἀνθρώποι ἀνεγνώρισαν τὴν νίκην αὐτὴν ὡς τὴν πλέον σημαντικὴν τοῦ ἐλευθέρου κόσμου κατὰ τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιβουλῆς.

‘Ο ἀγῶνας ὅμως κατὰ τῶν συμμοριτῶν (1946 - 1949) εἶχε δυσ-

ης πανισχύρου «ἀρχιστρατήγου» Μάρκου (30 Ιανουαρίου 1949). Τότε ὅμως ἐσχηματίσθη ἰσχυρὰ κυβέρνησις εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Θ. Σοφούλην, ἡ ὅποια ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν συμμοριτῶν εἰς τὸν στρατηγὸν Ἀλ. **Παπάγον.**

Αμέσως δὲ ἀντισυμμοριτικὸς ἀγῶν ἔλαβεν ἀποφασιστικὴν τροπήν. ‘Ο Ἑθνικὸς στρατὸς ἔξεκαθάρισε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν τὴν Ἑλλάδα. Ἐστράφη δὲ πρὸς τὸν κύριον ὅγκον τῶν συμμοριτῶν. Οὗτοι ἔξεποπίσθησαν ἀπὸ τὰς ὁχυράς των θέσεις τῆς ὁρεινῆς περιοχῆς τοῦ Καϊμακτσαλάν. Κατόπιν ἥρχισε σκληρὸς ἀγῶν εἰς τὸ Βίτσι, ὅπου ἦτο καὶ τὸ γενικὸν ἀρχηγεῖον τῶν συμμοριτῶν. Ἐχρειάσθησαν πέντε ἡμέρων σκληραὶ καὶ αἷματηραὶ μά-

μενεῖς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς χώρας. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὅλα τὰ ἄλλα κράτη ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἀνασυγκρότησίν των, ἡ Ἑλλὰς ἦγωνίζετο διὰ τὴν ἀπαλλαγήν της ἀπὸ τὸν κομμουνισμόν.

Τὰ δεινὰ τοῦ συμμοριτοπολέμου δύνανται νὰ συνοψισθοῦν εἰς τὰ ἔξης :

α. Προσφυγικὸν πρόβλημα. Πλέον τῶν 700.000 κατοίκων τῆς ὑπαίθρου ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των καὶ κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς Κέντρα Ἀσφαλείας. Τὰ ἔγκλήματα τῶν συμμοριτῶν (ἐπιδρομαί, λεηλασίαι, διώξεις, ἀτιμώσεις κλπ.) ἀπέβλεπτον καὶ εἰς τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὑπαίθρου καὶ ἔξαρθρωσιν τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Πράγματι δὲ κατώρθωσαν νὰ καταστρέψουν τὴν πατρίδα των. Αἱ οἰκίαι ἐπυρπολήθησαν, οἱ ἀγροὶ ἥρημαθησαν, τὰ ἔργα κοινῆς ὡφελείας κατεστράφησαν, ἡ παραγωγὴ ἀνεκόπη, ὁ προϋπολογισμὸς ἐπεβαρύνθη μὲ τὴν συντήρησιν καὶ περίθαλψιν τῶν προσφύγων.

β. Τὸ παιδομάζωμα. Τὸ φρικιαστικώτερον ἔγκλημα τοῦ συμμοριτισμοῦ ἦτο τὸ παιδομάζωμα. "Αρρεναὶ καὶ θήλεα μικρᾶς ἡλικίας ἥρπαζοντο ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῶν καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς χώρας τοῦ παραπετάσματος. Ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἐδημιουργοῦντο οἱ νέοι Γενίτσαροι τοῦ κομμουνισμοῦ. 'Υπολογίζεται ὅτι πλέον τῶν 30.000 παιδίων κατενεμήθησαν εἰς τὰ διάφορα κράτη τοῦ παραπετάσματος. Τὸ ἀποτρόπαιον αὐτὸ ἔγκλημα τῆς γενοκτονίας προεκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου.

Ο Στρατάρχης 'Αλ. Παπάγος

γ. 'Υλικαὶ καταστροφαί. Αὕται ύπολογίζονται εἰς 4 δισεκατομμύρια καὶ πλέον δραχμῶν. Ἀφοροῦν δὲ τὴν διὰ ἀνατινάξεων, ἐμπρησμῶν κλπ. καταστροφὴν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς Ἐθνικῆς μας Οἰκονομίας (γεωργίαν, βιομηχανίαν, μέσα συγκοινωνίας, οἰκοδομάς κλπ.).

5. 'Η Ἔνωσις τῆς Δωδεκανήσου. 'Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος ἔλλησεν. 'Η Ἑλλὰς προσέφερε πολλά, ἀν μὴ τὴν νίκην. Χωρὶς τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασίν της κατὰ τῶν Γερμανῶν, χωρὶς τὴν καθυστέρησιν μὲ τὴν μάχην τῆς Κρήτης, ἡ ἡττα τῶν Γερμανῶν ἵσως νὰ μὴ ἐπήρχετο. Μετὰ τὸν πόλεμον ὅμως ἡ Ἑλλὰς — ὡς συνήθως — ἤγνοήθη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ "Ἐλληνες." Οχι μόνον περιεπλάκησαν καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς ἐσωτερικὰς διχονοίας, ἀλλ' ἀπεδείχθησαν ἀνίκανοι κατὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τοὺς τίτλους καὶ τὰς θυσίας τοῦ πολέμου.

'Η διάσκεψις τῶν νικητῶν εἰς Παρισίους (27 Ιουνίου 1946) παρεγνώρισεν ὅχι μόνον τὴν ρύθμισιν τῶν συνόρων της πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπαράγραπτον δικαίωμά της ἐπὶ τῆς Βορείου Ήπείρου, τῆς ὁποίας ἡ γῆ ἐποτίσθη μὲ τὸ ἐλληνικὸν αἷμα. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ἐγένετο δεκτόν, ἦτο ἡ ἔνωσις τῆς Δωδεκανήσου.

Τὴν ἔνωσιν ἐπεκύρωσεν ἡ ύπογραφεῖσα ἐν Παρισίοις συνθήκη μεταξύ 'Ελλάδος καὶ 'Ιταλίας (10 Φεβρίου 1947). 'Η ἐπίσημος ὅμως τελετὴ τῆς ἐνσωματώσεώς της ἐπανηγυρίσθη τὴν 7ην Μαρτίου 1948.

6. 'Η βοήθεια τῶν Η.Π.Α. 'Η Ἑλλὰς μὲ τὸν νομισματικὸν πληθωρισμὸν κατεληστεύθη κυριολεκτικῶς ἀπὸ τοὺς κατακτητάς, ἐνῷ ἔξεμηδενίσθησαν τόσον τὸ ἐθνικόν της νόμισμα, ὅσον καὶ αἱ ἀποταμιεύσεις. Ούδεμία ἄλλη χώρα, ἀπὸ ὅσας κατέλαβον οἱ Γερμανοί, ἐγνώρισε τοιαύτην μεταχείρισιν. Εἰς ὅλας τὰς ἄλλας χώρας ἡ νομισματικὴ κυκλοφορία ηὔξηθη μόνον κατὰ τρεῖς φοράς (εἰς τὴν Πολωνίαν κατὰ 14), ἐνῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ 5 ἐκατομμύρια φοράς.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἔλαβεν ἐπείγουσαν βοήθειαν εἰς τρόφιμα καὶ εἰς καύσιμα ἀπὸ τὴν ΟΥΝΠΡΑ. 'Η καταστροφικὴ μανία τῶν συμμοριτῶν καὶ ἡ πρωτοφανὴς οἰκονομικὴ κρίσις (1946) προσέ-

θεσαν νέα δεινά. Ή 'Ελλάς ἐστράφη πρὸς τοὺς συμμάχους τῆς καὶ ἴδιαιτέρως πρὸς τὰς Η.Π.Α. 'Ο Πρόεδρος Τρούμαν παρέσχε ὑλικὴν βοήθειαν (300 ἑκατ. δολλαρίων) διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάρρωσιν τῆς χώρας καὶ ἐφοδιασμὸν τοῦ στρατοῦ.

Τὸν Ἰούνιον 1947 ὁ ἀμερικανὸς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Μάρσαλλ ἀνεκοίνωσε σχέδιον διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐδέχθη καὶ ἡ 'Ελλάς, ἡ ὅποια κατὰ τὴν τετραετίαν τῆς ἰσχύος του ἀπερρόφησε περὶ τὰ 1200 ἑκατ. δολλάρια. Κατόπιν ἤρχισεν ἡ 'Αμερικανικὴ Βοήθεια, ὡς στρατιωτική, μὲ χορήγησιν πλεοναζόντων γεωργικῶν προϊόντων κλπ.

12. ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΑΓΩΝ

'Η Κύπρος εἶναι 'Ελληνικὴ ἀπὸ ἀμνημονεύτων ἔτῶν. 'Αναφέρεται ὡς γενέτειρα τῆς 'Αφροδίτης καὶ προπύργιον τοῦ 'Ελληνισμοῦ. 'Απὸ τὸν η' π.Χ. αἰῶνα ὑπέστη τὰς ἐπιδρομὰς διαφόρων βαρβάρων. 'Υπετάγη εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἡλευθερώθη μὲ τὴν ἡτταν αὐτῶν εἰς τὴν Σαλαμῖνα (449 π.Χ.). 'Ο Μ. Ἀλέξανδρος ἦνωσε τὴν μεγαλόνησον μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον (333 π.Χ.). Κατεκτήθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους (58 π.Χ.) καὶ ἡνώθη μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν (395 μ.Χ.). Τὸ 1191 μ.Χ. γίνεται ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ριχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου, ὁ ὅποιος τὴν ἐπώλησεν εἰς τοὺς Σταυροφόρους. Τὸ 1570 μ.Χ. τὴν κατέλαβον οἱ Τούρκοι καὶ τὸ 1878 τὴν ἐπώλησαν εἰς τοὺς Ἀγγλους.

Κατὰ τοὺς μακροὺς ἀγῶνας των οἱ Κύπριοι διετήρησαν τὸν ἑλληνικὸν των πολιτισμὸν εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις του: γλῶσσαν, τέχνην, φιλοσοφίαν, θρησκείαν.

Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Βρεταννικῆς κυριαρχίας οἱ Κύπριοι δὲν ἔπαισαν νὰ ἀπαιτοῦν τὴν ἀπελευθέρωσίν των εἰς πᾶσαν εὔκαιρίαν.

Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἡ Τουρκία παρέμεινεν οὐδετέρα, ἀλλὰ 30.000 Κύπριοι ἐπολέμησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Βρετανῶν καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν.

Τὸ 1950 ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος (ἡ ἐκκλησία ἀντιπροσωπεύει τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας) ἔκαμε δημοψήφισμα

καὶ τὰ 96% τῶν Κυπρίων ἐψήφισαν τὴν "Ἐνωσιν μὲ τὴν 'Ελλάδα. 'Αλλὰ βρεταννικὴ στρατιωτικὴ δύναμις μετέβαλε τὴν Κύπρον εἰς πολεμικὸν στρατόπεδον. Κάθε εἶδος ὀλοκληρωτικῆς μεθόδου ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν. Φυλακίσεις χωρὶς δίκην καὶ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Μαστιγώσεις καὶ θανατικαὶ ἐκτελέσεις. 'Ομαδικὰ πρόστιμα καὶ ἀπίστευτοι μέθοδοι βασανιστηρίων καὶ τόσα ἄλλα ἥσαν ἡ ἀμοιβὴ τοῦ πολιτισμένου καὶ γενναίου λαοῦ τῆς.

Φυσικὴ συνέπεια ἦτο νὰ ἴδρυθῇ καὶ νὰ ἀνδρωθῇ τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα τῆς E.O.K.A. ('Εθνικὴ Ὀργάνωσις Κυπρίων 'Αγωνιστῶν). Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1955 ὁ στρατηγὸς Γρίβας, μὲ τὸ ψευδώνυμον Διγενῆς, ἔγινεν ἀρχηγὸς τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνος. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν ἀγωνιστῶν ἤρχισαν ἐναντίον ἐγκαταστάσεων καὶ ἀστυνομικῶν καὶ στρατιωτικῶν κτιρίων. 'Ο Μακάριος συνελήφθη καὶ ἐστάλη ἔξορίαν εἰς τὰς νήσους Σεϋχέλλας. 'Η νῆσος κηρύσσεται ὑπὸ τοῦ "Αγγλου στρατάρχου Χάρντιγκ εἰς κατάστασιν ἐκτάκτου ἀνάγκης. 'Η δρᾶσις τῆς E.O.K.A. γίνεται περισσότερον τολμηρά. Οἱ Κύπριοι πατριῶται ἀπαγχονίζονται (Καραολῆς, Δημητρίου κ.ἄ.).

Οἱ Τούρκοι ἐνθυμοῦνται ὅτι ἔχουν καὶ αὐτοὶ ὠρισμένους ὅμοεθνεῖς των εἰς τὴν Κύπρον (105.000 ἔναντι 450.000 'Ελλήνων καὶ 25.000 ἄλλων.) Οἱ Τουρκούπριοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν 'Ελληνοκυπρίων καὶ οἱ Τούρκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας (Κων/πολιν). 'Ηπειρήθη πολλάκις πόλεμος μεταξὺ 'Ελλάδος καὶ Τουρκίας.

'Ο Μακάριος ἀφέθη ἐλεύθερος τὸ 1957, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπετράπη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κύπρον. Μετέβη εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς N. 'Υόρκην διὰ τὴν προώθησιν τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος. Τὸν Φ/ριον 1959 προσεκλήθη εἰς τὸ Λονδίνον διὰ διάσκεψιν ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ. 'Ἐπέστρεψεν εἰς Κύπρον, ὅπου ἔτυχε παλλαϊκῆς ὑποδοχῆς. 'Εκόμιζε τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Κύπρου εἰς ἀνεξάρτητον δημοκρατίαν. Διεξήχθησαν ἐκλογαὶ καὶ ἔξελέγη ὁ πρῶτος πρόεδρος τῆς κυπριακῆς δημοκρατίας.

"Ἐκτοτε ἡ νεαρὰ Κυπριακὴ δημοκρατία χαίρεται τὴν ἐλευθερίαν της καὶ τὰ μόνα προβλήματά της εἶναι : α) Αἱ διενέξεις μὲ τοὺς Τουρκοκυπρίους, οἱ δόποιοι ἀπεμονώθησαν εἰς μίαν γωνίαν καὶ ζητοῦν ἐπιμόνως τὴν διχοτόμησιν, καὶ β) 'Η "Ἐνωσις μὲ τὴν μητέρα 'Ελλάδα πρὸς δλοκλήρωσιν τῶν πόθων τοῦ ἡρωϊκοῦ λαοῦ της.

13. Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

1. Προσπάθεια διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας. Μετὰ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου καταστροφὰς καὶ τὴν Ἐθνικὴν νίκην κατὰ τοῦ Κομμουνισμοῦ, ἡ Ἑλλὰς ἡσχολήθη μὲ τὴν γενικὴν ἀνασυγκρότησιν (οἰκονομικήν, κοινωνικήν, ἐκπαιδευτικήν κ.λ.π.).

Μέσα ἀπὸ τὰ ἔρείπια τοῦ πολέμου ἥρχισε νὰ ἀνορθώνεται μία νέα Ἑλλάς. Οἱ συμμοριόπληκτοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰ χωριά τῶν καὶ ἔδωσαν ζωὴν εἰς τὴν Ἐλληνικὴν ὑπαίθρον, ἡ ὅποια εἶχεν ἐρημωθῆ.

Ἄντι νὰ ζοῦν εἰς βάρος τοῦ Κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ συνεισφέρουν πλέον διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς οἰκονομίας τῆς Χώρας. Αἱ κατεστραμμέναι οἰκίαι τῶν ἀνηγέρθησαν, ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία ἥρχισαν νὰ ἀποδίδουν. Ἡ γαλήνη, ἡ χαρά καὶ ἡ πρόοδος βασιλεύουν εἰς τὴν ὑπαίθρον. Ἡ ζωὴ ἐπῆρε τὸν κανονικόν της ρυθμὸν καὶ εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα σημειώνεται πρόοδος.

Οἱ κατεστραμμένοι ναοὶ καὶ τὰ σχολεῖα ἀνεγείρονται, οἱ δημόσιοι δρόμοι καὶ αἱ γέφυραι ἐπισκευάζονται καὶ ὅλα τὰ ἔργα κοινῆς ὀφελείας βελτιώνονται ἡ δημιουργοῦνται ἐκ νέου. Ἐργοστάσια διάφορα ἀνεγείρονται διὰ τὴν δημιουργίαν βιοημηχανίας. Τὰ ἔργα ἐξηλεκτρισμοῦ τῆς Χώρας ἔδωσαν νέαν ὀθησιν εἰς τὴν οἰκονομικήν ζωῆν της καὶ ἐβελτίωσαν τὰς συνθήκας ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου.

Μὲ ὅλην αὐτὴν τὴν προσπάθειαν, μὲ τὴν εἰσροὴν συναλλάγματος ἐκ τοῦ τουρισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ναυτιλίας, τὸ ἔθνικὸν εἰσόδημα ἥρχισε νὰ παρουσιάζῃ αὔξησιν.

Ἡ Ἑλλὰς εἰσέρχεται εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν.

Ἡ πρώτη σταθερὰ μεταπολεμικὴ Κυβέρνησις ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ ὑπὸ τὸν Ἀλ. Παπάγον (1952 - 1955). Αὕτη ἔριψε τὸ βάρος εἰς τὴν οἰκονομικήν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας καὶ ἐπέτυχε ταύτην διὰ τῆς ἀναπροσαρμογῆς τοῦ νομίσματος (9 - 4 - 1953).

Ἐλαφε σημαντικὰς πιστώσεις ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ διὰ τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ νόμου περὶ προσελκύσεως ξένων κεφαλαίων.

Τὸ 1956 ἀνέλαβε τὴν ἔξουσίαν ὁ Κ. Καραμανλῆς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κόμματος τῆς Ε.Π.Ε. (Ἐθνικῆς Ριζοσπαστικῆς Ένώσεως). Οὗτος

‘Ο Βασιλεὺς Κωνσταντίνος Β’

έκυβέρνησεν ἐπὶ μακρὰν περίοδον καὶ συνέχισε τὴν οἰκονομικήν ἀνασυγκρότησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας.

‘Ο Καραμανλῆς εἰς τὰς ἑπομένας ἔκλογάς ἔχασε τὴν πλειοψηφίαν καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὸ Ἐξωτερικόν. Τὰς ἔκλογάς ἔκέρδισε τὸ κόμμα τῆς ‘Ενώσεως Κέντρου μὲ ἀρχηγὸν τὸν Γεώργιον Παπανδρέου, ὅστις καὶ ἐσχημάτισε τὴν νέαν Κυβέρνησιν (Φεβρουάριον 1964).

‘Ηκολούθησαν δξύταται πολιτικαὶ διαμάχαι, σπατάλαι καὶ κομματικὴ συναλλαγή. Αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην καὶ ἡ Χώρα ὠδηγεῖτο εἰς κατάπτωσιν καὶ παρακμήν.

‘Ἐν τῷ μεταξύ ἀπεβίωσεν ὁ Βασιλεὺς Παῦλος (6 Μαρτίου 1964)

καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ διάδοχος Κωνσταντίνος.

2. Κομμουνιστικὴ προπαγάνδα καὶ οἱ ἐκ τοῦ κομμουνισμοῦ ἔθνικοι κίνδυνοι. Οἱ Κομμουνισταὶ ἡττήθησαν βεβαίως τὸ 1949, ἀλλὰ δὲν ἔπαισαν νὰ ἀποτελοῦν κίνδυνον διὰ τὴν ‘Ελλάδα. ‘Ηδη ἐκινοῦντο νομοτύπως μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, συνωμοτικῶς διὰ τῶν μυστικῶν καὶ παρανόμων δργανώσεων των πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος.

‘Η κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου διάβρωσιν τοῦ Κράτους καὶ τῆς Κοινωνίας. Πορεῖαι, διαμαρτυρίαι, συλλαλητήρια, ἀπεργίαι καὶ συμπλοκαὶ μὲ τὴν ἀστυνομίαν ἦσαν κάτι τὸ σύνηθες. Παραλλήλως οἱ Κομμουνισταὶ ἐνίσχυν ωρισμένα κόμματα, τὰ ὅποια ἐδέχοντο τὴν είσφορὰν αὐτὴν διὰ λόγους κομματικούς. ‘Εντὸς τοῦ Κοινοβουλίου οἱ διαπληκτισμοὶ κατέστησαν φαινόμενον σύνηθες καὶ τὸ κῦρος τοῦ Κοινοβουλίου κατερρακώθη.

Τὰ πάντα ἔβαινον κατὰ κρημνῶν καὶ οἱ μόνοι οἱ δποῖοι ὠφελοῦντο ἡσαν οἱ κομμουνισταί.

’Αλλ’ οἱ “Ελληνες δὲν ἔχρειάζοντο ἄλλα πειράματα. Εἶχον ἄλλωστε ἀποκομίσει ἀρκετὴν πεῖραν κατὰ τὸ παρελθόν. Οἱ παλαιότεροι ἔζησαν μέσα εἰς τὸν «κομμουνιστικὸν παράδεισον» κατὰ τὴν Κατοχήν, τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα καὶ τὸν Συμμοριτοπόλεμον. Οἱ νεώτεροι εἶδον τὰ τρομερὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀναστατώσεων καὶ καταστροφῶν, τὰ δποῖα ἐπέφερεν δὲ κομμουνισμός.

Εύτυχῶς ὅμως εἰς τὴν ‘Ελλάδα ύπηρχον ἀνέκαθεν, ύπάρχουν καὶ θὰ ύπάρχουν πάντοτε αἱ δυνάμεις τῆς σωτηρίας.

14. Η 21η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967

Τὸν ’Εθνικὸν κίνδυνον διέκρινεν δὲ στρατός μας, δὲ ἄγρυπνος φρουρὸς τῆς Πατρίδος μας. Τὴν ἀπόφασιν δὲ τοῦ στρατοῦ, νὰ σώσῃ τὴν Πατρίδα μας ἀπὸ τὸν Κομμουνιστικὸν κίνδυνον καὶ τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν καὶ φαυλότητα, τὴν ἐπραγματοποίησε μία μικρὰ δμάς γενναίων ἀξιωματικῶν.

Μὲ τοὺς ἀξίους αὐτοὺς ἥγετας ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀνέτειλεν ἡ Σωτήριος διὰ τὸ ”Εθνος 21η Απριλίου 1967. Οὕτω ἥρχισε μία νέα δημιουργικὴ περίοδος διὰ τὸ ”Εθνος.

”Ητο μία ἀναίμακτος καὶ εἰρηνική ἐπανάστασις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ διὰ τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ του.

”Ἐκτοτε ἡ 21η Απριλίου 1967 ἀποτελεῖ ἔνα νέον ὁρόσημον εἰς τὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς μας. Ἀπόλυτος ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια ἐπικρατεῖ εἰς τὴν χώραν.

”Ο ἐλληνικὸς λαὸς ἀποκτᾶ ὑγείαν, ἐργασίαν, κατοικίαν, τροφήν, μόρφωσιν. ”Ολοι οἱ ”Ελληνες καθίστανται δημιουργικὰ μέλη μιᾶς εύτυχισμένης κυψέλης. Οἱ πλέον εὔποροι ἀναλαμβάνουν ἔθνωφελῶς δρᾶσιν. ”Ψύώνουν τὴν γαλανόλευκον εἰς τὰ πλοῖα των, ιδρύουν ἐργοστάσια, προσφέρουν τὸν πλοῦτον καὶ τὸν μόχθον των διὰ τὸ γενικώτερον καλὸν τοῦ ”Εθνους.

”Ηδη, ἡ ”Εθνικὴ Κυβέρνησις, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ”Ελληνικοῦ λαοῦ, συνέταξε τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ δποῖον δὲ λαὸς ἐπεκύρωσε μὲ μεγάλην πλειοψηφίαν (1968) καὶ ἥρχισε νὰ λειτουργῇ

Ο Πρωθυπουργός Γ. Παπαδόπουλος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σταδιακῶς. Εύρισκόμεθα πλέον μακράν ἀπὸ τὸ καταθλιπτικὸν προεπιπλαστατικὸν καθεστώς.

Τὸ ἔθνικὸν εἰσόδημα ηὔξηθη. Ἡ δραχμή μας συναγωνίζεται τὰ σταθερότερα νομίσματα. Ἡ οἰκονομική μας ἀνάπτυξις ἔξελίσσεται μὲ ταχὺν ρυθμόν.

Μία νέα καὶ ύγιὴς Δημοκρατία, ἡ πραγματική, οἰκοδομεῖται σιγά, σταθερά, μὲ σύνεσιν καὶ περίσκεψιν, ἡ δόποία αὐτὴ τὴν φοράν θεμελιοῦται στερεά, ὥστε νὰ μὴν ἀπειληθῆ ποτέ.

K. R = A. K.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

† ΕΙΣΑΓΩΓΗ (κατακτήσεις Τούρκων, κράτη Εύρωπης, πόλεμοι εύρω-
παϊκών κρατῶν κατά Τούρκων ..... Σελ. 5

† I. Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΣΙ

1. Δεινοπαθήματα τοῦ ύποδούλου 'Ελληνισμοῦ.....	» 9
2. Θρησκευτική - πολιτική δργάνωσις 'Ελληνισμοῦ.....	» 13
3. Φαναριώται - Μεγάλοι Διερμηνεῖς - Ήγεμόνες.....	» 17
4. Αἱ κατὰ ξηράν ἔνοπλοι δυνάμεις τοῦ 'Ελληνισμοῦ	» 18
5. 'Η 'Ελληνική ναυτιλία. 'Ανάπτυξις - δργάνωσις ἐλλην. ναυτικῶν δυνάμεων	» 25
6. Αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ 'Ελληνισμοῦ.....	» 28
7. 'Ο 'Αδαμάντιος Κοραῆς.....	» 30

† II. ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. 'Η ίδεα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους	» 32
2. Κυριώτερα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν 'Ελλήνων.....	» 33
3. 'Ο Ρήγας Φεραίος.	» 39
4. 'Αγώνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ.	» 41
5. 'Η Φιλικὴ 'Εταιρεία καὶ τὸ ἔργον της.....	» 49

† III. Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1821

1. 'Η ἔναρξις τῆς 'Επαναστάσεως	» 53
α) 'Εξέγερσις εἰς Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν	» 53
β) 'Η 'Επανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον	» 57
γ) 'Η 'Επανάστασις τῆς Στερεάς 'Ελλάδος.	» 60
δ) 'Η 'Επανάστασις εἰς τὰς νήσους.	» 61
ε) 'Η 'Επανάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν - Μακεδονίαν	» 64
στ) Τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων.....	» 66

Μακρινή Υφαντού

10 είραι για υψηλό.

1887

L Zt Br

19

Zt Br

1979

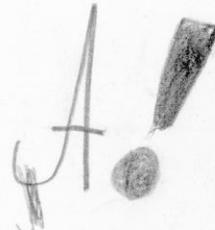
L t e

1824

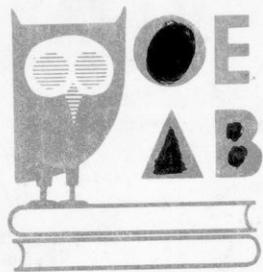
L H 5

γινα

8/100

7/100

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής